

Ny forskning i grammatik

Carl Bache,
Alexandra Holting,
Uwe Kjær Nissen

Indholdsfortegnelse

<i>Tanya Karoli Christensen</i> : Epistemiske sætningsadverbier i dansk talesprog.....	5
<i>Lotte Dam</i> : Modusmorfemerne i spansk – rumlig eller ikke rumlig forankring	29
<i>Susana S. Fernández</i> : Upersonlige konstruktioner med 3. person flertal på spansk.....	47
<i>Morten Gylling</i> : Relativsætningens retoriske funktioner.....	65
<i>Eva Skafte Jensen</i> : At have eller ikke have Trykfordeling i sætninger med <i>har</i> og negation.....	83
<i>Per Anker Jensen</i> : Genitiv-syntaks: Er <i>s</i> et D eller et G?	105
<i>Iørn Korzen</i> : Endo- og exocentrisk verbaltypologi. En genlæsning af Talmy – nu med (god) Grund	129
<i>Sune Sønderberg Mortensen</i> : Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger	153
<i>Peter Juul Nielsen</i> : Supinum i dansk og svensk	181
<i>Henning Nølke</i> : <i>Peut-être</i> smidt ud til højre. Lidt om <i>peut-être</i> s mange betydninger	199
<i>Anne Lise Siverson</i> : Variation: Funktion eller forvirring? Et præpositionelt paradigmes udvikling på portugisisk og andre romanske sprog	215

Udgivet af:
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet

© Forfatterne og
Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2012

Redaktion: Carl Bache, Alexandra Holsting og Uwe Kjær Nissen

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense
Tryk: Print & Sign, Syddansk Universitet, Odense
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN: 978-87-92646-46-0
ISSN: 1902-1291

Ny Forskning i Grammatik giver læseren et indblik i den nyeste nationale sprogforskning inden for dansk og en lang række fremmedsprog. Artiklerne er skrevet på dansk og afspejler en teoretisk, metodisk og interessebaseret mangfoldighed. Publikationen er peer-reviewed og udkommer en gang årligt.

Fungerende hovedredaktør på *Ny Forskning i Grammatik 19*: Alexandra Holsting
Hovedredaktør: Nina Nørgaard
noergaard@language.sdu.dk

Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
Campusvej 55
DK-5230 Odense M

Epistemiske sætningsadverbier i dansk talesprog

Tanya Karoli Christensen

Luckily, categorical theory and variation theory are separate enough that they need only share the general view of the language faculty. ... Beyond that, they have their own domains and ways of proceeding.

(Chambers 1995: 30)

1. Kategori og variation

Det vil ikke komme som en overraskelse for læsere af denne publikation at grammatikere søger efter konstans i sprogbeskrivelsen. Uanset om man helst benytter sig af beskrivelsesformer som regler, rammer, betydningspotentialer, instrukser eller noget helt femte, er det det kategorielle niveau man bevæger sig på. Ofte betragtes de sproglige kategorier også som **kategoriske**, dvs. som noget en form principielt enten hører til inden for eller uden for. Dette synspunkt nuanceres dog en del af erkendelsen af prototypicitet, se fx hvad Hansen & Heltoft skriver herom i *Grammatik over det Danske Sprog*:

I beskrivelsen af indholdssiden spiller prototypicitet en vigtig rolle. Man kan ikke på forhånd stille krav om at kategorier skal være skarpt afgrænsede. En kategori kan være prototypisk organiseret således at dens centrale medlemmer opfylder et bestemt sæt af hovedkriterier. Dens mindre prototypiske eller perifere medlemmer opfylder flere eller færre af disse hovedkriterier, og kategorien får således radial struktur.

Så langt følger vi aktuelle teorier om prototypisk organisation. Derimod accepterer vi ikke begrebet familielighed som strukturerende princip. Vi accepterer grader af tilhørsforhold til en kategori, og også gradvis overgang til andre kategorier, men skridtene skal være identificerbare. Glidende overgang til andre kategorier accepteres ikke. (Hansen & Heltoft 2011: 39)

På den anden side findes der udstrakt grad af variation i sprogbrugen. Det gælder især udtalemæssige forskelle, det traditionelle objekt for den variationelle sociolingvistik, men også syntaktisk variation og variation i brugen af diskursmarkører bliver undersøgt ekstensivt i disse år (Cheshire, Kerswill et al. 2005; Bresnan, Cueni et al. 2007; Cheshire 2007; Tagliamonte & Roeder 2009; Tagliamonte & Denis 2010).

Det er især teorier der ikke blot er kategorielle, men også kategoriske (som den amerikanske Columbia School, der opererer med monosemiske tegn, dvs. tegn der altid har et 1:1-forhold mellem indhold og udtryk, jf. Reid 1995) som udfordres af variationelle og probabilistiske modeller. Den psykologisk inspirerede eksemplarteori (eng. *exemplar theory*; se fx Pierrehumbert 2001) er en af de tilgange til sprog der nyder stor fremgang i disse år. I min optik er den interessant fordi den ikke nøjes med at insistere på at ethvert erfaret sprogligt fænomen lagres som detaljerede eksemplarer i vores langtidshukommelse (som den integrative lingvistik synes at gøre), men også at man nødvendigvis må foretage abstraktioner og kategoriseringer på baggrund af disse erfaringer. Det er noget uklart hvorvidt man kan operere med kategorier af velkendt, strukturalistisk aftapning, men fx Joan Bybee anerkender helt eksplicit at kategorisering er en forudsætning for at kunne lagre eksemplarer korrekt på indholdssiden (i stil med: “denne form *X* betyder ‘*Y*’ og kan derfor lagres sammen med andre ‘*Y*’-lignende former”). Hun skriver her specifikt om konstruktioner, men synspunktet gælder generelt:

... an exemplar representation of a partially filled construction would have experienced tokens mapped onto the constant parts of the construction exactly, strengthening these parts, while the open slots would not match exactly. If there are similarities (in particular, semantic similarities) among the items occurring in the open slot, a category for these items would begin to develop. (Bybee 2006: 718)

De eksemplarbaserede tilgange er gode til at håndtere variation, men foreløbig ikke så stærke i beskrivelsen af kategorisering. Sådan som jeg ser det, bør man kunne redegøre for begge dele inden for rammerne af samme teori. Med andre ord er jeg på ingen måde enig i tankegangen bag det Chambers-citat der indleder denne artikel. Tværtimod samtykker jeg fuldt og helt med Peter Harder når han fastslår: “Rather than being mutually contradictory, variation and structure can only be adequately understood as part of the same overall account” (Harder 2010: 270).

Det overordnede forskningsspørgsmål jeg stiller mig i disse år, drejer sig derfor om at tænke kategori og variation sammen, både teoretisk og metodisk. Jeg forsøger at tilnærme mig et svar med små, afgrænsede skridt, og har bl.a. besluttet mig for at holde mig inden for én indholdskategori, nemlig **epistemicitet**, det vil sige udtryk for vidensmæssig sikkerhed og usikkerhed. I denne artikel giver jeg et overblik over de første resultater af mine undersøgelser af epistemiske sætningsadverbier. Det er planen at udvide undersøgelserne til også at gælde andre epistemiske former som parentetiske sætninger af typen *tror jeg/ved du nok*, epistemiske modalverber m.m.

2. Epistemicitet og sætningsadverbier

Der er flere konkurrerende termer i litteraturen for det fænomen som jeg gerne vil undersøge, heriblandt epistemicitet, evidentialitet og modalitet (se Simon-Vanderberger & Aijmer (2007: 24-37) for en oversigt over et par hovedpositioner kaldet det brede og det smalle syn på evidentialitet). En gennemgående pointe er at man kan (og bør) skelne mellem angivelse af **styrken** for ens viden (i et kontinuum fra svag til stærk: *muligvis, måske – sandsynligvis, formentlig – helt sikkert, garanteret*) og angivelse af **kilden** til ens viden (fx angivelig, tilsyneladende). I overensstemmelse med hvad der synes at være fastlagt tradition i danske beskrivelser af disse forhold (jf. Boye 2006; Mortensen 2008) kan det første kaldes epistemicitet og det andet evidentialitet. Men da typen af evidens (fx 'erfaret ved selvsyn' over for 'hørt fra andre') også giver basis for en vurdering af hvilken styrke det propositionelle indhold bliver fremsat med, vil jeg bruge epistemicitet som en bred term for begge dele, og kun skelne i de tilfælde hvor det er relevant.

Udvælgelsen af relevante sætningsadverbier er sket på baggrund af lister fra Mortensen (2010: 92) og Jensen (2008). Princippet har været hellere at tage for mange med end for få. Jeg har dog valgt ikke at medtage samtlige de ekstra kandidater som Mortensen foreslår som mulige epistemiske former (2010: 94) da jeg finder at flere af dem enten er primært dialogiske (*da, jo*) eller argumentative (*altså, egentlig, faktisk*). Her spiller det også en rolle at især de sidste tre er stærkt polyseme og kan være overordentligt vanskelige at kategorisere som enten det ene eller det andet. For *jo* gælder det desuden at denne partikel er overhyppig i forhold til alle andre former – alene i BySoc1 (se afsnit 5) findes der over 14.000 forekomster! Det ville sinke kodningsarbejdet betragteligt at medtage netop denne partikel, og jeg har derfor i stedet valgt at gennemføre

en stikprøvebaseret kodning af 200 forekomster for at kunne vurdere hvilken rolle *jo* spiller for resultaterne (se afsnit 3.2).

3. Data og metode

De data der indgår i mine undersøgelser¹, består af de københavnske delkorpora af Sprogforandringscentrets store talesprogs-korpus. Det gælder dels de bredt kendte korpora fra Projekt Bysociolingvistik (BySoc), dvs. sociolingvistiske interview af informanter fra Nyboder i København foretaget i slutfirserne, dels genoptagelser af de samme informanter fra omkring 2006-2007, og endelig en gruppe yngre informanter (9. klasses elever) som er optaget så sent som i 2010. Det giver mulighed for sammenligninger på tværs af generationer (såkaldte *apparent time*-studier) såvel som på tværs af livsfaser (*real time*-studier), ligesom de nævnte data naturligvis er markeret for andre sociolingvistisk relevante kategorier som køn, klasse og alder.

Der indgår materiale fra 66 prioriterede talere, det vil sige talere som er blevet udvalgt til at opfylde kravene om vægtede kategorier, sådan at der er lige så mange mænd som kvinder, lige så mange arbejderklassetalere som middelklassetalere osv. I alt rummer materialet lige knap 1,27 mio. ord.

Til denne undersøgelse er materialet blevet håndkodet i Praat efter en kodningsmanual som bl.a. beskriver at flere af formerne kan være polyseme og dermed optræde i varianter som ikke er relevante for undersøgelsen (som når *nok* betyder 'tilstrækkeligt' eller *vel* betyder 'godt'), eller de kan være homografe med ord fra andre ordklasser (fx *vist* som enten er et sætningsadverbium² eller verbet *vise* i supinum (også kaldet participium); og lignende for andre som *bestemt* og *afgjort*). De to vigtigste kategorier mine studentermedhjælpere har skullet tage stilling til, er dels spørgsmålet om hvorvidt der overhovedet er tale om et sætningsadverbium (kaldet Ledtype i tabel 1), dels hvilken betydning det så har. Her skelnedes i udgangspunktet blot mellem epistemisk sikker (fx

-
1. Og her er jeg nødt til straks at tage forbehold for at der virkelig er tale om 'work in progress' – meget er endnu ikke analyseret til bunds, og der kan derfor ske mindre ændringer i tallene på et senere tidspunkt.
  2. For nemheds skyld skelner jeg i det følgende ikke mellem sætningsadverbier og modal-/diskurspartikler (sidstnævnte omfatter her *nok*, *vel* og *vist*). De har forskellige placeringsmuligheder i sætningskemaet (og skifter betydning ved placering i fundamentfeltet), men som samlet gruppe kalder jeg dem sætningsadverbier.

former som *selvfølgelig, helt sikkert*) eller epistemisk usikker (former som *måske, sandsynligvis*). Det viste sig dog nødvendigt også at kunne udskille de varianter af *vel* som primært bruges dialogisk (hovedsageligt placeret i højre ekstraposition), se nedenfor.

Tabel 1 viser de forskellige kodningskategorier og giver eksempler på varianter herunder. Blandt andet blev tempusformen markeret for sætninger indeholdende et finit verbal, fx som TN (Tempus Nutid); for sætninger uden blev tempuskategorien opmærket med et nul (T0). Jeg vender tilbage til kategorierne Betydning, Placering, Subjekt og Verbal i løbet af denne artikel.

Form	[form]	F[nok]
Verbal	[lemma+præpositioner etc]	V[være/have]
Tempus	fx nutid, førdetid	TN, TFD
Subjekt	fx pronomen	SP[form]
Negation	[form]	N[ikke]
Ledtype	fx partikel, andet	LP, LA
Betydning	sikkerhed, usikkerhed	BS, BD
Placering	fx fundamentfelt, indskud (x)	PF

Tabel 1. Kodningskategorier med eksempler

3.1. Oversigt over de undersøgte sætningsadverbier

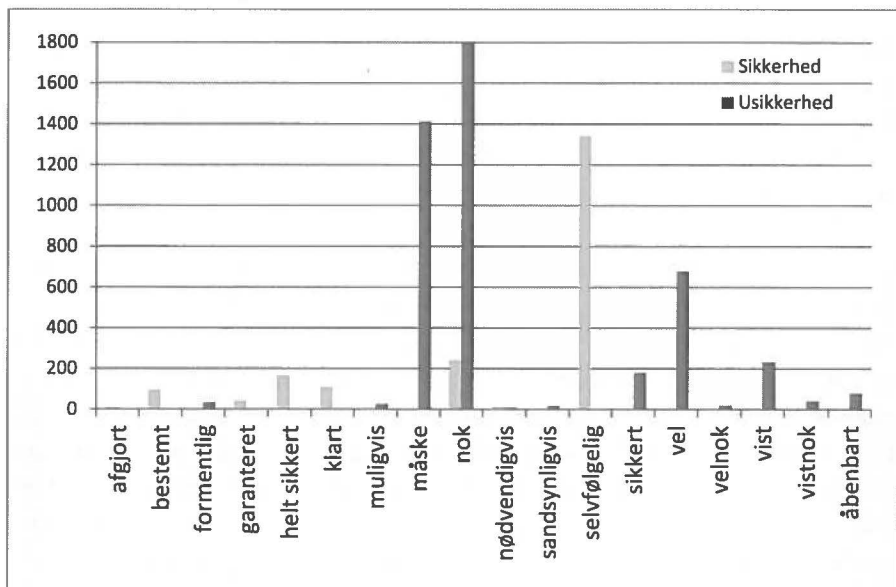
Tabel 2 viser en oversigt over de undersøgte adverbier, fordelt på antal forekomster der udtrykker epistemisk usikkerhed hhv. sikkerhed. Fra de i alt 10.287 former der er blevet kodet, er fjernet alle dem der ikke er epistemiske sætningsadverbier, og det vil i første omgang sige dem der er af en anden ledtype. For fuldstændighedens skyld er her medtaget en kolonne for de former der er kodet som dialogiske. En del af dem vil også kunne betragtes som epistemiske og har muligvis tidligere været kodet til primært at være epistemiske, men ser altså nu ud til i højere grad at have dialogisk eller fatisk funktion. Det gælder især *vel* i højre ekstraposition, som jeg vender tilbage til i afsnit 5.1:

Adverbier	Usikkerhed	Sikkerhed	Dialogisk	I alt
afgjort		8		8
bestemt		93		93
formentlig	32			32
formodentlig	2			2
ganske givet		1		1
ganske vist		3		3
garanteret		40		40
givetvis	1			1
helt givet		1		1
helt sikkert		165		165
klart		107		107
muligvis	26			26
måske	1412		2	1414
naturligvis		1		1
nok	1799	241	1	2041
nødvendigvis	10	15		25
sandsynligvis	16			16
selvfølgelig		1341		1341
sikkert	180			180
tilsyneladende	4			4
tydeligvis		1		1
utvivlsomt		2		2
vel	679	2	1801	2482
velnok	19	1		20
vist	233			233
vistnok	40			40
åbenbart	78	2		80
I alt	4533	2025	1803	8359

Tabell 2. De undersøgte sætningsadverbier, fordelt på epistemisk sikkerhed og usikkerhed

Som det fremgår, er der meget stor forskel i hyppigheden af formerne. Nogle er utrolig sjældne, helt ned til en enkelt forekomst i hele det nævnte korpus af over 1 million ord (*tydeligvis*, *naturligvis*, *ganske givet*, *helt givet* og *givetvis*). Andre forekommer over 1000 gange, mens både *nok* og *vel* findes mere end 2000 gange i dette korpus, *vel* dog med næsten tre fjerdedele af forekomsterne i

dialogisk funktion. I figur 1 nedenfor vises det samme i et histogram, dog frasorteret dels de dialogiske varianter, dels de sætningsadverbier der har færre end 5 forekomster.

Figur 1. Sikkerhed og usikkerhed med flere end 4 forekomster

Det er ikke overraskende at fordelingen er så skæv i talesprog. Susan Conrad og Douglas Biber skriver om en undersøgelse af udtryk for 'stillingtagen' (eng. *stance*) der også omfatter epistemiske former:

... there is very little diversity in the choice among stance adverbials in conversations ... That is, four stance adverbials are extremely common in conversation, each occurring more than 60 times per 100,000 words: *probably, actually, really, sort of*. Taken together, these four adverbials account for about 70 per cent of all epistemic stance markers in conversation. (Conrad & Biber 2000: 64-65)

Den procentandel klarer vi her med bare de tre hyppigste sætningsadverbier, nemlig *selvfulgelig* (1341), *måske* (1411) og *nok* (2052) (i alt 4804/6772 ≈ 71%).

3.2. *Hvad med jo?*

Som lovet, kommer her et bud på hvilken effekt det har at medtage det lille ord *jo* i sådan en undersøgelse. Generelt regnes *jo* for en partikel med dialogisk funktion, ofte kaldet enten modal-, diskurs- eller dialogpartikel (Andersen 1982, Therkelsen 2004, Krylova 2005, Christensen 2007, Hansen & Heltoft 2011), men man kan også betragte den som en form der har som forudsætning at afsender er sikker på at det ytrede er rigtigt – hvilket er baggrunden for at Krylova (2006) kan betragte den som en affirmativ partikel. På baggrund af et randomiseret sæt af 200 forekomster kan vi ekstrapolere til det samlede antal ortografiske *jo*'er i BySoc 1, 2 og 3.

Ud af de 200 forekomster er 32 (16%) irrelevante for denne undersøgelse idet de enten fungerer som svar på negerede spørgsmål (A: "Er han ikke gået", B: "Jo") eller indgår i konstruktionstypen *jo X, desto/jo Y*. Resten er modalpartikler og har, som foreslået, (med)betydningen 'epistemisk sikkerhed'. Mit materiale indeholder i alt 17.356 ortografiske former der svarer til *jo*, så hvis vi fratrækker 16%, reterer der 14.579 ekstra udtryk for epistemisk sikkerhed. Når man sammenholder det med tallene for de øvrige undersøgte sætningsadverbier i tabel 2, er det tydeligt at det gør en overvældende stor forskel om denne partikel inddrages eller ej. Med over syv gange så mange forekomster som *nok*, den ellers hyppigste form i tabellen, kan man også argumentere for at markering af sikkerhed *nok* ikke er den væsentligste funktion *jo* har. I resten af denne artikel ser jeg derfor bort fra *jo*.

4. Betydningspotentiale og -varianter

Ud fra de kvantitative data alene kan man ikke sige så frygtelig meget om sætningsadverbiernes betydningspotentiale, men det fremgår dog klart af tabel 2 at stort set alle holder sig pænt til en af de lidt groft optrukne poler vi har kodet efter: Kun *nok* forekommer hyppigt som enten epistemisk usikker eller epistemisk sikker form (der er dog også nogle interessante tilfælde med *vel*, som jeg kommer tilbage til). Bemærk at en mindre del af de *nok*'er der her regnes for udtryk for epistemisk sikkerhed, kan være det i en noget afledt betydning, nemlig i kraft af ytringens funktion som løfte, hyppigst i kombination med modalverbet *skulle* (se også Hansen & Heltoft 2011: 1094, §14.13b):

- (1) jeg kan ikke komme på nogen # hh men jeg skal nok lægge hovedet i blød (bysoc2gl-87-RRI)

Man kan argumentere for at det man lover, er man i hvert fald selv sikker på vil ske, men det er på kanten af hvad vi gerne vil have med under epistemicitet. En foreløbig gennemkigning afslører dog at de ikke er særlig udbredte. For det er nemlig ikke sådan at *skulle + nok* altid fører til løftebetydning. Udover at det kræver et førstepersonalt subjekt at danne denne sproghandling med den rette performative kraft (sammenlign *det lover jeg* (performativ) med *det lover hun* (konstativ)), så er der mange kontekster hvor det snarere er den futuriske variant af modalverbet der er på spil. Og sammen med den angiver *nok* epistemisk sikkerhed (og altså ikke usikkerhed, som man måske kunne vente med et futurisk modalverbum):

- (2) vores # dansklærer ikke # som jeg også har til engelsk # hun sagde # vi skulle nok få lært at skrive stile (bysoc2gl-87-DRI)

Man kan parafrasere dansklærerens forudsigelse i (2) til noget i stil med: 'med den erfaring jeg har, kan jeg med stor sikkerhed sige at I vil få lært at skrive stile'. I (3) finder vi både en futurisk variant og en løftevariant:

- (3) jeg er lidt urolig over at jeg ikke har modtaget noget brev nej øh men det øh s- det skal nok komme # bare rolig hh vi skal nok kigge på det (bysoc1gl-88-TEL)

Futurisk betydning finder vi i øvrigt også i den faste konstruktion *det går nok* som ikke kan bruges som egentligt løfte, men snarere som beroligelse eller til afslutning af svære emner.

- (4) det var lidt svært at få møkket alt sit lort ind når man var vant til at have sin lejlighed ikke men altså så måtte det stå lidt i lag ## så # det gik nok # men altså mine forældre boede jo ikke længere væk end jeg kunne spadserere over og spise derovre (bysoc2ny-07-RRI)
- (5) der er stress nok på om morgenen nu ikke # det er det men # det går nok jo # det skal det sgu ha # (bysoc1gl-87-CNI)

Andre typer der er annoteret som epistemisk sikkerhed, er dem der optræder i forbindelsen modalverbum + kommunikativt verbum og som regel et førstepersonalt subjekt:

- (6) altså Aalborg er da en stor by og jeg vil da nok sige hvis jeg skulle vælge en provinsby af en eller anden jamen # så ville jeg da ikke have noget # have noget imod Aalborg (bysoc1ny-06-ORU)
- (7) men jeg må nok sige mine rødder de går nok de går også tilbage til Jylland (bysoc1gl-87-JOL)

Og atter andre forstærker beskrivelsen af talerens holdning til noget – udtrykt med fx *synes* eller *tænker*:

- (8) der kommer jo noget undervejs i i selve hans elevperiode men øh ikke voldsomt meget og jeg synes jo nok at han burde tage noget mere ikke (bysoc1ny-06-PFR)
- (9) ja ja jeg tænkte nok at det ville være lidt svært for de # de er jo helt uskyldige (bysoc1ny-06-HTH)

I betydningen epistemisk usikkerhed er *nok* mere end syv gange så hyppig og lader sig ikke så let kategorisere i undertyper. Her kommer kun et par eksempler:

- (10) man kan selvfølgelig godt siden hen øh måske # tænke på at man nok skulle have fulgt lidt mere med ikke (bysoc1ny-06-RJO)
- (11) men øh # vi blev så enige om nå der var nok ikke nogen vej udenom vi måtte fise en tur op på rådhuset # så det gjorde vi (bysoc2ny-07-RRI)

Hvad *vel* angår, er der kun tre forekomster der er blevet kodet som sikkerhed. To af dem har adverbiet i fundamentfeltet hvilket forudsiger at det vil få sikkerhedsbetydning (se afsnit 5), mens det tredje står på den kanoniske sætningsadverbialplads (eksempel 14):

- (12) du sidder over for en person og du hh kan sådan gennemskue personen tror du ikke men altså vel kan du da ej ikke # det kan man ikke (bysoc1ny-06-LKR)
- (13) vel er det så (bysoc1gl-87-ABK)
- (14) nej man har vel sine forbindelser (bysoc1gl-87-EAF)

Igen kan man diskutere om det reelt er videnskæssig sikkerhed der er tale om. I (12) og (13) fungerer *vel* et nok mere bedyrende, mens (14) muligvis er

et eksempel på et reliktfænomen: En tidligere betydning kan overleve i faste konstruktioner – og kan i øvrigt være ganske vanskelig at tolke for den moderne læser (sådan har jeg det i hvert fald selv med dette eksempel).

Bortset fra det er de to fremherskende betydningsvarianter af *vel* epistemisk usikkerhed – og dialogisk brug. I undersøgelsen er de endt med at blive kategoriseret som det ene eller det andet primært på baggrund af placering, så det kræver en omtale af placeringsmulighederne i det danske sætnings-skema.

5. Placeringsmuligheder

De epistemiske sætningsadverbier kan stå mange forskellige steder i danske sætninger – ikke mindst i talt sprog hvor i hvert fald visse af adverbierne kan skydes ind snart sagt hvor som helst (især *måske*, se nedenfor). Det vises enklest i det deklaratve sætningsskema (Diderichsens hovedsætningsskema) som kan gengives som i tabel 3, med eksempler på udfyldning af de mulige positioner. Tabel 4 viser hvor mange af de forskellige betydningskategorier der er placeret hvert sted. Heraf fremgår det meget tydeligt at de dialogiske primært er at finde i højre ekstraposition, selvom der dog også er en del sikre og usikre former dér (eksempelvis *selvfølgelig* og *måske*).

	E_v	F-felt	V _r	Subj	SA	V _i	DO	P/MO/BA	E_h
(15)	selvfølgelig	jeg	kender				nogle der...		(bysoc3gl-10-NRZ)
(16)	måske	Oliver	er	han	ikke			så populær	(bysoc3gl-10-MKA)
(17)		muligvis	har	han		fortalt	noget	om ham	(bysoc1ny-06-KJN)
(18)		måske	kan	du		få	brug	for den	(bysoc2gl-87-DRJ)
(19)		ham	der	kan	bestemt ikke	lide	katten		(bysoc1gl-87-MFL)
(20)		der	har	har	da	velnok	været	mange af ungdommen...	(bysoc2ny-06-JJE)
(21)		den	blev					for lille	(bysoc2ny-06-DBE)
(22)		han	fik		jo		en lidt uheldig skæbne	vistnok	(bysoc2gl-87-NOR)

Tabel 3. Deklarativt sætningsskema med fremhævede pladser for epistemiske sætningssædverbier + eksempler (forkortelserne står for: Ev = ekstraposition til venstre; F-felt = fundamentfelt; V_r = finit verbalt; Subj = subjekt; SA = sætningssædverbial; V_i = injunkt verbalt; DO = direkte objekt; P = prædikat; MO = middelbart objekt; BA = bundet adverbial; Eh = ekstraposition til højre)

Betydning	E _v	F-felt	SA	E _H	Indskud	Uden sætning	I alt
Usikkerhed	37	61	3902	151	142	243	4536
Sikkerhed	111	250	1230	132	27	272	2022
Dialogisk			11	1747	3	42	1803
I alt	148	311	5143	2030	172	557	8361

Tabel 4. Betydninger fordelt på topologiske placeringsmuligheder

5.1. *Vel til højre*

Som nævnt kategoriseres brugen af *vel* i denne undersøgelse umiddelbart på baggrund af placering i sætningsskemaet, således at et *vel* på sætningsadverbialpladsen regnes for epistemisk usikkert (se dog eksempel (14) ovenfor), mens et i højre ekstraposition kodes som dialogisk. Nogle af dem der står i ekstraposition, kan godt tolkes som usikkerhedsmarkører, men det er kontekstbestemt på den måde at ytringen som sådan skal være spørgende eller på anden måde vise at afsender ikke selv påstår det propositionelle indhold, jf. (23) og (24):

- (23) men de deres er jo ikke opvokset i Nyboder så vel (bysoc1gl-87-VGR)
 (24) det var deres svaghed i starten men den svaghed har de vist ikke rigtig mere vel (bysoc1ny-05-ATP)

Men langt de fleste er faktisk kun dialogiske og lægger ikke på nogen måde op til at afsenderen tager forbehold for indholdet af sin ytring – det efterhængte *vel* bruges alene til at få opbakning fra modtageren (der så ofte kvitterer med minimalrespons (ikke vist her)):

- (25) vi har jo ikke siddet og grædt over at der ikke var nogen familie til vores sølvbryllup vel (bysoc1ny-06-VGR)
 (26) altså min mor kunne jeg sagtens sige det til altså # hun var ikke glad for det vel men jeg vidste hun ville ikke sige det til min far (bysoc2gl-88-MDA)
 (27) nu er jeg ikke selv katolik vel men altså (bysoc2ny-07-RRI)

For at være konsekvent – og for at undgå individuelle forskelle i kodernes fortolkninger af efterhængt *vel* – er de altså alle blevet markeret som dialogiske, også dem der kan læses som delvist epistemisk usikre.

5.2. *Indskudte adverbier*

Indskuddene er til gengæld svære at vise i et sætningsskema. Det sætningsadverbium der hyppigst optræder på uventede pladser, er *måske*, men også flere andre kan flettes ind undervejs i talestrømmen:

- (28) men jeg kan da godt se nu # nok at # at det er en gammeldags skole ikke (bysoc1ny-06-KJN)
 (29) og den koster attenhundrede i husleje om måneden # og så kommer selvfølgelig mit forbrug oveni (bysoc2ny-07-RRI)

- (30) der ville komme måske en besættelse ikke eller de- der ville blive kæmpet en konventionel krig i Danmark ikke (bysoc1gl-87-MFL)

De omgivende pauser i eksempel (28) er med til at signalere at der er tale om et indskud, men den usædvanlige topologiske placering er mindst lige så væsentlig for kategoriseringen som indskud. Det ser vi i eksempel (29) og (30) hvor adverbierne er placeret 'ukurrante' steder, nemlig hhv. mellem finit verbal og subjekt (den kanoniske plads er efter subjektet når dets plads er udfyldt, jf. sætningsskemaet i tabel 3) og mellem infinit og objekt.

5.3. *For sig selv*

Den sidste type er 'Uden sætning'. Denne variant er først og fremmest nødvendig for at kunne håndtere at mange af adverbierne kan fungere som respons i sig selv. Andre forekommer sammen med sætningsemner, men altså uden finit verbal og som regel også uden subjekt:

- (31) # selvfølgelig ja # det er lige ud og så lige overfor (bysoc1ny-06-ABK+JOL)
- (32) # ja åbenbart ikke ha ha ja (bysoc2ny-06-CTM)
- (33) nej det ved jeg ikke jo e- en anden tiende klasse vistnok (bysoc2gl-87-SKO)
- (34) hvad siger du # hh sandsynligvis syv år # (bysoc1gl-87-PTK)

6. Subjektstyper

Materialet er også opmærket for hvilken subjektstype der findes i den sætning de epistemiske former knytter sig til (om nogen). Min forventning var dels at der ville være flest forekomster med førstepersonale subjekter eftersom det er talerens videnskabsmæssige sikkerhed der kommer til udtryk ved brug af disse former, dels at netop de i særlig grad ville udtrykke usikkerhed frem for sikkerhed.

Ingen af disse – indrømmet, helt intuitive – hypoteser blev bekræftet. Som det fremgår af tabel 5, findes der langt flere forekomster med tredjepersons-subjekter end med førstepersons- (mere end dobbelt så mange: 3521 (iberegnet appellativerne) mod 1724). Og mens usikkerhed helt generelt er langt hyppigere end sikkerhed, har de førstepersonale subjekter en af de laveste procentandele

af usikkerhedsadverbier i optællingen her – kun den meget blandede gruppe af *der*-subjekter har lavere relativ hyppighed³.

Subjekt	Usikkerhed	%	Sikkerhed	%
1prs	1117	65	607	35
2prs	139	75	47	25
3prs	2387	75	777	25
Appellativer	268	75	89	25
Infinit	3	75	1	25
<i>der</i>	339	62	209	38
<i>som</i>	28	76	9	24
I alt	4281	71	1739	29

Tabel 5. Betydninger fordelt over subjektstyper

Den slags resultater er gode, for de tvinger én til at tænke nærmere over ens umiddelbare antagelser. Et bedre bud på en hypotese tager udgangspunkt i individets viden om sig selv versus dets viden om andre mennesker: Man har naturligvis bedre basis for at udtale sig med sikkerhed om egne oplevelser, erfaringer og følelser end om hvad der sker for andre (jf. eksempel (35)-(36)). Det forhindrer på ingen måde at vi taler om andre, se bare hvor mange subjekter der ikke er førstepersonale (2prs + 3prs + appellativer = 3707, og her er så ikke engang medregnet det ukendte antal *som/der*-subjekter i relativsætninger der henviser til andre end taleren). Men vi tager altså åbenbart passende forbehold når vi gør det (jf. eksempel (37)-(38)):

(35) hold kæft hvor jeg skældte Ole ud # jeg mente jo bestemt at han burde # rejse sig og sige det # ville han ikke # gå med til og sådan (bysoc2gl-87-DBE)

3. Da jeg udviklede kodningsmanualen, forsøgte jeg at formindske behovet for analysearbejde undervejs på flere måder for at undgå at overlade for meget analysearbejde til de enkelte kodere. På flere måder har det givet anledning til ærgrelse sidenhed. En af ærgrelserne knytter sig til *der*- og *som*-subjekter: De er kun noteret som sådan (fx SPder, for SubjektPronomen af formen *der*) og det er derfor ikke muligt at afgøre om der er tale om et formelt subjekt som i *nu er der stille/der kom en soldat marcherende* eller subjektet i en relativsætning (*dem der tænker sig godt om/det er noget der ligner*) – og altså heller ikke hvilken type subjekt relativsætningernes *der* henviser til. Noget lignende gælder *som* der dog er ganske sjælden i materialet. En afklaring af hvad der nærmere gemmer sig bag disse kategorier, må derfor afvente en senere omkodning af mine data.

- (36) jamen det øh det blev jeg også øh det blev jeg afgjort altså øh fordi jeg startede på øh hh jeg startede på Ingeniørakademiet hed det dengang (bysoc l ny-06-KJN)
- (37) de talte udelukkende fransk der var både drenge og piger # øh de har formentlig gået der øh en stor del af dem i hvert fald (bysoc l gl-88-LAL)
- (38) for nogle af de der ting som jeg ved at han # umiddelbart ville studse over eller # han ville måske synes jeg var en anden en end den jeg egentlig ville # ville gøre mig til (bysoc l gl-88-TEL)

Her må man også påtænke at tallet for sikkerhedsadverbier ved tredjepersonale subjekter bliver hevet op af de hyppige *det*-konstruktioner (*det* + verbal + epist. SA):

- (39) jo det smitter meget meget af # det gør det helt sikkert # det er helt klart ## ja # jo men det er rigtigt # ja det det tror jeg faktisk (bysoc2gl-87-JJE)

Som eksempel (39) viser, drejer det sig om talerens subjektive vurdering, og der er derfor ikke behov for at tage samme forbehold som hvis det var en tredjeperson man udtalte sig om.

Bemærk også hvordan taleren varierer sin formulering, men i store træk bevarer samme indhold (sikkerhed), bortset fra til sidst hvor det modificeres af en *jeg tror*-konstruktion. Det er ikke sjældent at talere på den måde bevarer samme betydningsindhold over flere på hinanden følgende ytringer. Sali Tagliamonte, som er en af pionererne inden for undersøgelser af social variation i forhold til syntaks, taler om 'supertokens' når man har eksempler på varianter der følger umiddelbart efter hinanden på den måde (Tagliamonte 2006: 96). Det er en af de ting jeg gerne vil undersøge nærmere, også med henblik på at afdække i hvilket omfang talerne akkommoderer til hinanden ved at bruge samme udtryk eller konstruktionstype over flere ytringer⁴.

7. Prædikattyper

Den sidste af de sproglige faktorer jeg vil beskæftige mig med her, er de prædikater som adverbierne optræder sammen med. Det er nødvendigt at

---

4. Ud fra denne type udskrifter kan vi ikke se hvad interviewereren eventuelt har sagt i de pauser der er undervejs, og det skal naturligvis indgå i analysen når jeg når så langt.

sortere prædikaterne i nogle hovedgrupper da der er flere hundrede forskellige repræsenteret i materialet.

Her har jeg taget udgangspunkt i to typer som jeg har fundet intuitivt plausible som relevante for min undersøgelse, nemlig kognitionsprædikater (som *vide, synes* og *tro*, men også *tænke, finde ud af, blive klar over*) og kommunikationsprædikater (bl.a. begrundet i muligheden for evidentielle angivelser, fx *sige, spørge, råbe*). Derudover fandt jeg det nødvendigt at have dels en kategori for fysiske aktiviteter (som *løbe, male, danse*) og dels en for det jeg har kaldt 'sociale' fænomener eller aktiviteter (som *lege, gå i skole, være sammen med*)⁵.

Med de små tusind eksempler jeg allerede har gennemgået, danner der sig allerede nogle interessante mønstre, jf. tabel 6:

Adverbier	Prædikattyper				
	kogn	komm	fysisk	social	I alt
bestemt	29	2	3	4	38
garanteret	1	4	6	10	21
helt klart		2	4	4	10
helt sikkert	19	2	9	6	36
klart	1		1	6	8
måske	33	11	40	42	126
nok	134	29	31	70	264
selvfølgelig	23	16	44	59	142
sikkert	2	1	4	2	9
vel	75	23	70	82	250
vist	5	1	5	4	15
åbenbart	2	1	3	5	11
I alt	324	92	220	294	930

Tabel 6. Epistemiske adverbier og prædikattyper (over 5 forekomster i alt)

5. Det er ofte ganske vanskeligt at skelne mellem de to (er 'være velbjerget' fx en fysisk eller en social ting – i nogle sammenhænge kunne det endda være noget kognitivt? Jeg har kodet det som socialt fordi det er en accidentiel egenskab og en egenskab der har indflydelse på ens sociale relationer, i modsætning til fx 'at være teenager' som godt nok er forbigående, men dog ikke en ting man kan slippe for at være i den periode det står på).

Det er tydeligt at kognitive prædikater er den hyppigste kontekst for de epistemiske adverbier, og det giver jo glimrende mening. Bortset fra det er der generelt flere sociale prædikater end fysiske, og altid færrest kommunikative. Hvad vi dog ikke kan vide fra disse analyser, er om det adskiller sig fra sætninger uden epistemiske adverbier – er det fx bare et træk ved disse samtaler at der optræder så mange kognitive prædikater og så få kommunikative, eller er det en væsentlig faktor i beskrivelsen af epistemiske adverbier?⁶ Men når man først har en sådan kodning, kan man forfølge mange forskellige hypoteser inden for rammerne af de epistemiske adverbier. Her kommer et par bud:

Ud fra de eksempler jeg gav ovenfor for *nok* med sikkerhedsbetydning, vil man vente at denne betydning især knytter sig til kognitive prædikater, og det viser sig også at være tilfældet, selv om billedet endnu engang er ganske blandet:

<i>nok</i>	Prædikattyper								
	kogn	%	komm	%	fysisk	%	social	%	I alt
Sikkerhed	77	65	20	17	8	7	14	12	119
Usikkerhed	57	39	9	6	23	16	56	39	145
<i>Alle ep.adv.</i>	324	35	92	10	220	24	294	32	930

Tabel 7. Nok's betydninger fordelt på prædikattyper

En af måderne at fortolke tallene er som i tabel 7 at fokusere på fordelingen af forekomster af *nok* for hver prædikattype. Heraf fremgår det at størstedelen af de sikre *nok*'er forekommer sammen med kognitive prædikater, nemlig 77/119, dvs. 65%. Et sådant tal kan dog ikke stå alene, men må forholdes til fordelingen generelt set, og her har vi igen kun tallene for prædikater i tkontekster med et epistemisk adverbium, ikke for alle ytringer i korpus (jf.

6. En tentativ sammenligning kan foretages med en kategorisering af prædikater i en delgruppe af de ledsætninger som Torben Juel Jensen og jeg selv undersøger ekstensivt i et andet projekt på Sprogforandringscentret. Her har vi haft brug for at vide hvilke hovedtyper af prædikater der findes for en i øvrigt ret blandet gruppe af matrixsætninger. Vi skelnede mellem kommunikative prædikater, kognitive prædikater og en restgruppe af 'andre'. Der var 29% kommunikative, 41% kognitive og 30% 'andre', sammenlignet med her: 1% kommunikative, 35% kognitive og 54% 'andre' (hvis vi slår 'fysisk' og 'social' sammen her). Med andre ord er der især overraskende få kommunikative prædikater sammen med de epistemiske adverbier og en noget højere frekvens af kognitive prædikater.

den nederste række i tabel 7 der er overtaget fra tabel 6). Forskellen er ganske markant: for adverbierne generelt står de kognitive prædikater for 35% af konteksterne, stadig den hyppigste prædikatstype, men ikke tilnærmelsesvis så hyppig som ved *nok* med sikkerhedsbetydning.

En anden måde at beskrive fordelingen på er ved at se på den relative fordeling af sikre og usikre varianter af *nok* under hver prædikatstype, jf. tabel 8.

<i>nok</i>	Prædikattyper								
	kogn	%	komm	%	fysisk	%	soc	%	I alt
Sikkerhed	77	57	20	69	8	26	14	20	119
Usikkerhed	57	43	9	31	23	74	56	80	145

Tabel 8. Den relative frekvens af *nok* med sikker og usikker betydning over prædikattyper

Heraf fremgår det tilsvarende at de kognitive prædikater har en klar overvægt af *nok* med sikkerhedsbetydning i forhold til den gængse fordeling (som er ca. 1/3 sikkerhedsformer), men også at de noget sjældnere kommunikationsprædikater har en endnu større procentdel af sikre *nok*'er. Det er givetvis konstruktionstypen *det må jeg nok sige* der øver sin indflydelse her.

En anden hypotese kunne lyde at evidentielle adverbier som *vist*, *åbenbart* og *tilsyneladende* især optræder sammen med prædikater der denoterer fysiske handlinger fordi de er lette at sanse – man kan se dem udspille sig foran sine øjne eller høre dem etc. Jeg har slået de få evidentielle adverbier sammen, så man bedre kan overskue fordelingen:

Betydning	Prædikattyper								
	kogn	%	komm	%	fysisk	%	soc	%	I alt
Evidentielle adv.	8	24	2	6	11	33	9	27	33

Tabel 9. Evidentielle adverbier fordelt på prædikattyper

Desværre er der så få forekomster af de evidentielle adverbier at det er meget svært at sige noget definitivt om denne hypotese – men tallene modsiger den i hvert fald ikke, faktisk er der netop flest fysiske prædikater her.

8. Kategori og variation – sammen?

Det er åbenlyst at der er lang vej endnu til en beskrivelse af hvordan det kategorielle niveau spiller sammen med det variationelle. På den ene side drejer det sig om den empiriske udforskning af indholdskategorien epistemicitet hvor det er nødvendigt at inddrage også andre udtryk for epistemisk sikkerhed og usikkerhed. Jeg er særlig interesseret i de sætningsformede konstruktioner som kommer i flere typer, dels de grammatikaliseret parentetiske med ledfølgen *Ø v s* som i *tror jeg nok, kan man sige*, dels de potentielt parentetiske med ledfølgen *s v a / x v s a* og førstepersonalt pronomeren som i *jeg tror (nok) at..., det tvivler jeg på...* og endelig den prædikativiske type (som er udelukket fra de optællinger der er rapporteret i denne artikel, netop fordi adverbierne her optræder prædikativisk, ikke som sætningsadverbier) *det er klart, det er helt sikkert, det er åbenlyst*. Der lader til at være en fordeling hvor de første to typer primært drejer sig om markering af forbehold (usikkerhed), mens den sidste oftest markerer tilslutning (sikkerhed). Det vil også være rimeligt at inkludere modalverber, men de nævnte sætningsformede udtryk for epistemicitet er mindre udforsket og vil derfor kunne bidrage med mere ny viden. Og så er de tilsyneladende ganske hyppige i talesprog.

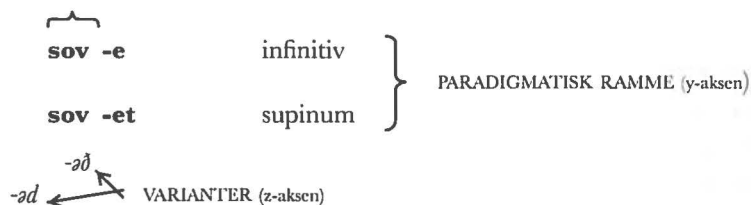
På den anden side har projektet som sit primære mål at beskrive en sprogmodel der både har plads til kategoriel (især grammatisk) betydning og variationel (især social) betydning. Foreløbig forestiller jeg mig det som en udvidelse af den klassiske todimensionale beskrivelse af sprogsystemets akser som vi kender det fra Saussure hvor den syntagmatiske akse er horisontal og den paradigmatiske er vertikal og beskriver hvilke elementer der i stedet kunne indgå på det relevante sted. Hertil kunne så føjes en tredje dimension som angiver hvilke socialt relevante forskelle der yderligere kan gøre sig gældende.

Det er nok lettest at forestille sig i forhold til det traditionelle sociolingvistiske område, nemlig fonetisk variation. Her er der dog den vanskelighed tilknyttet, at de fleste (udforskede) fonetiske forskelle knytter sig til den leksikalske stamme, men der er intet principielt til hinder for at man også kan beskrive udtalemæssige distinktioner der har med bøjning eller andre grammatiske forhold at gøre. Et eksempel er supinum i dansk som er blevet udforsket som en sociolingvistisk variabel af forskere tilknyttet Sprogforandringscentret ved Københavns Universitet (Jensen & Mægaard 2010). I dialektologisk perspektiv har interessen især samlet sig om den jyske variant, der slutter på [-ən], men den standarddanske ortografi med endelsen *-et* har faktisk også to udtaleformer;

en regional (østjysk) med hårdt d, [-əd], og en standardsproglig med blødt d, [-əd̥]. Jeg skal ikke gengive detaljerne, men man kan godt forestille sig en beskrivelse der dels viser den syntagmatiske ramme for supinumsendelsen, dels dens paradigmatiske placering (som modsætning til andre infinitte former) og endelig de socialt relevante udtalemuligheder; jf. illustrationen i figur 2.

SYNTAGMATISK RAMME (x-aksen)

Figur 2. Tredimensional sprogmodel med plads til sociolingvistisk relevante varianter

Hvor man i den traditionelle beskrivelse plejer at definere tegnet sådan at enhver udtryksforskel vil indebære en indholdsforskel, vil en variationelt informeret teori eksplicit operere med et vist spektrum inden for hvilket tegnudtrykket kan bevæge sig. Det kategorielle niveau vil så skulle definere hvor stor variation der kan rummes inden for samme tegnramme, og hvor grænserne går.

Principielt vil det samme gøre sig gældende for indholdssiden, men her er den sociolingvistiske forskning ikke nået særlig langt, og det er derfor vanskeligere at beskrive rammerne for sociolingvistiske indholdsforskelle som ikke samtidig udgør egentlige tegnforskelle. Jævnfør fx Weiner & Labov (1983) hvor forskellen på aktiv og passiv forsøges angrebet som en sociolingvistisk variabel (hvem bruger mest passiv, kvinder eller mænd, middelklasse eller arbejderklasse?). Dette er i klar modstrid med en tegnorienteret beskrivelse der betragter de to diateseformer som kategorielt forskellige, men dog med delvist overlappende anvendelsesmuligheder. Det er disse overlap Weiner og Labov udnytter til at forsøge at overholde det variationslingvistiske grundprincip om at holde indholdet konstant for at kunne undersøge udtryksforskelles sociale betydning.

En anden måde at beskrive indholdssiden i et variationsperspektiv (inspireret af Ruqaiya Hasans arbejder om semantisk variation, jf. Hasan 2009) består i at definere en anden ramme for variationen end tegnets indholdsside, mest oplagt i forhold til pragmatiske faktorer. Her kan man fx se på forskellige

måder at forme samme type sproghandling på (direktiver kan både laves med imperativ og med indikativ verbalform), men man kan også se på hvordan taler markerer sin opfattelse af sætningsindholdet, fx ved at vise hvor sikker man er på sandheden af det. Det er ud fra det perspektiv (dvs. som et bud på en pragmatisk ramme for indholdsmæssige forskelle) jeg har iværksat undersøgelsen af epistemiske sætningsadverbier i dansk talesprog. Og det er ud fra det perspektiv at det er nødvendigt at udvide med andre slags sproglige markeringer af sikkerhed og usikkerhed, så man kan få et bedre overblik over de semantiske varianter der findes og hvilke sociale variable de evt. korrelerer med. Som ved den grammatiske kategori i figur 2 måtte der også her beskrives hvor grænserne for variationen går: hvornår og under visse betingelser fungerer de nævnte sproglige former ikke længere som udtryk for epistemicitet? For at besvare disse spørgsmål er det nødvendigt med dybdegående, kvalitative analyser. Med inspiration fra bl.a. Mortensen 2010, Coates 1987, Kärkkäinen 2003 og Cheshire 2007 skal de multifunktionelle aspekter af de undersøgte former inddrages, med henblik netop på at afgrænse spektret for den semantiske variation, for det er allerede påvist at de også kan bruges til andre ting end at udtrykke videnskabsmæssig sikkerhed og usikkerhed, hvoraf høflighed velnok er en af de væsentligste.

Henvisninger

- Andersen, T. (1982). Modalpartikler og deres funktion i dansk. *Danske Studier* 1982, 77. bind, 7. rk, bd. 5. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund, 86-95.
- Boye, K. (2006). Epistemic Meaning: A Cross Linguistic Study. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Engelsk, Germansk og Romansk.
- Bresnan, J., A. Cueni, et al. (2007). Predicting the dative alternation. *Cognitive Foundations of Interpretation*, 69-94.
- Bybee, J. (2006). From usage to grammar: the mind's response to repetition. *Language* 82(4), 711-733.
- Chambers, J.K. (1995). *Sociolinguistic Theory*. Oxford: Blackwell .
- Cheshire, J. (2007). Discourse variation, grammaticalisation and stuff like that. *Journal of Sociolinguistics* 11(2), 155-193.
- Cheshire, J., P. Kerswill & A. Williams. (2005). Phonology, grammar, and discourse in dialect convergence, i P. Auer, F. Hinskens & P. Kerswill (red.), *Dialect change: convergens and divergence in European languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 135-167.

- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer. En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Coates, J. (1987). Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological Society* 85(1), 110-131.
- Conrad, S. & D. Biber. (2000). Adverbial Marking of Stance in Speech and Writing, i S. Hunston & G. Thompson (red.) *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 56-73.
- Gregersen, F. (2006). Strukturalismen i vore hjerter. Eller: i virkeligheden er vi jo allesammen en slags strukturalister, *NyS* 34-35. København: Multivers, 11-52.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Harder, P. (2010). *Meaning in Mind and Society. A functional contribution to the social turn in Cognitive Linguistics*. Berlin, De Gruyter Mouton.
- Hasan, R. (2009). *Semantic Variation. Meaning in Society and in Sociolinguistics*. London/Oakville: Equinox .
- Jensen, T. J. & M. Maegaard (2010). Hvor er bleven blevet af? Præteritum participium af stærke verber i Jylland. *Danske Talesprog* 10, 34-56.
- Jensen, Torben Juel (2008). Sætningsadverbier og adverbelle konjunktioner. (Upubliceret oversigt til brug for kodning af ledsætninger).
- Krylova, Elvira (2005). Epistemisk polyfoni i danske modalpartikler, i R. Therkelsen (red.), *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter 4*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter, 75-87.
- Krylova, Elvira (2006). De danske affirmative 'da' og 'jo', i R. Therkelsen (red.), *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter 6*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter, 103-122.
- Kärkkäinen, E. (2003). *Epistemic Stance in English Conversation. A description of its interactional functions, with a focus on I think*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell
- Mortensen, J. (2008). Epistemiske og evidentielle sætningsadverbialer i dansk. *Ny Forskning i Grammatik* 15. Odense: Syddansk Universitet, 133-156.
- Pierrehumbert, Janet. (2001). Exemplar dynamics: Word frequency, lenition and contrast, I J.
- Reid, W. (1995). Quantitative analysis in Columbia School theory, i E. Contini-Morava & B. Sussman Goldberg (red.), *Meaning as Explanation. Advances in Linguistic Sign Theory*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 114-52.

- Simon-Vandenberg, A.-M. & K. Aijmer (2007). *The Semantic Field of Modal Certainty. A Corpus-Based Study*. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Tagliamonte, S. A. & D. Denis (2010). The stuff of change: General extenders in Toronto, Canada. *Journal of English Linguistics* 38(2).
- Tagliamonte, S. A. & R. V. Roeder (2009). Variation in the English definite article: Socio-historical linguistic in t'speech community. *Journal of Sociolinguistics* 13(4), 435-471.
- Tagliamonte, S. A. (2006). *Analysing Sociolinguistic Variation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Therkelsen, Rita (2004). Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen. *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter I*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter, 79-109.
- Weiner, J. & W. Labov (1983). Constraints on the Agentless Passive. *Journal of Linguistics* 19(1), 29-58.

Modusmorfemerne i spansk – rumlig eller ikke rumlig forankring

Lotte Dam

1. Indledning

Modusmorfemerne er i kraft af at være funktionelle størrelser kodede for grammatisk-semantisk betydning. I min artikel vil jeg præsentere en hypotese om indikativ og konjunktivs betydningsområde i spansk med udgangspunkt i instrukssemantikken. Det jeg vil sandsynliggøre, er at modus' betydningsområde kan forklares inden for begrebet 'rumlig forankring', der har med realitet at gøre.¹

Min hypotese hviler på den antagelse at det semantiske bidrag fra indikativ og konjunktiv altid er det samme, og at forskelle eksempler imellem skal tillægges ko- og kontekst. Det at der foreslås en enhedsbetydning af modusmorfemerne, betyder naturligvis ikke at modusbeskrivelser ikke skal indeholde beskrivelser af de enkelte sætningstyper idet der jo også indgår andre elementer i den endelige fortolkning end bidraget fra modusmorfemet. I denne artikel er fokus dog på dette bidrag, men der gives også en forklaring af sammenhængen mellem dette bidrag og empiriske facts (fx hvorfor der altid er konjunktiv efter visse verber) og hvordan bidraget virker i forskellige sætninger.

At modusmorfemerne altid betyder det samme, sandsynliggøres naturligvis bedst i en analyse der inddrager alle sætningstyper, hvilket imidlertid kræver mere plads end denne artikel giver mulighed for. Min artikel tager afsæt i de komplette ledsætninger fordi den indledningsvist forholder sig til tidligere tilgange til modus, og langt de fleste af disse beskæftiger sig kun med denne sætningstype. Senere i artiklen udvides feltet til også at dække en række adverbelle ledsætninger med henblik på at vise hvordan enhedsbetydningerne fra indikativ og konjunktiv virker i disse.

---

1. Artiklen er inspireret af Dam & Dam-Jensen (2007b, 2010).

2. Kritik af tilgange til modus

Bosque (1990: 113) nævner to grundlæggende tilgange til modus: en syntaktisk og en semantisk.

2.1. En syntaktisk tilgang: styring

Den syntaktiske tilgang opererer med styringsbegrebet, der henviser til at visse sproglige udtryk der kan fungere som overordnede udtryk for ledsætninger, siges at **styre** indikativ eller konjunktiv i en kompletiv ledsætning, hvorved der ses en automatik imellem de to størrelser. Styringstilgangen indebærer i sig selv ikke en beskrivelse af **hvad** modusmorfemerne egentlig bidrager med, eller hvad sammenhængen er mellem den leksikalske betydning i sådanne udtryk og den pågældende modus. I (1) og (2) er fx kun indikativ mulig, mens kun konjunktiv er mulig i (3) og (4):²

- (1) ¿Por qué le había ocultado que don Pedro le había hecho_{ind} el regalo?
'Hvorfor havde han skjult for ham at Pedro havde givet ham gaven?'
- (2) Creo que los gobiernos tienen_{ind} que aseguran un sistema de protección social para todo el mundo.
'Jeg mener at regeringerne skal garantere et system til social beskyttelse til alle.'
- (3) Se necesita que sean_{konj} de buena calidad.
'Der er brug for at de er af god kvalitet.'
- (4) Espero que se haga_{konj} más por los jóvenes de aquí.
'Jeg håber at man gør mere for de unge herfra.'

Ud fra en styringstilgang ville man om (1) og (2) fx sige at udtryk der har betydning af skjulen (1) og tro (2) styrer indikativ i en kompletiv ledsætning, og om (3) og (4) at udtryk der har betydning af behov og håb, styrer konjunktiv. Eksempler som (5) - (8) viser imidlertid at en del udtryk kan forbindes med både indikativ og konjunktiv (dobbeltselektion).

- (5) Se hace hincapié en que todas las personas tienen_{ind} derecho a un trabajo.
'Der lægges vægt på at alle mennesker har ret til et arbejde.'

2. Eksemplerne i denne artikel stammer primært fra CREA, Det kongelige spanske Akademis elektroniske tekstkorpus. Hvor dette ikke er tilfældet, står det angivet.

- (6) Se hace hincapié en que todas las personas tengan_{konj} derecho a un trabajo.
 ‘Der lægges vægt på at alle mennesker skal have ret til et arbejde.’³
- (7) Tan sólo le dijeron que estaba_{ind} detenido.
 ‘De sagde blot til ham at han var anholdt.’
- (8) Le dijeron que no tuviese_{konj} miedo.
 ‘De sagde til ham at han ikke skulle være bange.’

Her kan man så ikke sige at hhv. *hacer hincapié en* og *decir* styrer en bestemt modus i den forstand at disse udtryk automatisk fører en bestemt modus med sig.

Det er almindeligt at lave oversigter til illustration af forskellige udtryks muligheder for at blive kombineret med hhv. indikativ eller konjunktiv i den komplette ledsætning, jf. fx Fernández Ramírez (1986), Sastre Ruano (1997), Haverkate (2002) samt grammatikbøger for spansk som andet sprog, fx Butt and Benjamin (1988) og Fält (2000). Denne form for opstillinger kan hjælpe den studerende et stykke hen ad vejen og har ud fra den betragtning en didaktisk værdi, men kan ikke stå alene. For fx at kunne håndtere alle de tilfælde hvor det samme udtryk kan efterfølges af begge modi (fx (5) - (6) og (7) - (8)), har de studerende brug for en beskrivelse af modus som det er muligt at generalisere ud fra, dvs. en beskrivelse af hvad indikativ og konjunktiv hver især **betyder**. De forskellige betydninger i et minimalt par som (5) - (6), hvor konteksten jo er den samme og således ikke trækker i nogen ‘retning’, kan kun komme fra modusmorfemerne.

En sammenholdning af den leksikalske betydning i et udtryk der kan fungere som overordnet udtryk for en ledsætning, og betydningen af modusmorfemerne kan forklare både hvorfor nogle udtryk kun forbindes med den ene modus, og hvorfor nogle forbindes med begge. Nogle udtryk forbindes kun med den ene modus fordi de kun er semantisk kompatible med denne modus’ betydning. Fx muliggør den leksikalske betydning i *QUERER* kun konjunktiv i en efterfølgende ledsætning. Travis (2003: 48) udtrykker det på den måde at konjunktiv i disse tilfælde fungerer som en form for markør af semantisk overensstemmelse og ikke bidrager med ny betydning. I andre tilfælde er der ikke noget i den leksikalske betydning der kun muliggør én modus. I disse tilfælde er det naturligvis tydeligt at modus bidrager med betydning, mens det ikke er så tydeligt i forbindelse med fx *QUERER*.

3. (5) og (6) er eksempler der er konstrueret til at fungere som et minimalt par.

Som Terrell & Hooper (1974: 485) påpeger, bliver de udtryk der kan fungere som overordnede udtryk, i den styringsbaserede tilgang klassificeret i henhold til deres semantik, men udgangspunktet er i virkeligheden syntaktisk fordi den præcise betydning af modusmorferne ikke som sådan behandles, men snarere ses som en ren refleks af det overordnede udtryk. Derudover har denne syntaktiske tilgang den svaghed at den slet ikke forholder sig til modusbrugen i andre sætningstyper end de komplette.

2.2. En semantisk tilgang: Virkelighed vs. ikke virkelighed, assertion vs. ikke assertion

Den semantiske tilgang til en redegørelse for modus tog i tidligere værker udgangspunkt i dikotomien ‘virkelighed (indikativ) vs. ikke-virkelighed (konjunktiv)’, jf. fx Real Academia Española (1973), Gili Gaya (1994) og Alarcos Llorach (1994).

Terrell & Hooper introducerede i 1974 en hypotese om at forskellen mellem indikativ og konjunktiv skulle findes i dikotomien ‘assertion (indikativ) vs. ikke-assertion (konjunktiv)’. Denne hypotese kom til at danne grundlag for senere værker, fx Borrego et al. (1987), Ridruejo (1999), Pérez Saldanya (1999), Travis (2003), Mejías-Bikandi (1994, 1998a, 1998b) og Gregory (2001).

Hvis begreber som virkelighed og assertion skal anvendes i en forklaring af eksempler som (9) og (10), er det nødvendigt med en klar præcisering af disse begrebers betydning. (9) står i konjunktiv og kræver således en forklaring i forhold til at skulle beskrive en ikke-virkelig/ikke-asserteret situation, og ligeledes kræver (10), der står i indikativ, en forklaring af på hvilken måde situationen skal forstås som virkelig eller asserteret.

- (9) Nos alegra que se haya obtenido_{konj} el consenso.
 ‘Det glæder os at man er nået til konsensus.’
- (10) Uno siempre mantiene el sueño de que algún día volverá_{ind} a Uruguay para quedarse.
 ‘Man har altid drømmen om at man en dag kommer tilbage til Uruguay for at blive.’

At *assertere noget* betyder ‘at tillægge noget en sandhedsværdi’, og termen hører i udgangspunktet hjemme i den formelle semantik, men ud fra et kognitivt synspunkt kunne man måske forklare et eksempel som (10) som at noget er virkelig eller asserteret i en forestillet verden eller i et mentalt rum.

Assertionshypotesen om at den talende med indikativ tillægger en situation en sandhedsværdi, ville måske kunne siges at finde anvendelse på helsætninger, fx (11):

- (11) Ella viene_{ind} mañana o esta tarde.
 ‘Hun kommer i morgen eller i eftermiddag.’

Ifølge assertionshypotesen asserterer den talende her at subjektsreferenten kommer den efterfølgende dag eller samme eftermiddag, dvs. tillægger det en sandhedsværdi. Imidlertid synes hypotesen ikke at være anvendelig i ledsætninger. Ifølge Herslund & Korzen (1999: 2) er den afgørende forskel mellem para- og hypotakse at der i paratakse er tale om selvstændige illukotier, mens hypotakse integrerer en ledsætning under en overordnet illukotier. Ledsætninger kan ikke fungere syntaktisk alene og dermed heller ikke semantisk, hvorfor de ikke kan tillægges en sandhedsværdi, men indgår i et overordnet udtryks værdi. Dette kan illustreres ved følgende eksempler:

- (12) El juez es_{ind} una persona excelente.
 ‘Dommeren er et enestående menneske.’
 (13) Fernando piensa que el juez es_{ind} una persona excelente.
 ‘Fernando synes at dommeren er et enestående menneske.’⁴

(12) og (13) kan beskrives med udgangspunkt i Hare (1970, cit. hos Lyons 1977: 749), der inddeler en ytring i tre semantiske komponenter: en frastisk, en tropisk og en neustisk. Med udgangspunkt heri beskriver Herslund (1997: 70) den frastiske komponent som stort set svarende til en proposition; en gengivelse af et sagsforhold; den tropiske komponent som en veridiktion; “det er tilfældet”, og den neustiske komponent som den talendes ‘signatur’, “jeg siger”. Ifølge Herslund & Korzen (1999: 9) lader det til at ledsætningen i en struktur bestående af en overordnet og en underordnet del mangler sin egen neustiske og tropiske komponent, nemlig de komponenter der tilsammen skaber en illokution, og således kun indeholder den frastiske. I stedet skal disse findes i et overordnet udtryk. (12’) og (13’) illustrerer at en helsætning indeholder de tropiske og neustiske komponenter, og således er en illokution, mens dette ikke gælder for en ledsætning.

4. (13) er konstrueret med udgangspunkt i (12).

- (12⁾ Yo digo_(neustisk) es el caso_(tropisk) el juez es una persona excelente.
 ‘Jeg siger det er tilfældet dommeren er et enestående menneske.’
- (13⁾ Fernando piensa_(neustisk) es el caso_(tropisk) el juez es una persona excelente.
 ‘Fernando mener det er tilfældet dommeren er et enestående menneske.’

I (12) kan den talende således siges at assertere situationen i sætningen, nemlig at den omtalte dommer er et enestående menneske, mens den talende i (13) ikke asserterer dette, men kun asserterer at den omtalte person, *Fernando*, mener dette.

Terrell & Hooper (1974: 486) anvender begrebet *rapporteret assertion* om eksempler som (13) og lignende eksempler hvor det overordnede udtryk gengiver en anden persons opfattelse. Ifølge dette synspunkt må der altså være to assertioner: dels den talendes assertion af situationen i hele sætningen, og dels en assertion fra subjektsreferenten i hovedsætningen af situationen i ledsætningen. Assertions-teorien kan således måske siges at være anvendelig i helsætninger udgjort af én sætning som (12) og i ledsætninger som (13), hvor det overordnede udtryk gengiver en anden persons opfattelse, men tilbage står de relative ledsætninger og de adverbielle sætninger, der som ledsætninger jo heller ikke har illukotionær værdi og ikke bliver gengivet ved hjælp af et overordnet udtryk.

Som den syntaktiske tilgang giver den semantiske tilgang oftest komplette ledsætninger som eksempler, men i modsætning til styringstilgangen tillader en semantisk tilgang at behandle andre sætningstyper.

Matte (2001), der ligeledes forholder sig kritisk over for begreber som ‘virkelighed vs. ikke virkelighed’ og ‘assertion vs. ikke assertion’, foreslår i stedet dikotomien ‘informativ vs. ikke informativ’. Jeg vil senere i artiklen vende tilbage til denne dikotomi.

Mine kritikpunkter af tidligere hypoteser skal ikke opfattes som at disse slet ikke er anvendelige, og som det fremgår af artiklen, forholder det sig ikke således at mit udgangspunkt er et helt andet end de omtalte semantiske tilgange. Dog mener jeg at en mere præcis og detaljeret beskrivelse af modusmorfemet er nødvendig.

3. Instrukssemantik

Inden præsentationen af min hypotese vil jeg kort beskrive den teori som hypotesen hviler på. Sproglig betydning opfattes i dette bidrag som en betydning der konstrueres mentalt og dynamisk af en modtager på basis af information fra

sproglige udtryk i kombination med information fra konteksten. Modtager får et sprogligt input fra afsender og derudover et ikke sprogligt input der indgår i en fortolkningsproces der som resultat – output – har sproglig betydning. Dette kan illustreres på følgende måde:

Input (information fra sprogligt og ikke sprogligt input) → processering (fortolkningsproces) → output (sproglig betydning)

Inden for instrukssemantikken, som er det teoretiske udgangspunkt for min hypotese, antages det at det sproglige input er instruktionelt, hvormed menes at det giver modtager forskellige instrukser til fortolkningsprocessen. I henhold til Fauconnier (1994) synes kun funktionelle størrelser at have en instruktionel betydning, men i bidraget antages det at også leksikalske størrelser er instruktionelle, blot på en anden måde (jf. Dam & Dam-Jensen, 2007a og Harder, 2007). De leksikalske størrelser har en deskriptiv betydning og kan siges at give en instruks til en modtager om at aktivere en mental repræsentation af deres betydning (fx aktiveres modtagers koncept for en hund i mødet med HUND). De funktionelle størrelser giver en instruks om noget andet end dem selv. For de verbale kategoriers vedkommende, herunder modus, er det naturligvis om den verbale situation. Således opfattes den specifikke betydning af en situation som en betydning der etableres gennem en fortolkningsproces på basis af morfemer for modus, tempus og aspekt, leksikalsk betydning samt ko- og kontekst.

Ifølge Thrane (1997: 238, 1999: 23) er den semantiske effekt af en funktionel størrelse altid den samme.⁵ For modusmorfemerne betyder det at hhv. indikativ- og konjunktivmorfemet altid har den samme betydning selv om det endelige resultat synes forskelligt. Som udgangspunkt kan det fx være vanskeligt at se en sammenhæng mellem på den ene side hhv. (3) og (4), der begge angiver en uvirkelig situation i ledsætningen, og (9), hvor situationen i ledsætningen er virkelig. Min antagelse om en ensartet betydning skal have forklaringsværdi for sådanne forskellige eksempler.

4. Rumlig forankring

I et kognitivt perspektiv etablerer verber mentale repræsentationer af situationer, og de verbale kategorier giver nærmere instrukser for hvordan disse

---

5. Bemærk brugen af termen *effekt*. Thrane opfatter ligeledes sproglige størrelser som instruktionelle og dermed at de **gør** noget.

situationer skal forstås. Tempusmorfemerne giver instrukser om hvordan en situation skal forstås rent tidsligt, aspektmorfemerne hvordan en situation skal forstås mht. afgrænsethed, og det er min grundhypotese at modus giver instrukser for hvordan en situation skal forstås rumligt. Hypotesen tager afsæt i Mejías-Bikandi (1998b), der analyserer modus med udgangspunkt i Fauconniers teori om mentale rum. Ifølge Mejías-Bikandi (1998b) er modus et spørgsmål om forankring/ikke forankring til et mentalt realitetsrum. Når en situation forankres rumligt, skal den forstås som reel. Betydningsområdet for modus er i henhold hertil således realitet. Modusmorfemerne giver instrukser om hvorvidt en situation skal forankres rumligt eller ej, hvormed menes at modtager fra disse morfemer får information om at forstå en situation som reel (indikativ) eller ikke får denne information (konjunktiv). Denne forskel kan som udgangspunkt illustreres ved de konstruerede eksempler (14) og (15), hvor situationen i *has venido* forstås som reel, mens situationen i *vengas* forstås som irreel i form af en ønsket situation.

- (14) Veo que has venido_{ind.}
 'Jeg kan se at du er kommet.'
- (15) Quiero que vengas_{subj.}
 'Jeg vil gerne have at du kommer.'

De instrukser, altså grammatiske betydninger, som jeg vil foreslå for de to modi, er som følger:

- Indikativ: *forankr verbalsituationen rumligt*
- Konjunktiv: *forankr ikke verbalsituationen rumligt*

I *has venido* i (14) instruerer indikativ modtager om at verbalsituationen som er etableret af verbet *venir*, skal forankres rumligt. Som nævnt, skal en situation forstås som reel når den forankres rumligt, og således etableres der en betydning af at subjektsreferenten for *has venido* rent faktisk er kommet – ikke i en virkelig verden, men som en mental repræsentation.⁶ I *vengas* i (15) instruerer konjunktiv om at situationen ikke skal forankres rumligt, og her fås ikke en betydning af at subjektsreferenten for *vengas* er kommet. Fra

6. I (10) skal situationen således også forstås som virkelig i et mentalt rum, der er et "drommerum".

betydningen i det overordnede udtryk *quiero* forstås at den ikke-reelle er en ønsket situation.⁷

(14) og (15) og mit forslag til betydninger for modusmorfemerne kan give anledning til den tanke at med indikativ beskrives situationer som reelle, og med konjunktiv beskrives situationer som irreelle. Som eksempler som ovenstående (9) viser, er dette imidlertid ikke altid tilfældet. Det er det bl.a. ikke når det overordnede udtryk er udgjort af et såkaldt faktiskt verbum (jf. Kiparsky & Kiparsky, 1971), dvs. et verbum der præsupponerer en reel situation i ledsætningen. Brugen af konjunktiv i denne slags tilfælde kan forklares ved at modtager i forvejen har kendskab til den reelle situation i ledsætningen (her at man er nået til konsensus) og således ikke har brug for en instruks om at forankre situationen rumligt – det er den allerede. Dette er i overensstemmelse med betydningen af realitetsbegrebet. Som det beskrives i Hansen & Heltoft (2011: 56), omfatter realitet *realis* og *non-realis*. I *realis* fremstilles sætningsindholdet som en realitet, mens der i *non-realis* ikke tages stilling til realitetsværdien, og situationen kan således både være reel og irreel.

Når den talende nævner noget som modtager allerede har kendskab til, er det naturligvis fordi vedkommende vil sige noget om det, og i sådanne tilfælde får konjunktiv den funktion at flytte modtagers fokus et andet sted hen i sætningen, nemlig til det overordnede udtryk, der giver den nye information. I (9) ligger den nye information i *nos alegra*; det er det man vil fortælle. Dette er i tråd med bl.a. Matte (2001), der mener at indikativ er en informativ modus, mens konjunktiv ikke er det. Det kan dog diskuteres om dikotomien ‘informativ vs. ikke informativ’ er en præcis og dækkende betegnelse for den grundlæggende semantiske forskel mellem indikativ og konjunktiv. I henhold til hypotesen i denne artikel kan man sige at informationen vedrører realitet.

Man kunne måske spørge om den præsenterede hypotese ikke har de samme problemer som assertionsteorien; nemlig om man kan sige at en situation i en ledsætning er reel. Som det fremgår af ovenstående instruksforslag, forstås realitet her som at noget er forankret rumligt til et realitetsrum. Og eftersom ledsætninger netop er sætningsled (eller adled) til et overordnet udtryk, er

---

7. Begreberne forankring til realitetsrum/rumlige forankring kan måske siges at være et eksempel på Langackers *grounding* (jf. fx Langacker (1991, 2009). Langacker (2009:149) nævner selv realitet som et eksempel på et semantisk område inden for *grounding*.

forankringen relateret til et overordnet udtryk. Hvis man fx siger at noget er sandt med udtrykket *es cierto que*, opstiller man en slags sandhedsrum, hvori situationen i ledsætningen forstås. Verbalet i ledsætningen står her i indikativ. Hvis man omvendt siger at noget ikke er sandt, opstilles et sådant rum ikke hvori situationen i ledsætningen forankres, og verbalet i ledsætningen står da i konjunktiv. I et eksempel som (8), hvor viljesbetydningen ikke indgår i det overordnede udtryks leksikalske betydning, der jo udtrykker kommunikation, bevirker anvendelsen af konjunktiv i ledsætningen at situationen ikke forankres til et kommunikationsrum som en reel situation.

5. Markerethed

Som det fremgår af min hypotese om betydningerne i modusmorfemerne, er konjunktiv negativt defineret med indikativ som udgangspunkt. Den negative betydning muliggør en forklaring af de forskellige kontekster eller betydninger som konjunktiv indgår i eller afstedkommer, men kan måske kritiseres for at man ikke rigtig siger hvad konjunktiv betyder. Den negative definition er dog ikke kun foreslået som en 'nem' løsning på de forskellige betydninger. Det spanske tempus-modussystem peger i retning af at konjunktiv har en mere upræcis betydning end indikativ idet den ikke findes i så mange tider. Således har de to datider, *pretérito imperfecto* og *pretérito indefinido*, samt *condicional* hver sin form i indikativ, mens de 'deler' form i konjunktiv. Ligeledes er futurum indikativ en fuldstændig levende form, mens futurum konjunktiv kun optræder i særlige tilfælde i juridisk sprogbrug. En situations temporale dimension i en ledsætning i konjunktiv afhænger således i højere grad af det overordnede udtryk. Forholdet mellem en oversætning og en ledsætning i konjunktiv kan karakteriseres som tættere end når ledsætningen optræder i indikativ fordi det overordnede udtryk har betydning for den konkrete fortolkning (jf. også Herslund & Korzen (1999: 135) om modus i fransk), hvilket vi ikke kun ser mht. den temporale forankring, men også den rumlige, hvor det overordnede udtryk i første omgang viser om situationen i ledsætningen skal forstås som reel eller ej, og hvis ikke, om den fx er en ønsket situation/en håbet situation/en ordre.

Ovenstående peger i retning af at de to modi indgår i et markerethedsforhold, hvor indikativ er den markerede form, der med sin præcise instruks insisterer på betydningen af en reel situation, mens konjunktiv er den umarkerede form, der ikke insisterer på én bestemt betydning, men blot non-realis, hvor der som tidligere nævnt ikke tages stilling til realitetsværdien. Denne måde at anskue

de to medlemmer på er i overensstemmelse med Jakobson (1971: 3), der netop siger at hvis kategori I indikerer tilstedeværelsen af A, indikerer kategori II ikke tilstedeværelsen af A; den fortæller ikke om A er til stede eller ej.

Hvis den umarkerede form forstås som den form der bruges med mindre der gør sig noget særligt gældende, kan det virke misvisende at tale om konjunktiv som umarkeret hvis man kigger på hovedsætninger, hvor indikativ jo har en langt højere forekomst, og konjunktiv netop kun bruges i særlige tilfælde. I artiklen bruges begrebet imidlertid til at beskrive forholdet mellem de to modis betydninger, hvor indikativ er meget præcis, mens konjunktiv er mere upræcis og også kan indbefatte indikativs område. Konjunktivs mere upræcise betydning gør den central i beskrivelsen af modus fordi eksemplerne derved kan være meget forskelligartede.

Ifølge Bosque (1990: 29) antages det ellers generelt at konjunktiv er markeret, mens indikativ er umarkeret. Dog antager Hansen & Heltoft (2011: 1679) det modsatte for italiensk, hvis modusystem er meget lig det spanske. Forholdet kan illustreres ved følgende konstruerede sætningspar:

- (16) No creía que vinieras_{konj.}
 ‘Jeg troede ikke at du kom.’
- (17) No creía que venías_{ind.}
 ‘Jeg troede ikke at du kom [men det gjorde du].’

Udgangspunktet for overordnede benægtede udtryk for perception er at der anvendes konjunktiv i ledsætningen fordi den talende almindeligvis ikke vil præsentere en situation som reel hvis han ikke mener den er det. I (16) præsenteres situationen således ikke som reel, men det er heller ikke tilfældet at man skal forstå at den pågældende ikke kom – den talende siger bare at han ikke troede det. I (17) står verbalet i ledsætningen i indikativ, som giver den betydning at den pågældende rent faktisk kom. Konjunktiv er således neutral mht. realitet.

Markerethed inden for spansk modus synes at være sammenligneligt med et andet markerethedsforhold mht. information. Nørgård-Sørensen (1999) præsenterer en hypotese om numerusrelationen i russisk og dansk ifølge hvilken pluralis er det markerede medlem, mens singularis er det umarkerede. Om dansk udtaler han følgende: “På dansk anvendes pluralis til at introducere en flerhed som **ny**

information i relation til den benævnte situation. Dette indebærer at kun en flerhed, der introduceres første gang i den pågældende situationsbeskrivelse, udløser obligatorisk pluralis.” (Nørgård-Sørensen, 1999: 267). En sådan beskrivelse synes også at gælde for modus i spansk. Indikativ anvendes som den markerede størrelse til at introducere en reel situation som ny information. Hvis informationen derimod ikke er ny, anvendes den umarkerede størrelse, nemlig konjunktiv. Dette ser vi i eksempler som (9), hvor situationen i ledsætningen netop er præsupponeret og dermed ikke ny information.

6. Analyse af adverbelle ledsætninger

I det følgende vil jeg afprøve min hypotese på forskellige adverbelle ledsætninger, uden der dog er tale om en systematisk gennemgang med eksempler fra alle ledsætningstyper. Der er i analysen primært eksempler med konjunktiv pga. denne modus' bredere betydningsfelt.

I indrømmende sætninger anvendes både indikativ og konjunktiv. Mens indikativs instruks om at situationen skal forankres rumligt, altid bevirker betydningen af en reel situation i ledsætningen, forstås med konjunktiv både irrelle situationer (18) og reelle situationer (19):

- (18) Pero aunque hubiera mostrado_{konj} más interés eso no hubiera cambiado gran cosa.
 'Men selv om han havde udvist større interesse, ville det ikke have ændret ret meget.'
- (19) No le digas nada a la tía Emma, ya sabes que, aunque sea_{konj} mi hermana, para estas cosas es como una piedra.
 'Du skal ikke sige noget til moster Emma, du ved jo godt at selv om hun er min søster, så er hun som en sten mht. disse ting.'

Mens instruks fra konjunktiv i (18) pga. anvendelsen af pluskvamperfektum giver anledning til at forstå en irrel situation, viser konteksten i (19), nemlig den første omtale af referenten for *mi hermana* som *la tía Emma*, "moster Emma", at en irrel fortolkning ikke giver mening her. Som vi tidligere i artiklen har set eksempler på i kompletivsætninger, har modtager her allerede kendskab til situationen i ledsætningen; den er allerede rumligt forankret og skal det derfor ikke vha. modus. Det kendte indhold er således ikke den information som afsender søger at give modtager; i stedet er det indholdet af den hovedsætning som

den indgår i, der er det. Den talendes årsag til at medtage den indrømmende sætning er at foregribe en indvending fra modtager; “jamen hun er din søster”.

I tidsledsætninger spiller det temporale forhold imellem et overordnet udtryk og ledsætningen ind på den måde at konjunktivs instruks om ikke at forankre rumligt forstås som at situationen endnu ikke er reel med udgangspunkt i den overordnede situation, dvs. noget der minder om en fremtidig betydning (20). Situationen er ikke forankret rumligt til situationen i det overordnede udtryk forstået på den måde at den endnu ikke har fundet sted. Men den forstås naturligvis i forhold til den i den forstand at den forstås som en fremtidig situation med udgangspunkt i den.

- (20) Y todavía habrá que dar un paso más, cuando lleguen_{konj} las preguntas.
‘Og der skal stadig tages et skridt mere når spørgsmålene kommer.’

Mens flere af tidskonjunktionerne forbindes med både indikativ og konjunktiv, forbindes *antes de que* (førend) altid med konjunktiv.

- (21) Pero un poco antes de que ocurriera_{konj} me di cuenta de lo que tenía que hacer.
‘Men kort før det skete, fandt jeg ud af hvad jeg skulle gøre.’

Den semantiske betydning i *antes de que* indebærer at den situation der udtrykkes i den sætning som den indleder, altid vil ligge efter situationen i det overordnede udtryk. I (21) kan situationen i ledsætning siges at være reel i den forstand at den har fundet sted, men den er ikke forankret rumligt fordi den ikke er reel med udgangspunkt i den overordnede sætning.

I årsagssætninger angiver indikativ at situationen er den reelle årsag til situationen i det overordnede udtryk (22), mens konjunktiv giver anledning til den betydning man kalder *den afviste årsag*, uafhængigt af om situationen faktisk fandt sted eller ej (23 og 24).

- (22) Sólo porque era_{ind} mi marido lo aguantaba.
‘Jeg holdt ham kun ud fordi han var min mand’.
- (23) Entonces me he dado cuenta de que no quería dormir. No porque tuviera_{konj} pánico, pues ya no lo tenía, sino porque era agradable pensar.
‘Så opdagede jeg at jeg ikke ville sove. Ikke fordi jeg var bange, for det var jeg ikke længere, men fordi det var dejligt at tænke.’

- (24) Es un periodista completo, no porque sea_{konj} el propietario del periódico sino porque en verdad demuestra que lo es.
 ‘Det er en fuldendt journalist, ikke fordi han er ejeren af avisen, men fordi han faktisk viser at han er det.’

I (23) viser konteksten (primært *pues ya no lo tenía*, “for det var jeg ikke længere”) at situationen i ledsætningen rent faktisk ikke fandt sted, dvs. den pågældende var ikke bange, men i (24) synes situationen at være en realitet, altså at den omtalte journalist var ejer af avisen. Konjunktiv kan i denne sammenhæng forklares ved at den situation der afvises som årsag, i en eller anden forstand allerede er forankret til et realitetsrum. Ikke i helt samme forstand som i indrømmende sætninger som (19), hvor der er tale om en reel situation, men i den forstand at afsender forestiller sig at modtager har en forestilling om at situationen er reel som årsag. Afsender kan også her siges at foregribe en indvending – eller måske et spørgsmål – fra modtager.

I betingende ledsætninger står verbalet i konjunktiv hvis den betingende konjunktion er en anden end *si* (25), mens det kan stå i både indikativ og konjunktiv hvis konjunktionen er *si* (26-28):

- (25) En caso de que el fuego obstruya_{konj} las salidas, no se desespere y colóquese en el sitio más seguro.
 ‘I tilfælde af at ilden spærrer for udgangene, gå ikke i panik og placer Dem det sikreste sted.’⁸
- (26) Si me toca_{ind} la lotería de navidad voy a invitaros a todos a un viaje a Egipto.
 ‘Hvis jeg vinder i julelotteriet, vil jeg invitere jer alle på en rejse til Egypten.’
- (27) Si me tocara_{konj} la lotería de navidad os invitaría a todos a un viaje a Egipto.
 ‘Hvis jeg vandt i julelotteriet, ville jeg invitere jer alle på en rejse til Egypten.’⁹
- (28) Si me hubiera tocado_{konj} la lotería de navidad os habría invitado a todos a un viaje a Egipto.
 ‘Hvis jeg havde vundet i julelotteriet, ville jeg have inviteret jer alle på en rejse til Egypten.’

8. (25) er en standardformular i brandberedskabsplaner.

9. (27) og (28) er omskrevet fra (26).

Der er to interessante spørgsmål i den forbindelse, der dog synes at have det samme svar. Det første er hvorfor sproget skelner mellem *si* og de øvrige konjunktioner, og det andet er hvad den modale forskel består i i *si*-sætninger når *si* i alle tilfælde kun kan angive en betinget situation, og dermed ikke en egentlig reel situation. Tilsyneladende indeholder *si*'s leksikalske betydning en højere grad af epistemisk modalitet end de øvrige betingende konjunktioner, hvilket gør den kompatibel med indikativ. Det der adskiller indikativ og konjunktiv i disse sætninger, er at konjunktiv viser at situationen kun er et tankeeksperiment hvis mulighed for at blive reel slet ikke kommer i betragtning (27), eller at der er tale om en decideret irreel situation (28), mens indikativ viser at situationen **kan** blive reel (26). Dette kan også forklare forskellen på eksempler som (25) og (26): i (25) ønsker afsender ikke at modtager skal få den opfattelse at der er høj grad af sandsynlighed for at situationen kan blive reel, mens afsender bag (26) vil signalere højere grad af tro på situationens mulige realisering. Dette har naturligvis ikke kun noget med instrukserne fra modus at gøre, men også med valg af konjunktion.

7. Konklusion

I artiklen har jeg med udgangspunkt i instrukssemantikken opstillet en hypotese for hhv. indikativ og konjunktivs betydninger i spansk. Den hypotese jeg har søgt sandsynliggjort, er at modus' betydningsområde er realitet, forstået som +/- rumlig forankring, herunder at indikativ instruerer om at en modtager skal forankre en situation rumligt, mens konjunktiv instruerer om ikke at forankre en situation rumligt. Mens indikativ insisterer på den rumlige forankring (realis), forholder konjunktiv sig ikke til realiteten (non-realis). Med andre ord er indikativ informativ vedrørende realitet, mens konjunktiv ikke er det. Der tegner sig et billede af at de to modi indgår i et markerethedsforhold, hvor indikativ er den markerede form og konjunktiv den umarkerede. Hypotesen er i artiklen afprøvet for nogle kompletivsætninger samt forskellige adverbelle ledsætninger.

Henvisninger

- Alarcos Llorach, E. (1994). *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
 Borrego, J.A., J.G. Asencio & E. Prieto (1987). *El subjuntivo: valores y usos*.
 Madrid: Sociedad General Española de Librería.

- Bosque, I. (1990). Las bases gramaticales de la alternancia modal. Repaso y balance, i I. Bosque (red.) *Indicativo y subjuntivo*, Madrid: Taurus Universitaria, 13-65.
- Butt, J. & C. Benjamin (1988). *A New Reference Grammar of Modern Spanish*. London: Edward Arnold.
- Dam, L. & H. Dam-Jensen (2007a). Instructions, context and compositionality: How to combine functional, lexical and interpretive dimensions of meaning, i K. Boye (red.) *Language and Comprehension: Input, Process, Product (Acta Linguistica Hafniensia 39)*, København: Reitzels Forlag, 83-100.
- Dam, L. & H. Dam-Jensen (2007b). Modus i spansk med særlig henblik på substantiviske sætninger, *Ny Forskning i Grammatik 14*, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 51-66.
- Dam, L. & H. Dam-Jensen (2010). Mood in complementizer phrases in Spanish: How to assess the semantics of mood, *Pragmatics and Cognition 18*(1), 111-135.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fernández Ramírez, S. (1986). *El verbo y la oración, 4* (Gramática española). Madrid: Arco/Libros.
- Fält, G. (2000). *Spansk grammatik för universitet och högskolor*. Lund: Studentlitteratur.
- Gili Gaya, S. (1994). *Curso Superior de Sintaxis Española*. Barcelona: Bibliograf.
- Gregory, A. (2001). A cognitive map of indicative and subjunctive mood use in Spanish, *Pragmatics and Cognition 9*(1), 99-133.
- Harder, P. (2007). Shaping the interactive flow. Language as input, process and product, i K. Boye (red.) *Language and Comprehension: Input, Process, Product (Acta Linguistica Hafniensia 39)*, København: Reitzels Forlag, 7-36.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Hare, R.M. (1970). Meaning and Speech Acts, *The Philosophical Review 79*(1), 3-24.
- Haverkate, H. (2002). *The Syntax, Semantics and Pragmatics of Spanish Mood*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Herslund, M. (red.) (1997). *Det franske sprog: Kapitel I. Grundlag*. København: Handelshøjskolen i København.
- Herslund, M. & H. Korzen (red.) (1999). *Det franske sprog: Kapitel VIII, 1. Den komplekse prædikation 1*. København: Handelshøjskolen i København.

- Jakobson, R. (1971). *Selected writings, II. Word and language*. The Hague: Mouton.
- Kiparsky, P. & C. Kiparsky (1971). Fact, i D. Steinberg & L.A. Jakobovits (red) *Semantics. An interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 345-369.
- Langacker, R. (1991). *Foundations of cognitive grammar II. Descriptive Application*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Langacker, R. (2009). *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matte Bon, F. (2001). Il congiuntivo spagnolo come operatore metalinguistico di gestione delle informazioni, *Rivista di Filologia e Letterature Ispaniche* IV, 145-179.
- Mejías-Bikandi, E. (1994). Assertion and the speaker's intention: A pragmatically based account of mood in Spanish, *Hispania* 77, 892-902.
- Mejías-Bikandi, E. (1998a). Pragmatic presupposition and old information in the use of the subjunctive, *Hispania: a journal devoted to the interests of the teaching of Spanish and Portuguese* 81, 941-948.
- Mejías-Bikandi, E. (1998b). *Syntax, Discourse and Acts of the Mind: A Study of the Indicative/Subjunctive Contrast in Spanish*. Ikke-udgivet ph.d.-afhandling, University of California.
- Nørgård-Sørensen, J. (1999). En eller flere? Numerus i dansk og russisk, *Ny Forskning i Grammatik* 6, Odense: Odense Universitetsforlag, 264-283.
- Pérez Saldanya, M. (1999). El modo en las subordinadas relativas y adverbiales, i I. Bosque & V. Demonte (red) *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, 3253-3322.
- Real Academia Española (1973). *Esbozo de una Nueva Gramática de la Lengua Española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Ridruejo, E. (1999). Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas, i I. Bosque & V. Demonte (red.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid: Espasa Calpe, 3209-3252.
- Sastre Ruano, M.ª A. (1997). *El subjuntivo en español*. Salamanca: Ediciones Colegio de España.
- Terrell, T. & J. Hooper (1974). A semantically based analysis of mood in Spanish, *Hispania* 57, 484-494.
- Thrane, T. (1997). Understanding Semantics, i C. Bache & A. Klinge (red.) *Sounds, Structures and Senses, Essays Presented to Niels Davidsen-Nielsen on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, Odense: Odense University Press, 235-250.

- Thrane, T. (1999). Understanding Functionality. Foredrag afholdt ved *The Polish Academy of Science*, Krakow, maj 1999.
- Travis, C. (2003). The semantics of the Spanish subjunctive: Its use in the natural semantic metalanguage, *Cognitive Linguistics* 14(1), 47-69.

Eksempelkorpus

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CREA) [en línea]. *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>>

Upersonlige konstruktioner med 3. person flertal på spansk

Susana S. Fernández

1. Indledning

Denne artikel har til formål at diskutere den upersonlige anvendelse af konstruktioner med 3. person flertal på spansk. Mit arbejde med dette emne er del af en bredere undersøgelse af pronominal upersonlige konstruktioner (se Fernández 2007a, 2007b, 2008, 2009, under udg.a og under udg.b). Pronominal upersonlige konstruktioner kan defineres som upersonlige konstruktioner, hvor et personligt pronomen eller en verbalendelse afviger fra sin normale reference og dermed skaber en upersonlig læsning.

Alle personlige pronomener / verbalendelser¹ på spansk kan indgå i konstruktioner, som af forskellige grunde kan beskrives som upersonlige (se eksemplerne 1-6):

- (1) De cara a la galería **yo ayudo** a mi mujer, **soy**... pero cuando cierras la puerta, la vida sigue como siempre.² (Korpus 2006³, interview 1) (1. person ental)
(‘Som spil for galleriet hjælper jeg min kone, jeg er... men når du lukker døren, fortsætter livet som altid.’)

-
1. Spansk er et subjekt-PRO-drop sprog, hvilket betyder, at subjekter oftest er implicite i verbets person-endelse, og at deres referent kan identificeres anaforisk eller deiktisk. Nominative personlige pronomener bruges hovedsagligt i tilfælde, hvor man vil markere kontrast, eller hvor der findes flere konkurrerende referenter. Der er dialektale forskelle på, hvor ofte personlige pronomener anvendes, således at kontaktområder som Caribien (Ortiz López 2009) og New York (Lapidus Shin & Otheguy 2005 og 2009) viser højere frekvens af subjektspromener end andre spanske dialekter. Denne dialektale variation påvirker også de upersonlige konstruktioner diskuteret i denne artikel (se afsnit 3.). I eksemplerne (1)-(6) bliver der anvendt implicite subjekter i alle tilfælde undtagen det første verbum i eksempel (1): *yo ayudo* (‘jeg hjælper’).
  2. Eksempel udtalt af en ugift ung spansk mand.
  3. Korpus 2006 er udarbejdet af forfatteren. Det består af interviews med 6 spanske universitetsstudende i alderen 20-29 år. Samlet antal ord: 33.673. Samlet optagelsestid: 4 timer.

- (2) Cuando termin**as** la carrera, no estás suficientemente bien preparada. (Korpus 2006, interview 2) (2. person ental)
(‘Når du er færdig med studierne, er du ikke forberedt godt nok.’)
- (3) Llue**ve**. (‘Det regner.’) (3. person ental)
- (4) En el ámbito exclusivamente académico eh están tan masificadas las aulas que el profesor sólo se limita a exponer la lección y sólo **somos** números. (Korpus 2006- interview 1) (1. person flertal)
(‘I den akademiske verden er der så mange i klasseværelserne, at underviseren bare præsenterer stoffet, og **vi er** bare et tal.’)
- (5) En Argentina coméis mucha carne. (2. person flertal)
(‘I Argentina **spiser I** meget kød.’)
- (6) **Matan** a golpes en un robo a un panadero en Mar del Plata. (*Clarín*, 22/04/11, overskrift) (3. person flertal)
(‘De banker en bager ihjel ved et indbrud i Mar del Plata.’ [Bager banket ihjel...])⁴

Eksempel (3) er en prototypisk meteorologisk konstruktion⁵, og som sådan upersonlig fra forskellige synsvinkler: syntaktisk (der mangler et subjekt, og det er umuligt at identificere en referent til verbalendelsen i 3. person), morfologisk (verbet kan ikke bøjes i andre personer end 3. person ental) og semantisk (manglende menneskelig aktør). Alle de resterende eksempler er derimod kun semantisk upersonlige, idet de udviser en vis referenceforvirring.

Sierwierska (2008 a/b) definerer semantisk upersonlighed som enten manglende menneskelig aktør (ligesom i (3), hvor intet menneske kontrollerer/er involveret i det forhold, at det regner) eller manglende specifik reference til en menneskelig aktør. Dette er tilfældet i de resterende eksempler, som alle har en underspecificeret menneskelig aktør, enten fordi det drejer sig om en generisk aktør (universel/generaliserende betydning som i (1) og (2), og delvis (4)), en mere eller mindre identificerbar gruppe (som i (4) og (5)), eller en helt ubestemt aktør (som i (6)). Disse tre kategorier udgør et kontinuum (for en detaljeret analyse se Fernández (under udg.a)). De konstruktioner, som er i fokus i denne artikel, hører hovedsagligt til den ubestemte aktør-kategori (eksempel (6) og lignende eksempler).

4. Jeg skriver direkte oversættelser til dansk i parentes og mere ‘mundrette’ versioner i firkantet parentes.

5. Se Calzado Roldán (2000) for en analyse af disse konstruktioner.

I det følgende vil jeg definere og afgrænse upersonlige konstruktioner med 3. person flertal, som er udbredt på spansk. Jeg starter med at relatere dem til de andre upersonlige konstruktioner med flertalspronominer, for derefter at beskrive deres særtræk. Jeg gennemgår Anna Siewierskas omfattende arbejde med konstruktionen og bidrager med en omformulering af hendes kategorier. Til slut diskuterer jeg konstruktionens diskursfunktion og særlige informationsstruktur.

2. Flertalspronominer i upersonlige konstruktioner

Alle flertalspronominer/-verbalendelser har til fælles, at de kan referere til grupper, som har deres normale deiktiske kerne som centrum. Konstruktioner med 1. person flertal etablerer grupper centreret omkring taleren (taleren er altid inkluderet i gruppen, mens lytteren kan være inkluderet eller ekskluderet); i modsætning hertil har konstruktioner med 2. person flertal lytteren som omdrejningspunkt (de ekskluderer taleren), mens konstruktioner med 3. person flertal ekskluderer både taleren og lytteren. Når medlemmerne af disse tre grupper er svære eller umulige at identificere, taler man om upersonlige anvendelser. I de mest ekstreme tilfælde kan gruppen være så stor, at den omfatter alle mennesker, og konstruktionen får derfor en universel eller generaliserende betydning, svarende til konstruktionen med *uno* på spansk og til konstruktioner med 1. og 2. person ental:

- (7) Siempre **queremos** lo que no **tenemos**. / **Uno** siempre quiere lo que no tiene. / Siempre **quieres** lo que no **tienes**. / Siempre **quiero** lo que no **tengo**⁶.
 ('Vi vil altid have det, vi ikke har.' / 'Man vil altid have det, man ikke har.' / 'Du vil altid have det, du ikke har.' / 'Jeg vil altid have det, jeg ikke har.')

Den mest generaliserende eller universelle betydning opstår med 1. person flertal, som kan inkludere både taleren og lytteren samt alle andre mennesker. Eksempel (5) er også generaliserende, men gruppen begrænser sig til indbyggerne i Argentina, som bl.a. ekskluderer taleren. Ligeledes kan en 3. person være generaliserende, men her bliver både taleren og lytteren ekskluderet:

---

6. I konstruktioner med 1. og 2. person ental er det alene konteksten, der viser, hvorvidt det drejer sig om et generaliserende udsagn frem for en almindelig konkret reference til taleren eller lytteren. Se Fernández (under udg.b: afsnit 3.1.) for en forklaring.

- (8) En Argentina comen mucha carne.
 (“I Argentina spiser de meget kød.”)

I ekstreme tilfælde bliver den gruppe, der henvises til med brugen af 3. person, så underspecificeret, at man ikke kan udelukke muligheden for, at det kun drejer sig om én enkelt person (eksempel (6)). I disse situationer er betydningen eksistentiel og kan parafraseres med *alguien* (*nogen*). Det er bemærkelsesværdigt, at identiteten af denne ene person nogle gange er kendt for taleren og til tider også for lytteren. Eksempel (6) fortsætter således (nu som (9)):

- (9) Matan a golpes a un panadero en un robo en Mar del Plata.
Un ladrón de 17 años lo atacó con un hierro. (Clarín, 22/04/11, overskrift og resumé)
 (‘De slår en bager ihjel ved et indbrud i Mar del Plata. [Bager slået i ihjel...]
 En 17-årig tyv angreb ham med en jernstang.’)

I den efterfølgende sætning bliver det tydeliggjort, at handlingen blev udført af en enkelt person, en 17-årig tyv. Afsenderen kender denne information, men vælger ikke at fremføre den i overskriften, hvilket skaber en særlig type informationsstruktur. Mere om dette i afsnit 4.2.

2.1. Flertalspronominer og metonymi

Borthen (2010: 1811) argumenterer for to forskellige mulige læsninger for flertalspronominer: en “distributiv læsning”, hvor handlingen gælder for alle medlemmer af gruppen, og en “repræsenterende element-læsning” (“*representative element reading*”), hvor handlingen gælder for et tilstrækkeligt antal elementer i gruppen. Denne anden læsning, som kan defineres som metonymisk⁷, da hele gruppen er nævnt i stedet for de pågældende medlemmer af gruppen, kan ifølge Borthen forklare mange tilfælde, der bryder med normal person- og/eller tal-angivelse (p. 1811), fx anvendelser af upersonlige flertalskonstruktioner. Bemærk følgende eksempler med 1. person:

- (10) Como dijimos en el capítulo 1...
 (“Som vi sagde i afsnit 1...”)

---

7. Jeg har i Fernández (under udga hhv. under udg.b) argumenteret for, at metonymi er den mekanisme, som på en eller anden måde indgår i alle de pronominalt upersonlige konstruktioner, og som tillader den upersonlige læsning.

- (11) A ver si nos call**amos**, niños.
 (“Så tier vi stille, børn”)
- (12) ¡Qué mal jug**amos** ayer contra Alemania!
 (“Vi spillede så dårligt mod Tyskland i går!”)

(10) er et typisk eksempel på metonymi i akademisk sprog, hvor forfatteren via anvendelse af 1. person flertal præsenterer sig selv som medlem af en gruppe, hvor andre og muligvis også læseren hører til, selvom selve skrivehandlingen alene kan tilskrives forfatteren⁸. I eksempel (11) skaber taleren en gruppe, som omfatter både taleren og lytteren, selvom handlingen kun gælder for lytteren (det er børnene og ikke taleren, som skal tie stille).⁹ Endelig er eksempel (12) ligeledes metonymisk, når afsenderen er en fodboldfan (og ikke en fodboldspiller), som etablerer en “kollektiv identitet” (Ige 2010) med sit fodboldhold, selvom han eller hun ikke selv var blandt de 11 spillere på fodboldbanen.

For 2. person flertal kan metonymi illustreres gennem eksempel (5), hvis modtageren er en argentinsk vegetar: lytteren er inkluderet i gruppen, men er ikke blandt de gruppemedlemmer, som faktisk spiser kød. Og for 3. person er eksempel (9) en tydelig illustration af etableringen af en meget uspecificeret gruppe, hvorfra kun ét medlem viser sig at være ansvarligt for handlingen.

I dette afsnit har jeg skitseret de træk, som brugen af flertalspronominer i deres forskellige læsninger bygger på i form af inklusion/eksklusion af lytter/ taler samt metonymi. I næste afsnit vil jeg fokusere på særtræk ved 3. person.

3. Hvad kendetegner upersonlige konstruktioner med 3. person flertal?

Upersonlige konstruktioner med 3. person flertal er kendetegnet ved, at pronomenet eller verbalendelsen ikke har en åbenlys antecedent i konteksten, selvom disse former normalt er anaforiske eller deiktiske. Upersonlige konstruktioner med 3. person flertal henviser altid til agentive, menneskelige subjekter for inergative og især transitive verber. At referenten altid er menneskelig skyldes formentlig pragmatisk konvention, grundet sprogets antropocentriske kvalitet. Den kollektive identitet som flertalspronominer skaber, jf.

8. For en detaljeret analyse af 1. person flertal i akademisk sprog se Hardwood (2005).

9. Denne “lytter-orienterede” anvendelse af 1. person flertal analyseres indgående i De Cock (2011).

beskrivelsen i det foregående afsnit, appellerer til fortolkninger, som involverer mennesker frem for andre aktører. Blandt de menneskelige referenter er både taleren og lytteren ekskluderet i overensstemmelse med grundbetydningen af 3. person. På nogle sprog opstår den upersonlige betydning kun ved bundne morfemer (verbalendelser) uden et personligt pronomen. Tilstedeværelsen af pronomenet, fx *ellos* (*de*), udløser en anaforisk læsning. Spansk inkluderes normalt blandt disse sprog, men Lapidus & Otheguy (2005) hævder, at det drejer sig om en tendens frem for en nødvendig betingelse, og bidrager med eksempler fra latinamerikansk og New York-spansk, hvor pronomenet indgår i en upersonlig sætning (se også fodnote 1):

- (13) Si yo voy a Santo Domingo o Venezuela, o Ecuador o cualquiera de estos países a buscar un trabajo, solamente por la simple razón de que estudié en Nueva York y sé inglés, **ellos son** capaz de quitarle el trabajo a un empleado de ellos para dármelo a mí simplemente porque yo soy un americano. (Lapidus & Otheguy 2005: 165)
 ('Hvis jeg tager til Santo Domingo eller Venezuela eller Ecuador eller et hvilket som helst andet af disse lande for at søge arbejde, så bare fordi jeg har læst i New York eller jeg kan engelsk, kan de finde på at fyre en af deres medarbejdere for at ansætte mig, bare fordi jeg er amerikaner.')

Ifølge Siewierska (2008b og 2010) samt Siewierska & Papastathi (2011) er upersonlige konstruktioner med 3. person flertal et udbredt fænomen på mange sprog af vidt forskellig herkomst, men dog ikke et universelt fænomen. Der er en vis variation sprogene imellem med hensyn til, hvor ofte og i hvor mange kontekster denne konstruktion optræder. I Siewierskas typologiske undersøgelser indplaceres spansk som et sprog, der anvender konstruktionen forholdsvis meget og med en bred vifte af læsninger.

Siewierska & Papastathi udfører to typer undersøgelser. For det første en korpusanalyse af oversættelser af romanen *Harry Potter and the Philosopher's Stone* af J.K. Rowling til hollandsk, fransk, tysk, græsk, italiensk, polsk, russisk og spansk samt kildeteksten på engelsk. For det andet en spørgeskemaundersøgelse, hvor informanter fra 9 sprog (inkl. spansk) skulle vurdere, hvor acceptabel konstruktionen med 3. person flertal er i forskellige kontekster. I korpusanalysen viser der sig store forskelle mellem sprogene, hvad angår konstruktionens frekvens og anvendelse. For eksempel er russisk det sprog,

som bruger konstruktionen hyppigst, men med kun ca. 18 % overlapning med kildeteksten. Spansk optræder med den fjerdestørste hyppighed af konstruktionen, og i spørgeskemaundersøgelsen rangerer spansk højest i forhold til acceptabiliteten af konstruktionen i alle de studerede kontekster.

I det spansk-korpus, der består af forskellige genrer, som blev indsamlet og analyseret af Fernández (2007a), optræder konstruktionen ligeledes ofte både i skriftlige (fiktion, sagprosa og journalistik) såvel som mundtlige tekster. I afsnit 5 vil jeg fokusere på dens hyppige anvendelse i latinamerikansk journalistik, især i overskrifter.

På trods af konstruktionens hyppighed og bredde på spansk har spanske grammatikker, inkl. de seneste monumentale grammatikbøger fra Real Academia Española (Bosque & Demonte 1999 og RAE 2009), indtil nu helliget konstruktionen meget lidt opmærksomhed. Især mangler der en fyldestgørende beskrivelse af dens anvendelseskontekster.

4. Siewierska & Papastathis typologiske hierarki

Konstruktionen har heller ikke fået stor opmærksomhed fra lingvister på andre sprog, med undtagelse af Anna Siewierska, som har arbejdet med den i flere artikler. Siewierska & Papastathi (2011: 603) bidrager muligvis med den mest systematiske analyse af konstruktionen. De præsenterer på basis af tidligere undersøgelser af Cabredo Hofherr (2003, 2006) og Siewierska (2008b) et typologisk hierarki med fem forskellige læsninger af konstruktionen med 3. person flertal. De fem læsninger er opdelt i tre grupper:

Universel/korporativ > vag > udledt/specifik

Hierarkiet skal læses fra venstre mod højre, således at læsningerne til venstre er mere hyppige end dem mod højre, både indbyrdes på et givet sprog og på tværs af sprog. Hvis et sprog accepterer de to læsninger til højre, accepterer det også de andre læsninger, men ikke omvendt. Siewierska & Papastathis undersøgelse viser således, at der findes sprog, hvor konstruktionen optræder med universel og korporativ betydning, men ikke med vag, udledt eller specifik betydning. Andre sprog accepterer universelle, korporative og vage læsninger, men ikke udledte eller specifikke. Endelig er der sprog, fx spansk, hvor alle læsninger er mulige.

Som vi skal se senere, er Siewierska & Papastathis hierarki ikke uden problemer, da de fem kategorier, der udgør hierarkiets tre trin, defineres ud fra ret forskellige kriterier, men eftersom det drejer sig om den eneste udførlige analyse af konstruktionen, er den værd at gennemgå.

Eksemplerne (14) til (18) kan illustrere de fem foreslåede læsninger på spansk:

- (14) Pánico en Roma: creen que hoy habrá un terremoto. (Clarín, 11/05/11)
 ('Panik i Rom: de forventer, at der i dag vil finde et jordskælv sted.'
 [Man forventer...])
- (15) Una excavadora rompió un caño de gas en Belgrano: evacuaron a toda la manzana. (Clarín, 20/10/11)
 ('En gravko ødelagde et gasrør i Belgrano: de evakuerede hele karréen'
 [man har evakueret hele karréen].)
- (16) Mataron a golpes a un artesano argentino en una playa de Brasil. Fue identificado como Luciano Glasman y tenía 36 años. Lo hallaron muerto en el balneario de Porto Galinhas, donde vivía con otro argentino. (Clarín, 11/05/11)
 ('De bankede en argentinsk håndværker ihjel på en strand i Brasilien.
 [Argentinsk håndværker banket ihjel...]) Han blev identificeret som Luciano Glasman, og han var 36 år gammel. De fandt ham død ved stranden Porto Galinhas, hvor han boede sammen med en anden argentinere' [Han blev fundet...])
- (17) Por aquí estuvieron comiendo chocolate.
 ('Her har de [man] spist chokolade.')
- (18) Llamaron a la puerta.
 ('De [det] banker på døren.')

Eksempel (14) illustrerer Siewierskas "universelle" eller generiske betydning, hvor et lokativt udtryk skaber en læsning af 3. person flertal som refererende til indbyggerne i Rom. Dette skal ikke forstås fuldt universelt (alle romere), men snarere som en generalisering, der gælder mange/flere/et tilstrækkeligt antal romere. En lignende betydning kan opnås med visse temporale udtryk såsom:

- (19) En la Edad Media se bañaban muy poco.
 ('I Middelalderen vaskede de [man] sig meget lidt.')

Eksempel (20), fra en avisoverskrift, viser dog et tilfælde, hvor det lokative udtryk hjælper læseren til at forstå, hvilken nyhed overskriften handler om, frem for at skabe den universelle læsning. I eksemplet har vi nemlig en fortsættelse på en historie, som har kørt i avisen i flere dage. Når læseren ser *Pergamino*, så ved han/hun, hvilken begivenhed der refereres til. Denne strategi anvendes ofte i den pågældende avis (se også afsnit 5):

- (20) Pergamino: creen que el chico ya estaba inconsciente al caer. (Clarín 13/01/12)
 ('Pergamino: de [man] tror, at drengen allerede var bevidstløs, da han faldt.')

Her er den mest sandsynlige læsning ikke, at alle indbyggere i Pergamino tror dette, men snarere at politiet eller myndighederne, som er involveret i efterforskningen af en ung mands tragiske død som følge af et fald fra 4. sal, er kommet til denne konklusion. Der er med andre ord tale om en korporativ læsning, den anden af Sierwierskas fem læsninger: Der henvises til aktører, som tilhører en bestemt institution. Strategien er hyppig i nogle latinamerikanske aviser (se også afsnit 5).

Korzen (2009) analyserer upersonlige konstruktioner med 3. person flertal, hvor der indgår lokative udtryk, som tilfælde af "associativ anafor", defineret som en anafor, der angiver en entitet relateret til antecedenten (Korzen 2009: 307). Således analyserer Korzen sit eksempel "In another restaurant, they were quick to replace a cup of mayonnaise..." (p. 316) som en associativ anafor, hvor *they* henviser til tjenerne, som er en integreret del af begrebet "restaurant". Denne analyse er intuitivt korrekt, men har den ulempe, at den kun kan forklare anvendelsen af konstruktionen, når der eksisterer et lingvistisk element (som her *restaurant*) i den foregående kontekst, hvortil pronomenet kan tilkoble sig anaforisk. Dette er ikke tilfældet i fx Siewierskas "korporative" eksempler.

Den korporative læsning kan illustreres med eksemplerne (15) og (20). I disse typer eksempler er det ikke ét bestemt ord i teksten (som Korzens *restaurant*), der indikerer aktørernes (gruppe)identitet, men selve verbet og dets argumenter, dvs. hele handlingskonteksten, aktiverer hos lytteren en bestemt event-ramme. Det drejer sig normalt om handlinger, vi forventer udført af bestemte aktører, som fx offentlige myndigheder, professionelle faggrupper mv.

Eksempel (15) handler formentlig om myndighederne i Buenos Aires, muligvis brandvæsenet. I eksempel (20), som tidligere nævnt, fortolkes referenterne som de forskellige myndigheder, der kan være involveret i en efterforskning: politiet, retsmedicinerne, osv. Eksempel (21) har en korporativ læsning: det drejer sig om regeringen. Den efterfølgende sætning fastslår dog aktørens helt specifikke identitet:

- (21) **Justifican** las trabas a productos brasileños y crece el conflicto. Lo hizo la **Ministra de Industria** a través de una carta... (Clarín, 14/05/11)
 ('De [man] retfærdiggør handelshindringerne mod brasilianske produkter, og konflikten eskaleres. Industriministeren gjorde det gennem et brev...')

Den næste kategori, "vage" læsninger, kan eksemplificeres med (16). Her er der to sætninger med 3. person flertal i forlængelse af hinanden. De refererer formentlig til forskellige aktører, men konteksten giver ikke nogen indicier om aktørernes identitet. Vi ved ikke, hvem der slog manden ihjel – ikke engang om der var tale om én eller flere mordere. Der er heller ikke nogen information om den person eller personer, som fandt liget. Vi går ud fra, at morder(e) og finder(e) er forskellige personer, men dette er en pragmatisk antagelse. Mærkværdigvis fortsætter dette eksempel med endnu en upersonlig konstruktion, men denne gang korporativ: *Creen que no fue un robo* ('de tror, at det ikke var et røveri'). Her er der formentlig tale om politiet, som har ansvaret for at finde frem til gerningsmændene.

Siewierska & Papastathis 4. kategori, "udledt", afviger fra de andre ved, at der er et andet kriterium på spil end referentens mulige identifikation. De eksempler som hører til kategorien "udledt" har tilfælles, at taleren ud fra nogle konkrete indicier kan udlede, at en handling er sket. Eksempel (17) opstår fx ved synet af chokoladekrummer eller en duft af chokolade, hvorfra man kan konkludere, at nogen har spist chokolade. I princippet kan man ikke som lytter (og muligvis heller ikke som taler) identificere en referent. På den måde er eksemplet hverken mere eller mindre "vagt" end eksempel (16). Desuden kan et "udledt" eksempel i visse tilfælde fortolkes korporativt: *aquí ya empezaron a construir el puente* ('her er de [man] begyndt at bygge broen'), kan fx udtales ved synet af byggematerialer. Siewierska & Papastathi er selv i tvivl om berettigelsen af kategorien "udledt", men beslutter sig for at overtage Ca-

brede Hofherrs samlede hierarki. Interessant nok giver nogle af Siewierska & Papastathis informanter denne kategori en lavere grad af acceptabilitet end kategorien “vag”, hvilket kan være tegn på, at der alligevel er noget særligt ved denne type eksempler. De spanske informanter accepterer den fuldt ud på højde med de andre.

Afslutningsvis kan eksempel (18) illustrere kategorien “specifik”. Denne kategori bliver af Siewierska og Papastathi defineret som knyttet til et specifikt tidspunkt, oftest præsens, og det er denne tilknytning til et specifikt tidspunkt, som gør det muligt for taleren og/eller lytteren at kende aktørens identitet. Jeg finder kategorien uklar og har svært ved at differentiere eksempel (18) fra *fx te llamaron por teléfono* (‘de har ringet til dig’), som ikke er forankret i præsens. Det mest interessante ved disse eksempler er for mig at se, at en konstruktion med 3. person flertal henviser til en individuel aktør.

Den universelle og den korporative læsning, som udgør det første trin i hierarkiet, har tilfælles, at der er kontekstuelle indicier på aktørernes identitet, enten i form af et lokativt eller temporalt udtryk eller som følge af selve verbalhandlingens natur. Derfor klassificerer Siewierska universelle og korporative eksempler som semi-upersonlige, da gruppen er identificerbar. De resterende kategorier vedrører kontekster, som ikke bidrager med indicier, og klassificeres derfor som fuldt upersonlige med en eksistentiel læsning, *alguien* (‘nogen’). De to semi-upersonlige kategorier er de mest acceptable på tværs af sprog, hvilket viser, at tilstedeværelsen af kontekstuelle indicier er et vigtigt parameter i forbindelse med konstruktionens acceptabilitet.

Som sagt er det ikke så tydeligt, hvordan kategorierne “vag”, “udledt” og “specifik” adskiller sig fra hinanden, da alle tre er vage hvad angår identifikation af referenten. Hvis vi ser bort fra kategorien “udledt”¹⁰, der har et andet kriterium som omdrejningspunkt, adskiller kategorierne “vag” og “specifik” sig fra hinanden ved, at “vage” eksempler både kan referere til en gruppe og til et individ, mens “specifikke” eksempler altid refererer til enkelte individer. Siewierska & Papastathi (2011: 600) finder en sammenhæng mellem et sprogs

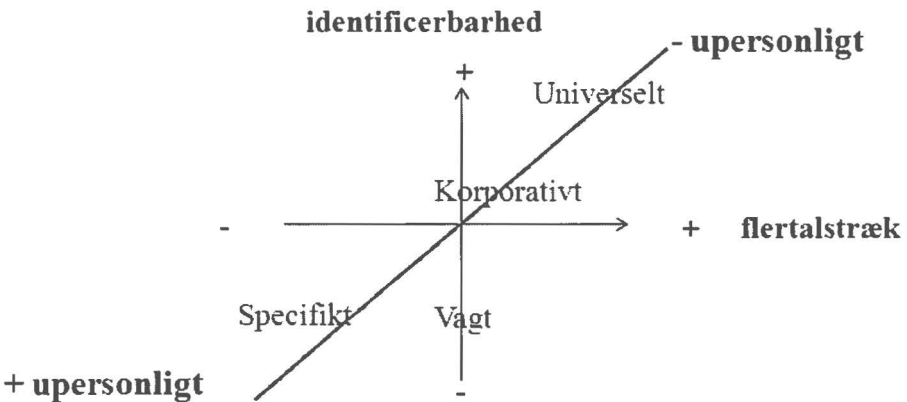
---

10. Ifølge de to lingvister har kategorierne “udledt” og “specifik” tilfælles, at taleren i begges tilfælde har kontakt med situationen enten gennem sanserne (i kategorien “udledt”) eller ved den temporale nærhed (kategorien “specifik”).

pro-drop-status og acceptabilitet af eksempler med (mulig) individuel referencce, således at pro-drop-sprog har en tendens til at acceptere disse læsninger i højere grad end ikke pro-drop-sprog. Dette skyldes muligvis, at et bundent morfem er en "lettere" form, som bedre kan tåle en semantisk blegning (tab af semantisk indhold) end et pronomen. Ifølge Siewierska & Papastathis resultater er bevarelsen af flertalstrækket også en afgørende parameter for acceptabilitet. Som sagt accepterer spansk konstruktionen i alle dens varianter, inklusive eksempler med individuel reference.

4.1. Omformulering af Siewierska og Papastathis hierarki

Jeg har nuanceret Siewierska & Papastathis formulering af "five different impersonals" med ordet 'læsning', da eksemplerne ofte viser, at der er utydelige grænser mellem kategorier. Derudover er den 5-delte klassifikation problematisk i forhold til de valgte parametre. Mit forslag er, at vi kun har med én upersonlig konstruktion at gøre, som i sin grundbetydning henviser til en gruppe menneskelige aktører, som ikke tidligere er blevet identificeret. Nogle kontekster bidrager med indicier om aktørernes gruppeidentitet, mens andre kontekster er mere utydelige og blot udløser en eksistentiel læsning (*nogen*). I disse tilfælde åbnes mulighed for, at det kun drejer sig om en enkelt aktør. Kombinationen af de to parametre, 'identifikation af referenten' og 'bevarelse af flertalstræk' giver følgende mulige omformulering af Siewierska og Papastathis kategorier:

Skema 1 – Omformulering af Siewierska og Papastathis kategorier.

Ved hjælp af de to faktorer, som er afgørende for de forskellige mulige læsninger af den upersonlige konstruktion med 3. person flertal – flertalstræk og identificerbarhed af aktørerne – kan man skematisk anbringe de forskellige læsninger efter deres grad af upersonlighed. Jo mere man kan identificere aktørerne, og jo mere flertalstrækket bevares, jo mindre upersonlig må konstruktionen anses for at være. I den mindst upersonlige ende har vi universelle konstruktioner, dvs. generaliseringer, og i den mest upersonlige ende, den individuelle læsning. Den universelle læsning, dvs. generaliseringen, efterlader ikke nogen tvivl om, at vi har med flere aktører at gøre. Med de andre tre læsninger forholder det sig anderledes. Korporative læsninger vil ofte referere til flere aktører, men ikke altid (se fx (21)). Vage læsninger giver ingen indicer, og individuelle læsninger gør det via konteksten klart, at det kun kan dreje sig om én person. I forhold til identificerbarhed kan man i universelle og korporative læsninger ikke identificere aktørerne individuelt, men man kan lave en generel identifikation af aktørerne som hørende til en bestemt gruppe: eksempelvis enten alle/mange indbyggere et bestemt sted (universel læsning) eller (nogle) medarbejdere/medlemmer af en bestemt organisation (korporativ læsning). I de sidste to læsninger er der ingen indicer om aktørernes tilhørsforhold.

5. Hvad kommunikerer konstruktionen?

Den minimale repræsentation af de menneskelige aktører gennem verbalendelsen i 3. person flertal medfører en stærk nedtoning af aktøren og en pragmatisk betoning af selve verbalhandlingen. I universelle læsninger tillader konstruktionen at etablere en generalisering, som dækker over et stort antal aktører. I korporative læsninger er aktørernes gruppeidentitet ret forudsigelig og derfor ikke så interessant. Det er selve begivenheden, som er i fokus. I vage og individuelle læsninger tillader konstruktionen ligeledes at fokusere på begivenheden frem for aktørernes identitet. Dette er ofte uafhængigt af, hvorvidt afsenderen kender aktørernes identitet eller ej. I følgende eksempel præsenteres en begivenhed med den upersonlige konstruktion med 3. person flertal, og derefter oplyses, at det drejer sig om en identificeret individuel aktør.

- (22) Asaltan a su madre, sigue al ladrón y lo atrópella (Clarín 24/04/11)
 ('De overfalder hans mor, han forfølger tyven og kører ham ned.')

Det samme sker i eksempel (21), hvor en korporativ læsning efterfølges af en oplysning om, at en specifik enkeltperson i gruppen (regeringen) er ansvarlig

for handlingen. Også ved *te llamaron por teléfono* ('de har ringet til dig') kan man tilføje en oplysning om, hvem der har ringet (fx *era Mario* ('det var Mario')). Det vigtigste er i første omgang at kommunikere selve begivenheden.

Disse konstruktioner kan derfor ses som milde former for agent-nedtonende passiv. Patienten bliver ikke betonet, som i prototypisk passiv, og fokus ligger i stedet på selve handlingen¹¹. Siewierska (2010) beskriver konstruktionen med 3. person flertal som event-centreret, i modsætning til aktør-centreret: Den introducerer ikke nye deltagere i diskursen, og den kommenterer heller ikke tidligere introducerede deltagere. Filosoferne Franz Brentano & Anton Marty (se Kuroda 1972) har kaldt denne type event-centrerede udsagn for *tetiske udsagn*. I modsætning til *kategoriske udsagn*, hvor man kommer med et udsagn om en given entitet, præsenterer et tetisk udsagn en entitet eller en begivenhed. Efter min mening er præsentationen af en begivenhed, eller *event-reporting*, hovedfunktionen for den upersonlige konstruktion med 3. person flertal. Et meget tydeligt eksempel af *event-reporting*-funktionen er (21), hvor der i den efterfølgende sætning findes et anaforisk pronomen *lo*, som refererer tilbage til selve begivenheden. (*lo hizo la ministra*, dvs. retfærdiggjorde handelshindringerne).

Konstruktionen ligner således *se*-passiv med verbum-først rækkefølge, som anvendes i lignende *event-reporting* situationer (Fernández 2007a). Faktisk kunne man genskrive eksemplerne (14) og (15) med *se*, uden at grundbetydningen bliver tabt, jf. (23) og (24):

---

11. Typologisk set er denne type konstruktion kilde til prototypisk passiv på nogle, men dog få sprog (Haspelmath 1990). Haspelmath eksemplificerer med kimbundu:

Nzua, a-mu-mono.

Nzua 3pl.subj-3sg.obj-see

"Nzua, they saw him"

[bliver til:]

Nzua a-mu-mono kwa meme.

Nzua pass-3sg.subj-see by me.

"Nzua was seen by me." (Haspelmath 1990:50)

Siewierska (2010) forklarer, at denne type udvikling fra upersonlig konstruktion til kanonisk passiv kun er dokumenteret i to sproggrupper: nilotisk og bantu (hvor kimbundu hører til).

- (23) Pánico en Roma: *se cree* que hoy habrá un terremoto.
(Panik i Rom: man tror, at der kommer jordskælv i dag.)
- (24) Una excavadora rompió un caño de gas en Belgrano: *se evacuó* a toda la manzana.
(En gravko punkterede et gasrør i Belgrano: man har evakueret hele karréen.)

En forskel er dog, at *se*-passiv ikke ekskluderer taler og lytter som mulige referenter. Desuden bevarer konstruktionen med 3. person flertal stadig aktøren i subjektpositionen, dog minimalt repræsenteret, hvilket gør konstruktionen lidt mere 'aktiv' og dynamisk end *se*-passiv.

Verbum-først rækkefølgen er generelt en typisk form for tetisk udsagn på spansk (Hidalgo Downing 2003, Fernández 2007a). I eksempel (21) efterfølges konstruktionen med 3. person flertal af en sætning med Verbum+Subjekt-rækkefølge: *crece el conflicto* ('konflikten eskalerer'). Kombinationen af den upersonlige konstruktion med 3. person flertal og en verbum+subjekt-sætning understreger event-orienteringen i overskriften.

Durst-Andersen (2011) beskriver i sin teori om sproglige supertyper og kommunikationsmodeller forskellige måder at repræsentere virkeligheden på. En af dem kalder han *situation*, og det er, når afsenderen udelader sin egen oplevelse og udelukkende agerer som reporter (p. 138). Det er begivenheden, som er i fokus, ikke de involverede personer – heller ikke afsenderen. Interessant nok eksemplificerer Durst-Andersen denne type repræsentation med en typisk dansk struktur for overskrifter, hvor hjælpeverber og artikler udelades: *Tysk turist dræbt på norsk camping-plads*. Denne udeladelse skyldes ifølge Durst-Andersen ikke et behov for forkortelse. Den skyldes i stedet et ønske om at fjerne forankringen til afsenderen. I fremtidige undersøgelser vil det være relevant at udforske, hvorvidt Durst-Andersens kategori *situation* kan bidrage til analysen af den upersonlige konstruktion med 3. person flertal, som på spansk ofte anvendes i avisoverskrifter.

6. Konstruktionen i journalistiske tekster

Det er ikke tilfældigt, at så mange af de diskuterede eksempler stammer fra avisoverskrifter, da konstruktionen har en *event-reporting*-funktion, men det er interessant, at der viser sig store dialektale forskelle i anvendelsen af

denne strategi på spansk. De store latinamerikanske aviser gør flittig brug af konstruktionen i deres internetudgaver. Fx optræder konstruktionen i ca. 10 % af overskrifterne i internetudgaven af den argentinske avis *Clarín*. I modsætning hertil har jeg ikke fundet eksempler på konstruktionen i internetaviser fra Spanien. Det er også interessant, at andre pro-drop-sprog som italiensk og portugisisk kender til konstruktionen, men tilsyneladende ikke anvender den i denne type kontekst. Det er muligt, at forklaringen på forskellen skal findes i avisernes forskellige stilistiske præferencer. Der ligger under alle omstændigheder et interessant stykke arbejde i at foretage en korpusanalyse, som kan kaste lys over, hvorvidt mine umiddelbare observationer holder stik.

7. Konklusion

I denne artikel har jeg fokuseret på en forholdsvis hyppig upersonlig konstruktion på spansk, hvor en verbalendelse i 3. person flertal ikke refererer anaforisk til en antecedent, men lader identiteten af en tredjepersons aktør være uspecificeret. Konstruktionen har fået relativ lidt opmærksomhed i de spanske grammatikbøger, og denne artikel udgør en indledende behandling af emnet. Fra et typologisk synspunkt er konstruktionen indgående analyseret af Anna Siewierska og kolleger, og derfor har jeg baseret min gennemgang på deres arbejde. Jeg har præsenteret Siewierska og Papastathis (2011) klassifikation af konstruktionens forskellige læsninger og bidraget med en omformulering af klassifikationen baseret på to parametre: 'referenternes identificerbarhed' og 'bevaring af flertalstræk', som giver fire læsninger: universel, korporativ, vag og individuel. Jeg har vist, at konstruktionen anvendes i forskellige kon-tekster, som giver varierende indicer for aktørernes identitet og antallet af aktører. Spansk accepterer også konstruktionen i de ekstreme tilfælde, hvor endelsen i 3. person har mistet sit flertalstræk, hvilket ikke gælder for alle sprog.

Jeg har desuden diskuteret konstruktionens informationsstruktur og foreslået, at *event-reporting* er dens hovedfunktion, hvilket kan forklare, hvorfor konstruktionen er hyppigt anvendt i visse avisers overskrifter. Et interessant fremtidigt analyseemne er konstruktionens varierende udbredelse i journalistiske tekster i den spansktalende verden. Det vil ligeledes være relevant at foretage korpusanalyser for at kortlægge, hvilke læsninger der er hyppigst anvendt på spansk, og inden for hvilke genrer.

Henvisninger

- Borthen, K. (2010). On how we interpret plural pronouns, *Journal of Pragmatics* 42, 1799-1815.
- Borthen, K. (2011). Response to Chen and Wu's paper: Less well-behaved pronouns: Singular *they* in English and plural *ta* "it/he/she" in Chinese, *Journal of Pragmatics* 43, 411-414.
- Bosque, I. & V. Demonte (1999). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa.
- Cabredo Hofherr, P. (2003). Arbitrary readings of third person pronominals, i M. Weisgerber (red.) *Proceedings of the conference Sinn und Bedeutung 7 (Sub 7)* (Arbeitspapiere des Fachbereichs Sprachwissenschaften 114), 81-94. (<http://ling.uni-konstanz.de/pages/conferences/sub7>).
- Cabredo Hofherr, P. (2006). "Arbitrary" pro and the theory of pro-drop, i P. Ackema et al. (red.) *Agreement and arguments*, Oxford: Oxford University Press, 230-258.
- Calzado Roldán, A. (2000). La impersonalidad de los verbos meteorológicos: una explicación pragmático-discursiva, *DICENDA, Cuadernos de Filología Hispánica* 18, 85-108.
- De Cock, B. (2011). Why *we* can be *you*: The use of 1st person plural forms with hearer reference in English and Spanish, *Journal of Pragmatics* 43, 2762-2775.
- Durst-Andersen, P. (2011). *Bag om sproget. Det kulturmentale univers i sprog og kommunikation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Fernández, S. (2007a). *La voz pasiva en español: un análisis discursivo*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Fernández, S. (2007b). To konkurrerende generaliserende konstruktioner på spansk, *Ny Forskning i Grammatik* 14, pp. 67-87.
- Fernández, S. (2008). Generalizaciones y evidencialidad en español, *Revue Romane* 43(2), 217-234.
- Fernández, S. (2009). Un análisis polifónico de dos construcciones generalizadoras en español, i A. Kratschmer, M. Birkelund & R. Therkelsen (red.) *La polyphonie: outil heuristique, linguistique, littéraire et culturel*. Berlin: Frank & Timme, 183-202.
- Fernández, S. (under udg.a): Impersonality in Spanish personal pronouns, i K. Kragh & J. Lindschow (red.) *Deixis and pronouns in Romance Languages*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Fernández, S. (under udg.b). ¿Qué se esconde detrás de los usos impersonales de pronombres y desinencias personales?, *Actas del XVIII Congreso de Romanistas Escandinavos*, Göteborg: Göteborg Universitet.

- Harwood, N. (2005). "We do not seem to have a theory... The theory I present here attempts to fill this gap": Inclusive and exclusive pronouns in academic writing, *Applied Linguistics* 26(3), 343-375.
- Haspelmath, M. (1990) The grammaticalization of passive morphology, *Studies in Language* 14(1), 25-72.
- Hidalgo Downing, R. (2003) *La tematización en el español hablado*. Madrid: Gredos.
- Ige, B. (2010). Identity and language choice: "We equals I", *Journal of Pragmatics* 42, 3047-3054.
- Kamio, A. (2001). English generic *we*, *you* and *they*: An analysis in terms of territory of information, *Journal of Pragmatics* 33, 1111-1124.
- Korzen, I. (2009). Anafora associativa: ulteriori associazioni, i F. Venier (red.) *Tra pragmatica e linguistica testuale. Ricordando Maria-Elisabeth Conte*, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 307-326.
- Kuroda, S.Y. (1972). The Categorical and the Thetic Judgement, *Foundations of Language* 9, 153-185.
- Lapidus Shin, N. & R. Otheguy (2005). Overt nonspecific *Ellos* in Spanish in New York, *Spanish in Context* 2(2), 157-174.
- Ortiz López, L. (2009). Pronombres de sujeto en el español (L2 vs. L1) del Caribe, i M. Lacorte & J. Leeman (red.) *Español en Estados Unidos y otros contextos de contacto. Sociolingüística, ideología y pedagogía*, Madrid: Iberoamericana, 85-110.
- Real Academia Española (2009). *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros.
- Siewierska, A. (2008a). Introduction: Impersonalization from a subject-centred vs. agent-centred perspective, *Transactions of the Philological Society* 106(2), 115-137.
- Siewierska, A. (2008b). Ways of impersonalizing: Pronominal vs. verbal strategies, i M.A. Gómez-González, L. Mackenzie & E. González Álvarez (red.) *Current trends in contrastive linguistics*, Amsterdam: John Benjamins, 3-26.
- Siewierska, A. (2010). From 3ptl-to passive: incipient, emergent and established passives, *Diachronica: International Journal for Historical Linguistics* 27(1), 73-109.
- Siewierska, A. & M. Papastathi (2011). Towards a typology of third person plural impersonals, *Linguistics* 49(3), 575-610.

Relativsætningens retoriske funktioner

Morten Gylling

1. Indledning

Relativsætninger er traditionelt blevet behandlet ud fra en fonologisk, morfologisk, syntaktisk eller semantisk synsvinkel, og undersøgelsernes udgangspunkt har ofte været en opdeling af relativsætninger i taksonomier som restriktive vs. non-restriktive eller determinative vs. parentetiske.¹ Bache & Kvistgaard Jakobsen (1980:244) har tidligere argumenteret for at interessen for en sådan opdeling skyldes formelle årsager, hvor aspekter som intonation, valg af konjunktion, tegnsætning og fællesled anses som de centrale omdrejningspunkter.

Med undtagelse af Kragh & Strudsholms (2011) undersøgelse af de såkaldte ‘deiktiske’ relativsætninger på fransk og italiensk, har vi i en dansk kontekst ikke tidligere undersøgt relativsætningers funktion ud fra et pragmatisk/diskursivt synspunkt. Jeg vil i denne artikel argumentere for at der er god grund til at behandle relativsætninger – uanset deres dikotomiske tilhørsforhold – fra et diskursstrukturelt perspektiv, og for at relativsætninger på linje med andre grammatiske konstruktioner kan udtrykke en række forskellige retoriske funktioner i forhold til deres respektive oversætninger.²

Eftersom store dele af litteraturen inden for relativsætningers retoriske funktioner stammer fra romanske kilder, tager min undersøgelse udgangspunkt i både danske og italienske relativsætninger. Formålet er bl.a. at undersøge om der grundet den større interesse fra romanske lingvister er betydelige forskelle i anvendelsen og funktionerne af relativsætninger på germanske og romanske sprog.

---

1. I denne artikel anvender jeg udelukkende betegnelserne restriktive og parentetiske.

2. Tak til den anonyme bedommer og Alexandra Holsting for vigtige kommentarer til artiklens første version.

Undersøgelsen udgør en del af mit igangværende ph.d.-projekt om forskelle og ligheder i diskurs- og tekststrukturen på dansk, engelsk og italiensk. Projektet er finansieret af Det Frie Forskningsråd for Kultur og Kommunikation (FKK) og forventes afsluttet september 2013.

2. Fænomenet diskursstruktur

Termen **diskurs** har efterhånden fået lige så mange betydninger som den har fundet anvendelsesmuligheder. Jeg finder det derfor opportunt at forklare hvordan diskurs og diskursstruktur skal forstås i denne sammenhæng. Min undersøgelse er korpusbaseret og tager udgangspunkt i naturlig sprogbrug, hvilket er afgørende for min forståelse af diskursstruktur. **Diskursstruktur** forstås her som en række enheder – typisk sætninger – der er forbundet af forskellige retoriske relationer (dvs. relationer af semantisk og pragmatisk karakter). Disse enheder vil jeg herefter referere til som **diskursenheder**.³ Retoriske relationer kan forbinde diskursenheder med enkelte syntagmer, andre sætninger og hele perioder, og i modsætning til fx *Rhetorical Structure Theory* (Mann & Thompson 1988) behandler jeg diskursenhederne i den rækkefølge de er organiseret i den enkelte tekst.⁴ Det betyder dog ikke at en diskursenhed nødvendigvis relaterer sig til den umiddelbart foregående diskursenhed – den kan også lægge sig til en tidligere eller senere introduceret diskursenhed.

Der eksisterer en udbredt sammenblanding af termerne diskurs- og tekststruktur inden for tekstlingvistikken.⁵ Diskurs og tekst anvendes af visse lingvister som synonyme for en “sproglig enhed der er større end perioden” (Chafe 2003:439f), eller til at adskille talesprog (*spoken discourse*) fra skriftsprog (*written text*) (Stubbs 1983:9). I denne artikel adskiller jeg de to strukturtyper på linje med Brown & Yule (1983):

In summary, the discourse analyst treats his data as the record (text) of a dynamic process in which language was used as an instrument of

-
3. Diskursenheder er sammenlignelige med propositioner. Termen er inspireret af Carlson et al.’s (2003) term “Elementary Discourse Unit”.
  4. Metoden anvendes også af Asher & Lascarides (2003). Se i øvrigt Bateman & Rondhuis (1997) for en diskussion af denne ‘dynamiske’ fremgangsmåde.
  5. Undertiden anvendes også ‘retorisk struktur’ som synonym for diskursstruktur (fx Mann & Thompson 1988).

communication in a context by a speaker/writer to express meanings and achieve intentions (discourse). (op. cit.:26)

Tabel 1 viser nogle af diskurs- og tekststrukturs forskellige fokuspunkter.

Diskursstruktur	vs.	Tekststruktur
Fokus på tekstens indhold og på kommunikations processen :		Fokus på tekstens form og på kommunikations produktet :
– retoriske (diskurs- eller kohærens-) relationer mellem diskursenheder		– syntaktiske relationer mellem diskursenheder
– retorisk side- eller underordning af diskursenheder		– syntaktisk side- eller underordning af diskursenheder
		– tekstkompleksitet (underordningsgrad af diskursenheder)

Tabel 1: Diskurs- vs. tekststruktur

3. Teoretisk baggrund

Udgangspunktet for denne undersøgelse er at relativsætninger kan udfylde forskellige semantiske og pragmatiske funktioner i diskursstrukturen. Emnet har som nævnt ovenfor ikke fået meget opmærksomhed fra lingvister, og flere danske grammatikere har primært behandlet relativsætninger ud fra et fonologisk, morfologisk, syntaktisk eller semantisk synspunkt (fx Bach & Schmitt Jensen 1990:260ff; Hansen & Heltoft 2011:1515; Jensen 1985:154). Der findes dog flere undtagelser fra dette, specielt blandt de komparative lingvister fra de romanske sprog, jf. Prebensen & Spang-Hanssens (1977) typologiske klassifikation af franske relativsætninger:

[Parentetiske relativsætninger] kan have samme betydningsnuancer som de der kan foreligge mellem hovedsætninger: “føre handlingen videre”, give forklarende kommentar ..., have årsags-, indrømmelses- eller følgebetydning. Deres sideordningsforhold ligner hovedsætningers i visse tilfælde. (op. cit.:43)

Herslund & Korzen (2004:241ff) opdeler ligeledes franske “additive” (dvs. parentetiske) relativsætninger i bl.a. “ægte parentetiske”, der “kan fortolkes beskrivende, begrundende eller indrømmende og [de] spiller således ofte

en vigtig rolle i tekstsammenhængen”, og i “narrative” relativsætninger, der “svarer til sideordnede selvstændige sætninger i den forstand, at de lige som det er muligt ved sideordning med *et* kan føre handlingen videre.” En lignende observation for italiensk er blevet gjort af Korzen (1999:345), der argumenterer for at en relativsætning kan udtrykke en selvstændig talehandling, jf. *Jeg har taget nogle bøger med, som I læser til i morgen!*, hvor relativsætningen – ud over at udtrykke en direktiv talehandling – også kan betegnes som retorisk overordnet oversætningen;⁶ syntaktisk forbliver relativsætningen dog underordnet.

Det seneste og hidtil mest fyldestgørende bud på hvilke retoriske funktioner relativsætninger kan udfylde i en teksts struktur, finder vi i den franske lingvist Loocks (2010) værk om parentetiske (eng. *appositive*) relativsætninger på engelsk, der opdeles i tre klasser:

- “continuative appositive relative clauses”⁷
(Handlingen føres videre fra oversætningen.)
- “relevance appositive relative clauses” (“relevance” efter Grice (1975))
(Relativsætningen gøres relevant i forhold til oversætningen.⁸)
- “subjectivity appositive relative clauses”
(Relativsætningen fortolkes som en kommentar, mening eller evaluering.)

Alle ovenstående eksempler bygger således på parentetiske relativsætninger og hvilke retoriske relationer de kan udtrykke. Ser vi modsat på litteraturen om de restriktive relativsætninger, finder vi i flere grammatikker en prototypisk modificerende funktion, fx Hansen & Heltoft (2011):

En restriktiv relativsætning har den funktion at den specificerer og identificerer fællesleddet og dermed hvad dette betegner ... (op.cit.:1520)

At restriktive relativsætninger alligevel er interessante i en diskursstrukturel sammenhæng, understreges af de italienske grammatikere Dardano & Trifone (1997:425), som i parentes angiver hvordan relativsætninger – her i kursiv – kan omskrives til adverbielle ledsætninger (mine oversættelser):

---

6. Jf. Blatt (1946:197) om brugen af imperativ i relativsætninger på latin.
7. Jespersen talte allerede i 1924 om “continuative relative clauses (1924:113), som han senere også argumenterede for kunne indeholde ønsker og spørgsmål (1927:105f). Jf. også Mikkelsen (1975 [1911]:293) om “forklarende og fortsættende henførelsesbisætninger”.
8. Denne type underinddeles i “i) the leveling of the shared cognitive space, ii) the legitimacy of the antecedent, iii) explanation, justification, concession samt iv) metatextual function” (jf. Loock 2010:103ff).

- **Hensigt:** jeg ledte efter nogen *der (=til at) kunne vise mig vej.*
- **Følge:** der fandtes ingen argumenter *der (=så at man...) kunne overbevise ham.*
- **Årsag:** jeg henvender mig til dig, *der (=fordi du) er større end mig.*
- **Betingelse:** hvem *der (=hvis nogen) har lyst,* kan blive.
- **Indrømmelse:** du, *der (=om end du) burde have meget at sige,* siger ingenting.

Ligesom Looocks “relevance”-relativsætninger argumenterer Dardano & Trifone altså for at visse relativsætninger kan omskrives til adverbielle ledsætninger.⁹ Interessant er det også at de har flere eksempler på at restriktive relativsætninger også kan påtage andre funktioner end den modificerende.

Af disse årsager kan det derfor være hensigtsmæssigt at supplere den mere traditionelle restriktiv/parentetisk-opdeling med flere italienske grammatikkers alternative opdeling i **ægte** og **uægte** relativsætninger¹⁰ (Sensini & Roncoroni 1997:513; Ogina 2007:271). Opdelingen stammer oprindeligt fra latin, hvor man som tommelfingerregel havde at relativsætninger i konjunktiv – uanset om disse kunne tilskrives restriktive eller parentetiske egenskaber – kunne udfylde samme funktioner som bl.a. adverbielle ledsætninger; de benævntes derfor “uægte”. I sit værk om latinsk syntaks påpeger Blatt (1946:200ff) således også at relativsætninger i konjunktiv kan udtrykke “den talendes stillingtagen til relativsætningens udsagn” (så relativsætningen svarer til en selvstændig helsætning), “den subjektive grund” (altså kausale relativsætninger), “en indrømmelse eller modsætning” (koncessive eller adversative relativsætninger), “en hensigt” (finale relativsætninger), “en følge” (konsekutive relativsætninger) eller “en betingelse” (som Blatt i parentes bemærker forekommer sjældent).¹¹ I “Syntaxe latine” argumenterer Ernout & Thomas (2002 [1951]:336) ligeledes for at relativsætninger i konjunktiv understreger afsenders intervention og at det hermed skulle være lettere for modtageren at inferere en anden semantisk relation end modifikation i sådanne relativsætninger. På baggrund af ovenstående litteratur vil jeg i det følgende undersøge hvilke funktioner relativsætninger kan have i en række danske og italienske sætninger fra mit korpus.

9. Hansen & Heltoft (2011:1529) behandler kun “adverbialrelativerne” *hvor* + præposition som gyldige erstatninger for adverbielle ledsætninger.

10. Min oversættelse af de italienske termer *relative proprie e improprie*.

11. Se også Sausy (1977: 394f).

3.1. Retoriske relationer

Det foreligger et utal af forskellige taksonomier for retoriske, diskursive og kohærensrelationer, men det falder uden for denne artikels formål at beskrive og diskutere disse.¹² Jeg vil i denne artikel anvende begrebet **retoriske relationer** af konsekvensmæssige årsager, nærmere end af teoretiske. Der findes ingen taksonomier udviklet specielt til retoriske relationer mellem relativsætning og oversætning/fællesled, men flere inkluderer relativsætninger som et tekstsegment (dvs. diskursenhed) der har betydning for diskursstrukturen i en tekst, og som derfor også skal analyseres med hensyn til retorisk funktion (fx Carlson et al. 2003). I tabel 2 har jeg opstillet otte af de retoriske relationer som kan udtrykkes mellem relativsætninger og oversætninger; flere af dem er direkte taget fra ovenstående henvisninger.

Retorisk relation	Ægte relativsætninger	Uægte relativsætninger	
		<i>Semantiske</i>	<i>Pragmatiske</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • modifikation 	<ul style="list-style-type: none"> • betingelse • årsag • følge • hensigt • indrømmelse 	<ul style="list-style-type: none"> • evaluering • fortsættelse

Tabel 2: Mulige retoriske relationer mellem relativsætninger og oversætninger

Selvom visse grammatikere (fx Spore 1975:257; Dardano & Trifone 1997:425; Maiden & Robustelli 2007:138) rigtignok påpeger at relativsætning/-sindleder kan have tid, sted og måde som **adverbielle** funktioner, jf. *Det skete på det tidspunkt, hvor hun ankom*, anser jeg dog ikke den **retoriske** funktion mellem fællesleddet og relativsætningen som temporal idet man kan sætte lighedstegn mellem fællesled og relativsætning/-sindleder. I stedet hører konstruktioner som denne under modificerende relativsætninger i denne undersøgelse.

12. Se i stedet Bateman & Rondhuis (1997) for en diskussion og sammenligning af de mest anvendte.

4. Korpus

Mine undersøgelser er baseret på de relativsætninger jeg har fundet i mit korpus. Korpuset består af 50 danske og 50 italienske tekster fra det såkaldte *Europarl*-korpus (Koehn 2005). *Europarl* er et frit tilgængeligt korpus,¹³ som består af taler afholdt i Europa-Parlamentet i perioden 1996-2011. Korpuset rummer op til 60 millioner ord for hvert af de 23 officielle EU sprog. Teksterne er hovedsageligt argumentative, og størstedelen af teksterne har angivet hvilket sprog talen blev afholdt på.

Da jeg af tidsmæssige og praktiske årsager ikke kan analysere de mange millioner ord i korpuset, har jeg konstrueret et såkaldt minikorpus med ca. 15.000 ord på henholdsvis dansk og italiensk. Det fuldstændige *Europarl*-korpus består af både originalsprogtekster og oversættelser, men mit korpus består kun af tekster der er forfattet af personer med dansk eller italiensk som modersmål. Dette er gjort for at undgå de forskellige problemer med at anvende oversættelser som korpusmateriale til komparative undersøgelser, jf. fx Baroni & Bernardini (2006). For at opnå et balanceret og repræsentativt korpus opsatte jeg en række krav til at teksterne ikke måtte stamme fra samme mødedag, samme årstal og samme taler, jf. Korzen & Gylling 2012.

4.1. *Empiri og metode*

I mit minikorpus fandt jeg 259 danske og 325 italienske relativsætninger, som dermed danner grundlag for undersøgelsen. Vi noterer os allerede her en forskel på over 25 % flere relativsætninger i de italienske tekster end i danske. Jeg foretog også en optælling af restriktive og parentetiske relativsætninger for at kunne undersøge eventuelle forskelle i anvendelsen af de to typer på dansk og italiensk, samt for at få bekræftet om der er nogen direkte sammenhæng mellem de uægte og parentetiske relativsætninger. Fordelingen mellem restriktive og parentetiske var nogenlunde ligeligt fordelt på italiensk (56/44 %), mens jeg på dansk fandt betydeligt flere restriktive (67 %) end parentetiske (33 %), jf. tabel 3.¹⁴

13. Korpuset kan downloades på <http://statmt.org/europarl/>.

14. Hertil hører at jeg ikke har medtaget uafhængige/selvstændige relativsætninger, relativsætninger hvori der indgår former for sætningskløvning, eller relativsætninger hvor fællesleddet er repræsenteret fakultativt (jf. Hansen & Heltoft 2011:1530ff).

	Antal ord i korpus	Antal relativ- sætninger	Heraf restriktive	Heraf parentetiske
Dansk	14.737	259	173 (67 %)	86 (33 %)
Italiensk	14.708	325	181 (56 %)	144 (44 %)

Tabel 3: Specifikation af korpus

For at finde ud af hvilke retoriske relationer der lader sig udtrykke mellem relativsætninger og oversætninger, valgte jeg som udgangspunkt samme metode som benyttet i tidligere citerede værker af Prebensen & Spang-Hanssen (1977), Dardano & Trifone (1997) samt Looock (2010), nemlig parafraseringsmetoden, hvor relativsætningen omskrives til en lignende grammatisk konstruktion, fx en adverbial ledsætning som i Dardano & Trifones eksempler i 3. Parafraseringsmetoden har dog en række svagheder idet den alene er et udtryk for den læsning personen bag analysen har haft af en given tekst. Jeg vil vende tilbage til denne problemstilling i 6.

5. Resultater

Dette afsnit behandler de overordnede statistiske resultater af undersøgelsen, og i tabel 4 ses den procentvise fordeling af de forskellige relationstyper fra tabel 2.

Retorisk relation	Dansk	Italiensk
modifikation	172 (66 %)	185 (57 %)
betingelse	4 (2 %)	8 (1 %)
årsag	16 (6 %)	39 (12 %)
følge	8 (3 %)	8 (2 %)
hensigt	25 (10 %)	34 (10 %)
indrømmelse (inkl. kontrast)	6 (2 %)	13 (4 %)
evaluering	15 (6 %)	28 (9 %)
fortsættelse	13 (5 %)	14 (5 %)
Total	259 (100 %)	325 (100 %)

Tabel 4: Oversigt over retoriske relationer i relativsætninger

Relationstyper er inddelt efter deres ægthedsforhold og funktion. I det følgende vil jeg gennemgå de overordnede kategorier med eksempler fra korpusset.

5.1. De “ægte” relativsætninger

Som vi så i tabel 2, karakteriseres de modificerende relativsætninger som de ægte relativsætninger, og man må sige at det terminologiske valg er meget passende hvis “ægte” hentyder til at den modificerende retoriske relation er den hyppigst forekommende i relativsætninger, jf. tabel 4. På både dansk og italiensk anvendes relativsætninger altså mest til at specificere eller modificere oversætningen eller fællesleddet; (1) viser en restriktiv variant der indlejres i en anden diskursenhed, (2) en modificerende parentetisk relativsætning, og (3) en italiensk restriktiv relativsætning. De relevante relativsætninger er fremhævet med fed skrift.*

- (1) De patenter **vi udtager i EU**, udtager vi normalt også i USA ... <ep-02-11-07.txt:11>
- (2) Jeg ser også en klar forbindelse til direktivet om kemiske agenser, **som Freddy Blak er ordfører for**. <ep-98-01-13.txt:232>
- (3) IT. ... essa si pone in un contesto insoddisfacente, nel quale le nostre priorità non sono le stesse dei governi **che negoziano**. <ep-00-04-12.txt:41>
DA. ... den optræder i en utilfredsstillende sammenhæng, hvor vores prioriteringer ikke er de samme som prioriteringerne hos de regeringer **der forhandler**.

5.2. Relativsætningens semantiske funktioner

De uægte relativsætninger med semantiske funktioner kan typisk omskrives til adverbielle ledsætninger, hvor det således er muligt at erstatte en eventuel konjunktion med en adverbial konnektor (og ekspliciteret fællesled). (4) - (6) er analyseret som årsagsrelativsætninger:

- (4) Euroen er et farligt eksperiment, **som (=fordi den) ender med at kunne lægge det nødvendige internationale samarbejde for had**, og min gruppe har stemt nej i dag. <ep-98-05-02.txt:64>
- (5) Det har stor betydning i et land som Danmark, **hvor (=fordi) vi drikker vandet direkte fra vandhanen**. <ep-03-05-13.txt:28>

* Tallene efter eksemplerne læses (ep-) ÅÅ-MM-DD; “txt” angiver talerens ID.

- (6) ... jeg må indrømme, at det indimellem er træls at tale om dette spørgsmål, **som (=fordi det) har gentagelsens karakter** ... <ep-00-02-14.txt:70>

Samme princip gør sig gældende i relativsætninger der udtrykker en betingelse (7), følge (8) eller indrømmelse (9). (8) og (9) er eksempler fra den italienske del af korpusset, der udmærker sig ved at have flere relativsætninger med eksplicite konnektorer (som *dunque* 'derfor' i (8) og *comunque* 'dog' i (9)) end den danske del. Det gjorde parafraseringen lettere idet den retoriske relation var angivet på forhånd, og det overflødiggjør således en eventuel omskrivning.

- (7) Alle, **der (=hvis de) er innovative**, taler engelsk ... <ep-02-11-07.txt:11>
- (8) IT. Dobbiamo perciò domandarci se non sia necessaria una bonifica di un tale ambiente **che, dunque ... esige anche la vigilanza e l'impegno etico di ciascuno di noi**. <ep-96-09-04.txt:57>
 DA. Vi bør derfor rejse det spørgsmål, om det ikke er nødvendigt at rense ud i et sådant klima, **hvilket derfor/således/dermed ... også kræver omtanke og en indsats fra den enkelte på det etiske område**.
- (9) IT. Questa – lo ribadisco – è la posizione minoritaria del mio gruppo, **che comunque volevo esprimere**. <ep-98-10-05.txt:17>
 DA. Dette – vil jeg gerne gentage – er min gruppes mindretalsholdning, **som jeg dog ønskede at give udtryk for**.

Den sidste semantiske funktion relativsætninger kan udtrykke, er en hensigt, hvor konjunktionen i relativsætningen kan erstattes af *for/til at*, jf. (10):

- (10) ... den ny Kommission gennemfører en række reformer, **der skal (=for at) sikre, at det, vi kender fra den tidligere Kommissions periode, ikke gentager sig**. <ep-00-01-18.txt:255>

5.3. *Relativsætningens pragmatiske funktioner*

Ligesom relativsætninger kan udfylde en række semantiske funktioner i diskursstrukturen, kan de også udfylde to pragmatiske funktioner, nemlig en evaluerende og en fortsættende. Når en relativsætning er evaluerende, placerer den groft sagt oversætningens sagforhold på en skala fra god til dårlig. Evalueringen kan være en vurdering, fortolkning, kommentar eller lignende fra afsender eller anden

persons side. I (11) og (12) kommer evalueringen i høj grad til udtryk gennem *jeg synes* og *i mine øjne*, mens *nyttigt* gør relativsætningen i (13) evaluerende.

- (11) Hr. formand, jeg vil gerne takke hr. Perry for betænkningen, **som jeg synes er et excellent stykke arbejde**, og så vil jeg sige ... <ep-97-06-09.txt:51>
- (12) IT. Un altro punto, **che mi pare importante** ma che non è stato sollevato, è, naturalmente, quello della concorrenza. <ep-98-01-12.txt:43>
 DA. Et andet spørgsmål, **som jeg synes er meget vigtigt**, men som ikke er blevet rejst, er naturligvis konkurrencespørgsmålet.
- (13) I øvrigt takker jeg Kommissionen for det arbejde, der udføres med resultatavlen, **som er et meget nyttigt instrument til at nå målet om en general [sic] sænkelse af statsstøtten**. <ep-02-11-21.txt:34>

Modsæt relativsætninger med semantiske funktioner giver det sjældent mening at omskrive denne type relativsætninger med adverbelle ledsætninger for at finde den korrekte relation. Evaluerende relativsætninger kan desuden oftest tilskrives en parentetisk værdi; en enkelt undtagelse forekommer dog når oversætningen er en såkaldt ekko-apposition (understreget) som i (14):

- (14) Jeg vil også gerne takke fru Schörling for en fremragende betænkning, som indeholder nogle meget væsentlige opstramninger af Kommissionens udspil, opstramninger, **som efter min mening gerne kunne være vedtaget uden ændringer**. <ep-01-11-13.txt:318>

Den anden type af relativsætninger med pragmatiske funktioner er de fortsættende, som heller ikke er retorisk underordnet oversætningen. De fører handlingen videre og kan i visse tilfælde udtrykke en selvstændig talehandling. I mit korpus er de fortsættende ikke ret hyppige, hvilket muligvis skyldes teksternes argumentative natur. I de fleste forekomster i mit korpus har relativsætningen hele oversætningen som fællesled som i (15) og (16):

- (15) Jeg synes også, at Miljøudvalgets forslag er rigtige og kan støtte dem, og jeg synes også, at forskellige politikker bør inddrages i betragtningerne, **hvilket er noget mere vidtgående, end hvad Kommissionen siger**. <ep-98-09-15.txt:97>

- (16) IT. Signor Presidente, vorrei giustificare l'assenza della collega, onorevole Bloch von Blottnitz, impegnata in questo momento in Germania, nel tentativo ... di bloccare i trasporti di materiale radioattivo, **ciò che ha provocato una reazione veramente incredibile da parte della polizia tedesca.** <ep-96-05-08.txt:115>

DA. Hr. formand, jeg vil gerne retfærdiggøre kollega fru Bloch von Blottnitz' fravær, som skyldes, at hun i øjeblikket er i Tyskland, hvor hun deltager i en demonstration med henblik på at hindre transport af radioaktivt affald ... , **hvilket (= Det) har fremkaldt en helt utrolig reaktion fra det tyske politis side.**

En fortsættende relativsætning kan ligesom de evaluerende typisk omskrives til en ny helsætning. I forbindelse med oversættelse fra italiensk til dansk er dette ofte hensigtsmæssigt for at undgå meget lange perioder, jf. (16).

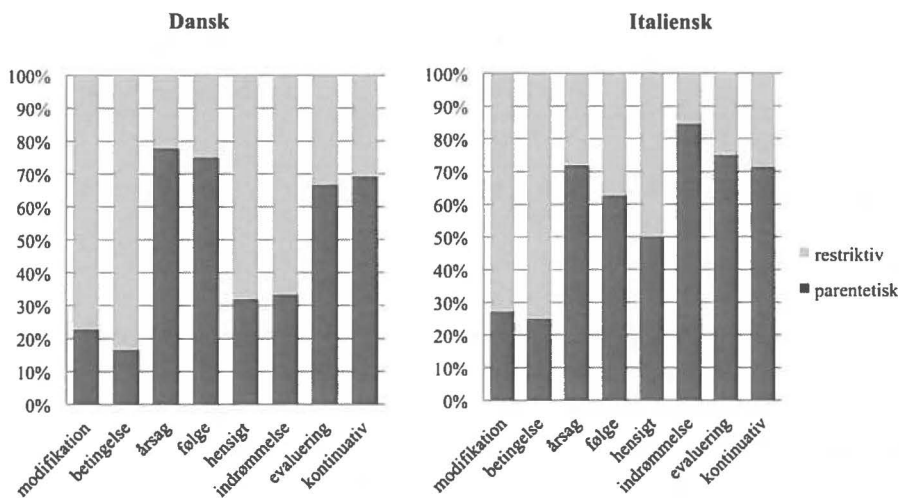
5.4. Opsamling og udvalgte komparative resultater

Som det fremgår af ovenstående gennemgang, synes der ingen grund til at antage at relativsætninger på dansk ikke kan udfylde de samme funktioner som italienske – og andre romanske – relativsætninger. Vi registrerede et par mindre forskelle i forekomsten af de enkelte retoriske funktioner, men ingen funktionstyper forekom kun på det ene sprog. Den mest interessante statistiske forskel findes i hyppigheden af de ægte over for uægte relativsætninger idet italiensk har en mere ligelig fordeling af de to, jf. tabel 5.

	Ægte relativsætninger	Uægte relativsætninger		
		<i>Semantiske</i>	<i>Pragmatiske</i>	<i>Total</i>
Dansk	66 %	23 %	11 %	34 %
Italiensk	57 %	29 %	14 %	43 %

Tabel 5: Hyppighed af ægte og uægte relativsætninger på dansk og italiensk

Vi fandt ingen beviser for at det kun er parentetiske relativsætninger der kan udtrykke andre retoriske relationer end den modificerende, og ser vi nærmere på de to sprog over for hinanden, er der igen ingen tydelige mønstre eller markante forskelle mellem relativsætningstype og retorisk relation, jf. tabel 6.

Tabel 6: Relativsætningers typer og retoriske relationer

Vi kan dog konstatere at de ægte, modificerende relativsætninger oftest er restriktive, mens de uægte relativsætninger oftere er parentetiske. Det er svært at konkludere noget på de betingende relativsætninger da empirien kun indeholder meget få.

6. Kritik af metode og resultater

For at undgå at mine opmærkninger af de retoriske relationer i relativsætninger blev for subjektive og farvede af mit formål med undersøgelsen, bad jeg to kolleger om at dobbeltopmærke ca. 10 % af relativsætningerne.¹⁵ De opmærkede relativsætninger bestod delvist af relativsætninger med retoriske relationer til oversætningen jeg følte mig temmelig sikker på, og delvist af relativsætninger hvis relation jeg fandt sværere at gennemskue funktionen bag. Resultaterne af disse dobbeltopmærkninger ses i tabel 7:

15. Denne metodekritiske validering af opmærkningsprincipper er særligt anvendt inden for datalingvistikken, hvor både teorier og metode til lingvistisk opmærkning (annotation) af tekster afprøves på denne måde (se fx Artstein & Poesio 2008).

	Enighed med mine opmærkninger	
	<i>retoriske relationer</i>	<i>relativsætningstype</i>
Opmærker 1	73,68 %	90 %
Opmærker 2	63,15 %	85 %

Tabel 7: Dobbeltopmærker-enighed

Tallene i tabel 7 skal læses således at jeg i 73,68 % af mine opmærkninger af retoriske relationer var enig med Opmærker 1 og i 63,15 % af tilfældene var mine opmærkninger identiske med Opmærker 2's. Selvom tallene ikke fremstår videre overbevisende, er de alligevel interessante af flere årsager: for det første afslører de at der ikke er en entydig læsning af relativsætningers retoriske relation til oversætningen. For det andet viser de at retoriske relationer i forbindelse med relativsætninger i lighed med retoriske relationer mellem hele perioder er svære at afkode. For det tredje skal mine statistiske resultater blot forstås som tentative, m.a.o. kan vi ikke konkludere hvorvidt denne ene retoriske relation forekommer hyppigere end den anden, men jeg mener dog vi kan konstatere at de retoriske relationer findes i relativsætninger. I en diskursstrukturel sammenhæng har flere datalingvister noteret sig at det viser sig vanskeligt at opnå troværdige enighedsprocenter der er højere end denne undersøgelses resultater (Cook & Bildhauer 2011; Ritz et al. 2008).

Et typisk eksempel på hvor svært det er at vurdere hvilken retorisk relation der udtrykkes i relativsætningen, ses i (17):

- (17) ... jeg er stærkt imod at indføre et fælles EU-mærke, **hvor forbrugerne ikke kan se, hvilke lande der er tale om.** <ep-00-04-11.txt:271>

Relativsætningen kan både fortolkes som en modifikation af det fælles EU-mærke, som en årsag (altså *fordi forbrugerne ikke kan se ...*), eller som en betingelse (altså *hvis forbrugere ikke kan se ...*). I de to sidste tilfælde lægger relativsætningen sig til hele oversætningen.

7. Konklusioner og videre undersøgelser

Vi har i det foregående set hvorledes relativsætningen også er en interessant konstruktion ud fra et diskursstrukturelt perspektiv. Relativsætninger kan

uanset type udtrykke en række retoriske relationer til oversætningen, svarende til de relationer en adverbial ledsætning kan have til sin hovedsætning eller to perioder kan have til hinanden. Med inspiration fra romansk tradition har jeg derfor foreslået at den traditionelle opdeling af relativsætninger i restriktive og parentetiske i en diskursstrukturel sammenhæng suppleres med en opdeling i ægte og uægte.

Den komparative del af undersøgelsen viste at den italienske del af korpusset indeholdt væsentligt flere relativsætninger end den danske del, og at italiensk hyppigere end dansk anvender de parentetiske og uægte relativsætninger.

Nærværende undersøgelse skal ses som et første skridt mod en forståelse af hvilke retoriske relationer der kan udtrykkes i relativsætninger. Som med alle andre undersøgelser af implicite retoriske relationer mellem diskursenheder bliver det nødvendigt med dybere undersøgelser, flere opmærkere og mere empiri for at komme videre.

Henvisninger

- Artstein, R. & M. Poesio (2008). Inter-coder agreement for computational linguistics (survey article), *Computational Linguistics* 34 (4), 555-596.
- Asher, N. & A. Lascarides (2003). *Logics of conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bach, S. & J. Schmitt Jensen (1990). *Større italiensk grammatik*. København: Munksgaard.
- Bache, C. & L. Kvistgaard Jakobsen (1980). On the distinction between restrictive and non-restrictive relative clauses in modern English, *Lingua* 52 (3-4), 243-267.
- Baroni, M. & S. Bernardini (2006). A new approach to the study of translationese: Machine-learning the difference between original and translated text, *Literary and Linguistic Computing* 21 (3), 259-274.
- Bateman, J.A. & K.J. Rondhuis (1997). 'Coherence relations': towards a general specification, *Discourse Processes* 24, 3-49.
- Blatt, F. (1946). *Latinsk syntaks i hovedtræk*. København: Nordisk Forlag.
- Brown, G. & G. Yule (1983). *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlson, L., D. Marcu & M.E. Okurowski (2003). Building a discourse-tagged corpus in the framework of Rhetorical Structure Theory, i J. van Kuppe-

- velt & R.W. Smith (red.) *Current and new directions in discourse and dialogue*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 85-112.
- Chafe, W.L. (2003). Discourse: Overview, i W. Frawley (red.) *International Encyclopedia of Linguistics*, New York: Oxford University Press, 439-442.
- Cook, P. & F. Bildhauer (2011). Annotating information structure: The case of topic, i S. Dipper & H. Zinsmeister (red.) *Beyond Semantics: Corpus-based Investigations of Pragmatic and Discourse Phenomena*, Proceedings of the DGfS Workshop, Göttingen, Bochumer Linguistische Arbeiten, vol. 3, 45-56.
- Dardano, M. & P. Trifone (1997). *La nuova grammatica della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Ernout, A. & F. Thomas (2002) [1951]. *Syntaxe latine* (2. udg.). Paris: Librairie Klincksieck.
- Grice, P. (1975). Logic and Conversation, i D. Davidson & G. Harman (red.) *The Logic of Grammar*, Encino, CA: Dickenson, 64-75.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Herslund, M. & H. Korzen (2004). *Det franske sprog, kapitel VIII, II, Den komplekse prædikation 2*. Frederiksberg: Copenhagen Business School.
- Jensen, P.A. (1985). *Principper for grammatisk analyse*. Frederiksberg: Handelshøjskolens Forlag.
- Jespersen, O. (1968) [1924]. *Philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Jespersen, O. (1927). *A modern English grammar, Part III, Syntax, Second volume*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Koehn, P. (2005). Europarl: A parallel corpus for statistical machine translation, i *Proceedings of the 10th Machine Translation Summit*, Phuket, Thailand, 79-86.
- Korzen, I. (1999). Tekststruktur og anafortypologi, i G. Skytte et al. (red.) *Tekststrukturering på italiensk og dansk, Resultater af en komparativ undersøgelse*, vol. 2, København: Museum Tusulanum, 331-418.
- Korzen, I. & M. Gylling (2012). Text structure in a contrastive and translational perspective, *Translation: Computation, Corpora, Cognition* 2 (1), 23-46.
- Kragh, K.A. Jeppesen & E. Strudsholm (2011). Deiktiske relativsætninger i fransk og italiensk, *Ny forskning i grammatik* 18, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 197-223.
- Loock, R. (2010). *Appositive relative clauses in English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Maiden, M. & C. Robustelli (2007). *A reference grammar of modern Italian*. London: Hodder Education.
- Mann, W.C. & S.A. Thompson (1988). Rhetorical Structure Theory: Toward a functional theory of text organization, *Text* 8 (3), 243-281.
- Mikkelsen, K. (1975) [1911]. *Dansk ordføjningslære*. København: Hans Reitzel.
- Ogina, R. (2007). *Il latino. Breve introduzione linguistica* (2. udg.). Milano: Franco-Angeli.
- Prebensen, H. & E. Spang-Hanssen (1977). *De franske relativsetningers typologi*. Københavns Universitet: Romansk Institut.
- Ritz, J., S. Dipper & M. Götze (2008). Annotation of information structure: An evaluation across different types of texts, i *Proceedings of the 6th International Conference on Language Resources and Evaluation*, 2137-2142.
- Sausy, L. (1977). *Grammaire latine complète*. Paris: Librairie Fernand Lanore.
- Sensini, M. & F. Roncoroni (1997). *La grammatica della lingua italiana*. Milano: A. Mondadori.
- Spore, P. (1975). *Italiensk grammatik*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Stubbs, M. (1983). *Discourse analysis*. Oxford: Basil Blackwell.

At have eller ikke have

Trykfordeling i sætninger med *har* og negation

Eva Skaftø Jensen

1. Tryk og ordklasser

I deres bog fra 1983 om syntaktisk tryk skriver Hansen & Lund at det kan synes paradoksalt at disponere en bog om syntaktisk tryk efter ordklasser, og de forsvarer blandt andet deres valg med at trykket for mange ordklassers vedkommende faktisk er stabilt uanset syntaktisk funktion. For substantiver og adjektiver gælder således at de som hovedregel udtales trykstærkt, for personlige, possessive og reflektive pronomener at de udtales tryksvagt, osv. (Hansen & Lund 1983: 17, 25, 27).

For visse af ordklassernes vedkommende foretager de dog yderligere fininddelinger, og som grundlag for disse fininddelinger inddrages både syntaktiske og semantiske observationer. Kapitlet om verberne er et godt eksempel. Her står der i indledningen:

De allerfleste verber kan fra et systematisk synspunkt betragtes som trykstærke, således at den tryksvage forekomst beskrivelsesteknisk behandles som den markerede. Verbernes tryksyntaks kommer således hovedsageligt til at handle om fænomenet **tryktab**. (Hansen & Lund 1983: 54; fremhævelse if. forlæg)

Dette foranlediger at resten af kapitlet beskriver omstændighederne for tryksvage verber, og der gøres for eksempel opmærksom på at verber som *blive, være, have* mfl. i funktion som hjælpeverbum er tryksvage. Ud fra Hansen & Lunds beskrivelse er trykstærkt udtale af verber altså umarkeret, mens tryksvagt udtale er markeret. Samme synspunkt finder man hos andre, for eksempel Tøgeby:

I princippet har ethvert ord tryk når det forekommer i en sætning; ... i ytre sætninger kan flere ord have **tryktab**. (Tøgeby 2003: 38; fremhævelse if. forlæg)

Togebys karakteristik gælder alle ord og dermed også verber. Når verber som *blive, være, have* mfl. i funktion som hjælpeverbum udtales tryksvagt, har de altså tryktab (Togeby 2003: 39f).

For så vidt som ordet **tryktab** indebærer at udgangspunktet er tryk, kan man således se en parallel mellem Hansen & Lund og Togeby: Det umarkerede for verber er trykstærkt udtale, det markerede er tryksvagt udtale, og følger man den tankegang, er det tryksvagt udtale (som det markerede) der skal forklares, ikke stærkt tryk.

Et alternativ til denne tilgang kunne bestå i indledningsvis at sortere verberne efter deres forskellige funktioner og først derefter tage stilling til hvordan markerethedsforholdene vender. Det vil jeg gøre i denne artikel. Jeg vil koncentrere mig om verbet *have* og se på to syntaktiske hovedfunktioner med dertil hørende semantik – den som valensverbum og den som hjælpeverbum – og jeg vil gå ud fra at verberne i hver deres (hoved)funktion har stærkt tryk hhv. svagt tryk som en del af deres karakteristika. I dette er jeg på linje med de ovenstående citater, men jeg vil se svagt tryk i hjælpeverbumsfunktion som umarkeret udtale.¹

2. Markerethed og participation

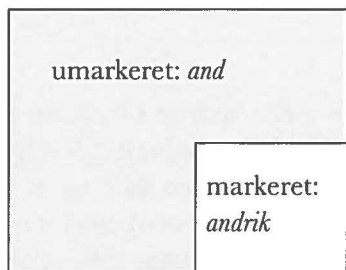
Ord som markeret og umarkeret bruges på mange forskellige måder, og for at undgå misforståelser vil jeg her give en kortfattet redegørelse for hvordan jeg bruger markerethedsbegrebet; mere udførlige redegørelser kan læses i Jensen (2009) og Jensen (subm.).

Jeg tager udgangspunkt i den Jakobson-Hjelmslevske tradition fra 1930'erne, og et vigtigt begreb i den forbindelse er det Hjelmslevske participation: I et paradigme med to medlemmer kan man anse det ene for det markerede medlem, det andet for det umarkerede. Til illustration kan bruges det leksikalske par *and* : *andrik*. Det ene ord har en meget specifik semantik, og dermed har det også et begrænset anvendelsesområde. Ordet *andrik* kan for eksempel kun bruges om sin arts hankønsvæsener. Ordet *and* derimod kan både bruges som

---

1. Denne artikel indgår som delstudie i et større projekt der handler om spillet mellem trykfordeling, grammatik og pragmatik, jf. Jensen (2011b). Andre delstudier kan ses i Jensen (2011c), Jensen (2012).

artsbetegnelse, om sin arts hunkønsvæsener og oven i købet til at betegne hankønsvæsener fra arten! Det vigtige her er at det ene medlem af paradigmet har en specifik semantik og et begrænset anvendelsesområde, mens det andet har en mere åben semantik og kan bruges i mange flere sammenhænge **inkl.** sammenhænge der falder inden for det første medlems anvendelsesområde. Det med den specifikke semantik og det begrænsede anvendelsesområde er det markerede medlem; det med det større anvendelsesområde er det umarkerede. Det kan skildres som i figur 1:

Figur 1. Det participative forhold mellem de to leksemer *and* (umarkeret) og *andrik* (markeret)

På grund af det umarkerede medlems bredere anvendelsesmuligheder vil det empirisk set typisk være sådan at man vil finde langt flere forekomster af dette medlem i løbende tale og skrift end af det markerede. Frekvensforholdene er således ikke kriterium for hvad der er markeret og umarkeret, men i stedet et symptom, en følge af at det umarkerede medlem på grund af sin semantik simpelthen langt oftere vil være i brug end det umarkerede (jf. Tiersma 1982: 847; Jensen subm). Dermed kan man bruge frekvensforholdene som et udgangspunkt for at undersøge hvordan markerethedsforholdene vender.

Den her skitserede tilgang kan også bruges ved grammatiske paradigmer, det er det Jakobsons og Hjelmsevs arbejder handler om, og man ser i disse år en række arbejder der netop tager den klassiske markerethedsteori op og bruger den i grammatiske analyser (se fx Andersen 2001; Christensen 2007; Jensen 2009, 2011a, subm.; Petersen 2010).

Man ville for eksempel kunne opstille et paradigme for verbet *have* der ved

at følge tankegangen fra Hansen & Lund og Togeby så skulle ud som i figur 2:

umarkeret: trykstærkt <i>have</i>
markeret: tryksvagt <i>have</i>

Figur 2.

Når man skal beskrive omstændighederne for et bestemt udtryksfænomen, det være sig et leksikalsk ordpar som *and* : *andrik*, et bøjningsparadigme, et ledstillingsfænomen eller noget helt fjerde, går opgaven først og fremmest ud på at finde og forklare omstændighederne for det markerede medlems begrænsede potentiale (jf. Hjelmslev 1972: 92f; Christensen 2007: 48f). Man kan se at det er denne metodiske tilgang Hansen & Lund støtter sig til i citatet i begyndelsen af artiklen.

I et af de nyere markerethedsarbejder taler Christensen (2007) om at der ved visse udtryksstørrelser kan gælde forskellige markerethedsforhold alt efter hvilken sammenhæng de pågældende udtryk indgår i. Eksemplet er ledstilling i moderne dansk. Ved dette fænomen kan man iagttage to forskellige karakteristiske mønstre, og de to mønstre er markeret hhv. umarkeret alt efter om de indgår i ledsætninger eller i sætninger på helsætningsniveau², jf. figur 3:

		Ledstilling	
		F – verbal – subj. – adv. (Fvsa)	subj. – adv. – verbal (sav)
Sætningsniveau	helsætning	<i>Han sover (-) ikke endnu.</i> umarkeret	<i>Bare han ikke sover endnu.</i> markeret
	ledsætning	<i>at han sover (-) ikke endnu</i> markeret	<i>at han ikke sover endnu</i> umarkeret

Figur 3.

2. Christensen (2007) bruger termen 'hovedsætning'.

Hvad der er markeret hhv. umarkeret i dansk ledstilling, er knyttet til hvilke typer sproghandlinger ledstillingen kan indgå i. Når sætninger med ledstillingen 'sav' i sig selv udgør en ytring og altså fungerer på helsætningsniveau, bliver der altid tale om emotive sproghandlinger (*Bare han ikke sover endnu!*); denne type ledstilling har altså et stærkt begrænset anvendelsesområde. Heroverfor står den umarkerede ledstilling 'sav' i ledsætninger (*at han ikke sover endnu*). Når denne ledstilling bliver brugt i ledsætninger, kan den pågældende ledsætning indgå i helsætninger der kan realisere alle typer sproghandlinger, **inkl.** emotive sproghandlinger, jf. *hvor er det ærgerligt at han ikke sover endnu*.

Tilsvarende er ledstillingen 'Fvsa' markeret i sætninger på ledsætningsniveau. En ledsætning som – *at han sover ikke endnu* bruges altid til at angive 'assertivt potentiale'³ og fungerer således som en slags indlejret konstativ sproghandling, jf. at denne type ledstilling ofte indgår i såkaldte 'citer'.⁴ Ledstillingen 'Fvsa' på hovedsætningsniveau (*han sover ikke endnu*) kan derimod bruges i rigtig mange slags – direkte og indirekte – sproghandlinger, som for eksempel emotive udbrud (*åh nej – han sover ikke endnu!*), spørgsmål (*han sover ikke endnu?*), og flere endnu **inkl.** konstativer (*der kan man bare se – han sover ikke endnu*). Det er det med det **inklusive** der ligger i begrebet participation: Det umarkerede medlem har ikke alene videre beføjelser end det markerede – det umarkeredes anvendelsesmuligheder omfatter og inkluderer tillige det markerede medlems.

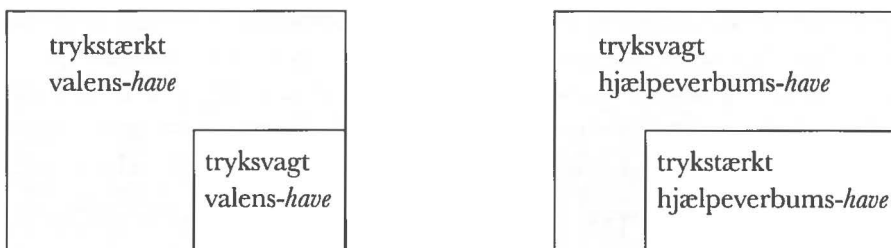
Det ligger altså ikke fast en gang for alle om et udtryksfænomen er markeret eller umarkeret. Dette er i stedet noget der må afgøres ud fra den sammenhæng udtrykket indgår i. I en række arbejder har især Jensen og Petersen arbejdet videre med denne idé, jf. Jensen 2009, 2011a, subm.; Petersen 2010.

Hvis man accepterer denne tilgang, vil det være oplagt at se tryksvagt *have* som markeret hhv. umarkeret alt efter om det fungerer som hjælpeverbum eller valensverbum, jf. figur 4:

---

3. Der er en stor diskussion om hvordan det semantiske i denne ledstilling skal beskrives, assertivt potentiale er Christensens bud (2007: 111f).

4. Termen citat bruges her både om direkte og konstruerede citater (*hun sagde (at) han sover ikke endnu*) og om gengivelse af mening/holdning (*jeg er fuldstændig overbevist om at han sover ikke endnu*), jf. Rathje 2009.

Figur 4. Markeret og umarkeret trykstyrke ved have som hhv. valensverbum og hjælpeverbum

Opstillingen i figur 4 skal læses som følger: For verbet *have* i funktion som valensverbum er trykstærkt udtale umarkeret (og dermed er tryksvagt udtale markeret). Omvendt forholder det sig for verbet *have* i funktion som hjælpeverbum; her er tryksvagt udtale umarkeret (og trykstærkt udtale markeret).

Opstillingen i figur 4 kan ses som en hypotese. Denne hypotese kan efterprøves empirisk ved at undersøge forekomsterne i et nærmere angivet materiale og 1) se om det forholder sig sådan at der for de to funktioners vedkommende er færre forekomster af det hævdede markerede medlem og flere af det umarkerede, og 2) derpå beskrive omstændighederne for det markerede medlem.

3. Beskrivelse af undersøgelsesmateriale

Jeg har undersøgt et materiale bestående af dialogerne⁵ i talesprogskorpusset DanPASS (Danish Phonetically Annotated Spontaneous Speech). DanPASS er et stort korpus af ikke oplæst tale, indsamlet i slutningen af 1990'erne og gjort offentlig tilgængeligt for få år siden. En af fordelene ved at bruge dette korpus i en undersøgelse om trykfordeling er at der i den ortografiske udskrift er angivelse af tryk. Der skelnes mellem stærkt og svagt tryk, dvs. mellem trykstærke og tryksvage stavelser: Ved trykstærke stavelser er der en trykangivelse (noteret med [,] før den trykstærke vokal); ved tryksvage stavelser er der ingen trykangivelse, og i denne udeladelse ligger at den pågældende stavelse ikke er trykstærk, se eksempler nedenfor.

En anden fordel er at en del af korpusset blev bragt til veje ved at give en række personer såkaldte 'maptasks', jf. Anderson et al. 1991. Dette foregik ved

5. Til brug for etableringen af dialogisk materiale i DanPASS deltog 22 personer i maptasks. De 22 personer dannede 11 par, hvert par var igennem 4 sæt kort, og de skiftedes til at guide makkeren igennem landskabet. Kortene i app. udgør sæt 2.

at man satte to personer sammen med hver sit landkort, og den ene (kaldet 'giver') skulle så guide den anden (kaldet 'følger') ad en bestemt rute gennem det landskab der var på kortet. Dog var de to personers kort ikke ens, se eksempel i appendiks. De to personer kunne høre, men ikke se hinanden. Det at de to kort ikke var ens, gav anledning til at personerne løbende forsøgte at finde ud af hvad den anden havde på sit kort. Dette har resulteret i at der i materialet er et meget stort antal ytringer med verbet *have* som valensverbum. I (1) - (3) gives nogle eksempler:

- (1) s,å vil du **h,ave** et v,anderhjem på din h,øjre h,ånd (d_002_2_g_non-v)⁶
- (2) jeg **h,ar** v,anfaldet sådan ,en t,ak h,øjere ,oppe end gran,itbruddet (d_001_1_f_non-v)
- (3) ja d,en går du s,yd om f,ortsætter v,estpå så **h,avde** du en m,ine hos m,ig er det en diam,antmine d,en går du n,ord ,om (d_031_3_g_v)

Desuden er der selvfølgelig også mange ytringer med *have* som hjælpeverbum, se fx (4) - (6):

- (4) jeg skal **have** gelejdet dig r,undt om et st,engærde (d_002_2_g_non-v)
- (5) hv,is jeg g,år s,ådan som du **har** ,angivet (d_001_1_f_non-v)
- (6) jeg **havde** ,ikke l,ige ,opdaget den (d_033_1_g_v)

Det metodisk fordelagtige ved dette korpus består i at der netop er tale om et semikontrolleret materiale, snarere end spontan tale. Derved opstår der usædvanlig mange ytringer der syntaktisk set er nogenlunde ens opbygget, og dermed holdes antallet af influerende faktorer nede. Korpusset er derfor særlig velegnet til den undersøgelse der gøres rede for i denne artikel.

I DanPASS har jeg først søgt og fundet alle forekomster af verbet *have* i de fire bøjningsformer *have*, *har*, *havde* og *haft*. Derpå har jeg set dem alle sammen igennem og inddelt dem i de to hovedgrupper, valensverbum og hjælpeverbum.⁷ Jeg har så yderligere grupperet forekomsterne i forhold til om de har stærkt eller svagt tryk. Dette arbejde fremlægges i figur 5.

6. Identifikationskoden (d_002_2_g_non-v) står for: dialog (d), informant nummer 2 (002), kortsæt 2 (2), giver (g), ikke-videoptaget (non-v).

7. Materialets få forekomster af inkorporeringer og idiomatiske forbindelser er ikke talt med. Det drejer sig om i alt 16 forekomster, heriblandt udtryk som *har ret*, *har retning*, *har tjek på* og *have at vide*.

	Valensverbum				Hjælpeverbum			
	<i>have</i>	<i>har</i>	<i>havde</i>	<i>haft</i>	<i>have</i>	<i>har</i>	<i>havde</i>	<i>haft</i>
Stærkt tryk	42	646	21	0	0	10	1	0
Svagt tryk	13	238	6	1	29	154	3	0

Figur 5

Som det fremgår af tallene i figur 5, er der overvejende flere trykstærke forekomster blandt valensverberne end trykssvage, og det omvendte gør sig gældende ved hjælpeverberne. Dette peger umiddelbart på at det er rigtigt som både Hansen & Lund, Togeby og jeg selv peger på i afsnit 1., at det er et af (valens)verbernes karakteristika at udtalen er trykstærk, og at det tilsvarende er et af hjælpeverbets karakteristika at udtalen er trykssvag. Følger man min måde at tænke markerethed på, er det samtidig et indicium for at det for hjælpeverbsumsfunktionen netop er den trykssvage udtale der er den umarkerede, og at det for valensverbsumsfunktionen forholder sig omvendt, jf. figur 4.

Næste del af opgaven består så i at se efter systematikken i de trykstærke udtaler af *have* som hjælpeverbsum, og ligeledes at se på systematikken i de trykssvage udtaler af *have* som valensverbsum. Dette indebærer at man kigger alle de pågældende forekomster efter et for et, og det har jeg gjort, dog kun for præsensforekomsterne *har*. I næste afsnit vil jeg fremlægge de systematikker jeg mener at have fundet.

4. Markeret tryk

Det er altså udgangspunktet at hjælpeverbet *have* umarkeret udtales trykssvagt, og valensverbet *have* umarkeret udtales trykstærkt. Det følger heraf at det der kræver en nærmere redegørelse, er stærkt tryk på hjælpeverbet *har* og svagt tryk på valensverbet *har*.

4.1. Stærkt tryk på hjælpeverbet *har*

Som man kan se i figur 5, er der i alt 10 forekomster i materialet hvor hjælpeverbet *har* er trykstærkt. Der er altså ikke flere end at de alle kan lægges frem i (7) - (15); bemærk at der i (13) er mere end en forekomst.

- (7) j,a **h,ar** du pass,eret indi,anerlejren n,ord (d_017_3_g_v)
 (8) (vi h,ar st,artpunktet d,er ,oppe n,ordp,å) **h,ar** du f,undet d,et (d_023_4_g_non-v)
 (9) (der l,igger en b,yggelegeplads) d,en **h,ar** du f,undet (d_002_1_g_v)
 (10) (og d,et er et stak,it men d,et kan vi ,ikke br,uge til n,oget vel) vi **h,ar** f,aktisk forl,adt det (d_002_2_g_non-v)
 (11) så st,arten den **h,ar** du f,undet (d_004_2_g_non-v)
 (12) men d,et er ford,i der **h,ar** jeg (n,u har jeg f,undet ,Østsøen den l,igger b,are jeg havde ,ikke l,ige ,opdaget den) (d_033_1_g_v)
 (13) j,a jeg ,er her jeg **h,ar** f,undet jeg **h,ar** f,undet st,art (d_021_1_f_non-v)
 (14) j,a d,en **h,ar** jeg f,undet (d_023_1_f_non-v)
 (15) j,a d,en **h,ar** jeg tegnet ,ind (d_012_4_f_v)

Fælles for disse er at stærkt tryk på hjælpeverbet tematiserer selve det om noget har fundet sted eller ej. Dette er særlig tydeligt i (7) og (8) hvor der ikke bare spørges til *indianerlejren* og *startpunktet* (repræsenteret ved pronomenet *det*), men til om det har fundet sted at disse to steder er blevet hhv. *passeret* og *fundet*. I neo-Griceanske termer kan man sige at trykstærkt hjælpeverbumbes-*har* genererer en implikatur (dvs. en ekstra mening) som instruerer modtager i at lede efter ikke-standardudlægningen af ytringen. Nærmere bestemt bevirker trykstærkt udtale af en ellers tryksvag stavelse at denne stavelse (og ofte hele det ord stavelsen indgår i) gøres til fokus kandidat (jf. Jensen 2012). I semantisk forstand aktiverer trykstærkt udtale af hjælpeverbet *har* således sin modsætning *har ikke*, og i (9) - (15) kommer trykstærkt udtale af *har* derved til at fungere som en bekræftelse.

4.2. Svagt tryk på valensverbet *har*

I figur 5 kan man se at der er 238 forekomster hvor valensverbet *har* udtales tryksvagt, og 646 forekomster hvor det udtales trykstærkt. En enkelt af de trykstærkte forekomster vises i (16):

- (16) du **h,ar** et forl,adt p,akhus (d_009_4_g_non-v)

Bemærk at valensverbet i (16) udtales trykstærkt, og at det personlige pronomen i funktion som subjekt udtales tryksvagt. Dette er for begge konstituenters vedkommende den umarkerede udtale, jf. Hansen & Lund 1983: 54f, 27; Jensen 2011b. Trykfordelingen på de resterende ord er også umarkeret.

I (16) konstaterer afsender at samtalepartneren er i besiddelse af noget (det ligger i valensverbets possessive semantik) – nemlig entiteten *forladt pakhus*. Skulle man gøre det tankeeksperiment at se på sætningens potentiale løsrevet fra den aktuelle kommunikationssituation, ville man se at den – med den umarkerede trykfordeling – ville kunne fungere som svar på adskillige slags spørgsmål:

- (17) hvad har jeg (overhovedet)?
- (18) hvad har jeg som du ikke har?
- (19) er det rigtigt at jeg har et forladt pakhus?
- (20) har jeg et forladt pakhus, eller ej?
- (21) har jeg også – ligesom dig – et forladt pakhus?

Derimod ville (16) dårligt kunne fungere som et svar på et spørgsmål som (22):

- (22) hvem har et forladt pakhus?

Dette svarer til at sige at subjektet i (16) repræsenteret ved det trykssvage *du* ikke er fokus-kandidat, det er til gengæld de andre konstituenten, *har* og *et forladt pakhus*. For *har*'s vedkommende aktiveres således fokusalternativer som *ser*, *får* osv. og det negerede *har ikke*; for *et forladt pakhus*' vedkommende aktiveres fokusalternativer som *et ikke-forladt pakhus*, *et forladt landbrug* m.m. Dette uddybes i afsnit 4.3.

Det vil fremgå af redegørelsen i de næste afsnit at markeret udtale ikke har en lige så bred vifte af muligheder.

Rigtig mange af de 238 forekomster hvor valensverbet *har* udtales trykssvagt, er formet som spørgsmål, og endnu flere er negerede. Dette danner grundlag for at lave en inddeling i fire overordnede grupper der tager udgangspunkt i faktorerne spørgeformet sætning vs. ikke-spørgeformet (in casu deklarativ) sætning og negering vs. ikke-negering. I figur 6 vises antallet forekomster og et enkelt eksempel fra hver gruppe:

	deklarativ sætning	spørgesætning
uden negering	125 forekomster, heriblandt: jeg har en byggelejlighed (d_001_1_f_non-v)	37 forekomster, heriblandt: har du nogle runestene lidt længere mod nord, øst (d_031_3_g_v)
med negering ^a	72 forekomster, heriblandt: j, a jeg har , ikke noget v, andrerhjem (d_001_2_f_v)	4 forekomster, heriblandt: har du , ikke det (d_004_2_g_non-v)

Figur 6

At der blandt valens-*har*-sætningerne er så mange spørgesætninger og så mange *har*-sætninger med negering, kan føres tilbage til den særlige kommunikationssituation hvor de to samtalepartnere indbyrdes prøver at finde ud af hvor deres respektive kort er ens, og hvor de er forskellige.

Semantisk-pragmatisk finder man forskellige grader af kompleksitet i de fire grupper.⁹ Deklarative sætninger uden negering er de mindst komplekse, spørgesætninger med negering de mest komplekse. Ind i mellem finder man de to andre kombinationer: spørgesætninger uden negering og deklarative sætninger med negering.

4.2.1. Tryksvagt valens-*har* i deklarativer sætninger uden negering

Af hensyn til fremstillingen tager redegørelsen afsæt i den mindst komplekse gruppe: deklarativer sætninger uden negering. I (23) citeres en sådan:

(23) jeg **har** ,fortet på h,øjre s,ide (d_007_3_f_non-v)

I (23) er der tryksvag udtale af *har* og også af subjektet, altså det personlige pronomen *jeg*. For sidstnævntes vedkommende er der tale om umarkeret trykstyrke, for *har*'s er der tale om markeret trykstyrke. I (23) bevirker den tryksvage udtale af *har* at der opstår en ekstra mening (en implikatur, jf.

-
- Den hyppigst forekommende måde at negere på sker med negationen *ikke*, derudover forekommer *ingen*, *ikke nogen/noget*, *intet*, *hverken* (- eller).
  - Semantisk-pragmatisk kompleksitet kan undersøges på forskellig vis. En af de sprogvidenskabelige retninger der arbejder med at foretage nuancerede analyser af ytringers kompleksitet, er den skandinaviske retning af Ducrot's polyfoni-teori, ScaPoLine (se fx Nølle, Flottum & Norén 2004; Nølle 2007). Hvad specifikt angår interrogativers polyfoni (og kompleksitet), kan der bl.a. henvises til Anscombe & Ducrot 1997: 130ff; Jensen 2006 og Therkelsen 2008.

afsnit 4.1.), nemlig at *har* ikke på samme vis som i (16) er fokuskandidat på lige fod med de andre (trykstærke) konstituenten, *fortet* og *på højre side*. Dermed er den brede vifte af muligheder som dem vist i (17) - (21) knap så bred for (23). Nærmere bestemt er det ikke oplagt at (23) ville kunne bruges som svar på spørgsmål der direkte handler om det possessive i *har*, jf. fokusalternativet *har ikke* ifm. (16). Som ved (16) er det dog heller ikke sandsynligt at (23) ville kunne bruges som svar på spørgsmål som (24):

(24) hvem har fortet på højre side?

Dette skyldes den tryksvage udtale af *jeg*. Som ved (16) er det tryksvage subjekspronomen altså ikke fokuskandidat, men det er det possessive *har* heller ikke. Som konsekvens af dette indskrænkes feltet af mulige fokuskandidater til de konstituenten der faktisk udtales trykstærkt, *fortet* og *på højre side*.

4.2.2. Tryksvagt valens-har i spørgeformede sætninger uden negering

Et eksempel på en forekomst af tryksvagt valens-*har* i en spørgeformet sætning uden negering vises i (25):

(25) **har** du en st,or kl,ippe s,yd s,yd f,or (d_003_3_g_v)

Med indførelsen af faktoren spørgeformet sætning stiger kompleksiteten. En spørgeformet sætning indeholder et propositionelt indhold som der spørges til sandhedsværdien af: *Forholder det sig sådan at p?* Svar *ja* eller *nej!* Således er der en indbygget polaritet i en spørgeformet sætning, den indeholder på en gang potentialet til en positiv og en negeret version af det propositionelle indhold. Ofte kaldes den type spørgsmål vist i (25) for *ja/nej*-spørgsmål eller helheds-spørgsmål (jf. fx Kjølner 1973; Jensen 2006; Krylova 2007; Therkelsen 2008).

Ved umarkeret trykfordeling ville der have været trykstærkt udtale af *har* som i (25)', og ved et *ja* eller et *nej* ville man svare på hele det propositionelle indhold:

(25)' **har** du en st,or kl,ippe s,yd s,yd f,or

Kun ved en nærmere kontekstuel analyse ville man kunne afgøre om *har*, *stor*, *klippe*, *syd*, *for* eller kombinationer heraf udgjorde fokus i ytringen.

Til forskel fra (25)' ville *har* i (25) ikke være fokuskandidat, og det skyldes at *har* her udtales tryksvagt. I stedet må man finde fokus blandt de tilstedeværende

tryksterke konstituenten, *en stor klippe og syd for*. Herved indsnævres feltet af fokus kandidater. I afsnit 4.3. tager jeg de nærmere omstændigheder ved denne type op til beskuelse.

4.2.3. Tryksvagt valens-har i deklarative sætninger med negering

Af hensyn til fuldstændigheden bør det nævnes at gruppen af negerede deklarative sætninger med tryksvagt udtale af valens-*har* overordnet følger to forskellige mønstre i materialet. Et mønster med – typisk pronominalt – subjekt på førstepladsen, jf. (26), og et mønster hvor noget andet – typisk et trykstærkt pronominalt objekt – står på førstepladsen, jf. (27).

(26) jeg **har** ,ikke n,ogen grøn s,ø (d_018_2_g_non-v)

(27) (åha s,å ramler j,eg altså ,ind i et forl,adt p,akhus) men d,et **har** du ,ikke (d_002_4_f_v)

Mønstret vist i (27) er langt det hyppigste. Ikke desto mindre afholder jeg mig fra at sige yderligere om dette mønster her, eftersom det indeholder en faktor som de andre grupper i denne artikel ikke indeholder, nemlig en anden konstituent end subjektet på førstepladsen.

Ligesom spørgeformede sætninger er negerede deklarative sætninger mere komplekse end ikke-negerede. En negeret sætning indeholder nemlig på en gang sætningens propositionelle indhold i dets positive og dets negative version. Dette viser sig blandt andet ved at man både kan reagere på den negative og den positive version; (26) kunne fortsættes som (26)' og som (26)'':

(26)' jeg **har** ,ikke n,ogen grøn s,ø – det (= at jeg har en grøn sø) er bare noget du tror

(26)'' jeg **har** ,ikke n,ogen grøn s,ø – det (= at jeg ikke har en grøn sø) har du fuldstændig ret i

I de ytringer hvor subjektet står på førstepladsen, ledsages negationen ofte af et *nogen/noget*, jf. (26). Enkelte gange bruges det negerende pronomen *ingen*, jf. (28):

(28) jeg **har** ,ingen k,irkegård (d_004_3_f_non-v)

Eftersom der her er tale om valens-*har*, er der i alle ytringerne et objekt, og det ligger lige for at det er objektet der negeres: Det der ikke haves, er

objektet en grøn sø, en kirkegård, et forladt pakhús, osv. Er der andre trykstærke konstituerter i ytringen, kan disse dog også falde inden for nægtelsens virkeområde som i (29):

(29) du har ,ikke n,ogen krokod,iller l,ige s,yd for h,ængebroen (d_025_4_f_v)

I (29) kan det lige så vel være placeringen af krokodillerne som selve krokodillerens tilstedeværelse der negeres, og (29) kunne snildt afføde spørgsmål som:

(30) hvad har du så?

(31) hvor er de så?

Også i denne type ytringer unddrager det possessive *har* sig tematisering. Det tryksvage *har* er ikke fokuskandidat.

4.2.4. Tryksvagt valens-har i spørgeformede sætninger med negering

Som det fremgår af figur 6., er der i materialet kun 4 forekomster af negerede spørgeformede sætninger med tryksvagt valens-*har*. I (32) vises en enkelt:

(32) **har** du ikke noget st,engærde (d_012_2_g_non-v)

Med 4 forekomster er materialet ikke særlig stort, men på baggrund af analyserne af spørgeformede sætninger og negerede deklarative sætninger i afsnittene ovenfor¹⁰ kan der dog godt siges noget generelt om typen. Komplexiteten i denne type er som sagt stor: Spørgsmaålsformede sætninger indeholder som tidligere nævnt en polaritet; de spørger til et *enten - eller*. Negerede sætninger er også komplekse for så vidt som de indeholder det propositionelle indhold i både dets positive og dets negative version. Et spørgsmål som det i (32) indeholder altså dels noget propositionelt indhold, dels adskillige pragmatisk-semantiske tolkningsinstrukser.

Et *ja/nej*-spørgsmål lægger op til at man svarer på den positive version med *ja* og på den negative version med *nej*, jf. (32)':

(32)'	har du et stengærde	- ja (bekræftelse)
		- nej (afkræftelse)

10. Negerede spørgeformede sætninger indgår i en del fremstillinger om sproghandlinger og om sætningsadverbialers kombinatoriske muligheder, se bl.a. Kjølner 1973; Krylova 2007; Therkelsen 2008.

En negeret sætning lægger op til at man bekræfter med *nej* og afkræfter med *jo*, jf. (32)”:

(32)” du har ikke noget stengærde	- jo (afkræftelse)
	- nej (bekræftelse)

Der søges altså en afklaring på om modtager af (32) har et stengærde eller ej, en bekræftelse eller afkræftelse. Som eksemplerne ved de tidligere tre typer er det trykssvage valens-*har* dog ikke fokus-kandidat, i stedet er det fokusalternativerne til *stengærde* der tematiseres.

4.3. Den paradigmatiske akse og fokusalternativer

I afsnittene i 4.2. nævnes det flere gange at det trykssvage valens-*har* ikke er fokus-kandidat, at det i stedet er de trykstærke konstituenten i ytringen der er fokus-kandidater osv. I dette afsnit uddybes disse bemærkninger.

Fokus er et tekstpragmatisk begreb, og det kan med Togeby's ord beskrives som det "som afsenderen meddeler som relevant for modtageren fordi det tilføjer, sammenføjer, sletter eller omorganiserer information i modtagerens mentale model" (Togeby 1993: 446). Det der udgør en ytrings fokus, er dog ikke strukturelt kodet i dansk. Fokus ligger med andre ord ikke fast en gang for alle, men er noget som modtager må slutte sig til ud fra ko-tekst (den omgivende verbaliserede tekst) og kontekst (situationen i almindelighed). Desuden ligger der i selve ytringen en række signaler om hvordan man skal tolke de enkelte konstituenten hvad dette angår.

Fastlæggelsen af fokus aktiverer blandt andet den paradigmatiske akse (jf. fx Nølle 1996). Til ethvert fokus er der et fokusalternativ. Til det trykstærke *har* svarer således fokusalternativer som *ser*, *ønsker*, *elsker* og det negerede *har ikke* osv., men ved de trykssvage valens-*har* unddrager selve det possessive *i har sig* netop fokus-kandidatur. Til gengæld bliver det nemmere så at fastlægge fokus idet der simpelthen er færre fokus-kandidater at vælge mellem.

Lige netop i DanPASS-materialet finder man en stor mængde replikskifter der handler om at fastlægge **hvad** man har, og **hvor** man har det, ikke **om** man har overhovedet. Dette giver en samtale-type hvor netop objekter og stedsadverbialer tilgodeses hvad angår fokus, på bekostning af det semantiske indhold

i valensverbet *har*, og netop (ikke-pronominale) objekter¹¹ og stedsadverbialer er i materialet – og i øvrigt – typisk trykstærke.

I afsnittene i 4.2. har jeg foretaget det tankeeksperiment at overveje hvad man kunne antage om eksemplerne uden for kontekst, men faktisk er ingen af eksemplerne jo kontekstfrie. Tværtimod indgår de hver især som den ene parts taletur i en samtale mellem to samtalepartnere. Når man inddrager konteksten, bekræftes man i at det faktisk er entiteter og lokaliteter der er fokus i de pågældende ytringer al den stund at der i replikkerne før og efter netop peges på fokusalternativer i form af entiteter og lokaliteter. Derved bliver den paradigmatiske akse meget synlig, jf. fx (33):

- (33) A: men der er n,og et d,er sådan m,ellem det forl,adte kl,oster og d,er hvor jeg st,artede der hedder Den Gr,ønne S,ø det er sådan et r,et st,ort ,område
 B: j,a ok,ay hv,or l,igger d,et hvis n,u man l,aver en l,inje mellem f,otoforretningen og det forl,adte kl,oster hv,or l,igger s,øen så h,enne
 A: ja altså hvis man laver en l,ige l,inje fra fra fra det ,øverste h,øjre hj,ørne af f,otoforretningen
 B: j,a
 A: og så d,er hvor ,f’et st,arter på det forl,adte klo,ster
 B: j,a
 A: s,å kommer man f,aktisk til at skære ig,ennem hj,ørnet af Den Gr,ønne S,ø så og d,en l,igger s,ådan c,irka m,idtp,å
 B: n,å
 A: og er m,est af ,alt ,oppe mod nordv,est d,erfr,a men altså den går l,idt g,ennem d,en d,er ,akse
 B: fordi min gr,ønne s,ø ikke
 A: j,a
 B: den ligger h,elt nord,øst på h,ele k,ortet
 A: ,ok,ay d,er h,ar jeg n,og et der hedder Den Bl,å S,ø
 B: nej men d,et er jo h,elt fork,ert d,et kan du l,ige så g,odt strege ,ud med det s,amme det hedder Den Gr,ønne S,ø d,er,oppe så d,et ,er den f,alske gr,ønne s,ø h,ern,ede
 (A: d_001_2_f_v; B: d_012_2_g_non-v)

11. Pronominale objekter i materialet er overvejende frontstillede og trykstærke.

I (33) diskuteres det blandt andet hvor en sø er placeret. I næstsidste taletur siger A:

A: **d,er** h,ar jeg n,oget der hedder Den Blå Sø

Og B responderer:

B: det hedder Den Grønne Sø **d,er,oppe** så d,et ,er den f,alske grønne sø **h,ern,ede**

I (33) tydeliggøres paradigmet af placeringer:

Den Blå/Grønne Sø er	der deroppe hernede <i>etc.</i>
----------------------	--

Såvel som farveparadigmet:

Den	Blå Grønne <i>etc.</i>	Sø
-----	------------------------------	----

I en enhver ytring er der sådanne paradigmer i forbindelse med de enkelte syntaktiske dele, og ved trykstærktale aktiveres de paradigmatiske alternativer.

4.3.1. Ekskurs om subjektspronomen

Næsten alle eksemplerne hidtil har været udvalgt så subjektspronomen har været udtalt tryksvagt på umarkeret vis. Men ret almindeligt i DanPASS-materialet er det faktisk at de personlige subjektspronomen *jeg* og *du* udtales trykstærkt. Det paradigme der udgøres af de to samtalepartnere (der skiftevis er afsender og modtager), gøres derved meget synligt:

- (34) A: (d,er h,ar jeg nogle s,ommerhuse) har **d,u** ,også d,em (d_023_2_f_v)
B: n,ej **j,eg** har kolon,ihaver (d_002_2_g_non-v)

Når dette sker, bliver subjektspronomenene også fokuskandidater, og fordi personlige pronomen i funktion som subjekt umarkeret er tryksvage, påkalder de sig ekstra opmærksomhed når de – markeret – udtales trykstærkt.

Derved er de mere sandsynlige som det realiserede fokus end de andre trykstærke konstituenten, jf. Jensen 2011b, 2012. Specifikt i forbindelse med (34) er det således sandsynligt at netop subjektspronomenet *du* falder inden for operatoren *også*'s virkeområde.

5. Konklusion

I undersøgelsesmateriale er det fælles for markeret udtale af trykstyrke, uanset om det handler om hjælpeverbumbus-*har* eller valens-*har*, at det har indflydelse på hvordan man tekstpragmatisk skal tolke de ytringer ordene indgår i.

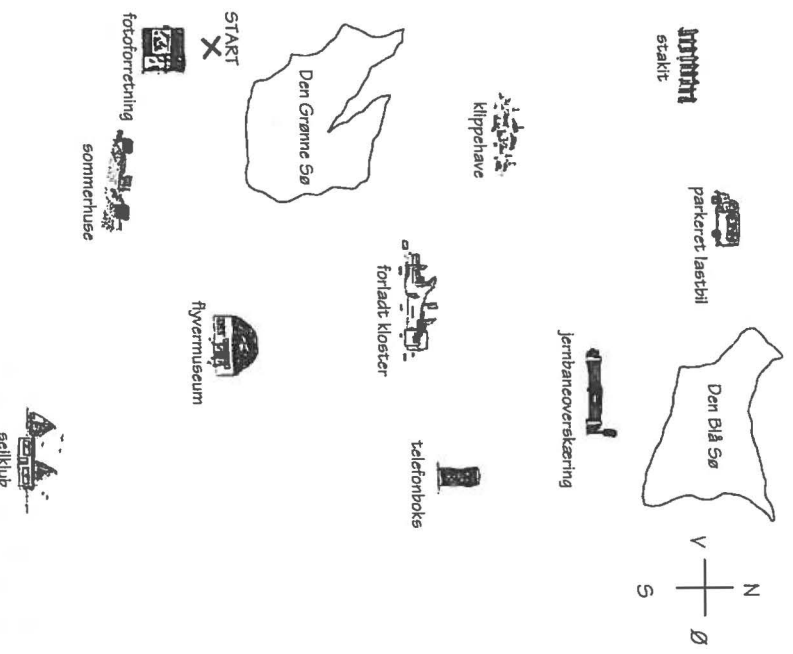
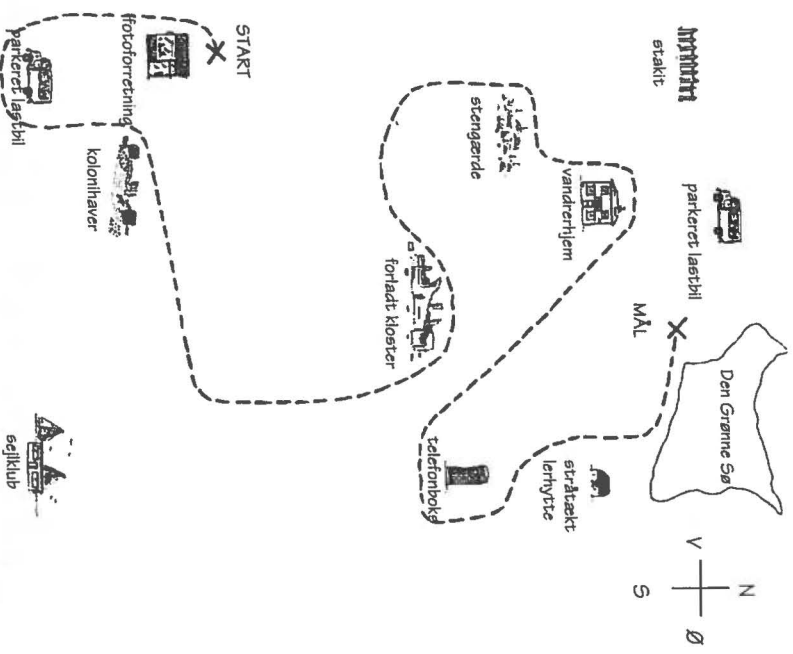
Fælles for ytringer med tryksvagt valens-*har* er at de afstedkommer at selve det possessive ikke er til debat. Svagt tryk på valens-*har* virker således som en defokusator – det fjerner simpelthen valens-*har* fra fokus kandidaterne. Tilsvarende bevirker stærkt tryk på hjælpeverbumbus-*har* at dette netop kommer ind blandt fokus kandidaterne, og herved sættes *har* i relief til sit alternativ *har ikke*.

Gennem trykfordelingen kan afsender altså signalere over for modtager blandt hvilke konstituenten han/hun skal lede efter fokus. Hvad der så faktisk er intenderet som fokus fra afsenders side og opfattet som sådant fra modtagers side, er dog stadig noget der må afgøres ud fra ko- og kontekst. Om det også forholder sig sådan i spontan tale, vil videre studier afsløre.¹²

---

12. Tak til Danmarks Grundforskningscenter for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier, som har huset mig under udførelsen af dette arbejde.

Appendiks

Henvisninger

- Anscombres, J.-C. & O. Ducrot (1983). *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Pierre Mardaga.
- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change, i H. Andersen (red.), *Actualization. Linguistic Change in Progress (= Current Issues in Linguistic Theory 219)*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 21-57.
- Anderson, A., et al. (1991). The HCRC Map Task Corpus, *Language and Speech* 34, 351-366.
- Christensen, T.K. (2007). *Hyperparadigmer. En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter, Institut for Kultur og Identitet.
- DanPASS – www.danpass.dk
- Hansen, E. & J. Lund (1983). *Set tryk på. Syntaktisk tryk i dansk*. København: Lærereforeningens Materialeudvalg.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*. København & Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Hjelmslev, L. (1972). *Sprogssystem og sprogforandring (= Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague XV)*. København: Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Jensen, E.S. (2006). *Egentlig og faktisk* og to slags spørgsmål polyfoniteoretisk anskuet. *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter* 6, 27-52.
- Jensen, E.S. (2009). Markeret hvad angår hvad? Om markerethedsteori i grammatikken, i L.F. Jakobsen et al. (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 16, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 171-190.
- Jensen, E.S. (2011a). *Nominativ i gammelskånsk – afvikling og udviklinger*. København & Odense: Universitetsjubilæets Danske Samfund & Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, E.S. (2011b). Antagelser om fokus. Skitse til et forskningsprojekt, i P. Durst-Andersen & H.H. Müller (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 18, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 105-121.
- Jensen, E.S. (2011c). Er subjektet virkelig antifokus?, i I. Schoonderbeek & P. Widell (red.) *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Aarhus, 165-175.
- Jensen, E.S. (2012). Trykfordelingens implikaturer. Betydningsbærende og meningsbærende tryk. *NyS* 42, 116-147.
- Jensen, E.S. (subm.). Markedness, participation and grammatical paradigms. Jakobson and Hjelmslev revisited, *Nordic Journal of Linguistics*.

- Kjøller, K. (1973). Om sproghandlinger og samtaleanalyse, *NyS* 5, 40-60.
- Krylova, E. (2007). Epistemisk polyfoni på dansk, i R. Therkelsen, N.M. Andersen & H. Nølke (red.) *Sproglig Polyfoni. Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 181-203.
- Nølke, H. (1996). Det attributive adjektivs stilling på fransk, i M. Herslund (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*, Odense: Odense Universitetsforlag, 49-83.
- Nølke, H., K. Fløttum & C. Norén (2004). *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*. Paris: Kimé.
- Nølke, H. (2007). Hvor ScaPoLine er i 2006, i R. Therkelsen, N.M. Andersen & H. Nølke (red.) *Sproglig Polyfoni. Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 207-226.
- Petersen, K.Th. (2010). Når verber mister tryk. Valens og aspektualitet i forbindelse med inkorporation og trykssvage verber i dansk, *Arkiv för nordisk filologi* 125, 155-181.
- Rathje, M. (2009). Definition af citater i talesprog, *NyS* 37, 125-158.
- Therkelsen, R. (2008). Epistemiske sætningsadverbier i interrogativer, i C. Bache et al. (red.) *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 15*, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 177-191.
- Tiersma, P.M. (1982). Local and general markedness, *Language* 58(4), 832-849.
- Togeby, O. (1993). *Praxt*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togeby, O. (2003). *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sætningsslære*. København: Gad.

Genitiv-syntaks: Er *s* et D eller et G?

Per Anker Jensen

1. Indledning

Denne artikel sammenligner to meget forskellige forslag til hvordan prænominale genitivkonstruktioners syntaktiske struktur er opbygget: Jensen (1994), "Genitive Phrases in Danish", vedrører danske genitivkonstruktioner, mens Sten Vikner (2007a)¹, "Formel lingvistisk analyse. Generativ syntaks og verbets positioner", omhandler engelske genitivkonstruktioner. Jensen (1994) kan karakteriseres som en trækbaseret, unifikationsgrammatisk X-bar-analyse der kun arbejder med projektioner fra leksikalske kerner som N, V, A, P² og G, hvor G er den leksikalske klasse som genitiv *s* er eneste medlem af, og hvorfra der projiceres en GP. Vikner (2007a) præsenterer en analyse som ud over de leksikalske kerner N, V, A, P også involverer funktionelle kerner, og hvor *s* sammen med personlige pronominer og artikler tilhører den funktionelle kategori D, hvor D står for 'determiner', altså bestemmelsesord. Fra D projiceres en maksimal kategori DP, hvoraf navnet DP-analyse. I det følgende antager vi at Vikner (2007a) også skal dække syntaksen i danske genitivkonstruktioner. Jensens analyse vil i det følgende blive omtalt som "GP-analysen", mens Vikners analyse vil blive benævnt "DP-analysen". Artiklens mål er at afdække forskellige egenskaber ved de to analyser med henblik på at kunne foretage en evaluering af deres fortrin og ulemper.

2. Præsentation af DP- og GP-analyserne

2.1. Klassifikationsproblemet

Helt overordnet kan vi karakterisere de to analyser således: DP-analysen tilbyder en generalisering over artikler, pronominer og genitivs-*s* idet de henregnes til samme klasse betegnet D₀:

-
1. Samme DP-analyse som foreslået i Vikner (2007a) findes hos Abney (1987: 44) og Carnie (2007). Barker (1995: 31) går også ind for en DP-analyse, men med en anden struktur. Barker nævner (1995: 30) at han ikke er bekendt med klare argumenter imod den analyse Abney (og Vikner) foreslår.
  2. Jeg benytter de gængse engelske forkortelser for ordklasserne og de derfra projicerede frasekategorier: N for substantiver, V for verber, A for adjektiver og P for præpositioner og svarende hertil projektionerne NP, VP, AP, PP.

- (1) $D_0 \rightarrow \{den, det, min, hans, vores, deres, s, \dots\}$

I GP-analysen er pronominer pro-frasale kategorier, dvs. pro-NPer, pro-GPer, osv., og artiklerne omfatter flere underklasser, herunder possessive artikler. Desuden opereres med en kategori G der kun har ét medlem, nemlig genitivs-*s*. Genitivs-*s* analyseres som en klitisk partikel, dvs. et fuldt selvstændigt leksikalsk morfem med sin egen syntaks og semantik og ikke som en kasusendelse, jf. Jensen (1985: 101-103):

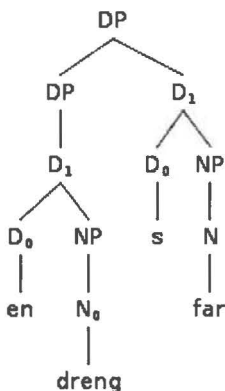
- (2) $NP_{\text{pron}} \rightarrow \{jeg, mig, \dots, den, han, ham, \dots\}$
 $GP_{\text{pron}} \rightarrow \{min, vores, deres, hvis, \dots\}$
 $ART \rightarrow \{den, det, en, et, \dots\}$
 $ART_{\text{poss}} \rightarrow \{min, din, hans, hendes, vores, \dots\}$
 $G \rightarrow \{s\}$

Centralt i denne artikel står således et klassifikationsproblem hvor en stærkt generaliserende klassifikation sammenholdes med en klassifikation der indeholder en klasse med kun ét medlem, altså det totale fravær af en generalisation.

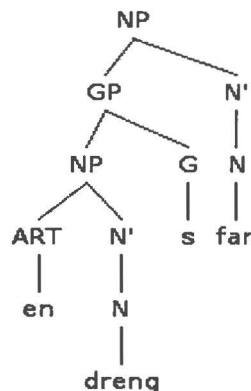
2.2. Konstituentstruktur

De to hypoteser resulterer i store strukturelle forskelle i deres respektive syntaktiske analyser. Eksempelvis vil analysen af en genitivkonstruktion som *en drengs far* falde ud som vist i følgende repræsentationer:

(3) DP-analysen

GP-analysen

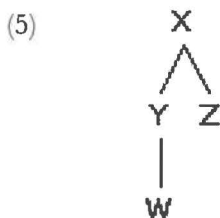
Som det fremgår, har GP-analysen en GP-konstituent svarende til konstruktionen *en dreng s*, hvorimod DP-analysen ikke har en tilsvarende konstituent. DP-analysen har derimod en intermediær projektion³ af typen D_1 . Denne forskel mellem de to forslag er central, idet de såkaldte c-command-relationer i de foreslåede strukturer er helt forskellige og udgør en vigtig faktor når de to teories empiriske forudsigelser skal evalueres. Vi vil derfor kort introducere de relevante tekniske termer på dette sted.

2.2.1. C-command

C-command er en forkortelse for ‘constituent command’.⁴ Termen betegner en strukturel relation mellem konstituenterne i en konstituentstruktur og defineres således:

- (4) En konstituent X c-commanderer en konstituent Y hvis og kun hvis
- alle knuder der dominerer X også dominerer Y
  - $X \neq Y$
  - X dominerer ikke Y
  - Y dominerer ikke X

Dominansrelationen i en konstituentstruktur kan illustreres således:

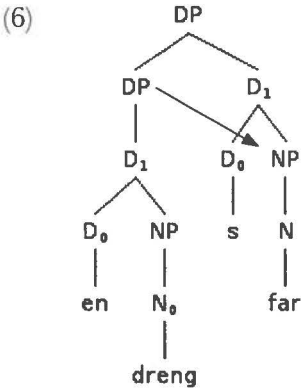
En træstruktur består af stier repræsenteret som rette linjer der hver forbinder to punkter der kaldes ‘knuder’. Enhver knude K dominerer pr. definition sig selv, men desuden dominerer K enhver knude der i træet er forbundet med K ved en sti, og som står under K i træet. I træet i (5) dominerer knuden X

3. Sædvanligvis noteres denne intermediære projektion ved hjælp af et superskript, dvs. D^1 . I denne artikel noteres denne projektion i træstrukturene ved hjælp af et subskript for at undgå forveksling med de fodnoteangivende tal.

4. Jf. Vikner (2007b: 4) og Carnie (2007:113), som dog udelader betingelsen b. Den må dog være underforstået også i deres definitioner.

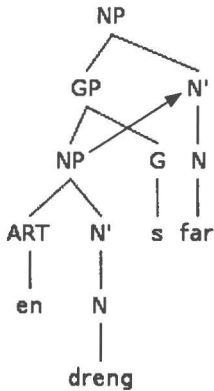
altså sig selv og alle de øvrige knuder i træet. Knuden Y dominerer sig selv og knuden W, men ikke knuden Z (fordi Z ikke står under Y). Knuden W dominerer kun sig selv fordi der ikke er knuder under W og tilsvarende for knuden Z. Direkte dominans er den relation der foreligger mellem to knuder K_1 og K_2 når der ikke forekommer andre knuder mellem K_1 og K_2 . I (5) dominerer knuden X altså direkte knuderne Y og Z, men ikke knuden W idet Y optræder mellem X og W.

I hver af de to strukturer i (3) ovenfor er der således et stort antal c-command-relationer, men det der er relevant for vores formål er specielt relationen mellem de knuder der i genitivkonstruktioner repræsenterer henholdsvis possessor- og possessee-konstituenterne. Se igen på den struktur der tilbydes af DP-analysen for *en dreng s far*.

I denne analyse fremgår det at possessor-DPen *en dreng* c-commanderer possessee-NPen *far* fordi: a) alle knuder der dominerer possessor-DPen dominerer også possessee-NPen, b) possessor-DPen er forskellig fra possessee-NPen, c) possessor-DPen dominerer ikke possessee-NPen, og d) possessee-NPen dominerer ikke possessor-DPen. Sammenhold nu disse forhold med med GP-strukturen i (7):

(7)

Her c-commanderer possessor-NP'en *en dreng* tydeligvis ikke possessee-konstituenten *far*, eftersom possessor-NP-knuden og possessee-konstituenten ikke domineres af samme knuder: GP-knuden dominerer possessor-NP'en, men ikke possessee-konstituenten, og betingelse a) i definitionen i (4) er derfor ikke opfyldt.

Herefter kan vi gå over til at se på de data vi vil involvere i den egentlige sammenligning og evaluering af de to hypoteser.

3. Data

Følgende danske data vil blive inddraget i sammenligningen og evalueringen af de to analyser:

1. Stakning af prænominale genitiver

en dreng s far s bil

2. Proforms-substitution

en dreng s far

min far

3. Generalisering af artikler, pronominer og genitivus-s

Vi briter beundrer jer danskere

Vi beundrer jer

4. Genitivus-s, styring og subkategorisering

*[s soldat] kom gående

*Sten så [s soldat]

5. Possessor som subjekt

En far s forsvinden

En far forsvandt

Per s arm

Den af bestyrelsen uafhængige direktør forsvandt

*Den uafhængige af bestyrelsen direktør forsvandt

6. Anaforbinding

En far_i s billede af sig selv_i

En far_i s billede af ham_{*i/j}

En dreng s brev til sin far

*En dreng s brev på sit bord

7. Genitivkonstruktionens interne bestemthed

Bestyrelsen s dygtige formand gik af

*Bestyrelsen s dygtig formand gik af

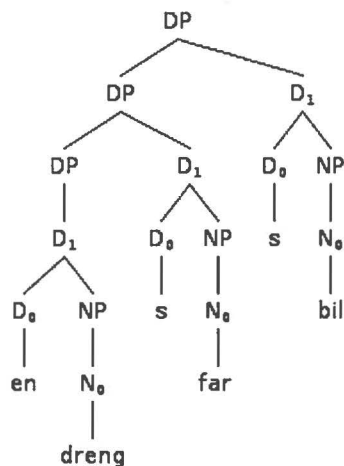
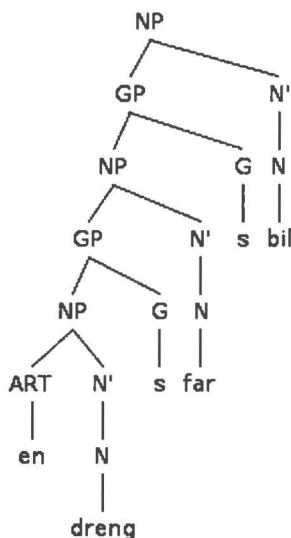
4. Sammenligning og evaluering af de to forslag

4.1. Stakning af prænominale genitiver

Det er en central egenskab ved prænominale genitiver at de tillader selvindlejring, jf. et eksempel som (8):

(8) en dreng s far s bil

I formel syntaksteori beskrives denne slags konstruktioner som rekursive, og det er altså et krav til begge hypoteser at de må kunne beskrive sådanne strukturer. Som vist i (9) opfylder begge hypoteser dette krav, men som forventeligt med betragteligt forskellige resultater:

(9) **DP-analysen****GP-analysen****4.2. Proforms-substitution**

Som allerede bemærket indledningsvis, er det en helt central strukturel forskel mellem hypoteserne at strenge som *en far s* og *en dreng s far s* i GP-analysen er konstituer, mens dette ikke er tilfældet i DP-analysen. Dette har en meget vigtig empirisk konsekvens i forhold til de to hypotesers forudsigelser idet det følger direkte af GP-analysen – men ikke af DP-analysen – at substitution ved en proform i disse tilfælde skulle være mulig. At en sådan substitution er mulig ses i eksemplerne i (10), hvor *en dreng s* kan substitueres med fx *min* eller *hvis*:

- (10) en dreng s far
 min far
 hvis far
 ...

Dette er antagelig det stærkeste argument for GP-analysen overhovedet fordi det bygger på en helt central hjørnesten i forståelsen af hvad en syntaktisk konstituent er, se fx Aarts (1997/2008: 201-202), Bjerre et. al (2008: 145), Carnie (2007: 88-89), Haegeman (2006: 74), Radford (1997: 109). Af netop denne grund er dette antagelig samtidig et af de alvorligste problemer for DP-analysen.

4.3. Generalisering af artikler, pronominer og genitivs-s

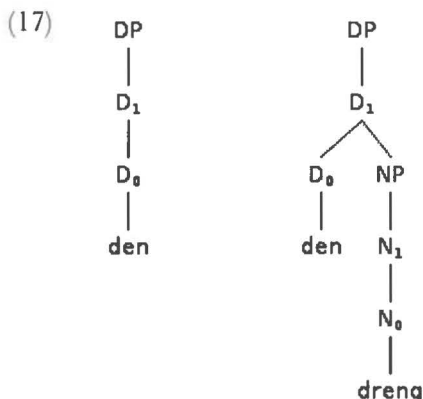
DP-analysen forsøger at fange en meget omfattende generalisation af artikler, pronominer og genitivs-s. Tilhængere af denne hypotese, fremhæver at disse størrelser udgør elementer i samme klasse og belægger påstanden med eksempler af typen:

- (11) The Brits really admire the Danes
- (12) We Brits really admire you Danes
- (13) We admire you

– hvilket fungerer lige så godt på dansk:

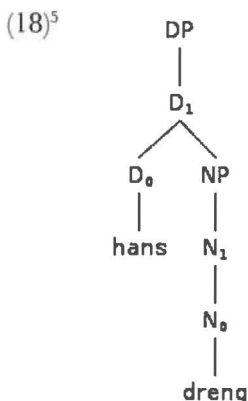
- (14) De briter beundrer de danskere
- (15) Vi briter beundrer jer danskere
- (16) Vi beundrer jer

Ud fra denne generalisering af pronominer og artikler får vi altså fra DP-analysen strukturer som:

Og helt tilsvarende for de possessive medlemmer af kategorien D_0 , jf:

DP-analysens leksikonopslag for D_0 ser altså uhyre generelt og simpelt ud:

$$(19) \quad D^0 \rightarrow \{den, det, min, hans, vores, deres, s, \dots\}$$

GP-analysen tager ikke stilling til hvilken status de possessive artikler og pronominer har, men lægger op til en traditionel ordklasseanalyse hvor vi har såvel (possessive) artikler som (possessive) pronominer. De possessive pronominer er i GP-analysen “leksikalske størrelser der kan erstatte GP”, og de tilskrives i leksikon følgende status af GP. Det betyder at GP-analysens leksikon virker langt mindre generelt og langt mere fragmenteret end DP-analysens:

$$(20) \quad \begin{aligned} NP_{\text{pron}} &\rightarrow \{jeg, mig, \dots, den, han, ham\} \\ GP_{\text{pron}} &\rightarrow \{min, vores, deres\} \\ ART &\rightarrow \{den, det, en, et, \dots\} \\ ART_{\text{poss}} &\rightarrow \{min, vores, deres, hvis \dots\} \end{aligned}$$

Hertil kommer den beskrivelsesøkonomisk meget dyre løsning som GP-analysen foreslår ved at gøre *s* til eneste medlem i sin helt egen leksikalske klasse G:

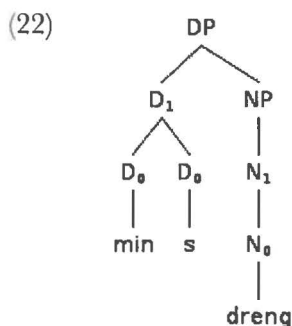
$$(21) \quad G \rightarrow \{s\}$$

Der er altså på denne baggrund nogle analyser der falder ud til DP-analysens fordel. Ikke desto mindre har DP-analysens generalisering af pronominer, artikler og genitivs-*s* nogle meget problematiske konsekvenser, som jeg skal forsøge at vise i den fortsatte sammenligning.

5. Jf. at engelsk *his* analyseres som D_0 i Vikner (2007a:18), eksemplerne (129c) og (129d).

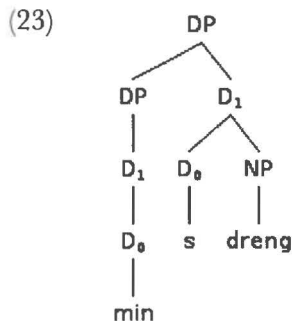
I GP-analysen analyseres de personlige pronominer som “leksikalske størrelser der kan erstatte NP”. Derfor tilskrives de i grammatikken status som fulde NPer, jf. (20) ovenfor. Da NPer er maksimale projektioner, dvs. konstituerer der ikke tillader yderligere udbygning ved specifikatorer eller komplementer, forklarer dette hvorfor pronominer ikke tillader forudgående eller efterhængte artikler.

Men hvordan forklarer DP-analysen dette? En nærliggende forklaring synes at være at DP-analysen jo siger at pronominerne simpelt hen er det samme som artiklerne og *s* – de tilhører alle klassen D_0 – og derfor er de i komplementær distribution. På denne baggrund får DP-analysen udelukket strukturer som (22), hvor de komplementære elementer *min* og *s* optræder i samme konstituent:

Denne struktur strider desuden mod det helt grundlæggende strukturprincip i formel syntaksteori at en konstruktion ikke kan have flere kerner.⁶

Ikke desto mindre forudsiger DP-analysen at konstruktionen **min s dreng* er acceptabel. Hvorfor? Jo, fordi *min* alene kan udgøre en DP, altså en maksimal projektion fra D_0 , jf. strukturen i (23):

6. Med enkelte undtagelser som fx sideordningskonstruktioner.

Det er særdeles uklart hvordan DP-analysen vil håndtere dette. Problemet hænger tæt sammen med et andet problem i analysen af genitivs-*s* inden for DP-analysen, nemlig hvordan DP-analysen håndterer at *s* kun må acceptere en forudgående DP. Et sådant krav stilles der nemlig ikke til noget andet medlem af kategorien D_0 . Dette problem vil vi se på i det følgende afsnit.

4.4. Genitivs-*s*, styring og subkategorisering

Ifølge DP-analysen er såvel (24) som (25) nedenfor velformede DPer, hvilket naturligvis er uholdbart:

(24) en soldat

(25) *s soldat

Selv om DP-analysen generaliserer *s* til at tilhøre kategorien D_0 , må den altså under alle omstændigheder føje nogle særlige egenskaber til beskrivelsen af *s* som forhindrer grammatikken i at acceptere fx:

(26) *[*s* soldat]_{DP} kom gående

(27) *Sten så [*s* soldat]_{DP}

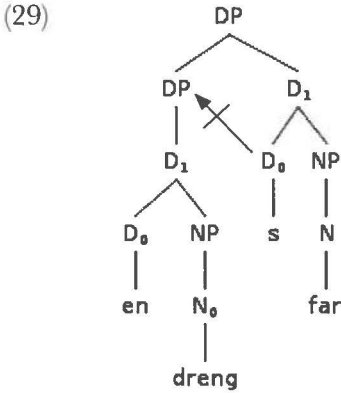
Ligesom alle andre teorier om genitivs-*s*' syntaks skal DP-analysen sikre at det netop er en DP der går forud for *s*.

Når man ser på hvordan selektion af afhængige kategorier normalt foregår i chomskyansk grammatikteori, fx i forbindelse med subkategorisering, kunne det komme på tale at sige at den relevante strukturelle relation mellem *s* og den DP som *s* kræver foran sig, er styring (jf. Vikner (2007b: 17)) defineret som i (28):

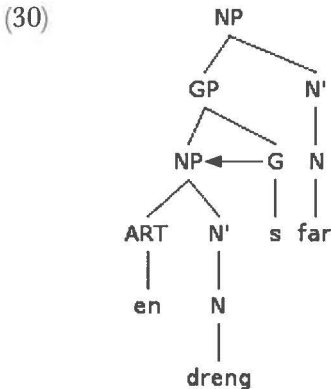
- (28) Styring: X styrer Y hvis og kun hvis
- a. X c-commanderer Y
  - b. X er en kerne
  - c. Der findes ikke en kerne længere nede i træstrukturen som også c-commanderer Y

Men denne løsning duer ikke for DP-analysen fordi *s* ikke c-commanderer den forudgående DP, jf. strukturen i (29), hvor den overstregede pil skal vise at D_0 ikke c-commanderer den forudgående DP, hvorved der ikke kan være

tale om at *s* styrer denne DP og derfor heller ikke kan pålægge den specifikke betingelser:

I klar modsætning hertil analyserer GP-analysen den NP der går forud for *s* som komplement til *s* og foreslår derfor at der er tale om almindelig subkategorisering som ved andre styrede komplementer til fx verber, adjektiver, substantiver og præpositioner. Bemærk atter at GP-analysens centrale kategori G altså behandles som en leksikalsk kategori på linje med V, N, A og P.⁷ Dette er i klar modstrid med DP-analysen, hvor *s* jo tilhører den funktionelle kategori D₀. For GP-analysen er der strukturelt tale om en ganske normal søsterposition til den styrende kerne G, hvor G opfylder styringsdefinitionen der blev anført i (28) ovenfor, jf. (30):

7. Dette kan tolkes som en svaghed ved GP-analysen da de fleste leksikalske kategorier jo typisk er åbne klasser, hvilket G mindst talt ikke er! På den anden side er klassen af præpositioner jo heller ikke en åben klasse. Inden for formel syntaksteori regnes præpositionerne for at tilhøre de leksikalske kategorier, og kriteriet om åbne vs. lukkede klasser bruges altså ikke her som kriterium.

I og med at *s* i GP-analysen styrer sit NP-komplement, kan vi altså sikre ikke alene at komplementet tilhører den rette frasekategori, men også pålægge dette komplement yderligere betingelser som fx at der skal være tale om en ikke-pronominal NP. På denne måde udelukkes i GP-analysen fx konstruktioner som (31):

(31) *jeg s bil

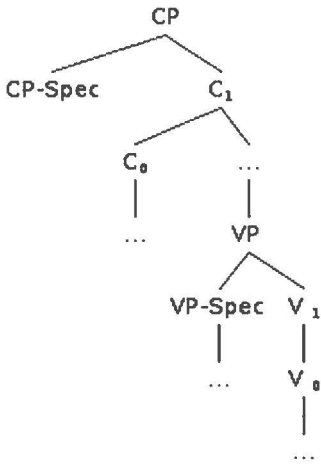
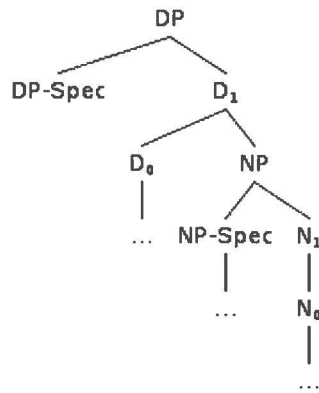
fordi *jeg* i leksikon er markeret for at være en pronominal NP, jf. (20).

I det følgende afsnit vil vi dreje denne sammenlignende diskussion i en anden retning hvor vi vil relatere analyserne af genitivskonstruktionen til et af de oprindelige argumenter for indførelsen af DP-analysen.

4.5. Possessor som subjekt

Da Abney (1987) foreslog DP-analysen, skete det i et langt hen ad vejen vellykket forsøg på at finde generaliseringer som kunne bringe sætningsstruktur og nominal struktur nærmere hinanden. Inden for sætningsanalysen havde funktionelle kategorier som C ('Complementizer') og I ('Inflection') gennem en årrække spillet en central rolle ved siden af de velkendte leksikalske kategorier N, V, A, og P. Inden for nominalfrasen foreslog Abney nu med mange stærke argumenter indførelsen af den funktionelle kategori D. Herved fik den traditionelle nominalfrase to kerner, nemlig en funktionel kerne D, der projiceres til en DP, og en leksikalsk kerne N, der projiceres til en NP inden i DPen.

Parallellen med sætningsstrukturen ligger her i antagelsen af at funktionelle kategorier tager skopus over de leksikalske. I sætningsstrukturen tager C (og andre funktionelle kategorier) skopus over den leksikalske kerne V, i nominale strukturer tager D (og andre funktionelle kategorier) skopus over den leksikalske kerne N. Desuden åbner de funktionelle kerner i de syntaktiske strukturer nogle positioner hvor man kan erkende ensartede syntaktiske funktioner i sætningsstrukturer og nominale strukturer. Sammenlign følgende strukturfragmenter, der gengiver henholdsvis toppen af den kanoniske sætningsstruktur og den kanoniske nominale struktur:

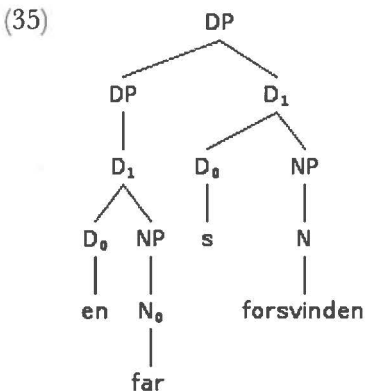
(32) **Sætningsstruktur****Nominal struktur**

Her er det i sætningsstrukturen særlig vigtigt at se på knuden CP-Spec (dvs. specifikator i CP) og den tilsvarende knude i den nominale struktur, DP-Spec (dvs. specifikator i DP). CP-Spec modsvarer i den topologiske sætningsanalyse fundamentfeltet, hvor sætningens subjekt befinder sig i kanoniske fremsættende sætninger. DP-analysen paralleliserer nu DP-Spec med CP-Spec som lokus for sætningers subjekt, og dette giver jo umiddelbart vældig god mening hvis vi vil analysere subjektive genitiver jf. (33) og (34):

(33) En far s forsvinden

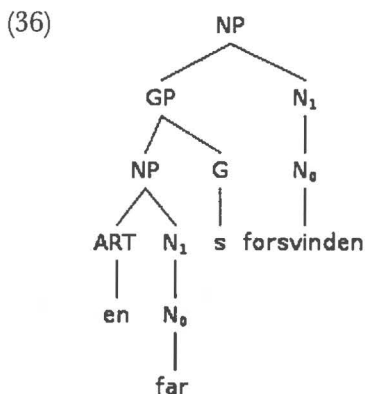
(34) En far forsvandt

Svarende til (33) giver DP-analysen (35):

DPen længst til venstre i denne struktur står i den øverste DP's specifikatorposition, og tankegangen er altså at denne specifikator-DP skal fortolkes som subjekt for NPen *forsvinden*, helt parallelt med at sætningssubjektet *en far* i (34) – efter nogle flytninger fra positioner længere nede i sætningsstrukturen – lander i CP-spec.

GP-analysen af samme eksempel giver (36):

Her kan man ikke ud fra den syntaktiske struktur sige noget som helst om possessor-NPens grammatiske funktion eller possessor-referentens rolle i forhold til den eventualitet der udtrykkes ved den deverbale substantivkerne. Der er principielt ikke noget der udelukker at *en far* kan fortolkes som subjekt i forhold til *forsvinden*. Men det vil i givet fald ske på et andet niveau i analysen, nemlig i semantikken, fx ved at referenten for denne NP i semantikken indtager subjektargumentpladsen i den semantiske repræsentation af *forsvinden*.

Generelt er GP-analysen nærmest neutral mht. hvilken specifik semantisk rolle possessor-NPen har i forhold til den relation genitiven typisk kræver at få stillet til rådighed fra possessee-konstituenten. Det afhænger helt af hvad det er for en relation der er tale om. Eksempelvis vil der antagelig ikke være tale om en subjektrelation i et eksempel som (37):

(37) Per s arm

Her er det armen der bliver fortolket som subjektargument i del-helhedsrelationen, jf. fortolkningen af (37) som “den arm der udgør en del af Per”⁸.

8. Jf. de semantiske analyser i Vikner & Jensen (2002), Jensen & Vikner (2004) og Jensen & Vikner (2011), der benytter GP-analysen som syntaktisk skelet.

Syntaktisk analyserer GP-analysen, som tidligere nævnt, possessor-NP'en som komplement til *s*, og søsterrelationen mellem G og den maksimale projektion NP skal netop opfattes på linje med relationen mellem andre styrende kerner og deres komplement. Et argument herfor er at genitivens komplement opfører sig ligesom andre komplement i determinativ-domænet (forstået som det syntaktiske domæne der går forud for substantivkernen i en substantivgruppe) ved at stille sig til venstre for sin kerne, sammenlign (38) og (39):

(38) Den *af bestyrelsen* uafhængige direktør gik af
Komplement Kerne

(39) *Bestyrelsen* s formand gik af
Komplement Kerne

Eksemplet i (38) viser at komplementet til det relationelle adjektiv *uafhængige* obligatorisk skal flytte om foran sin kerne i determinativ-domænet, jf. at sætningen bliver ugrammatisk hvis den kanoniske ledrækkefølge for dansk, kerne-først, overholdes:

(40) *Den *uafhængige af bestyrelsen* direktør gik af
Kerne Komplement

4.6. Anaforbinding

Som tidligere nævnt har de c-command-relationer der er omtalt i afsnit 2.2.1, store konsekvenser for de to hypotesers respektive empiriske forudsigelser. Det har vi allerede i forbindelse med subkategoriseringsproblemet for *s* demonstreret ud fra styringsrelationen, der bl.a. bygger på c-command. I dette afsnit vil vi vise det ud fra et andet datasæt der involverer anaforbinding, og hvor den såkaldte bindingsteori ligeledes bygger på c-command-relationen.

Bindingsteorien er et modul i formel syntaksteori der ekspliciterer de betingelser der skal være opfyldt for at der kan være ko-reference mellem anaforer og pronominaler og deres respektive antecedenter. Teorien omfatter tre principper for ko-reference benævnt A, B og C. For denne diskussion er det principperne A og B der er relevante. Princip A vedrører betingelserne for ko-reference mellem anaforer (dvs. refleksive og reciprokke pronominer) og deres antecedenter, mens Princip B vedrører betingelserne for ko-reference mellem pronominaler, herunder personlige pronominer, og deres antecedenter.

(41) *Binding*

- En konstituent X binder en konstituent Y hvis og kun hvis
- X og Y er ko-indekserede (dvs. bærer samme indeks)
  - X c-commanderer Y

Princip A

En anafor **skal** være bundet

Princip B

Et pronominal **må ikke** være bundet

Relevante eksempler der illustrerer bindingsteoriens betydning i forbindelse med genitivkonstruktioner er fx dem i (42) og (43):

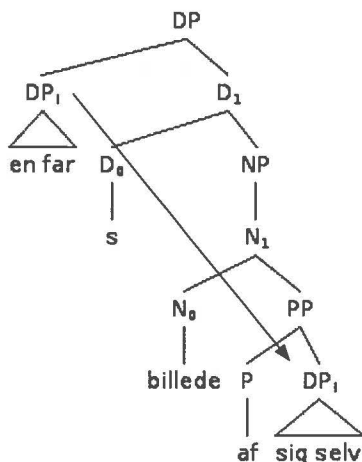
(42)⁹ en far_i s billede af [sig selv]_i

(43) en far_i s billede af [ham]_{*i/j}

Her gælder det altså at anaforen *sig selv* i (42) ifølge princip A **skal** være bundet af antecedenten *en far*, mens pronominalet *ham* i (43) ifølge princip B **ikke må** være bundet af *en far*, som vist ved indeksmarkeringerne i de to eksempler.

DP-analysen af (42) falder ud som vist i (44):

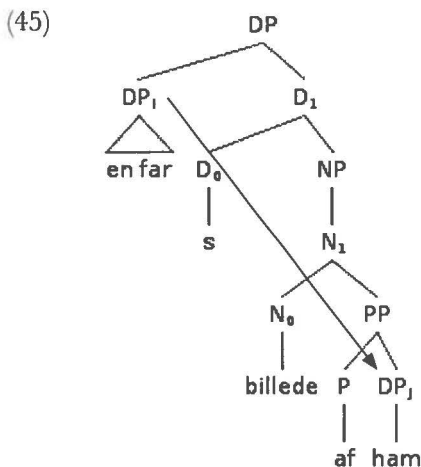
(44)

9. Tak til Sten Vikner for at have påpeget disse data og for henvisningen til Carnie (2007: 198-201).

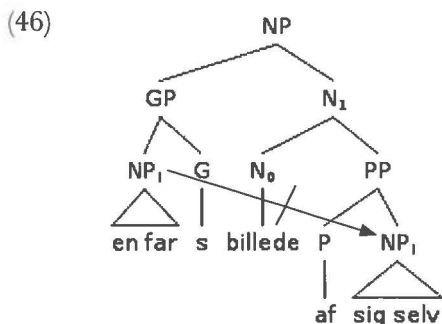
Eftersom kravet om c-command er overholdt, og eftersom antecedent-DP'en *en far* og anaforen *sig selv* er ko-indekserede, så er anaforen *sig selv* her bundet, som det kræves af Princip A i bindingsteorien. DP-analysens forudsigelse for denne eksempeltype er således korrekt.

Ser vi på eksempel (43), giver DP-analysen følgende struktur:

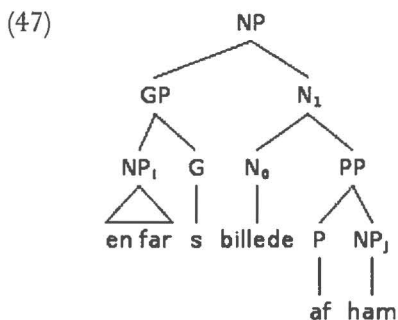
Denne struktur er opbygget præcis som den foregående. Det betyder at der principielt kunne være tale om at *en far* binder *ham* fordi *en far* som illustreret ved pilen c-commanderer *ham*. Men for at der kan være tale om binding, skal *en far* og *ham* også være ko-indekserede, og som vist er dette krav ikke opfyldt, og det følger således at DP-analysens forudsigelse også her er korrekt og i overensstemmelse med princip B da *ham* er et pronominal.

Til sammenligning falder GP-analysen af (42) således ud:

Som det er vist ved den overstregede pil, overholder GP-analysen ikke kravet om at antecedenten *en far* skal c-commandere anaforen *sig selv*, da GP'en ganske vist dominerer antecedenten, men ikke anaforen.

Ser vi på eksempel (43), *en far_i s billede af [ham]_{i,j}*, tilbyder GP-analysen følgende struktur:

I denne struktur gælder naturligvis præcis samme c-command-forhold som i (46), men i (47) bliver GP-analysens forudsigelse korrekt fordi antecedenten *en far* ikke c-commanderer pronominalet *ham*, og i overensstemmelse med princip B kan *en far* derfor ikke binde *ham*.

Som en foreløbig opsummering kan vi konkludere at DP-analysen klarer sig bedre end GP-analysen i analysen af eksemplerne i (42) og (43): DP-analysen har korrekte forudsigelser for begge, mens GP-analysen kun forudsiger (43) korrekt.

Der findes imidlertid andre data vedrørende anaforbinding hvor også DP-analysen kunne se ud til at få problemer. Igen spiller c-command-relationen en central rolle. Betragt følgende eksempler¹⁰:

(48) En dreng s brev til sin far

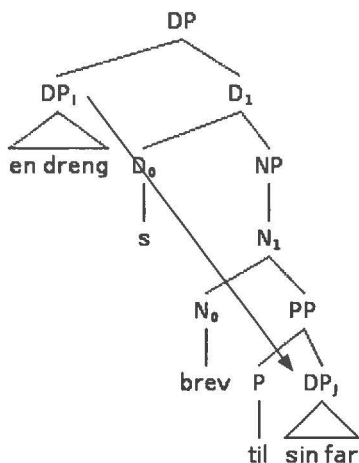
(49) *En dreng s brev på sit bord

Der synes at være en klar forskel i acceptabilitet med hensyn til brugen af refleksivt possessiv i (48) og (49). Men hvad skyldes den forskel? Et muligt svar

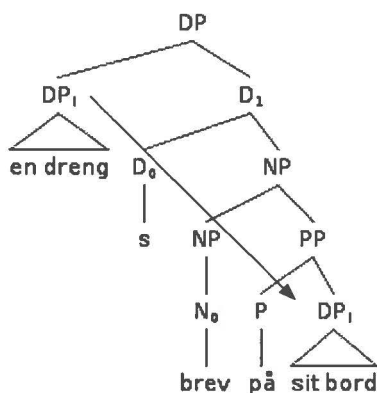
10. Disse data har jeg oprindeligt fra Niels Ege, tidligere lektor ved Institut for Lingvistik ved Københavns Universitet, som gjorde mig opmærksom på dem i 1979.

kunne være at *brev* i (48) er relationelt og tager *til*-PPen som komplement, mens *på*-PPen i (49) er adjunkt til *brev*. Det ville betyde at (48) og (49) af DP-analysen ville få tilskrevet strukturerne i henholdsvis (50) og (51):

(50)

(51)

Problemet for DP-analysen opstår således i (51), hvor *sit* bliver c-commanderet af den ko-indekserede antecedent *en dreng*, og hvor forudsigelsen altså fejlagtigt bliver at (49) er acceptabel med reflektivt possessiv.

Dette skal imidlertid ikke bortforklare at DP-analysen har et forspring i forhold til GP-analysen i forbindelse med anaforbinding fordi den korrekt forudsiger både anafor-binding og pronominal-binding i *en fars billede af sig selv* og *en fars*

billede af ham, og fordi dette er en generalisering af forhold som også gælder for reflexiver og pronominaler i sætninger.¹¹

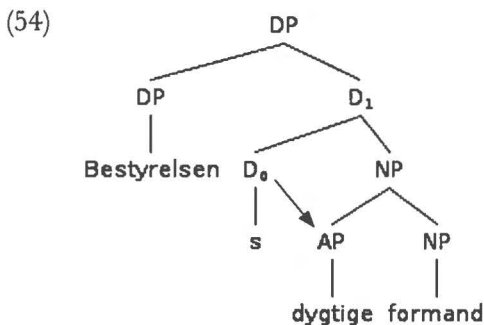
4.7. Genitivkonstruktionens interne bestemthed

Afslutningsvis skal vi se på yderligere en konstruktion hvor DP-analysen synes at have et fortrin frem for GP-analysen. Det drejer sig om konstruktioner som:

(52) Bestyrelsen s dygtige formand gik af

(53) *Bestyrelsen s dygtig formand gik af

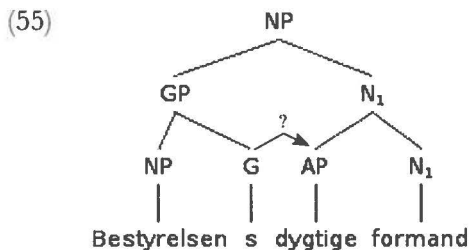
Den type af prænominale genitiver vi har beskæftiget os med i denne artikel kræver altid at adjektivet optræder i bestemt form. Her forekommer det yderst rimeligt at *s* i DP-analysen er søster til den NP der indeholder den adjungerede AP:

Dermed kommer *s* nemlig til at kunne styre AP-kernens form, jf. definitionen af styring i afsnit 4.4.

I GP-analysen er der derimod ikke nogen strukturelt gennemskuelig grund til at *s* skulle kunne bestemme AP-kernens form, jf. strukturen i (55):

11. Analyserne af *brev*-eksemplerne i (48) og (49) antyder at der kan være et problem med selve bindings-teoriens påstand om at c-command er en nødvendig betingelse for binding. Den problemstilling kan jeg ikke forfølge her, men det er muligt at anaforbinding i stedet skal forklares ud fra et oblikkehierarki, se fx Steedman (2001: 26-27).

Det er med andre ord uklart hvad det er for en strukturel relation der i GP-analysen tillader *s* at bestemme APens bestemthed.

5. Konklusion

I artiklen har jeg ud fra et omfattende datasæt sammenlignet to hypoteser om den syntaktiske struktur i nominaler med særligt henblik på genitivkonstruktioner og genitivs-*s*' status som leksikalsk størrelse. Artiklen afdækker hvor hver af de to hypoteser løber ind i problemer, og viser hvordan disse problemer er relateret til den klassifikation af genitivs-*s* som hypoteserne hver især bygger på. DP-analysen er en ekstremt generel analyse, mens GP-analysen er en ekstremt specifik analyse.

DP-analysens generalitet er samtidig dens svaghed. I DP-analysen kan *s*+NP danne DPer som på ingen måde deler distribution med DPer med 'almindelige artikler'+NP. Desuden er *s* det eneste D_0 -element der er nødt til at selekttere en foranstående DP. Denne situation er yderligere problematisk fordi *s* i DP-analysen ikke styrer den DP som det skal selekttere. **GP-analysen** er i modsætning til DP-analysen ekstremt specifik i sit fokus på at *s* har grammatiske egenskaber som ingen andre ord i sproget har. I GP-analysen subkategoriserer *s* for en NP som det styrer helt på samme måde som andre leksikalske kategorier styrer deres komplement.

DP-analysen har ikke en konstituent der svarer til GP, hvilket er dybt problematisk fordi det synes at undergrave hele den traditionelle opfattelse af hvad der udgør en konstituent. Det betyder at **GP-analysen** har et klart fortrin i forhold til at forklare distributionen af possessive pronominer og artikler, hvis distribution nøje svarer til GPens.

DP-analysen står relativt stærkt hvad angår anaforbinding idet den kan gøre rede for visse forekomster af reflexiver og nominaler. Dog synes der

er at være visse problemer med refleksive possessiver som hidrører netop fra den c-command-relation der er så central for DP-analysen og dens forklaringskraft. **GP-analysen** kan på sin side ikke gøre systematisk rede for nogen af dem.

DP-analysen af substantivgrupper er nært beslægtet med CP-analysen af sætninger. Dette giver frugtbare analyser af subjektive genitivkonstruktioner, men forekommer mindre frugtbart i genitivkonstruktioner som ikke har deverbale kerner. **GP-analysen** kan ikke tilbyde en lignende parallelitet til sætningens opbygning. GP-analysen tilbyder udelukkende en semantisk analyse af possessor- og possessee-konstituenternes roller som subjektargumenter eller andre typer af argumenter.

I forhold til attributive APers bestemthed har **DP-analysen** et klart fortrin frem for **GP-analysen** ved at *s* i DP-analysen styrer attributive APer.

Opsummerende kan vi sige at **DP-analysen** står stærkt i og med at den er en konsekvent gennemført X-bar-analyse, som bygger på interessante paralleller mellem sætningsstruktur og nominalstruktur. Dens afgørende svaghed er at den i sin syntaktiske struktur synes at undergrave selve det konstituentbegreb som al formel syntaksteori bygger på. **GP-analysen** bygger konsekvent på det klassiske konstituentbegreb, men er ikke en konsekvent gennemført X-bar-analyse. Den mangler generalitet i sin relation til andre områder af grammatikken og tilbyder således ikke et bredere grammatisk perspektiv på de fænomener den forsøger at forklare.

Henvisninger

- Abney, S. (1987). *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*. PhD dissertation. Massachusetts Institute of Technology.
- Aarts, B. (1997/2008). *English Syntax and Argumentation*. Chippenham, Wilts: Palgrave Macmillan.
- Barker, C. (1995). *Possessive Descriptions*. Dissertations in Linguistics. Stanford, California: CSLI Publications.
- Bjerre, T., E. Engels, H. Jørgensen & S. Vikner. (2008). Points of convergence between functional and formal approaches to syntactic analysis. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 82, 131-166.
- Carnie, A. (2007). *Syntax. A Generative Introduction*. Oxford: Blackwell.

- Haegeman, L. (2006). *Thinking Syntactically. A Guide to Argumentation and Analysis*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jensen, P.A. (1985). *Principper for grammatisk analyse*. København: Arnold Busck.
- Jensen, P.A. (1994). Genitive Phrases in Danish, i M. Herslund (red.) *Noun Phrase Structures. Copenhagen Studies in Linguistics*, vol. 17, København: Samfundslitteratur, 47-92.
- Jensen, P.A. & C. Vikner (2004). The English Pre-nominal Genitive and Lexical Semantics, i J. Kim, Y.A. Lander & B.H. Partee (red.) *Possessives and Beyond: Semantics and Syntax, University of Massachusetts Occasional Papers in Linguistics* 29, 2-27. Amherst, Massachusetts.
- Jensen, P.A. & C. Vikner (2011). On Type Coercion in Compositional and Lexical Semantics, i M. Kanazawa, A. Kornai, M. Kracht & H. Seki. (red.) *Mathematics of Language. Lecture Notes in Artificial Intelligence 6878*, Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 108–125.
- Radford, A. (1997). *Syntactic theory and the structure of English. A minimalist approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steedman, M. (2001). *The Syntactic Process*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Vikner, C. & P.A. Jensen (2002). A Semantic Analysis of the English Genitive. Interaction of Lexical and Formal Semantics, *Studia Linguistica* 56 (2), 191-226.
- Vikner, S. (2007a). Formel lingvistisk analyse. Generativ syntaks og verbets positioner. Handout ved Forskerskole Østs ph.d.-kursus i Sprogvidenskabelige Forskningstraditioner, november 2007.
- Vikner, S. (2007b). Comparative Syntax. Elective 3. semester. Manuskript.

Endo- og exocentrisk verbaltypologi.

En genlæsning af Talmy – nu med (god) Grund

Iørn Korzen

1. Introduktion

Formålet med disse sider er at beskrive den såkaldte endo-/exocentriske verbaltypologi, som CBS-forskergruppen TypoLex har præsenteret i en række publikationer,¹ inspireret ikke mindst af Leonard Talmys leksikaliseringsmønstre. Jeg vil foretage en hurtig genlæsning og -præsentation af Talmy (afsnit 2) og dernæst (i afsnit 3) komme ind på visse tilføjelser af kognitiv art, der kan være opportune når der skal bygges bro mellem Talmy og TypoLex's generaliseringer af leksikaliseringsmønstrene. Disse generaliseringer behandles i afsnit 4, hvorefter jeg i afsnit 5-7 vil vende tilbage til Talmy og især, i afsnit 7, se nærmere på den leksikalske komponent GRUND, som lever en temmelig marginaliseret tilværelse i Talmys hovedmønstre.

2. En hurtig genlæsning af Talmy

Det er velkendt at Talmy (1985, 2000), i det han kalder “a Motion-sentence pattern”, taler om fire semantiske komponenter i en “main motion event”:

(MAIN) MOTION EVENT:

FIGURE: størrelsen der bevæger sig,

MOTION: selve bevægelsen,

PATH: den retning eller vej bevægelsen sker (ad),

GROUND: den baggrund bevægelsen foregår i forhold til.

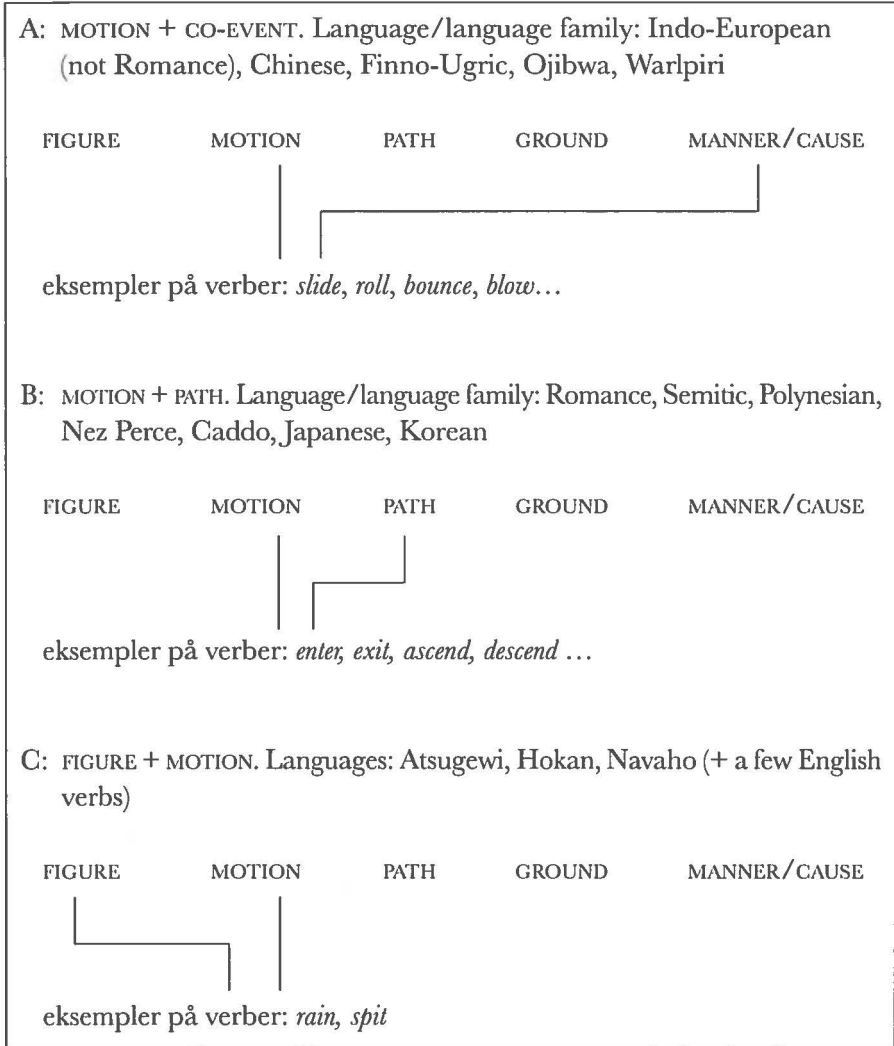
1. TypoLex-gruppen ledes af Michael Herslund og består endvidere af Irene Baron, Hanne Korzen, Lita Lundquist, Henrik Høeg Müller, Viktor Smith samt denne artikels forfatter. Flere oplysninger om gruppen, herunder en samlet oversigt over fællespublikationer, kan ses på adressen <http://www.cbs.dk/content/view/full/102293>.

Ved siden af denne opererer Talmy (2000: 27) med en

CO-EVENT

“usually either the manner or the cause of the Motion”.

I et universelt billede af bevægelsesverber ser Talmy (ibid.) tre “typologically principal lexicalization types for verb roots”:

Figur 1. Bevægelsesverbets leksikaliseringsmonstre i henhold til Talmy (2000: 27-60).

Om disse tre mønstre hedder det:

In most cases, a language uses only one of these types for the verb in its most characteristic expression of Motion. Here, “characteristic” means that (1) it is colloquial in style, rather than literary, stilted, and so on; (2) it is frequent in occurrence in speech, rather than only occasional; (3) it is pervasive, rather than limited – that is, a wide range of semantic notions are expressed in this type. (ibid. 27).

Som anført ser Talmy alene på selve verbalroden, så germanske sprog, som generelt har behov for en satellitpartikel til at angive PATH, gå *ud*, løbe *ind*, danse *tilbage*, bliver kaldt “satellite framed languages”. De sprog hvis bevægelsesverber i sig selv indeholder PATH-komponenten, jf. figur 1B, kaldes “verb framed languages”.²

Ifølge Talmy er de tre systemer så godt som udtømmende leksikaliseringsskildringer af de forskellige sprog. Mht. komponenten GROUND hedder det:

It can be seen that one Motion-event component, the Ground, does not by itself conflate with the motion verb to form any language’s core system for expressing Motion. Conflations of this sort may not even form any minor systems. (ibid. 60).

Dog nævner Talmy “sporadic instances” som fx engelsk *emplane* og *deplane*, “[which] can provide an idea of what a larger system might be like”. Men spørgsmålet er vel om disse verber ikke rummer to komponenter ud over Motion, nemlig både GROUND og PATH. Herom mere i afsnit 7.

3. Lidt kognitivt supplement

Talmy opererer altså med de nævnte tre leksikaliseringsskildringer for bevægelse, men der savnes en præcis kognitiv beskrivelse af komponenten PATH (RETNING)

---

2. Det er velkendt at Tesnière allerede i 1959 skelnede mellem “mouvement” og “deplacement” og beskrev tysk som et sprog hvis verber udtrykker “mouvement”, som defineres som “la «nature» ou le «caractère» de l’action”, hvorimod franske verber udtrykker “deplacement” (Tesnière 1982 [1959]: 309). Talmys bibliografier omfatter ikke henvisninger til Tesnière.

og en skelnen mellem bevægelse med og uden denne komponent.³ Dette afsnit skal forsøge at råde bod herpå ved at give nogle (af pladshensyn: få) eksempler på hvordan den kognitive lingvistik og forskning i øvrigt behandler bevægelse med og uden RETNINGSkomponenten. Afsnittet er i høj grad baseret på Smiths (2005) forslag til en syntese mellem Talmys oprindelige analyse, Durst-Andersens situations- og verbaltypologi samt indsigter fra den ikke-lingvistiske forskning i perception af bevægelse.

Ifølge Durst-Andersen (bl.a. 2000: 60ff) skelner mennesker generelt mellem to typer fænomener, som kan beskrives som forholdet mellem FIGUR og GRUND:

(a) **Tilstande (states)**, som ses som en stabil figur på stabil grund, hvilket giver et *stabilt billede*; dette angives sprogligt af tilstandsverber som *ligge, stå, ligne* etc.

(b) **Aktiviteter (activities)**, som ses enten som en ustabil figur på stabil grund eller som en stabil figur på ustabil grund, hvilket giver et *ustabilt billede*; blandt aktivitetsverber kan nævnes: *danse, ryste, bære* etc.

Kun disse to situationstyper kan identificeres via direkte observation. Men hertil kommer at vi gennem vores omverdenserfaring ved at visse aktiviteter kan føre til visse tilstande, og omvendt at visse tilstande er resultatet af bestemte aktiviteter. Herved fås (c):

(c) **Handlinger (actions)**, som er mentale konstrukter, der forbinder en bestemt aktivitet med en bestemt tilstand. Når en aktivitet opfattes som en del af en handling, klassificeres den som en *proces*, og tilstanden klassificeres som en *event*. Som eksempler på handlingsverber kan nævnes: *sette, ankomme, myrde* etc.

I den ikke-lingvistiske kognitive forskning ser fx Borst & Egelhaaf (1989) og Borst (2000) bevægelsesperception, også kaldet “motion detection”, som en form for “delay-and-compare processing”, hvorved der forstås en sammenligning af modstridende visuel information over tid. Dodge & Lakoff (2005: 15-16) går videre og citerer neurologisk forskning, som påviser at de samme områder af hjernen aktiveres når man taler om eller forestiller sig en handling,

---

3. I litteraturen benævnes retningsbestemt bevægelse også “translational motion” og “translocation” (af Talmy selv), “motion events” (fx Gennari et al. 2002), “directed motion” (fx Mora Gutiérrez 2001) og “relocation” (Smith 2005, 2009). For en fylldig bibliografi, se Smith (2005).

og når man faktisk udfører handlingen, herunder fx bevægelse. Og de taler om sandsynligheden for at processing af bevægelsesRETNING og -MÅDE sker forskellige steder i hjernen (om end der stadig hersker en vis usikkerhed om hjernens præcise funktioner):

these path- and manner-related schemas may each be computed by the neural circuitry of different functional brain networks. Consequently, “manner-predominant” and “path-predominant” languages may differ not only in their utilization of the “basic image schema inventory”, but also in the terms of their underlying neural substrates. (ibid. 25).

Parallelt hermed skelner Blaser & Sperling (2007) mellem *perceptual* (eller *visual*) og *conceptual motion*. *Perceptual motion* er direkte “førsteordens” observerbar bevægelse, “a mechanism that yields a conscious sensation of motion” (ibid. 627). *Conceptual motion* indebærer derimod en anden form for processing, som også kaldes en “kognitiv simulering” (“cognitive simulation”, ibid.) af bevægelse, en processing som er af langt mere abstrakt art og “has little restriction on the visual tokens that may be displaced” (ibid.).

Smith (bl.a. 2005, 2009) samler disse betragtninger og taler om *simple situationer*, hvori indgår Figur, Grund samt enten “simpel bevægelse” (som defineres som en *aktivitet*) eller “locatedness” (der defineres som en *tilstand*). Disse svarer til Talmys Main Motion + Co-event, dog uden PATH. I dette system indsætter Smith så et yderligere analyseniveau bestående af *komplekse situationer*, der defineres som observerede eller forventede sammenhænge mellem to simple situationer. Disse svarer til Talmys figur 1B og udgør *handlinger* (*actions*), der som nævnt også benævnes *relocations*.

4. TypoLex og det endo-/exocentriske system

Der er klare ligheder mellem de ovenfor nævnte tilgange, og der er heller ikke langt til TypoLex-gruppens beskrivelse af leksikaliseringsmønstre. På den ene side forekommer en konkret, billedlig bevægelse, der er kendetegnet ved betydningskomponenten MÅDE, og som udgør en aktivitet. Denne kan tegnes:

Figur 2. Afbildninger af bevægelse udtrykt af MÅDESverber.

På den anden side foreligger en abstrakt ide om en bevægelse fra et punkt til et andet. Her får vi noget at vide om udgangs- eller målpunktet (eller et punkt på vejen) i relation til figuren der bevæger sig. Til gengæld må vi selv “simulere” eller forestille os selve bevægelsens MÅDE.

Blaser & Sperlings (2007) beskrivelse af *the conceptual motion* som havende “little restriction on the visual tokens that may be displaced” kan direkte overføres på bevægelsesverbernes selektionsrestriktioner i romansk – i modsætning til germansk. Hvor fx det italienske verbum *entrare* kan bruges stort set om alt der kan bevæge sig, selekterer de tilsvarende danske verber deres subjekt meget mere kræsent. MÅDEskomponenten indebærer med andre ord også FIGURkomponenten: Entiteter (animerede såvel som ikke-animerede) skal have bestemte fysiske træk for at kunne udføre de forskellige bevægelser, jf. tabel 1, venstre spalte. Tabellens højre spalte viser engelsks egenskab af ‘hybridsprog’ pga. den store påvirkning fra fransk; her findes såvel MÅDES- som RETNINGSverber:

Dansk (MÅDE: billede)	Italiensk (RETNING: ide)	Engelsk (MÅDE./RETNING)
<i>hunden går ind</i>	<i>il cane entra</i>	<i>the dog walks in/enters</i>
<i>fisken svømmer ind</i>	<i>il pesce entra</i>	<i>the fish swims in/enters</i>
<i>fuglen flyver ind</i>	<i>l'uccello entra</i>	<i>the bird flies in/enters</i>
<i>bilen kører ind</i>	<i>l'automobile entra</i>	<i>the car drives in/enters</i>
<i>skibet sejler ind</i>	<i>la nave entra</i>	<i>the ship sails in/enters</i>
<i>manden går ind</i>	<i>l'uomo entra (a piedi)</i>	<i>the man walks in/enters (walking)</i>
<i>manden løber ind</i>	<i>l'uomo entra (di corsa/ correndo)</i>	<i>the man runs in/enters (running)</i>
<i>manden kører ind (i bil)</i>	<i>l'uomo entra (in macchina)</i>	<i>the man drives in / enters (driving a car)</i>

Tabel 1. Leksikalisering af bevægelse ind i et målpunkt på dansk, italiensk og engelsk.

MÅDEskomponenten giver altså et præcist *billede* i form af bevægelsens ‘ud-seende’ samt FIGUREN af den entitet der bevæger sig. Den abstrakte *ide* rummer ikke disse elementer men har til gengæld – for bevægelsesverbernes vedkommende – komponenten RETNING.

Dette mønster har TypoLex-gruppen generaliseret, ikke alene til de germaniske og romanske verber generelt, men også til substantivsystemerne, hvor vi finder det modsatte mønster: Her finder vi abstrakte ‘ide-agtige’ substantiver

i de germanske sprog, der som tendens leksikaliserer substantiver der angiver artefakter, efter disses FUNKTION, dvs. efter *ideen* om hvad de kan bruges til. Heroverfor har vi konkrete ‘billedlige’ substantiver i de romanske sprog, der som tendens leksikaliserer substantiver der angiver artefakter, efter disses udseende, altså FIGUR. Hvis man i de to sprogfamilier får nogenlunde de samme informationer i ækvivalente sætninger, er der altså en tendens til at informationsvægten fordeler sig forskelligt: Vi har den konkrete, billedlige informationsvægt i germanske verber og i romanske substantiver og den mere vage, abstrakte ide de to andre steder. Dette har inspireret TypoLex-gruppen til at benævne de germanske sprog “endocentriske” (“endo-” = “inde i”, verbet ses som sætningens centrum) og de romanske “exocentriske” (“exo-” = “uden for” centrum/verbet), to termer der således siger noget om hvor betydnings- og informationsvægten ligger i sætningen i form af det præcise billede, komponenten FIGUR:

	Verber	Substantiver
Endocentriske sprog	billede (MÅDE, FORM, FIGUR)	ide (FUNKTION)
Exocentriske sprog	ide (bevægelsesverber: RETNING)	billede (FIGUR)

Tabel 2. Leksikaliseringsmønstre i endo- og exocentriske sprog.⁴

For så vidt angår generaliseringen til ikke-bevægelsesverber vil jeg af pladsmæssige grunde nøjes med at give nogle få eksempler. En lang række fransk-danske tilfælde kan ses i Herslund (1997: 18-30), og yderligere italiensk-danske eksempler i Korzen (2000: 172-186). I nærværende sammenhæng har jeg valgt at citere nogle eksempler på ‘ødelægge-’, ‘køkken-’ og ‘telefonverber’, som ret klart understreger min pointe.

Tabel 3 sammenligner det italienske verbum *rompere* med de ikke mindre end 14 danske ækvivalenter: *brække, knække, bryde, gennembryde, afbryde, flække, knalde, knuse, mase, baldre, smadre, ødelægge, kløve, hugge*. Disse er fordelt netop afhængigt af FIGUR og MÅDE:

4. For flere detaljer se fx Baron & Herslund (2005), Herslund (2010) eller andre af TypoLex-gruppens fællespublikationer. TypoLex har “lånt” termerne “endo-” og “exocentriske” fra Bloomfield (1933: 194-196 passim), som dog alene bruger dem om syntagmestrukturer.

	Italiensk	Dansk
rompere	un braccio / una gamba 'en arm, et ben'	<i>brække</i>
	un vetro / un piatto / un vaso 'et glas, en tallerken, en vase'	<i>knalde, smadre afhængigt af MÅDEN</i>
	il pane / un accordo / una relazione / un'amizicia / il silenzio / il ghiaccio 'brødet, en aftale, et forhold, et venskab, stilheden, isen'	<i>bryde</i>
	un bastone / un ramo 'en stok, en gren'	<i>knække</i>
	un orologio / una festa 'et ur, en fest'	<i>ødelægge</i>
	il sonno / la conversazione / il digiuno 'søvn, konversation, faste'	<i>afbryde</i>
	il legno 'brænde'	<i>hugge, kløve</i>
	una pietra 'en sten'	<i>knuse</i>
	gli argini / le dighe 'diger, dæmninger'	<i>gennembryde</i>

Tabel 3. "Ødelæggeverber" i italiensk og dansk.⁵

Tabel 4 anfører nogle italienske og danske køkkenverber. Igen er de italienske verber mere abstrakte og dækker flere typer handlinger, hvorimod de danske er langt mere præcise. De fire mere konkrete italienske verber citeret i parentes findes, men tilhører typisk et særligt register og/eller særlige tekstgenrer som kagebøger o.l.

Italiensk	Dansk
<i>cucinare, cuocere, preparare</i> 'lave mad' (<i>bollire</i> 'koge', <i>friggere</i> / <i>arrostire</i> 'stege', <i>imburrare</i> 'smøre')	<i>koge, simre, stege, bage, grille, brase, spejle</i> (<i>et æg</i>), <i>syde, smøre (madder)</i>

Tabel 4. "Køkkenverber" i italiensk og dansk.

Og nu vi er i køkkenregionerne: Hvis mad (eller andet) skal evalueres fx positivt, siger man på italiensk: *è buono, che buono, che bello* osv. Men på dansk vil vi typisk specificere MÅDEN / FORMEN det er godt på:

Italiensk	Dansk
<i>è buono/bello, che buono/bello</i>	<i>det smager / lugter / dufter / lyder / ser godt (ud)</i>

Tabel 5. Evalueringsudtryk på italiensk og dansk.

5. De italienske eksempler stammer fra *Lo Zingarelli 2010*.

Tabel 6 viser et par abstrakte italienske ‘telefonverber’, *fare* ‘gøre’ og *comporre* ‘komponere’; ved oversættelse til dansk må man vide hvordan telefoneringen skal udføres:

Italiensk	Dansk
<i>fare, comporre</i>	<i>dreje, trykke, taste</i>

Tabel 6. Telefonverber i italiensk og dansk.

I alle de citerede tilfælde ses at de italienske verber er langt mere abstrakte og generelle og angiver langt flere forskellige handlingstyper end de danske. De danske er mere konkrete og præcise; i modsætning til de italienske udtrykker de MÅDEN handlingen sker på og – måske med undtagelse af eksemplerne i tabel 5 – mere eller mindre præcist FIGUREN på den genstand der indgår i handlingen.

5. Tilbage til Talmy og bevægelsesverberne

Nu er det naturligvis aldrig sådan at leksikaliseringmønstre gælder 100 %. Der kan altid findes undtagelser, og selvom Talmy nok har ret i at sprogene i deres “mest karakteristiske udtryk for bevægelse” holder sig til ét leksikaliseringssystem, jf. afsnit 2, så findes der såvel abstrakte RETNINGSverber i endocentriske sprog som konkrete MÅDESverber i exocentriske sprog. Især har engelsk mange RETNINGSverber, ofte lån fra fransk (gælder dog ikke fx *go*, *come*, *fall* og *rise*), men de findes bestemt også i dansk.

Dansk: <i>komme, ankomme, tage / drage (af sted, på landet...), passere, forsvinde, krydse, (be)stige, falde, flygte...</i>
Engelsk: <i>go, come, enter, exit, pass, advance, cross, rise, fall, escape, arrive, return, recede, ascend, mount, descend, circle, join...</i>

Tabel 7. Endocentriske retningsverber.

Heroverfor er MÅDESverberne fx i fransk som bekendt en større gruppe, der alle er inergative aktivitetsverber bøjet med *avoir* – i modsætning til RETNINGSverberne, som er inakkusative aktionsverber bøjet med *être*. Her har vi således to perfekt afgrænsede lister:

Inergative ateliske MÅDESVERBER, hjælpevb. <i>avoir</i>	Inakkusative teliske RETNINGSVERBER, hjælpevb. <i>être</i>
<i>marcher, courir, rouler, nager, sauter, danser...</i>	<i>aller, venir, arriver, entrer, sortir, partir...</i>

Tabel 8. Franske bevægelsesverber.⁶

Men også internt blandt de romanske sprog er der forskelle. Hvor man måske kunne kalde mønstret i tabel 8 'typisk romansk', finder vi et lidt mere 'rodet' billede i italiensk. Først og fremmest findes her en masse inakkusative teliske RETNINGSVERBER, som jeg vender tilbage til nedenfor. Men mht. MÅDESVERBERNE har man dels, som i fransk, en række inergative verber bøjet med hjælpeverbet *avere*, dels en gruppe der kan optræde enten med inakkusativ telisk RETNINGSBETYDNING (da bøjet med *essere*, svarende til fransk *être*) eller med inergativ atelisk betydning (da bøjet med *avere*, svarende til fransk *avoir*). Denne sidstnævnte gruppe minder således om de tilsvarende danske verber:

Faste inergative ateliske MÅDESVERBER, hjælpevb. <i>avere</i>	Enten inakkusativ telisk RETNINGSBETYDNING, hjælpevb. <i>essere</i> eller inergativ atelisk MÅDESBETYDNING, hjælpevb. <i>avere</i>
<i>camminare / passeggiare</i> 'spadsere', <i>nuotare</i> 'svømme', <i>danzare / ballare</i> 'danse'...	<i>correre</i> 'løbe', <i>saltare</i> 'springe/hoppe', <i>volare</i> 'flyve', <i>rotolare</i> 'rulle', <i>rimbalzare</i> 'springe tilbage', <i>colare</i> 'dryppe', <i>gocciolare</i> 'dryppe', ...
	Et par eksempler på inakkusativ brug: <i>Sono corso a casa.</i> 'Jeg er løbet hjem'. <i>L'uccello è volato nel nido.</i> 'Fuglen er fløjet ind i reden'. <i>Il ragazzo è saltato giù.</i> 'Drengen er hoppet ned'. <i>La palla è rimbalzata dietro il tavolo.</i> 'Bolden er hoppet om bag bordet'.
	Et par eksempler på inergativ brug: <i>Ho corso nel parco per due ore.</i> 'Jeg har løbet i parken i to timer'. <i>Ho volato tutta la notte.</i> 'Jeg har fløjet hele natten'. <i>La palla ha rimbalzato 100 volte.</i> 'Bolden har hoppet 100 gange'.

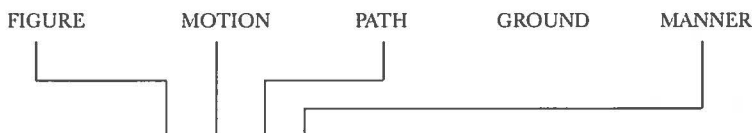
Tabel 9. Italienske bevægelsesverber med komponenten MÅDE.

6. Se også Herslund (1997: 21).

Som i verberne citeret i tabel 1, 3, 4 og 6 medfører MÅDEskomponenten også i de her nævnte tilfælde leksikalisering af FIGUR, specielt angiver *colare* og *gocciolare* at det der bevæger sig, er flydende.

I deres inakkusative teliske brug bør disse verber altså se således ud i Talmys skemaer:

MOTION + MANNER + FIGURE + PATH:

eksempler på verber: *correre, saltare, volare, rotolare, rimbalzare, colare, gocciolare, ...*

Figur 3. Italienske bevægelsesverber med tre betydningskomponenter ud over MOTION.

Og sådanne tilfælde er altså klare modeksempler på Talmys tanke om at der ikke normalt indgår mere end to betydningskomponenter i bevægelsesverber, hvoraf den ene er "MOTION".

Italiensk har faktisk også i hvert fald to eksempler på verber der alene udtrykker komponenten BEVÆGELSE (ud over verbet *muoversi*, 'at bevæge sig'), hvilket Talmy (2000: 63) finder overordentlig sjældent med henvisning alene til "a minor system" i Atsugewi. Verberne *girare* og *circolare* kan optræde med den rene betydning af *muoversi*, hvor altså betydningen *dreje, cirkulere* ikke kommer til udtryk, og de må da beskrives som i figur 4:

MOTION:

italienske verber: *girare, circolare, muoversi*

Figur 4. Italienske bevægelsesverber alene med betydningskomponenten "bevægelse".

6. Types og tokens

Da leksikaliseringsmønstrene således kan forekomme en smule rodede, foreslår Schøsler (2010) at man snarere end med leksikalske typer bør operere med forekomsten (*tokens*) i konkret sprogbrug, og hun citerer en egen undersøgelse, som klart viser en betydeligt højere frekvens af RETNINGSVERBER i moderne fransk (og oldfransk) end i moderne dansk.

I Korzen (2008) har jeg selv foretaget en optælling af bevægelsesverberne⁷ i det store italienske talesprogskorpus *LIP: Lessico di frequenza dell'italiano parlato* (De Mauro et al. 1993), et korpus på 490.000 ord. Resultatet ser således ud:

RETNINGSVERBER: I alt 16 typer, 6703 forekomster

<i>andare</i> 'bevæge sig' 3871	<i>entrare</i> 'bevæge sig ind' 225	<i>cadere</i> 'falde' 64	<i>sparire</i> 'forsvinde' 19
<i>venire</i> 'komme' 1013	<i>uscire</i> 'bevæge sig ud' 196	<i>scendere</i> 'bevæge sig ned' 44	<i>avanzare</i> 'bevæge sig frem' 12
<i>arrivare</i> 'ankomme' 494	<i>partire</i> 'tage af sted' 191	<i>salire</i> 'bevæge sig op' 35	<i>comparire</i> 'komme til sync' 10
<i>passare</i> 'passere' 314	<i>tornare</i> 'vende tilbage' 185	<i>scappare</i> 'flygte' 27	<i>fuggire</i> 'flygte' 3

MÅDESVERBER: I alt 8 typer, 108 forekomster

<i>correre</i> 'løbe' 29	<i>camminare</i> 'spadsere' 18	<i>scivolare</i> 'glide' 14	<i>passaggiare</i> 'spadsere' 2
<i>saltare</i> 'hoppe' 23	<i>volare</i> 'flyve' 17	<i>viaggiare</i> 'rejse' 3	<i>sciare</i> 'stå på ski' 2

Tabel 10. Italienske bevægelsesverber: typer og forekomster i *Lessico di frequenza dell'italiano parlato*.

Når man tilføjer at tre af MÅDESVERBERNE, *correre*, *saltare*, *volare*, også kan have RETNINGSBETYDNING, jf. tabel 9, må man sige at italiensk – ligesom fransk i Schøslers undersøgelse – passer ganske fint ind i billedet som et exocentrisk sprog med en helt dominerende forekomst af betydningskomponenten RETNING i sine bevægelsesverber. Dog er MÅDESVERBER bestemt ikke udelukkede.

Et yderligere belæg finder vi hos Moneglia & Panunzi (2010), som i et italiensk talesprogskorpus på ca. 1,3 mio. ord har sammenlignet den generelle forekomst af verber hhv. uden og med komponenten MÅDE, i deres terminologi hhv. "verbi generali" og "verbi specifici" (hvor stort set alle de

7. Samt de parasyntetiske verber, som vi skal vende tilbage til i det følgende afsnit.

sidstnævnte er aktivitetsverber, jf. afsnit 3), og fundet at de førstnævnte er næsten dobbelt så frekvente mht. typer og næsten tre gange så frekvente mht. forekomster.

7. Komponenten GRUND

Som det fremgik af afsnit 2, er komponenten GRUND stort set fraværende i Talmys leksikaliseringsmønstre. Ud over de to verber *emplane* og *deplane* 'gå om bord på / ud af et fly', omtaler Talmy (2000: 62) ganske kort kombinationen GROUND + PATH i "a minor system of agentive verbs in English" bestående af de to verber *shelve*, *box*, 'anbringe på en hylde / i en kasse',⁸ og han forklarer selv fraværet af denne kombination således:

Conflation systems of this multicomponent sort apparently never form a language's major system for expressing Motion. The reason for such a prohibition seems straightforward ...: it would require an enormous lexicon. (ibid.).

Herslund (1997: 18) diskuterer kort om GRUNDkomponenten ikke kan siges at indgå i verber som *flyde* / *svømme* vs. *svæve* / *flyve* samt *soppe*, *vade*, men er i øvrigt enig i at komponenten ikke er dominerende i bevægelsesverbers leksikaliseringsmønstre i de forskellige sprog.

Det er sikkert også rigtigt, hvis man vel at mærke holder sig strikte til primær leksikalisering. Men i de romanske sprog har GRUNDkomponenten tilsyneladende vist sig så nødvendig at disse sprog har indrettet helt produktive derivationsmønstre i form af parasyntetiske verbalafledninger af nominer, der denoterer GRUND i forbindelse med en bevægelse. Afledningerne består af et "diskontinuert verbal morfem" der fungerer som "værtsprædikat" (Herslund 2005: 93)⁹ og i italiensk udgøres af et præfix: *a-* / *in-* om retning ind i, eller *de-* / *dis-* / *s-* om retning ud af, samt en verbalendelse *-are* (i sjældne tilfælde *-ire*). I figur 5 beskrives eksemplerne *informare* / *sformare* 'sætte i ovnen / tage ud af ovnen' i sætningerne *Luca informa / sforma il pane* 'Luca sætter brødet i ovnen / tager brødet ud af ovnen'. Her huser værtsprædikaterne *in...are* og *s...are*

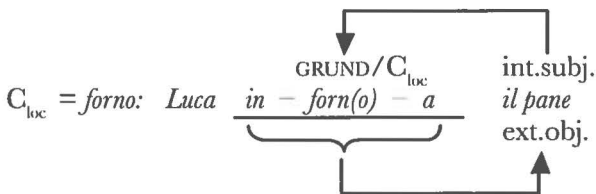
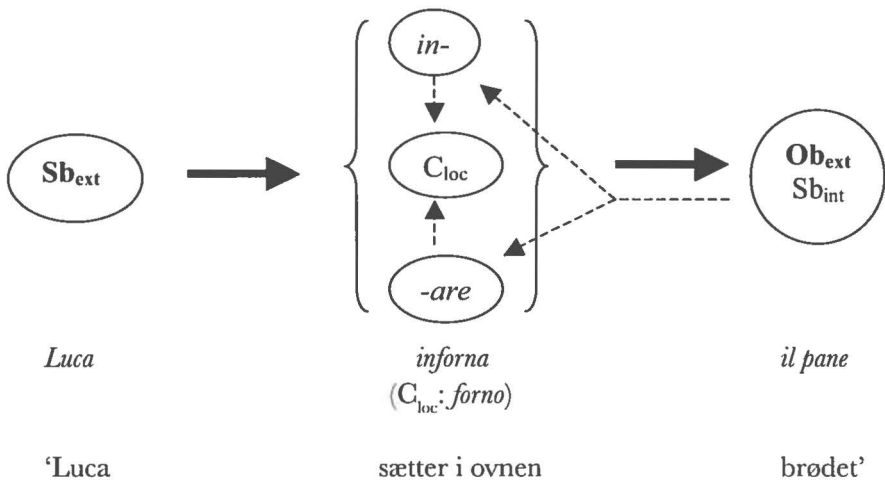
8. Ibid. 154 nævnes endvidere verbet *berth* 'lægge til kaj'. Jeg takker diskussionsdeltagere ved grammatik-netværksmodet for at have gjort mig opmærksom på andre eksempler som fx *bottle* 'hælde på flaske'.

9. Om parasyntetiske afledninger i italiensk, se Iacobini (2004). Om franske og visse tyske afledninger, se Rousseau (1995, 1998).

substantivet *forno* ‘ovn’, der fungerer som lokativobjekt / lokativkomplement og angiver den GRUND i forhold til hvilken verbalhandlingen finder sted. De parasyntetiske verber er generelt transitive, og det eksterne objekt (Ob_{ext}), dvs. objektet for hele det parasyntetiske verbum, her *il pane*, fungerer samtidig som internt subjekt (Sb_{int}) for værtsprædikatet, der som andet argument har lokativobjektet (C_{loc}).

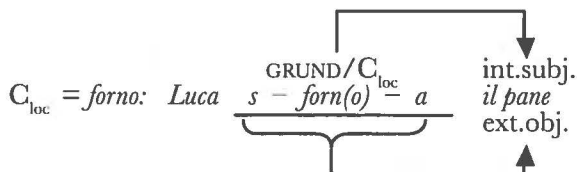
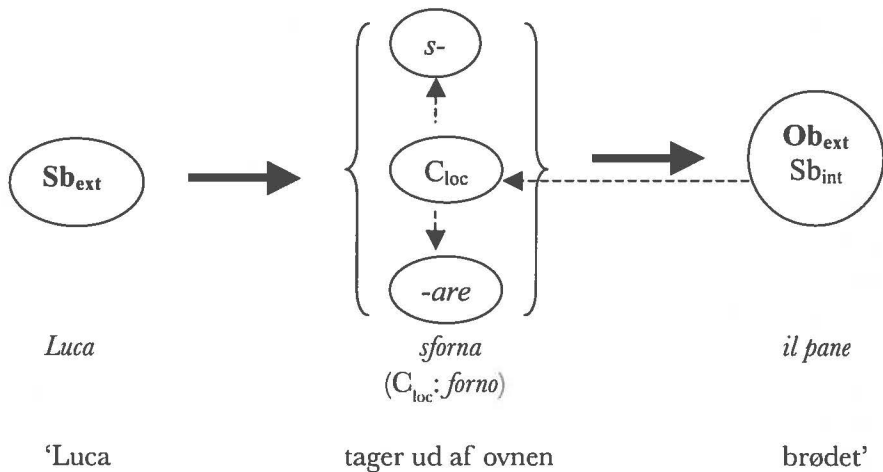
I figur 5 skal de fede pile angive bevægelsen udtrykt af det parasyntetiske verbum, iværksat af det eksterne subjekt og rettet mod det eksterne objekt. De stiplede pile skal illustrere den bevægelse der ‘påføres’ det eksterne objekt (som også er internt subjekt for værtsprædikatet) i relation til lokativobjektet, som er huset i det parasyntetiske verbum, og som altså udtrykker betydningskomponenten GRUND i relation til bevægelsen.

Parasyntetisk verbum

Figur 5a. Parasyntetiske strukturer med betydningskomponenten GRUND som mål for bevægelsen.

Parasyntetisk verbum

Figur 5b. Parasyntetiske strukturer med betydningkomponenten GRUND som udgangspunkt for bevægelsen.

Strukturerne har træk tilfælles med kausative strukturer: *Luca* gør at det eksterne objekt *il pane* bevæger sig i forhold til GRUNDEN *il forno*. I de konkrete, altså ikke-metaforiske, betydninger indgår RETNINGskomponenten derfor også.

I Appendikset citerer jeg en række italienske eksempler, 172 afledninger af 113 rødder, og der er på ingen måde tale om en fuldstændig liste.¹⁰ I mange tilfælde er der dannet såvel afledninger der angiver retningen hen til / ind i, som afledninger der angiver retningen bort fra / ud af den givne GRUND, og ifølge *Lo Zingarelli 2010* er langt de fleste af de italienske dannelser kendte allerede i 13-1400-tallet, dvs. i de tidligste skriftsproglige vidnesbyrd, dog med undtagelsen *luna* 'måne' → *allunare* 'lande på månen', som angives at være opstået i 1961. Som det fremgår af Appendikset, er der flest eksempler på C_{loc}

10. Med stor hjælp fra Michael Herslund, Hanne Korzen, Louise Denver og Henrik Høeg Müller indgår også franske og spanske eksempler.

som mål for bevægelsen, jf. tabel 5a, færre hvor C_{loc} er udgangspunkt. Det samme gælder for fransk, men herudover gælder – interessant nok – at der er betydelig flere afledninger på italiensk end på fransk (og formodentlig spansk).

De samme afledninger går ikke nødvendigvis igen i fransk og spansk, hvilket tyder på sprogspecifikke dannelser. Mange af de italienske afledninger er frekvente; således giver *infernare* ca. 1.200.000 Google-hits alene i infinitiv-formen, og *sformare* (som også kan have en metaforisk betydning: ‘producere’, ‘udklække’) ca. 1.610.000 hits. Andre (både italienske og franske) afledninger er arkaiske eller bruges kun i specialiseret fagsprog eller metaforisk.

I en lang række andre parasyntetiske afledninger kan man tale om bevægelse i metaforisk forstand, nemlig om en ændring af fysisk eller mental form eller position, og ‘grunden’ kan være udtrykt både af et substantiv og et adjektiv, jf. tabel 11.¹¹ Også her er der flest eksempler på C_{loc} om målet for ‘bevægelsen’:

C_{loc} (substantiv)	C_{loc} er mål	C_{loc} er udgangspunkt
<i>anello</i> ‘ring’ <i>forma</i> ‘form’ <i>arco</i> ‘bue’	<i>inannellare</i> ‘krølle’ (om hår) <i>inarcare</i> ‘bue, bøje’	 <i>deformare</i> / <i>sformare</i> / <i>trasformare</i>
C_{loc} (adjektiv)		
<i>piano</i> ‘plan, lige’ <i>leggero</i> ‘let’ <i>sodo</i> ‘hård, uopdyrket’	<i>appianare</i> ‘udjævne’ <i>alleggerire</i> ‘lette’ <i>assodare</i> ‘hærde’	 <i>dissodare</i> ‘opdyrke’

Tabel 11. Metaforisk bevægelse: ændring af fysisk eller mental form eller position.

8. Afrunding

På baggrund af ovenstående mener jeg man kan konkludere følgende:

1. Talmy har sikkert ret i at der ofte kun indgår to betydningskomponenter i sprogs typiske bevægelsesverber, hvoraf den ene er MOTION selv. Dog må MANNER siges også at medføre FIGURE, og det er i øvrigt ikke svært at finde

11. Se mange flere eksempler i Korzen (2008), som også giver eksempler på parasyntetiske afledninger af nominer denoterende FIGUR, hvor de øvrige betydningskomponenter er BEVÆGELSE og RETNING, samt angiver antallet af forekomster i LIP.

det han kalder “minor systems”, hvori både PATH og MANNER indgår, samt (sjældnere) systemer hvori der alene indgår MOTION.

2. Kognitiv lingvistik og forskning i øvrigt er velegnet til at forklare væsentlige forskelle mellem PATH og MANNER – dvs. mellem *ide* og *billed*.

3. De abstrakte *ide*-verber er generelt hyppigere forekommende i de romanske sprog og de konkrete *billed*-verber i de germanske.

4. Når Talmy (2000: 61) siger at “Ground confluations” som *emplane* og *deplane* kun forekommer som “sporadic instances”, og i øvrigt tilføjer at systemer med denne verbaltype (her nævnes som fiktivt engelsk eksempel *enhouse/dehouse/circumhouse* = ‘move with respect to a house’) “are not to be found”, så er det altså ikke korrekt. Sådanne afledningssystemer findes helt produktivt i romansk, hvor eksemplerne går tilbage til de tidligste skriftsproglige vidnesbyrd.

5. GRUND-komponenten kan opfattes som en slags specificering af RETNINGS-komponenten. Derfor er det ikke underligt at den netop kommer i spil i de romanske sprog. *Emplane*, *deplane* o.l. er blot eksempler på engelsks hybridagtige karakter.

6. De (“ægte”) germanske sprog udtrykker RETNING i verbaleksterne satellitter, og derfor er GRUND også udtrykt i sådanne satellitter. Vi kan ikke *indovne* eller *udovne* på dansk, vi siger *sætte i ovnen*, evt. *stille / lægge i ovnen*, nemlig med angivelse af MÅDEN. Det modsatte, *at tage ud af ovnen*, er en undtagelse der bekræfter reglen: nemlig et dansk verbum uden MÅDES-komponent.

Så der er da alt i alt god grund til at inkludere GRUND når man taler om bevægelsesverbernes typologi.

Henvisninger

- Baron, I. & M. Herslund (2005). Langues endocentriques et langues exocentriques. Approche typologique du danois, du français et de l’anglais, i M. Herslund & I. Baron (red.) *Le génie de la langue française. Perspectives typologiques et contrastives*, Langue française 145, 35-53.
- Blaser, E. & G. Sperling (2007). When is motion motion?, *Perception* 37, 624-627.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. London: Allen & Unwin.

- Borst, A. (2000). Models of motion detection, *Nature Neuroscience* 3, 1168.
- Borst, A. & M. Egelhaaf (1989). Principles of visual motion detection, *Trends Neurosci* 12, 297-306.
- De Mauro, T. et al. (1993). *Lessico di frequenza dell'italiano parlato*. Milano: Etaslibri.
- Dodge, E. & G. Lakoff (2005). On the neural basis of image schemas, i B. Hampe (red.) *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics*, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Durst-Andersen, P. (2000). The English progressive as picture description, *Acta Linguistica Hafniensia* 32, 45-103.
- Gennari, S.P. et al. (2002). Motion events in language and cognition, *Cognition* 83(1), 49-79.
- Herslund, M. (2005). Komplekse prædikater, i *Dansk Funktionel Lingvistik. En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*, Copenhagen, Roskilde: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter, 88-100.
- Herslund, M. (2010). Predicati e sostantivi complessi: complementarità e isomorfia, i E. Cresti & I. Korzen (red.), *Language, Cognition and Identity. Extensions of the endocentric/exocentric language typology*. Firenze: Firenze University Press, 1-8.
- Herslund, M. (red.) (1997). *Det franske sprog Kapitel I. Grundlag* Copenhagen Business School.
- Iacobini, C. (2004). Parasintesi, i M. Grossmann & F. Rainer (red.) *La formazione delle parole in italiano*, Tübingen: Max Niemeyer, 165-188.
- Korzen, I. (2000). Reference og andre sproglige relationer, i G. Skytte & I. Korzen, *Reference, konnexion og diskursmarkering*, København: Samfundslitteratur, 161-619.
- Korzen, I. (2008). Strutture di lessicalizzazione: un approccio tipologico-comparativo, i E. Cresti (red.), *Prospettive nello studio del lessico italiano. Atti del IX Congresso della Società Internazionale di Linguistica e Filologia Italiana. Firenze 14-17 giugno 2006*, Firenze: Firenze University Press, 341-349.
- Lo Zingarelli (2010). *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Moneglia, M. & A. Panunzi (2010). I verbi generali nei corpora di parlato. Un progetto di annotazione semantica cross-linguistica, i E. Cresti & I. Korzen (red.), *Language, Cognition and Identity. Extensions of the endocentric/exocentric language typology*, Firenze: Firenze University Press, 27-45.
- Mora Gutiérrez, J. P. M. (2001). Directed motion in English and Spanish, *Estudios de Lingüística Española* 11.
- Rousseau, A. (1995). À propos des préverbes du français. Pour une méthodo-

- logie d'approche syntaxique, i A. Rousseau (red.) *Les préverbes dans les langues d'Europe. Introduction à l'étude de la préverbation*, Villeneuve d'Aasq: Presses Universitaires du Septentrion, 197-223.
- Rousseau, A. (1998). La double transitivity existe-t-elle ? Réflexions sur la nature de la transitivity, i A. Rousseau (red.) *La transitivity*, Villeneuve d'Aasq: Presses Universitaires du Septentrion, 85-112.
- Schøsler, L. (2010). Bevægelsesverber i et historisk og i et typologisk perspektiv, i M. Birkelund et al. (red.) *Ny forskning i grammatik* 17, Odense: Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 129-148.
- Smith, V. (2005). From Motion Events To(wards) a Semantics of Relocation. Paper presented at "New Directions in Cognitive Linguistics", Brighton October 23rd – 25th 2005.
- Smith, V. (2009). Telling the SugarStory in seven Indo-European languages. What may and what must be conveyed?, i I. Korzen & C. Lavinio (red.), *Lingue, culture e testi istituzionali*, Firenze: Franco Cesati, 61-76.
- Talmy, L. (1985). Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms, i T. Shopen (red.), *Language typology and syntactic description, Vol. III. Grammatical categories and the lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press, 57-149.
- Talmy, L. (2000). *Towards a cognitive semantics: Volume 2: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tesnière, L. (1982⁴ [1959]). *Éléments de syntaxe structurale*, Paris: Klincksieck.
- TypoLex, hjemmeside: <http://www.cbs.dk/content/view/full/102293>.

APPENDIKS

Italienske parasyntetiske verber som leksikaliserer GRUND i konkret bevægelse, inddelt efter GRUND-type

I enkelte tilfælde svarer de franske eksempler ikke etymologisk til de italienske, men er placeret hvor de semantisk kommer tættest på disse.

C_{loc}	C_{loc} er mål	C_{loc} er udgangspunkt	Parallele franske former ¹
Kropsdele (menneskelige og ikke-menneskelige):			
<i>becco</i> 'næb'	<i>imbeccare</i>		
<i>bocca</i> 'mund'	<i>imboccare</i>	<i>sboccare</i> – <i>traboccare</i>	<i>emboucher</i>
<i>braccio</i> 'arm'	<i>im/abbracciare</i>	<i>sbracciare</i>	<i>embrasser</i>
<i>gozzo</i> 'mave'	<i>ingozzare</i>		
<i>piede</i> 'fod'	<i>appiedare</i>		
Bolig, bygninger o.l.:			
<i>casa</i> 'hjem'	<i>accasarsi</i>		
<i>caserma</i> 'kaserne'	<i>accasermare</i>		<i>encaserner</i>
<i>covo</i> 'hule'		<i>scovare</i>	
<i>finestra</i> 'vindue'		<i>defenestrare</i>	<i>défênestrer</i>
<i>letto</i> 'seng'	<i>allettare</i>		<i>aliter</i>
<i>muro</i> 'mur'	<i>immurare</i>	<i>smurare</i>	<i>emmurer</i>
<i>nido</i> 'rede'	<i>annidare</i>	<i>snidare</i>	<i>dénicher</i>
<i>tana</i> 'hule'	<i>(r)intanarsi</i>	<i>stanare</i>	
<i>tavola</i> 'bord, tabel'	<i>intavolare</i>		
Køkken, madlavning:			
<i>busecchia</i> 'tarm'	<i>imbusecchiare</i>		
<i>farina</i> 'mel'	<i>infarinare</i>		<i>enfariner</i>
<i>forno</i> 'ovn'	<i>infornare</i>	<i>sfornare</i>	<i>enfourner</i> – <i>defourner</i>
<i>fuoco</i> 'ild'	<i>infuocare</i>		<i>enflammer</i>
<i>guscio</i> 'skal'		<i>degusciare, sgusciare</i>	
<i>pane</i> 'brød'	<i>impanare</i>	<i>paner</i>	
<i>viscere</i> 'indvolde'	<i>inviscerare</i>		

1. Den franske liste kommer fra Michael Herslund. Jeg takker også Hanne Korzen for franske tips samt Louise Denver og Henrik Hoeg Müller for de spanske eksempler i de følgende fodnoter. Ingen af listerne prætenderer at være fuldkommen. Især findes der langt flere spanske eksempler på verber af disse typer end hvad der fremgår her.

Væsker, masser og materialer:

<i>amido</i> 'stivelse'	<i>inamidare</i>		
<i>gesso</i> 'gips'	<i>ingessare</i>		<i>plâtre</i> 'gips' → <i>plâtrer</i>
<i>gomma</i> 'gummi'	<i>ingommare</i>	<i>sgommare</i>	(<i>en</i>) <i>gommer</i> – <i>dégommer</i>
<i>pania</i> 'fuglelim'	<i>impaniare</i>	<i>spaniare</i>	
<i>pece</i> 'beg'	<i>impeciare</i>		
<i>pegola</i> 'beg'	<i>impegolare</i>		<i>goudron</i> 'tjære' → <i>goudronner</i>

Redskaber, værktøj o.l.:

<i>asta</i> 'stang'	<i>inastare</i>		<i>embrocher</i> – <i>débrocher</i>
<i>canna</i> 'rør'	<i>incannare</i>	<i>tracannare</i>	<i>embobiner</i> – <i>débobiner</i>
<i>cocca</i> 'pilehak'	<i>incoccare</i>	<i>scoccare (una freccia)</i>	
<i>manette</i> 'håndjern'	<i>ammanettare</i>		<i>menottes</i>
<i>palo</i> 'pæl'	<i>impalare</i>	<i>spalare</i>	<i>empaler</i>

Beholdere, kasser, æsker o.l.:

<i>borsa</i> 'taske'	(<i>r</i>) <i>imborsare</i>	(<i>di</i>) <i>sborsare</i> ²	(<i>r</i>) <i>embourser</i> – <i>débourser</i>
<i>botte</i> 'tønde'	<i>imbottare</i>		<i>tonne</i> → <i>entonner</i>
<i>bottiglia</i> 'flaske'	<i>imbottigliare</i> ³		<i>caque</i> → <i>encaquer</i>
<i>buca</i> 'hul, postkasse'	<i>imbucare</i>	<i>sbucare</i>	<i>embouteiller</i>
<i>casella</i> 'rum (i kasse)'	<i>incasellare</i>		<i>poster</i>
<i>cassa</i> 'kasse'	<i>incassare</i>	<i>scassare</i>	<i>encaisser</i> – <i>décaisser</i>
			<i>châsse</i> → <i>enchâsser</i>
<i>fiasco</i> 'bastflaske'	<i>infiascare</i>		
<i>magazzino</i> 'magasin'	<i>immagazzinare</i>		<i>emmagasiner</i>
<i>sacco</i> 'sæk'	<i>insaccare</i>		<i>ensacher</i>
<i>scatola</i> 'æske'	<i>inscatolare</i>		<i>emboîter</i>
<i>silo</i> 'silo'	<i>insilare</i>		<i>ensiler</i>
<i>vaso</i> 'vase'		<i>svasare, travasare</i>	

Indpakning, hylstre o.l.:

<i>bozzolo</i> 'kokon'		(<i>s</i>) <i>bozzolare</i>
<i>carta</i> 'papir'	<i>incartare</i>	<i>scartare</i>
<i>fagotto</i> 'bylt'	<i>infagottare</i>	
<i>fascia</i> 'svøb'	<i>fasciare</i>	<i>sfasciare</i>

2. Et tilsvarende spansk eksempel: *bolso* → *embolsar* – *desembolsar*.

3. Et tilsvarende spansk eksempel: *botella* → *embotellar*.

<i>fodero</i> 'våbenskede'	(r)infoderare	<i>sfoderare</i>	
<i>guaina</i> 'hylster'	<i>inguinare</i>	<i>sguinare</i>	<i>engainer – dégainer</i>
<i>pacchetto</i> 'lille pakke'	<i>impacchettare</i>		<i>empaqueter</i>
<i>pacco</i> 'pakke'	<i>impaccare</i>		<i>emballer – déballer</i>
<i>tasca</i> 'lomme'	<i>intascare</i>		<i>poche → empocher</i>

Grupper, samlinger, helheder:

<i>cornice</i> 'ramme'	<i>incorniciare</i> ⁴	<i>scorniciare</i>	
<i>corpus</i> 'korporus'	<i>incorporare</i>	<i>scorporare</i>	<i>incorporer</i>
<i>filo</i> 'snor, tråd'	<i>infilare</i>	<i>sfilare</i>	<i>enfiler</i>
<i>filza</i> 'række'	<i>infilzare</i>	<i>sfilzare</i>	
<i>matricola</i> 'matrikel'	<i>immatricolare</i>		<i>immatriculer</i>
<i>quadro</i> 'ramme'	<i>inquadrare</i>		<i>encadrer</i>
<i>scena</i> 'scene'	<i>inscenare</i>		
<i>telaio</i> 'væv'	<i>intelaiare</i>		<i>entoiler</i>

Løkker, snører, bremses o.l.:

<i>bottone</i> 'knap'	<i>abbottonare</i>	<i>sbottonare</i>	<i>boutonner – déboutonner</i>
<i>briglia</i> 'tøjle, tømme'	<i>imbrigliare</i>	<i>sbrigliare</i>	<i>brider – débrider</i>
<i>cardine</i> 'hængsel'		<i>scardinare</i>	
<i>catena</i> 'kæde'	<i>incatenare</i>	<i>scatenare</i>	<i>enchaîner – déchaîner</i>
<i>freno</i> 'bremse'		<i>sfrenare</i>	
<i>gancio</i> 'krog, hægte'	<i>agganciare</i>	<i>sganciare</i>	
<i>ganghero</i> 'hængsel, spænde'	<i>aggangherare</i>	<i>sgangherare</i>	
<i>graffa</i> 'hæfteklamme'	<i>aggraffare</i>		<i>agrafer – dégrafer</i>
<i>guinzaglio</i> 'lænke, tømme'		<i>sguinzagliare</i>	
<i>laccio</i> 'løkke'	<i>allacciare</i>	<i>slacciare</i>	<i>lacer – délacer</i>
<i>pastoia</i> 'fodreb, fodlænke'	<i>impastoiare</i>	<i>spastoiare</i>	
<i>vincolo</i> 'bånd, snøre'		<i>svincolare</i>	

Fælder, bure, fængsler:

<i>carcere</i> 'fængsel'	<i>incarcerare</i>	<i>scarcerare</i> ⁵	<i>incarcérer</i>
<i>gabbia</i> 'bur'	<i>ingabbiare</i>	<i>sgabbiare</i>	<i>encager</i>
<i>prigione</i> 'fængsel'	<i>imprigionare</i>	<i>sprigionare</i>	<i>emprisonner</i>
<i>rete</i> 'nct'	<i>irretire</i>		
<i>trappola</i> 'fælde'	<i>intrappolare</i>		<i>piège → piéger</i>

4. Et tilsvarende spansk eksempel: *marco* → *emmarcar*.

5. Et tilsvarende spansk eksempel: *cárcel* → *encarcelar* / *excarcelar*.

Natur, landskaber, hav (også brugt metaforisk):

<i>abisso</i> 'afgrund'	<i>inabissare</i>		<i>abîmer</i>
<i>alveo</i> 'flodleje, flodseng'	<i>inalveare</i>		
<i>campo</i> 'mark, evt. slagmark'	<i>accampare</i>	<i>scampare</i>	<i>camper – décamper</i>
<i>canale</i> 'kanal'	<i>incanalare</i>		<i>canaliser</i>
<i>centro</i> 'centrum'	<i>incentrare</i>	<i>decentrare</i>	<i>centrer – décentrer</i>
<i>cerchio</i> 'cirkel, kreds'	<i>accerchiare</i>		<i>encercler</i>
<i>croda</i> 'klippevæg'	<i>incrodarsi</i>		
<i>fango</i> 'mudder'	<i>infangare</i>	<i>sfangare</i>	<i>encrasser – décrasser</i>
<i>fogna</i> 'kloak, sump'	<i>infognarsi</i> (metaf.)	<i>sfognare</i>	
<i>fondo</i> 'bund'	<i>affondare</i>		
<i>fossa</i> 'grøft, grav'	<i>infossare</i>	<i>sfossare</i>	
<i>luna</i> 'måne'	<i>allunare</i> ⁶		<i>alunir</i>
<i>mare</i> 'hav'	<i>ammarare</i>		<i>amerrir</i>
<i>pantano</i> 'sump, mose'	<i>impantanarsi</i>	<i>spantanare</i>	<i>embourber – débourber</i>
<i>podere</i> 'jordlod, landejendom'		<i>spoderare</i>	
<i>polvere</i> 'støv'	<i>impolverare</i>		<i>poudrer</i>
<i>proda</i> 'flodbred'	<i>approdare</i>		
<i>sabbia</i> 'sand'	<i>insabbiare</i>		<i>ensabler</i>
<i>sole</i> 'sol'	<i>assolare</i>		<i>ensoleiller</i>
<i>terra</i> 'jord'	<i>atterrare / interrare</i>		<i>atterrir, enterrer</i>
<i>valle</i> 'dal'	<i>avvallare / divallare</i>		<i>avalier / dévalier</i>

Botanik:

<i>albero</i> 'træ'	<i>inalberare</i>		
<i>bosco</i> 'skov'	<i>imboscare</i>		
<i>paglia</i> 'strå, halm'	<i>impagliare</i>	<i>spagliare</i>	<i>empailler – dépailler</i>
<i>pioppo</i> 'poppe'	<i>appioppare</i>		

Byer, bykvarterer (også metaforisk):

<i>cantone</i> 'hjørne'		<i>scantonare</i>	<i>coîn → coincer</i>
<i>pista</i> 'bane, spor'		<i>depistare</i>	<i>dépister</i>
<i>rotta</i> 'kurs'		<i>dirottare</i>	
<i>strada</i> 'gade'	<i>instradare</i>		
<i>urbs</i> [latin] 'by'	<i>inurbarsi</i>		<i>s'urbaniser</i>

6. Stammer iflg. *Lo Zingarelli 2010* fra 1961.

<i>via</i> 'vej'	<i>avviare</i>	<i>deviare / disviare / sviare / traviare</i>	<i>dévier, fourvoyer</i> ⁷
<i>vicolo</i> 'gyde'		<i>svicolare</i>	

Transportmidler:

<i>barca</i> 'skib'	<i>imbarcare</i>	<i>sbarcare / disbarcare</i>	<i>embarquer – débarquer</i>
<i>bordo</i> 'ræling'	<i>abbordare</i>	<i>debordare / trasbordare</i>	<i>aborder – déborder</i>
<i>prua</i> 'forstavn'	<i>appruare</i>		

---

7. Et tilsvarende spansk eksempel: *via* → *extraviar*.

Realitetsramme og realitetsværdi i danske ledsætninger

Sune Sønderberg Mortensen

1. Indledning¹

I dansk og international grammatik bruges begreber som realitet, faktualitet og fakticitet til at redegøre for hvorvidt afsender forpligter sig på sandheden af et udsagn (fx Leech 1974; Quirk *et al.* 1985; Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Faarlund *et al.* 1997; Hengeveld 1998; Teleman *et al.* 1999; Givón 2001; Cristofaro 2003; Togeby 2003; Nordström 2010; Hansen & Heltoft 2011). I dansk grammatiktradition omfatter realitet som samlet betydningsområde således ofte valg mellem fx *realis*, *nonrealis* og *irrealis* (fx Diderichsen 1966 [1939]; Hansen & Larsen 1970; Glismann 1974; Hansen 1998; Christensen 2007; Jensen 2008; Hansen & Heltoft 2011), men som diskuteret af bl.a. Christensen (2007), Jensen (2008) og Boye (2008) bruges begreberne ofte med uklare definitioner og forskelligt på tværs af fremstillinger, fx således at de snart vedrører indholdsstruktur, snart indholdssubstans, en semantisk skelnen der betragtes som central inden for Dansk Funktionel Lingvistik (jf. fx Engberg-Pedersen *et al.* 1996; Engberg-Pedersen *et al.* 2005; Hansen & Heltoft 2011). Særligt ledsætningsgrammatikken synes at savne en systematisk tilgang til realitet der tager højde for det særlige ved netop ledsætningers muligheder for realitetsangivelse i modsætning til helsætningers ditto. En sådan tilgang foreslår jeg i det følgende, hvor jeg med et systematisk skel mellem **realitetsramme** og **realitetsværdi** undersøger hvordan danske ledsætningstyper koder forskellige indholdsstrukturer med hensyn til realitet. På den baggrund argumenterer jeg for en inddeling af ledsætningerne ud fra deres konjunktioner i fire klasser: **nonrealis-ledsætninger**, **realis-ledsætninger**, **neutrale ledsætninger**

---

1. Denne artikel er udarbejdet med støtte fra Niels Bohr Fondet/Mag. Art. Marcus Lorentzens legat, Cand.mag. Karen Iversens Legat og Professor, Dr.phil. Viggo Brøndals og Hustrus Legat, for hvilket jeg ønsker at udtrykke min taknemmelighed. Desuden takker jeg Jean-Christophe Verstraete og Kristin Davidse fra det lingvistiske institut ved Katholieke Universiteit Leuven, såvel som Torben Juel Jensen, Peter Harder, Rita Therkelsen, Eva Skafte Jensen, Alexandra Holsting og Peter Juul Nielsen samt en anonym fagfællebedømmer for skarpsindige kommentarer under arbejdet med artiklen.

ger og skopusfølsomme realis-ledsætninger. Som jeg vil illustrere med eksempler fra bl.a. diverse internetsider og talesprogskorpusset BySoc (<http://bysoc.dyndns.org/>), er nonrealis-ledsætningerne kendetegnet ved at have ubetinget nonreal værdi, mens realis-ledsætningerne enten har real eller nonreal værdi, afhængig af deres interne opbygning. De to resterende klasser af ledsætninger er kendetegnet ved at deres realitetsværdi ikke kan fastlægges inden for ledsætningens egne grænser, men er betinget af forhold i matrixsætningen eller helsætningskonstruktionen som sådan – de peger med andre ord væk fra sig selv og har dermed indeksikalsk indhold som en afgørende egenskab.

2. Realitet i ledsætninger

2.1. Grundlæggende begrebsafklaringer

Det grammatiske/semantiske område der i visse traditioner, herunder megen dansk grammatik, typisk behandles under termen realitet/reality, er i andre traditioner modsvaret af termer som fx faktualitet/factuality (fx Leech 1974; Hengeveld 1998) og fakticitet (fx Teleman *et al.* 1999). Termerne fremstår til tider nærmest synonyme og til tider mere systematisk relaterede (som diskuteret af bl.a. Palmer 1986; Bybee & Fleischman 1995; Palmer 2001; Christensen 2007; Nordström 2010; de Haan 2011). Da denne artikels fokus er klassifikationskriterier på et relativt overordnet plan, betragter jeg ikke disse terminologiske forskelle som afgørende, og jeg lægger mig derfor uden videre op ad den danske tradition og refererer til begrebet **realitet** som det indholdsområde jeg beskæftiger mig med. Som en foreløbig indkredsning af hvad begrebet dækker over, er Hansen & Heltofts (2011) karakteristik et godt udgangspunkt: “REALITET omfatter ‘realis’ og ‘non-realis’. I REALIS fremstilles sætningsindholdet som en realitet ...” (Hansen & Heltoft 2011: 56), og andetsteds: “Ved betydningen non-realis tages der ikke stilling til realiteten af den verden der beskrives (Hansen & Heltoft 2011: 316). Jeg udlægger dette betydningsskel således at realis omfatter at afsender forpligter sig på at en proposition (inkl. evt. nægtelse) er sand, mens nonrealis omfatter at han/hun ikke forpligter sig på at propositionen er sand. Denne forståelse svarer til bl.a. Leech’ (1974) brug af begreberne “factual” og “non-factual”. Han opererer desuden med begrebet “counterfactual” – svarende til Hansen & Heltofts “ir-realis” (Hansen & Heltoft 2011: 316-317) – som omfatter afsenders forpligtelse på at propositionen er falsk, og dermed også er indfanget af karakteristikken af nonrealis. For at holde begrebsapparatet forholdsvis enkelt opererer jeg

således ikke med en irrealis/counterfactual-kategori, men inkorporerer den i nonrealis-kategorien. Dette er som nævnt kun en foreløbig indkredsning af betydningsområdet, og for at operationalisere realitetskategorierne med henblik på ledsætningsklassifikation vil jeg i det følgende uddybe visse aspekter af begreberne nærmere.

Jeg betragter **fremtidig reference** som principielt forenelig med realis-betydning, i modsætning til fx Givón, der analyserer bl.a. *when*-ledsætningen nedenfor som et eksempel på “irrealis” (i givónsk forstand, dvs. svarende til nonrealis):

- (1) [When she comes]², we will consider it
(Givón 2001: 324)

Således grupperer han *when*-ledsætninger med fremtidig reference som “irrealis” ligesom fx *if*-ledsætninger:

- (1a) [If she comes], we will/may consider it
(Givón 2001: 324)

Selvom Givón anerkender at *when*-ledsætningen rangerer højere end *if*-ledsætningen mht. graden af afsenders sikkerhedsmarkering, betragter jeg den basale kategorisering af *when*-ledsætningen som “irrealis” alene på baggrund af dens fremtidige reference som uhensigtsmæssig. At fremtiden er uvis, er en ekstralingvistisk konstant som må formodes at være delt af sprogbrugerne, og ud fra den viden kan man så vælge at forpligte sig eller ikke forpligte sig på propositioner der vedrører fremtiden. At fremtidig reference ikke nødvendigvis medfører nonrealis, er en position i tråd med fx Nordströms (2010: 39) og Harders (1996: 352ff). Til sammenligning vil vi normalt heller ikke beskrive en deklarativ hedsætning med fremtidig reference som nonreal alene på grund af den fremtidige reference, fx:

- (2) Hun kommer i morgen

Hvis afsenderen ønsker at signalere usikkerhed på om hun kommer, er der mulighed for at markere usikkerheden – men han/hun hæfter som udgangspunkt for propositionens sandhed sådan som eksemplet står.

---

2. I de præsenterede eksempler markeres den relevante ledsætningspassage med kantede parenteser.

Desuden er det værd at nævne at **faktivitet** og relaterede begreber i traditionen fra Kiparsky & Kiparsky (fx Kiparsky & Kiparsky 1970; Karttunen 1971; Davidse 1994; Simons 2007), der af og til blandes sammen med begreber knyttet til realitet og særligt faktualitet, vedrører et betydningsområde af en principielt anden art (se fx diskussion i Palmer 1986: 17ff). Faktivitet er en særlig type af præsupposition og kan dermed siges at have med informationsstrukturering at gøre snarere end med realitet. Ikke desto mindre er begreberne relaterede, idet ledsætninger styret af faktive prædikater som udgangspunkt er reale, mens ledsætninger styret af nonfaktive prædikater er nonreale, fx:

- (3) Hun ved [at Søren har spist sin sandwich] (faktiv → real)
 (3a) Hun påstår [at Søren har spist sin sandwich] (nonfaktiv → nonreal)

Jeg vil ikke gå nærmere ind i denne diskussion her, men vender kort tilbage til forholdet mellem faktivitet og realitet senere.

2.2. *Ledsætningsrealitet og indholdslagdeling*

I nyere dansk grammatik siges realitet gerne at være specificeret i sætningens tropiske indholdslag (fx Christensen 2001; Hansen & Heltoft 2011), dvs. at være et indholdselement som kun fulgyldige propositioner er udstyret med. Eftersom visse ledsætningsarter i nogle traditioner siges at udtrykke mindre eller mere komplekse indholdshelheder/entitetstyper end propositioner, fx begivenheder/States-of-Affairs (Dik *et al.* 1990; Dik 1997; Hengeveld 1998; Haegemann 2006; Verstraete 2007), holder jeg principielt realitetsbegrebet åbent for sådanne lagdelingsforskelle, svarende til fx Hengevelds brug af faktualitetsbegrebet: “The factual/nonfactual opposition ... can be applied across the various entity types ...” (Hengeveld 1998: 350). Realitetsbegrebet er med andre ord relevant uanset om en given ledsætning er at betragte som udtryk for en proposition eller noget der kan siges at befinde sig lavere eller højere i indholdslagdelingen.

2.3. *Realitetsramme og realitetsværdi*

Som nævnt er forståelsen af realitet og begreberne realis og nonrealis ikke ensartet på tværs af dansk grammatik. Som diskuteret i bl.a. Christensen (fx 2007: 117), Jensen (2008: 41) og Boye (2008: 8ff) synes abstraktionsniveauet for begrebernes brug og definitioner at variere, så nonrealis fx kan henvise til det strukturelle indhold af tomt fundamentfelt såvel som til en mere overordnet indholdskategori der kan udtrykkes ved fx visse sætningsadverbier og

underordningskonjunktioner (som oprindeligt fremstillet i Hansen & Larsen 1970). Jensen forbeholder på den baggrund termen “non-realis” til den indholdsstruktur der udtrykkes ved tomt fundamentfelt, og “non-realitet” til den overordnede indholdssubstans der vedrører at (dele af) ytringen ikke skal opfattes som tilhørende den aktuelle, kendte virkelighed (Jensen 2008: 43). Et sådant systematisk skel mellem indholdsstruktur og indholdssubstans er relevant, og jeg vil udbrede det til også at gælde realis-området. Mere specifikt vil jeg – inspireret af bl.a. Heltoft (2005: 117) og Hansen & Heltoft (2011: 143) – bruge termerne **realitetsramme** om det realitetspotentiale der er strukturelt kodet i enkelte ledsætningstyper, og **realitetsværdi** om det aktualiserede resultat i ytringssituationen. Den kodede realitetsramme kan så være af typen **realis-ramme** eller **nonrealis-ramme**, og realitetsværdien kan være **real værdi** eller **nonreal værdi**. Denne måde at skelne på er i dansk grammatik ikke ualmindelig hvad angår ledsætninger, hvor fx udfyldt fundamentfelt siges at udtrykke realis og konstativ ramme (fx Heltoft 2005: 117; Hansen & Heltoft 2011: 56), som indskrænker den mulige realitets- og sproghandlingsværdi. Således kan en deklarativ sætning siges at kode realis som ramme, men hvis den fx indeholder et epistemisk sætningsadverbial, bliver dens værdi nonreal (fx Hansen & Larsen 1970; Jensen 2000).

At der også er brug for et sådant skel i ledsætningsbeskrivelsen, kan illustreres med et par eksempler fra Hengeveld (1998), hvor forskellige typer af adverbielle relationer kategoriseres som “factual” eller “non-factual”. Begrundelsesledsætninger kategoriserer han som “factual” og giver følgende eksempel:

- (4) Jenny went home [because her sister would visit her]
(Hengeveld 1998: 357)

Andetsteds optræder en variant af samme eksempel, hvor ledsætningen er forsynet med hvad Hengeveld betegner som en “propositional attitude”:

- (4a) Jenny went home [because her sister might visit her]
(Hengeveld 1998: 346)

For så vidt at *might* – med Hengevelds egne ord – udtrykker en propositionel attitude, kan ledsætningen i (4a) ikke med rimelighed siges at være “factual” på samme måde som den i (4). Dermed synes den generelle kategorisering af begrundelsesledsætninger som “factual” at være for unuanceret. Og dog

har *because*-ledsætninger rigtignok et faktuel præg som fx *in case*-ledsætninger ikke har:

- (5) I'll come tomorrow [in case Ann wants me]
(Hengeveld 1998: 351)

Kompleksiteten bliver ikke mindre af at *because*-ledsætninger også kan miste deres faktualitet **uden** at der er markeret en propositionel attitude i ledsætningen:

- (6) He's not asking [because he wants to know] – he's asking to waste your time
(www.democraticunderground.com)

Disse aspekter ved *because*-ledsætninger – som også findes i *fordi*-ledsætninger, hvilket jeg vender tilbage til – må naturligvis indgå i beskrivelsen af dem, og de understreger et behov for at skelne mellem hvad selve ledsætningen som selvstændigt materiale er i stand til at udtrykke, og hvilken rolle matrixsætningen, helsætningskonstruktionen og konteksten spiller for realitetsværdien. Generaliserende beskrivelser som Hengevelds ovenfor er i øvrigt almindelige i ledsætningslitteraturen. Nordström adopterer eksempelvis uden videre Hengevelds fremstilling af adverbielle ledsætningers faktualitetssegenskaber (Nordström 2010: 249), og Givón kommer med tilsvarende generaliserende udsagn om fx indrømmelsesledsætninger og visse relativsætninger (Givón 2001: 310-311). Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for en rent dikotomisk opdeling af konjunktioner mht. realitet og samkategoriserer fx *når*, *da* og *mens* under realis (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket jeg vil argumentere for er en forsimp-ling. Også Teleman *et al.* (1999) fremsætter lignende generelle påstande om forskellige ledsætningstypers "fakticitet" (fx Teleman *et al.* 1999: 477). Der er med andre ord præsenteret rigeligt med generaliseringer på dette område, så det må være på tide at arbejde på større nuancering af beskrivelsen, hvilket skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bidrage til. Dette illustrerer jeg i den følgende gennemgang af de fire klasser, nonrealis-ledsætninger, realis-ledsætninger, neutrale ledsætninger og skopusfølsomme realis-ledsætninger.

3. Nonrealis-ledsætninger

Nonrealis-ledsætninger er de ledsætninger der altid har nonreal værdi uanset konstruktion og kontekst. De skal skelnes fra ledsætninger hvis nonreale

værdi er betinget af faktorer i eller uden for ledsætningen, og denne forskel kan karakteriseres således at nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme – som kun giver mulighed for nonreal værdi. De mest almindelige nonrealis-ledsætninger er indledt af:

- *om*
- *hvis*
- *for at*
- *medmindre*
- *uden at*
- *som om*

Bortset fra *om*-ledsætninger, der primært kendes som nominale, er der tale om ledsætningstyper der normalt beskrives som adverbelle. De fleste af dem kan dog også optræde i andre funktioner (som diskuteret indgående i fx Mortensen under udg.), men nonrealis-rammen går på tværs af syntaktiske funktioner og evt. betydningsvarianter, fx:

- (7) Vil ikke afsløre [om Danmark dræbte Gadaffis søn]
(www.mariboavis.dk)
- (8) nå men altså fodbold det spiller jeg endnu ik' det tror jeg aldrig jeg slutter med [om jeg så bliver halvfems der]~
(BySoc)

Om-ledsætningerne i (7) og (8) er hhv. nominal og adverbial, men de koder begge nonrealis-ramme (se tilsvarende analyse i Boye 2008). Et andet eksempel er *hvis*-ledsætninger, der uanset hvilken betydningsvariant de optræder i (se fx Jensen 2008), altid koder nonrealis-ramme, fx:

- (9) Det ku' ha' været fedt [hvis jeg snavede dig i gulvet]
(www.nyhederne.tv2.dk)
- (10) de udgjorde sådan en~ sådan en dukkelisegruppe [hvis du kan forstå mig]
(BySoc)

Hansen & Heltoft (2011) argumenterer for at *hvis*-ledsætninger i kontekster med fortidig reference har realis-betydning – og dermed bliver synonyme

med *når*-ledsætninger – på grund af den habituelle reference der opstår i sådanne kontekster:

- (11) [hvis vejret var til det], gik vi i vandet
(Hansen & Heltoft 2011: 1552)

Rigtignok kan man udlede af (11) at vejret sommetider ‘var til det’ (at bade), men det betragter jeg blot som en speciel anvendelse af *hvis*-ledsætningens nonrealis-betydning. *Hvis*-ledsætningen bruges her ikke til at markere afsenders aktuelle usikkerhed i talesituationen, men til at referere til usikkerheden i de beskrevne (gentagne) situationer hvor ‘vi’ overvejede at gå i vandet. *Hvis*-ledsætningen har således (fortsat) nonreal værdi, men indgår i et tankereferat a la dækket direkte tanke. Denne analyse kan underbygges yderligere ved at specificere konteksten nærmere og udskifte *hvis*-ledsætningen med en enklere usikkerhedsmarkør såsom *måske*:

- (11a) Vi havde det altid sjovt i sommerferierne. Måske spillede vi ludo. Måske gik vi i vandet. Det kom an på vejret

Læser man *måske* i (11a) på samme måde som *hvis*-ledsætningen, dvs. som gældende i den refererede situation og ikke talesituationen, er konsekvensen igen at beslutningsprocessen må forstås som habituel, og at resultatet nogle gange blev at gå i vandet. Denne dækket-direkte-tanke-læsning kan ikke med rimelighed betyde at *måskes* usikkerhedsbetydning kan betragtes som værende bortfaldet. På samme måde kan *hvis*-ledsætningens usikkerhedsbetydning heller ikke betragtes som værende bortfaldet. Med andre ord: selvom en usikkerhed i fortiden er afløst af sikker viden i nutiden (talesituationen), er det selvfølgelig stadig usikkerheden der kendetegner den fortidige situation.

Nedenfor følger eksempler på de øvrige typer af nonrealis-ledsætninger:

- (12) ££ og så flyttede hun herved hos mig på papiret [for at hun kunne få hende i skole] ik’ men hun fik hende ikke ind £
(BySoc)

Bemærk at *for at*-ledsætningen – også hvis resultatet havde været at hun faktisk fik hende i skole – i ethvert tilfælde har nonreal værdi.

- (13) det skulle man faktisk gøre men jeg s- # jeg siger det ikke [medmindre de spørger om mit navn] vel'
(BySoc)

Endelig udtrykker *som om*-ledsætninger altid nonreal værdi – enten i kraft af at situationen fremstilles som decideret i strid med sandheden eller blot som uafklaret:

- (14) Man lagde forsigtigt og ærbødigt den døde ned i graven, for nu tilhørte han guderne. Hans øjne og mund blev lukket, [som om han sov]
(www.tollundmanden.dk)
- (15) Min venindes ene skildpadde piver [som om at den har ondt]
(www.baboom.dk)

Dermed har jeg givet eksempler på de almindeligste typer af danske nonrealis-ledsætninger, og jeg kan gå videre til realis-ledsætningerne.

4. Realis-ledsætninger

Realis-ledsætninger står i en asymmetrisk opposition til nonrealis-ledsætningerne i den forstand at de ganske vist har en særlig markering for real værdi, men at deres afsender kan vælge at distancere sig fra indholdet, fx med et epistemisk sætningsadverbial, og dermed give ledsætningen nonreal værdi. Ligesom deklarative helsætninger kan siges at kode realisramme, koder realis-ledsætninger også realisramme og dermed **mulighed** for real værdi. Det er denne mulighed der adskiller dem strukturelt fra nonrealis-ledsætningerne. Med til beskrivelsen hører således også at de i visse kontekster kan bringes til at vikariere for nonrealis-ledsætninger – fx hører ledsætningen i (16) nedenfor til realis-klassen, men kan vikariere for en nonrealis-ledsætning som i (16a):

- (16) Ingen grund til at stresser hende og slet ikke [når hun muligvis er gravid]
(kaninliv.dk) (Nonreal værdi)
- (16a) Ingen grund til at stresser hende og slet ikke [hvis hun er gravid]
(Nonreal værdi)

Forekomsten af *muligvis* i (16) kan tolkes og teoretiseres på flere måder – fx kan der argumenteres for at usikkerhedsmarkeringen er et eksempel på objektiv eller ‘event’-modalitet, snarere end regulær propositionel modalitet (jf. fx Lyons 1977; Nuyts 1992; Palmer 2001; Verstraete 2001), i den forstand at afsender faktisk forpligter sig på sandheden af at *hun muligvis er gravid*. Uanset det valgte perspektiv bevirker *muligvis* at afsenderen ikke kan siges at stå til ansvar for at *hun er gravid*, og dermed kan konstruktionen mht. realitet altså vikariere for fx en *hvis*-konstruktion som (16a).

Realis-ledsætninger omfatter navnlig ledsætninger indledt af:

- *når*
- *da*
- *idet*
- *siden*
- *efter*
- *som*
- *end*
- *ligesom*
- *eftersom*
- *hvorimod*
- *skønt*
- *selvom*
- *om end*
- *plus at*
- *hv-*

For størstedelens vedkommende er der tale om typisk adverbielle ledsætningstyper, mens *hv*-ledsætningerne snarere kendes som nominale (spørgeledsætninger) såvel som relative (der fx lægger sig til hele matrixsætningen). Uanset deres mulige funktioner og betydningsvarianter er de som materiale betragtet alle realis-ledsætninger. Pladsen tillader ikke at give eksempler på alle typerne, så jeg vil i stedet illustrere nogle generelle pointer med udvalgte eksempler. Realis-ledsætningerne omfatter bl.a. en del ledsætningstyper der kan siges at optræde i flere varianter (som diskuteret i fx Mortensen 2006; Mortensen under udg.), fx kendt som “propositionelle” vs. “illokutionære” varianter (fx Hansen & Heltoft 2011: 1541) og som bl.a. “central”, “adjunct” eller “integrated” vs. “peripheral”, “disjunct” eller “non-integrated” varianter (fx Quirk

et al. 1985; Van Valin & La Polla 1997; Verstraete 2005; Haegemann 2006; Verstraete 2007), bl.a. ud fra forskelle i lagdelt indholdsstruktur. Som nævnt går ledsætningernes realis-egenskaber på tværs af betydningsvarianter, så fx *siden*-ledsætningerne nedenfor er realis-ledsætninger på trods af at ledsætningen i (17) er en **integreret** variant, og den i (18) er en **non-integreret** variant³:

- (17) Har elsket Portugal [siden han var knægt]
(www.tv2sport.dk)
- (18) Har du lige skiftet mascara [siden du måske kunne tro det var den]?
(www.dindebat.dk)

Ledsætningerne koder altså realis-ramme og dermed en strukturel **mulighed** for at realisere real værdi, en mulighed som er udnyttet per default i (17), men ikke i (18), hvor *måske* markerer nonreal værdi. Generelt er integrerede anvendelser af realisramme-ledsætninger som i (17) mindre tilbøjelige til at opnå nonreal værdi end non-integrerede anvendelser som i (18). Det er en naturlig konsekvens af at de netop er indlejrede i en overordnet proposition og derfor ikke er oplagte elementer at drage tvivl om (for en indgående diskussion af disse forskelle, se fx Haegemann 2006). Grænsen mellem betydningsvarianterne er dog ikke mere nagelfast end at sprogbrugere har mulighed for fx at opskrive en rent temporal ledsætning – som i udgangspunktet er integreret – til at have tilstrækkelig selvstændig propositionel status til at den kan modificeres epistemisk:

- (19) Det, vi taler om, kommer ikke videre – heller ikke [når vi måske mødes i andre sammenhænge]
(www.abildkirke.dk)

Som nævnt kan man, afhængig af det anlagte teoretiske perspektiv, rubricere den slags epistemicitet som *måske* udtrykker ovenfor, som objektiv eller 'event'-modalitet, snarere end propositionel modalitet. Under alle omstændigheder ville jeg betragte en tolkning af *når*-ledsætningen som havende decideret real værdi som væsentligt mere problematisk end at sige at eksemplet illustrerer en

---

3. Jeg vælger disse termer – med inspiration fra Verstraete (2007) – til at karakterisere sådanne betydningsforskelle, dvs. om ledsætningens indhold er integreret i matrixsætningens proposition, eller om ledsætningen optræder med sit eget propositionelle indhold (non-integreret).

mulighed for nonreal værdi i – selv rent temporale – *når*-ledsætninger. Også andre typer af realis-ledsætninger kan optræde med noget der ligner nonreal værdi selvom de anvendes integreret i matrixsætningens propositionelle indhold:

- (20) Hvem synes i han skal møde i sit første frivillige forsvar [efter han formentlig (tror jeg) har slået udfordren Jean-Marc Monrose]
(www.lionhart-boxing.dk)
- (21) Denne regering kunne have fået enorm betydning for medieudviklingen, fordi den tiltrådte [netop da udviklingen måske kunne formes]
(www.specialmedierne.dk)
- (22) Så julen for mig er hygge med fam. og maden, gaverne har ikke haft betydning for mig [siden jeg nok har været 15 år]
(xplayn.com)

Selvom integrerede (varianter af) realis-ledsætninger altså synes at have sværere ved at optræde med nonreal værdi end de non-integrerede, viser eksemplerne ovenfor at de alle deler en strukturel åbenhed for både real og nonreal værdi. Flere eksempler på realis-ledsætninger:

- (23) Det gør hun ikke længere, [ligesom hun også er holdt op med at bruge skyllemiddel, [når hun vasker tøj]]
(www.firstwater.dk)
- (24) Men moderen fortryder intet, [skønt hun kunne have forhindret den 18-årige piges optræden i det omstridte TV3-program]
(www.ekstrabladet.dk)
- (25) Etik indgår mere i vores dagligdag, [end vi går og tænker på]
(www.religion.dk)
- (26) Tja, det endte jo [som jeg havde regnet med]!
(www.arto.com)

Bemærk at *som*-ledsætninger (adverbielle) som den i (26) ikke må forveksles med *som*/Ø-ledsætninger (relative), der behandles senere under neutrale ledsætninger. Jeg betragter de to ledsætningstyper som strukturelt forskellige

i og med at *som* er obligatorisk i *som*-ledsætninger, jf. (26), og (som regel) ikke-obligatorisk i *som/Ø*-ledsætninger.

- (27) der er~ £ der er jeg en af dem der bor tættest på~ så~ £ [selvom der er jo et lille stykke vej ££]
(BySoc)
- (28) som officer tjener du mindre end maskinarbejdere gør £ [selvom du måske har gået i skole i~ ti £ femten år af dit liv] ik' £
(BySoc)

Bemærk at *selvom*-ledsætninger, som diskuteret af bl.a. Hansen & Heltoft (2011: 1548-9), er præget af konkurrerende betydningsnormer, således at de i lidt ældre dansk måske snarere burde klassificeres som nonrealis-ledsætninger eller i en klasse helt for sig selv. Jeg betragter dem her som realis-ledsætninger, dvs. jeg antager at normændringen har slået så meget igennem i moderne dansk at sprogbrugere for en sikkerheds skyld i praksis vil markere evt. usikkerhed eksplicit via fx modale udtryk, som illustreret i (28) ovenfor, hvilket er foreneligt med kriteriet for realis-ledsætninger.

Endelig rummer realis-klassen som nævnt *hv*-ledsætninger, uanset om de fungerer som spørgeledsætninger (karakteriseret som "realis" hos fx Hansen & Heltoft 2011: 1493):

- (29) men altså vi kunne da trods alt se [hvem der sad bag ruden] ik'
(BySoc)
- (30) jeg ved ikke [hvorfor jeg aldrig har gået i børnehaven] ££
(BySoc)

... eller lægger sig som relativsætninger til matrixsætningen:

- (31) Jeg må dog desværre takke nej, da mit nuværende akvarium kun er et 128 liters, [hvorfor jeg hellere må undlade at putte flere fisk i]
(www.akvariefisk.dk)

Hermed har jeg eksemplificeret realis-ledsætningerne. Nonrealis- og realis-ledsætninger har det til fælles at deres realitet specificeres internt i ledsætningen,

dvs. af konjunktionalet selv og evt. yderligere specifikation i form af epistemiske elementer. De to øvrige klasser af ledsætninger opfører sig anderledes, hvilket jeg illustrerer i det følgende.

5. Neutrale ledsætninger

Det er velkendt at nominale *at*-ledsætninger ikke har deres egen realitetsbestemmelse – fx behandles de hos Hansen & Heltoft (2011) som en hovedgruppe af eksplikativsætninger der “... er karakteristisk ved at deres realitetsværdi er styret af størrelser uden for ledsætningen, først og fremmest prædikatet i oversætningen.” (Hansen & Heltoft 2011: 1497), fx:

- (32) så jo~ jeg tror [at de nåede at være gift en~ måned eller~ et år og~ og tre måneder ££ inden der gik kuk i den]
(BySoc)

Hansen & Heltoft omtaler så vidt jeg kan se, ikke andre ledsætningstyper end *at/Ø*-ledsætninger som ledsætninger med udefra styret realitet.⁴ Men som jeg vil vise, er en del danske ledsætningstyper kendetegnet ved at deres realitetsværdi er under indflydelse af faktorer uden for ledsætningen – om end på forskellige måder. Nogle ledsætningstyper – herunder *at/Ø*-ledsætninger – **kræver** ekstern specifikation af deres realitetsværdi, mens andre specificerer den på egen hånd og samtidig **tillader** specifikationen at blive ‘overtruffet’ af eksterne faktorer. De førstnævnte klassificerer jeg som neutrale ledsætninger, og de sidstnævnte klassificerer jeg, i mangel af en bedre term, som skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dem vender jeg tilbage til – her diskuterer jeg først de neutrale ledsætninger, som navnlig indledes af:

- *at/Ø*
- *som/Ø*
- *hvor*

Jeg kommenterede kort *at/Ø*-ledsætninger ovenfor og vil ikke gå ind i en meget detaljeret diskussion af hvordan deres realitetsværdi fastlægges. De tilfredsstil-

4. Faktisk behandles også eksplikative tidsledsætninger og gradsledsætninger ojnensynlig under overskriften “Eksplikativsætninger med styret realitet”, men det ser ikke ud til at være den intenderede sammenhæng, da eksemplerne og analyserne peger i andre retninger (Hansen & Heltoft 2011: 1498ff).

ler nemlig uden videre klassifikationskriteriet for neutrale ledsætninger, som er at ledsætningen kræver ekstern specifikation af sin realitetsværdi, hvor der ved 'ekstern' forstås uden for ledsætningen selv. Når de fungerer nominalt, er det styrende prædikat i matrixsætningen således altid med til at specificere værdien – som så kan specificeres yderligere internt i ledsætningen svarende til fx realis-ledsætninger. Når de fungerer appositionelt, har deres kerneled i matrixsætningen en tilsvarende rolle, fx specificeres der nonreal værdi i (33) og real værdi i (34):

- (33) Deres værker udtrykker den påstand, [at kroppen nødvendigvis er ufuldendt, konstant i forandring og for evigt hjemsogt af sine egne spøgelse]
(designmuseum.dk)
- (34) Hele den politiske virkelighed er en medieskabt illusion, som politikerne opretholder for at skjule det faktum, [at oplysningsprojektet endte i Vild med Dans]
(www.nihilistisk-folkeparti.dk)

Som tidligere nævnt kan nonfaktive prædikater som udgangspunkt siges at medføre nonreal værdi og faktive prædikater real værdi, men som det er blevet diskuteret i traditionen efter Kiparsky & Kiparsky (fx Karttunen 1971; Simons 2007), findes der mange slags prædikater der hverken er fugl eller fisk, såsom de såkaldte pseudo-faktive prædikater, herunder *discover*, *realise*, *figure out*, *learn*, fx:

- (35) If Henry discovers [that Louise is in NY], he'll be furious
(Simons 2007: 1046)

Således vil ledsætningen ovenfor i nogle kontekster kunne tolkes som faktiv og dermed real og i andre som nonfaktiv og dermed nonreal (Simons 2007: 1046). Danske prædikater som *opdage*, *finde ud af* og *indse* har lignende egenskaber, ligesom perceptionsverber og evidentielle/epistemiske adjektiver såsom *se*, *høre*, *forstå*, *tydeligt*, *oplagt*, *afgjort*, *ubetvivleligt* osv. alle gør det svært om ikke umuligt at afgøre realitetsværdien af den styrede *at/Ø*-ledsætning. Her vil jeg begrænse mig til blot at klassificere *at/Ø*-ledsætninger som neutrale på den baggrund at deres realitetsværdi kræver ekstern specifikation. Denne analyse er helt i tråd med bl.a. Hansen & Heltoft, der også karakteriserer *at/Ø*-ledsætninger som neutrale (Hansen & Heltoft 2011: fx 1497).

Men *at/Ø*-ledsætninger er ikke den eneste ledsætningstype i den neutrale klasse. Som bl.a. Givón (2001) påpeger, er også (restriktive) relativsætningers realitetsværdi delvis bestemt af hvad der foregår i matrixsætningen:

- (36) I saw the woman [who came in late]
 (37) I saw a woman [who came in late]
 (38) I know of no woman [who came in late]
 (Givón 2001: 310)

I Givóns analyse falder ledsætningen i (38) under “the scope of non-fact” (Givón 2001: 310), dvs. i kraft af at det styrende kerneled i matrixsætningen har en tvivlsom eller ikke-eksisterende referent, får ledsætningen nonreal værdi. Samme princip finder vi i dansk hvad angår fx relative *som/Ø*-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger:

- (39) Jeg har ikke talt med nogen, [der har erfaring på området]⁵ – og strømmen har ikke været så længe på markedet.
 (www.dourun.dk)
 (40) Jeg kan bare ikke finde nogen steder [hvor der er noget som helst om hvordan det vil komme til at ramme i min situation]
 (ungmor.dk)

I disse eksempler er det negation i matrixsætningen der udløser den non-reale værdi. Fjerner man fx *ikke* fra matrixsætningen i (39), har ledsætningen real værdi. Men det behøver ikke at være negation der gør forskellen – den nonreale værdi kan også udløses af fx nonreal markering i matrixsætningen, fx når matrixsætningen er spørgende eller modificeres af epistemicitet eller konditionalitet:

- (41) Er der nogen [som har en Senseo Kaffemaskine]?
 (www.baby.dk)
 (42) Er du allerede tilmeldt vores nyhedsbrev, kender du måske en [som kunne have glæde af at modtage nyhedsbrevet]
 (www.kgicph.dk)

---

5. Bemærk at der i (39) er tale om en *som/Ø*-ledsætning hvor Ø er valgt og efterfølges af subjektvikaren *der*. *Som/Ø*-ledsætninger med subjektet på førstepladsen kræver generelt subjektvikar (fx *der*) når *som* udelades.

Givón pointerer desuden at ikke-restriktive relativsætninger kun kan knytte sig til refererende kerneled og derfor generelt falder under “the scope of realis”:

- (43) I saw the woman, [who came in late], leave early
(Givón 2001: 310)

Med andre ord opfører parentetiske relativsætninger sig i det store og hele som realis-ledsætninger, dvs. de er som udgangspunkt reale, men kan modificeres internt til at have nonreal værdi:

- (44) Allerede her falder anklagen for menneskehandel, [som måske i øvrigt foregår hyppigere i andre brancher (bl.a. landbrug og byggeriet)...]
(prosexfeminisme.wordpress.com)

Hvorvidt en relativsætning er restriktiv eller parentetisk, er imidlertid kontekstbestemt og kan normalt ikke specificeres endegyldigt internt i ledsætningen (se fx Therkelsen 2000). Med andre ord tilfredsstiller relative *som*/Ø-ledsætninger og *hvor*-ledsætninger kriteriet for neutrale ledsætninger på linje med *at*/Ø-ledsætninger: de kræver ekstern specifikation af deres realitetsværdi. Det skal i øvrigt nævnes at også andre, mere perifere typer af relativsætninger, såsom *hvorpå*-, *hvorunder*-, *ad hvilken*-, *efter hvilket*-ledsætninger mv. passer til denne karakteristik.

6. Skopusfølsomme realis-ledsætninger

Den sidste ledsætningsklasse peger ligesom de neutrale ledsætninger uden for sig selv, blot på en mindre definitiv måde. Skopusfølsomme realis-ledsætninger opfører sig i mange kontekster som realis-ledsætninger, men de adskiller sig ved strukturelt at tillade matrixsætningen medbestemmelse over deres realitetsværdi. Der er tale om en række ledsætningstyper med typisk adverbial funktion, navnlig indledt af konjunktionerne:

- fordi
- før
- inden
- indtil
- så
- samtidig med
- mens

Som nævnt støder man ofte på brede kategoriseringer af adverbielle ledsætninger som enten realis/faktuelle eller nonrealis/nonfaktuelle, selvom de ikke nødvendigvis ved et nøjere eftersyn passer godt ind i sådanne dikotomiske opdelinger. Jeg gav tidligere et eksempel på en *because*-ledsætning der i kraft af at være i skopus af matrixsætningens negation har nonreal værdi. Den samme effekt kan opnås med danske *fordi*-ledsætninger:

- (45) De rejste ikke, [fordi de var forfulgte], men for at skabe bedre vilkår for sig selv og deres familie
(www.b.dk)

Fordi-ledsætninger lader sig med andre ord i nogle kontekster tildele en realitetsværdi udefra. I (45) skyldes det at ledsætningen inkluderes i negationens skopus, men en sådan relation udløses ikke i alle tilfælde af en negation, fx:

- (46) Mange mennesker rejser ikke [fordi de er handicappede, har små børn, eller simpelthen ikke kan lide at flyve]
(www.studio-alexandre.com)

Ledsætningen i (46) har således real værdi. Forskellen er blandt andet relateret til den tidligere diskuterede forskel mellem integrerede og non-integrerede anvendelser af ledsætninger, men som materiale betragtet kan *fordi*-ledsætninger altså siges at være strukturelt åbne over for matrixsætningens realitetssskopus (se tilsvarende diskussion i Harder 1996: 293), hvor andre adverbielle ledsætningstyper – fx *når*- og *eftersom*-ledsætninger (realis-ledsætninger) – er realitetsmæssigt uanfægtede af faktorer udefra. En *fordi*-ledsætnings realitetsværdi afhænger altså både af hvordan ledsætningen er opbygget internt – fx med epistemisk markering som i (47) nedenfor – og af om den lader sig dominere af faktorer i matrixsætningen, såsom epistemisk modifikation eller spørgende sproghandling som i hhv. (48) og (49):

- (47) Jeg beholdt docx endelsen i Word [fordi der vel må være en grund til at microsoft har valgt en ny endelse]
(www.spywarefri.dk)
- (48) Det gør du måske [fordi du mener, at du skal leve op til en masse forventninger, både fra dig selv og andre]
(www.thrane-terapi.dk)

- (49) Spiser du det, [fordi du kan lide det], eller [fordi du synes, at du skal have noget spinat]?
(rawfooddenmark.ning.com)

Hvis en *fordi*-konstruktion derimod slet ikke er modificeret med usikkerhedsmarkører i matrix- eller ledsætning, har den real værdi. Denne egenskab deler *fordi*-ledsætninger med de fleste øvrige skopusfølsomme realis-ledsætninger. De koder med andre ord hvad man kunne kalde en skopusfølsom realis-ramme: de er så at sige født med real værdi, men kan via usikkerhedsmarkeringer i matrix- og/eller ledsætning bringes til at fungere nonreal. Til sammenligning kan 'ægte' realis-ledsætninger som nævnt også bringes til at fungere nonreal, men kun via modifikation i selve ledsætningen. Flere eksempler på skopusfølsomme realis-ledsætninger:

- (50) Tænk dig nu om [før du gør noget dumt]
(www.deldig.dk)
- (51) Jeg har lært nogle redskaber, som hjælper mig til at tælle til ti, [inden jeg slår]
(www.dr.dk)

Det er et velbeskrevet fænomen at *before*-ledsætninger kan fungere nonreal i kraft af faktorer i matrixsætningen (fx Heinämäki 1978; Declerck 1979; Harder 1996; Saeed 1997), og den samme mulighed gør sig gældende for *før*- og *inden*-ledsætninger. Igen kan det være negation såvel som modale eller illokutionære markeringer i matrixsætningen der kaster et nonreal skopus over *før*- eller *inden*-ledsætningen, men den nonreale værdi kan også skabes af andre elementer i matrixsætningen eller konteksten som umuliggør eller usandsynliggør en real tolkning af ledsætningen:

- (52) Efter krigen blev han anholdt for sit landsforræderi, men han døde [før han kom for retten]
(www.gravsted.dk)

Her er der selvfølgelig set bort fra muligheden for en posthum retssag. Uanset den aktuelle tolkning illustrerer eksemplet – som de øvrige ovenfor – at ledsætningens realitetsværdi er delvis bestemt af faktorer uden for ledsætningen.

Også *indtil*-ledsætninger kan lade sig indlemme i nonreal/negativt skopus fra matrixsætningen:

- (53) ja tror jeg godt men gider ikke smadre mit dæk har prøvet og der var da en sort plet da jeg kiggede tilbage så ja men blev ikke ved [indtil der kom røg]
(www.scootergalleri.dk)
- (54) Mener du, at man skulle have fortsat mødet, [indtil en af parterne tegnede]?
(www.information.dk)

Ligeledes med ledsætninger, hvis resultatangivende betydning traditionelt fremstilles som noget realt, et **opnået** resultat (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985 (om den engelske pendant); Hansen & Heltoft 2011). Resultatet kan også godt være hypotetisk når ledsætningen kommer i negativt eller nonreal skopus fra matrixsætningen:

- (55) Hvad skal man bruge den til hvis man ikke bor [så man har adgang til vandet]?
(www.fenderen.dk)
- (56) Er værdien faldet, [så vi taber penge når vi sælger den]?
(www.lortecitroen.dk)

Endelig deler *samtidig med*-ledsætninger og *mens*-ledsætninger også disse egenskaber: nok er de som udgangspunkt reale, men i den rette kontekst kan et negativt/nonreal skopus fra matrixsætningen dominere deres værdi:

- (57) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [samtidig med at nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]
(thomasbigum.dk)
- (58) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [mens jeg kørte]
(www.blog.tv2.dk)

Mens-ledsætninger grupperes hos Hansen & Heltoft som nævnt under realis på linje med *da*- og *når*-ledsætninger (Hansen & Heltoft 2011: 1493), hvilket

ikke indfanger mulighederne for nonreal værdi. *Mens*-ledsætninger er som nævnt skopusfølsomme i deres realis-kodning i modsætning til fx *da*- og *når*-ledsætninger, en forskel der kan tydeliggøres ved at indsætte *når* i stedet for *samtidig med*, og *da* i stedet for *mens* i de to foregående eksempler:

(57a) Husk på, at faren først opstår hvis du er på et usikkert netværk, [når nogen med skumle planer sidder og fisker efter dine oplysninger]

(58a) Jeg har ikke kørekort, så jeg har selvsagt ikke talt i mobil [da jeg kørte]

Ændringen fra de oprindelige skopusfølsomme realis-ledsætninger til næsten synonyme realis-pendanter medfører i (57a) at faren ikke længere er hypotetisk, men faktisk forekommende, og i (58a) at afsenderen pludselig bekender at have kørt bil uden kørekort.

7. Konkluderende bemærkninger

Jeg har demonstreret hvordan skellet mellem realitetsramme og realitetsværdi kan bane vej for større præcision i beskrivelsen af danske ledsætninger, og at der dermed viser sig strukturelle forskelle og ligheder som mig bekendt ikke tidligere er diskuteret systematisk. På den baggrund har jeg forsøgt at inddele ledsætningerne i fire klasser:

- **Nonrealis-ledsætninger**
  - Koder nonrealis-ramme
  - Kan udelukkende opnå nonreal værdi
- **Realis-ledsætninger**
  - Koder realis-ramme
  - Kan opnå real såvel som nonreal værdi
    - Real værdi kræver ikke specifikation, er ‘default’-værdien
    - Nonreal værdi kræver usikkerhedsmarkering i ledsætningen
- **Neutrale ledsætninger**
  - Koder ikke realitetsramme
    - Realitetsværdi kræver specifikation uden for ledsætningen, dvs. i matrixsætning og/eller kontekst
    - Realitetsværdien kan derudover modificeres internt i ledsætningen

- **Skopusfølsomme realis-ledsætninger**

- Koder skopusfølsom realisramme
- Kan opnå real såvel som nonreal værdi
  - Real værdi kræver ikke specifikation
  - Nonreal værdi kræver at ledsætningen er i skopus af negation og/eller usikkerhedsmarkering i matrixsætningen, og/eller usikkerhedsmarkering i ledsætningen

De fire ledsætningsklasser står i indholdsstrukturelle oppositioner til hinanden på forskellig vis. Nonrealis-ledsætninger koder nonrealis-ramme, og realis-ledsætninger koder realis-ramme. Disse to abstrakte indholdsstrukturer indgår i hvad der ligner en traditionel markerethedsrelation: Nonrealis-ramme kan kun resultere i nonreal værdi, mens realis-ramme kan resultere i real såvel som nonreal værdi.

Endvidere adskiller nonrealis- og realis-ledsætninger sig i fællesskab fra de to øvrige klasser af ledsætninger ved at de førstnævnte er internt specificerede: deres konjunkcional koder et betydningspotentiale, og betydningen fastlægges endeligt inden for ledsætningens egne grænser. Heroverfor står de neutrale ledsætninger og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I en diskussion af *at*-ledsætninger argumenterer Heltoft (1990) for at *at* ikke har et egentlig betydningsindhold, men udelukkende har som funktion at pege væk fra sig selv som bestemmer af realitetsværdi (Heltoft 1990: 33). Jeg er enig i beskrivelsen bortset fra at denne pegefunktion er et lige så fuldgyldigt indholdselement som så mange andre – det er bare af indeksikalsk snarere end symbolsk natur, en sproglig betydningsrelation der som regel sættes i forbindelse med andre slags udtryk, herunder pronominer (fx Anttila 1975; Higginbotham 2009). Konjunktionen *at* (og dens Ø-pendant) kan altså siges at være mere eller mindre blottet for symbolsk indhold, men til gengæld har den (mindst) et indeksikalsk indholdselement: en instruks til modtager om at kigge andetsteds end bare i ledsætningen for nærmere fastlæggelse af realitetsværdien. Dette indeksikalske indholdselement deler *at*/Ø-ledsætninger med både relativsætningerne og de skopusfølsomme realis-ledsætninger. I tidligere klassifikationer af adverbelle ledsætninger har man typisk fokuseret på ledsætningstypernes symbolske indholdselementer – fx logikosemantiske relationer (fx Mikkelsen 1911; Quirk *et al.* 1985) og lagdelingsspecifikationer (fx Hengeveld 1998; Hansen & Heltoft 2011) – og dermed bl.a. overset at visse adverbelle ledsætningstyper adskiller sig ved **desuden** at rumme dette

særlige indeksikalske indholdselementer der giver anledning til at klassificere dem separat.

De indbyrdes forskelle mellem ledsætningsklasserne og deres indholdskriterier kan anskueliggøres ved hjælp af følgende skematiske oversigt:

Indholdselementer Ledsætningsklasser	Symbolsk indhold		Indeksikalsk indhold
	Nonrealis-ramme	Realis-ramme	Ekstern realitets-specifikation
Nonrealis-ledsætninger	+		
Realis-ledsætninger		+	
Skopusfølsomme realis-ledsætninger		+	+
Neutrale ledsætninger			+

Visse ledsætningstyper har jeg ikke nævnt og/eller behandlet empirisk, fx flere med præpositional oprindelse (*ved at-, fra at-, til at-*ledsætninger osv.), men selve klassifikationstilgangen har til hensigt at kunne indfange alle danske ledsætningstyper. En mulig empirisk udfordring kunne være *uden at-*ledsætninger, der synes at opføre sig anderledes end de øvrige. De har tilsyneladende nonreal værdi som udgangspunkt, men kan i kontekster med negeret matrixsætning opnå real værdi:

- (59) Alle borgere kan gratis og anonymt bruge webportalen døgnet rundt, [uden at der indsamles andre oplysninger end brugerens IP-adresse] (www.hope.dk)
- (60) Palmesøndag bliver det aldrig [uden, at jeg kommer i tanker om Arnulf Øverland, den norske digter, som blev interneret i koncentrationslejre under 2. Verdenskrig] (www.aabenraasogn.dk)

Mens ledsætningen i (59) har nonreal værdi, kan ledsætningen i (60) således siges at have real værdi. Ledsætninger af *uden at-*typen er med andre ord skopusfølsomme, men med omvendt fortegn end de skopusfølsomme realis-ledsætninger. Dette er imidlertid ikke et problem for klassifikationstilgangen som sådan, da en konsistent, om end ikke så elegant løsning kunne være at

indføre en klasse af skopusfølsomme **nonrealis**-ledsætninger for fuldstændighedens skyld.

At nogle ledsætningstyper lader sig indlemme i skopusrelationer til matrixsætningen, og andre ikke gør, er et velkendt fænomen (se fx Verstraete 2007), men de konsekvenser det har for netop realitetssegenskaberne, har ikke fået megen opmærksomhed. I denne fremstilling har fokus været på klassifikation, mens de bagvedliggende pragmatiske og evt. diakrone diskussioner af hvorfor ledsætningstyperne grupperer sig som de gør, og hvilke øvrige indholds- og udtryksegenskaber der kunne tænkes at følge med grupperingerne, kunne være et relevant videre perspektiv for undersøgelsen.

Henvisninger

- Anttila, R. (1975). The Indexical Element in Morphology, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 12.
- Boye, K. (2008). Om *om*, i C. Bache, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 15*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 7-29.
- Bybee, J. & Fleischman, S. (red.). (1995). *Modality in grammar and discourse*, Amsterdam: John Benjamins.
- Christensen, T. C. (2001). Neustik, tropik og frastik : Ytringens kommunikative aspekter, i P. Widell and M. Kunøe (red.). *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, Århus: Århus Universitet, 62-72.
- Christensen, T. K. (2007). *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer*, Ph.d.-afhandling, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Cristofaro, S. (2003). *Subordination*, Oxford: Oxford University Press.
- Davidse, K. (1994). Fact Projection, i K. Carlon, K. Davidse and B. Rudzka-Ostyn (red.). *Perspectives on English : studies in honour of Professor Emma Vorlat*, Leuven: Peeters Publishers, 257-84.
- de Haan, F. (2011). Irrealis: fact or fiction? (preprint), *Language Sciences*.
- Declerck, R. (1979). Tense and Modality in English *before*-clauses, *English Studies*, 60 (6): 720-44.
- Diderichsen, P. (1966[1939]). Realitet som grammatisk kategori, *Helhed og struktur : Udvalgte sprogvidenskabelige afhandlinger*, København: G.E.C Gads Forlag, 31-46.
- Dik, S. C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*, Berlin: Mouton de Gruyter.

- Dik, S. C., et al. (1990). The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites, i A.M. Bolkestein, J. Nuyts and C. Vet (red.). *Layers and levels of representation in language theory : a functional view*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25-70.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (1996). *Content, expression and structure : Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., et al. (red.). (2005). *Dansk funktionel lingvistik : En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition.*, København / Roskilde: Københavns Universitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter.
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Givón, T. (2001). *Syntax : an introduction*, Rev. edn., Amsterdam: J. Benjamins.
- Glismann, O. (1974). En studie i begrebet sætningsrealitet, *NyS*, 7: 98-128.
- Haegemann, L. (2006). Argument Fronting in English, Romance CLLD, and the Left Periphery, i R. Zanuttini, et al. (red.). *Cross-linguistic Research in Syntax and Semantics : Negation, Tense and Clausal Architecture*, Georgetown: Georgetown University Press, 27-52.
- Hansen, E. (1998). Kriterier for inddeling af ledsætninger, i P. Colliander and I. Korzen (red.). *Ny forskning i grammatik 5 : Sophienbergssymposiet*, Odense: Odense Universitetsforlag, 7-22.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog*, København / Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, E. & Larsen, P. H. (1970). To bidrag til beskrivelsen af "non-realis" i dansk, *NyS*, 1: 34-41.
- Harder, P. (1996). *Functional semantics*, Berlin: Mouton.
- Harder, P. (1996). Subordinators in a Semantic Clause Structure, i B. Devriendt, L. Goossens and J. van der Auwera (red.). *Complex Structures : A Functionalist Perspective*, Berlin: Mouton de Gruyter, 93-118.
- Heinämäki, O. (1978). *Semantics of English Temporal Connectives*, Indiana: Indiana University Linguistics Club.
- Heltoft, L. (1990). En plads til sprogvidenskabens hittebørn : Om talesprog og sætningsskema, *Selskab for Nordisk Filologi – årsberetning 1987-1989*, København: Selskab for Nordisk Filologi, 26-45.
- Heltoft, L. (2005). Topologi som tegnsystem, i E. Engberg-Pedersen, et al. (red.). *Dansk Funktionel Lingvistik : en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*, København / Roskilde: Københavns Uni-

- versitet / Handelshøjskolen i København / Roskilde Universitetscenter, 112-31.
- Hengeveld, K. (1998). Adverbial clauses in the languages of Europe, i J. Van der Auwera and D.P. Ó Baoill (red.). *Adverbial constructions in the languages of Europe*, Berlin: Mouton de Gruyter, 335-419.
- Higginbotham, J. (2009). *Tense, aspect, and indexicality*, Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*, Ph.d.-afhandling, Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Jensen, T. J. (2008). *Betingelse, generalisering og realitet : hvis-konstruktioner i dansk talesprog*, København: C.A. Reitzel.
- Karttunen, L. (1971). Some observations on factivity, *Papers in Linguistics*, 4: 55-69.
- Kiparsky, P. & Kiparsky, C. (1970). Fact, i M. Bierwisch and K.E. Heidolph (red.). *Progress in Linguistics*, Den Haag: Mouton, 143-73.
- Leech, G. (1974). *Semantics*, Harmondsworth.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, London: Cambridge University Press.
- Mikkelsen, K. (1911). *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg : Håndbog for viderekomne og lærere*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Mortensen, S. S. (2006). *Temporale konjunktioner i dansk*, Speciale, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Mortensen, S. S. (under udg.). A distributional approach to functional Danish subclause classification (under udg.), *Acta Linguistica Hafniensia*.
- Nordström, J. (2010). *Modality and subordinators*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, J. (1992). Subjective vs. objective modality: what is the difference?, i M. Fortescue, P. Harder and L. Kristoffersen (red.). *Layered structure and reference in a functional perspective*, Amsterdam: Benjamins, 73-97.
- Palmer, F. R. (1986). *Mood and modality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*, 2nd edn., Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk, R., et al. (1985). *A Comprehensive grammar of the English language*, London: Longman.
- Saeed, J. I. (1997). *Semantics*, Oxford / Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
- Simons, M. (2007). Observations on embedding verbs, evidentiality, and presupposition, *Lingua*, 117 (6): 1034-56.
- Teleman, U., Andersson, E. & Hellberg, S. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4 : Sätser och meningar*, Stockholm: Svenska Akademien.

- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger, i J. Nørgård-Sørensen, et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 7*, Odense: Odense Universitetsforlag, 269-85.
- Togebj, O. (2003). *Fungerer denne sætning? : Funktionel dansk sproglære*, København: Gads Forlag.
- Van Valin, R. D., Jr. & La Polla, R. J. (1997). *Syntax – Structure, Meaning and Function*, Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Verstraete, J.-C. (2001). Subjective and objective modality: interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system, *Journal of Pragmatics*, 33 (10): 1505-28.
- Verstraete, J.-C. (2005). Two types of coordination in clause combining, *Lingua*, 115 (4): 611-26.
- Verstraete, J.-C. (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy : interpersonal grammar and the analysis of adverbial clauses in English*, Berlin: Mouton de Gruyter.

Supinum i dansk og svensk

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

I både dansk og svensk findes der en infinit verbalform kaldet supinum som bruges i komplekse verbalkonstruktioner, under normale vilkår sammen med et finit verbum der fastlægger modus og deiktisk tempus. Verbalformen supinum er relateret til perfektum participium, men den adskiller sig fra participiet med hensyn til både morfologi og syntaks (jf. GDS: 206-207, 670-673; Diderichsen 1976: 67-69; SAG: II, 543-545).¹ Formålet med denne artikel er at kaste lys på hvad der er verbalformen supinums bidrag i de konstruktioner hvor den optræder.

Et verbum i supinum består af to elementer: en verbalstamme og et supinum-morfem, og det er supinum-morfemet som tegn med indhold og udtryk jeg undersøger. Supinums eget kodede indhold isoleres gennem en analyse af supinumkonstruktionerne i dansk og svensk. Konstruktionernes indholdselementer placeres hos de udtrykselementer som konstruktionerne består af, for dermed at vise hvad supinum bidrager med – og hvad supinum ikke bidrager med – i samarbejdet med konstruktionernes andre tegn. Jeg vil koncentrere mig om hvordan supinum-morfemet samarbejder med verbalstammen og hjælpeverberne.

I afsnit 2 gennemgår jeg supinums morfologiske opbygning i dansk og svensk, og i afsnit 3 beskrives supinums funktion i de to sprog. I afsnit 4 præsenteres og diskuteres begrebet indeksikalitet med fokus på hvordan viden om samtidigt tilstedeværende størrelser kan opfattes som kodet indhold, og i afsnit 5 analyseres supinums indeksikalske og symbolske funktioner i dansk og svensk. I afsnit 6 konkluderes det at forskellen mellem dansk og svensk netop kan beskrives ud fra forskellen på det indeksikalske og det symbolske, og at forskellen viser en klar korrespondance mellem morfologiske og syntaktiske forskelle.

---

1. GDS = *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011); SAG = *Svenska Akademiens grammatik* (Telemann, Hellberg & Andersson 1999) bd. I-IV.

2. Supinums morfologi

Der er naturligt nok mange fællestræk mellem de to østnordiske sprog dansk og svensk i de grammatiske systemer i almindelighed og også hvad angår supinums morfologiske karakteristika. Der er fællestræk både hvad angår dannelse af supinumformen og den systemiske kontekst, altså systemet af verbalformer. I dette afsnit gennemgås dannelsen af supinumformen i de to sprog.

2.1. Den danske supinums morfologi

Verbets supinumform dannes ved kombination af en verbalstamme og supinum-morfemet som har udtrykket *-et* eller *-t*:

- (1) mal-et, giv-et, spis-t, skud-t

Dansk supinum har ingen morfologi herudover, og heri ligger den morfologiske forskel mellem supinum og perfektum participium som bøjes i numerus og bestemthed (jf. GDS: 206). Supinum har således ingen diatesebøjning, og det er dermed praktisk taget den eneste verbalform der ikke har diatesebøjning. Her ses der bort fra imperativ som heller ikke har morfologisk diatesevalg, men til forskel fra supinum er der en helt umiddelbar semantisk motivation bag manglen på muligheden for at vælge morfologisk passiv frem for aktiv i imperativ: Udtrykssubjektets inagentive betydning i passiv blokerer som regel for kombination af passiv og imperativ på grund af sidstnævntes karakter af direktiv henvendelse med modtageren som subjekt.²

Fraværet af diatesemorfologi spiller en afgørende rolle i min analyse af den danske supinums funktion og kodning, jf. afsnit 5.1. Diateseløsheden skaber den fundamentale modsætning til infinitiv som netop har diatesebøjning:³

-
2. Forholdene omkring samtids infinit, som heller ikke udviser diatesebøjning, lades ude af betragtning, dels pga. formens mere perifere status ift. infinitiv og supinum, dels pga. uafklarede forhold vedrørende formens karakter af verbal eller ikke-verbal ordform (jf. Diderichsen 1976: 68; GDS: 670). Desuden findes der marginale, dialektale og/eller ældre eksempler på *s*-former af samtids infinit/præsens participium som i hvert fald i visse tilfælde kan tolkes som passivformer (*han er ventende(s)* (dvs. 'han ventes'), Diderichsen 1976: 68).
3. Anvendte forkortelser i morfologisk glossering: AKT: aktiv, INF: infinitiv, PAS: passiv, PERF: perfektum participium, PL: pluralis, SG: singularis, SUP: supinum.

- (2) spis-e-0   vs.   spis-e-s
       spis-INF-AKT   spis-INF-PAS

2.2. *Den svenske supinums morfologi*

I svensk dannes supinum af svage verber og stærke verber med vokalstamme ved at der til stammen føjes *-t*, *-tt* eller *-at*; af stærke konsonantstammer dannes supinum ved tilføjelse af *-it* (SAG: II, 551):

- (3) kasta-t, se-tt, lev-at, riv-it

I modsætning til dansk har den svenske supinum diatesemorfologi; der skal vælges mellem aktivt og passivt supinum:

- (4) jag har   ät-it-0
                   spise-SUP-AKT
- (5) kakan har   ät-it-s
                   spise-SUP-PAS

Dermed adskiller den svenske supinum sig altså ikke fra infinitiv ved fravær af morfologisk diatese, hvilket hænger sammen med en anderledes semantisk konfigurering af supinum i forhold til infinitiv i svensk, jf. afsnit 5.2.

2.3. *Morfologisk sammenligning*

I udgangspunktet er dansk og svensk supinum morfologisk set ret ens, men de adskiller sig fra hinanden med hensyn til fravær vs. tilstedeværelse af diatesevalg (jf. Diderichsen 1976: 70). Denne forskel er ikke blot en marginal og uskyldig detalje i et morfologisk subsystem; fravær eller tilstedeværelse af diatese er den morfologiske side af en større grammatisk forskel som bliver tydelig ved et kig på syntaksen, forstået som konstruktionspotentialer for supinum og de deraf afledte konklusioner om supinums semantik. Forskellene i potentialer beskrives i det følgende afsnit.

3. *Supinums funktion*

I dette afsnit gennemgås hovedtrækkene i brugen af supinum i dansk og svensk. Specielt for dansks vedkommende er forholdene komplekse, og analysen af supinumfunktion vil derfor fokusere på de forhold der er centrale for analysen af supinums bidrag. Nøglekategorierne i analysen er diatese, telicitet og retrospektivitet.

3.1. Funktion i dansk

I dansk benyttes supinum i flere forskellige konstruktioner, først og fremmest perfektum og perifrastisk passiv. Brugen af supinum og især kombinatorikken for supinum og forskellige hjælpeverber er yderst kompleks. I det følgende gennemgår jeg hovedtrækkene i anvendelsespotentialer for den danske supinum.

3.1.1. Perfektumkonstruktion

De sammensatte tempusformer præsens perfektum og præteritum perfektum dannes ved kombination af et verbum i supinum og et af de to hjælpeverber *have* og *være*.⁴ Valget af hjælpeverbum er kompliceret at gøre rede for (jf. Becker-Christensen 2001), men der udtrykkes en semantisk opposition, nemlig telicitet i tilknytning til subjektet (jf. GDS: 194-195, 676-677). Tilknytningen til subjektet handler om hvorvidt subjektet er genstand for en overgang. Konstruktionen med *have* er ikke forenelig med subjektsovergang og fungerer som default hjælpeverbum i perfektum:

- (6) han har spist kagen
- (7) han har sovet

Konstruktionen med *være* er forenelig med subjektsovergang:

- (8) han er faldet

Dette giver telicitetsopposition ved telicitetsneutrale intransitive verber, fx bevægelsesverber:

- (9) hun har gået   AKTIVITET, ATELISK
- (10) hun er gået   OVERGANG, TELISK

Der er altså en grammatisk opposition udtrykt i et lukket paradigme hvor der vælges mellem *have* og *være* som en telicitetsspecifikation til supinum.

---

4. Der findes desuden en konstruktion med kombination af supinum og *fi*: *hun fik sovet til middag*. Dette er dog ikke en rigtig temporal perfektum, men snarere en *achievement*-konstruktion (jf. Diderichsen 1976: 135; Vendler 1967: 103); *fi* er heller ikke et rigtigt hjælpeverbum da det stiller krav om humant agentivt subjekt (jf. GDS: 678-679).

3.1.2. *Perifrastisk passiv*

Supinum bruges også til dannelse af perifrastisk passiv i kombination med hjælpeverberne *blive* og *være*. Valget mellem de to hjælpeverber er igen udtryk for en semantisk opposition vedrørende telicitet (GDS: 630). Vælges *blive*, specificeres prædikationen i den perifrastiske passiv som dynamisk:

- (11) der bliver arbejdet på sagen
- (12) demonstranterne bliver skudt

Vælges der derimod *være*, specificeres prædikationen som statisk:

- (13) huset er ejet af staten
- (14) demonstranterne er skudt
- (15) der er arbejdet på sagen

Ved kombination med et overgangsverbum som i (14) udtrykker *være*-passiv den tilstand der følger efter den overgang som verbet benævner, dvs. der er et element af førtidighed i forhold til et senere referencetidspunkt. Denne retrospektivitet er dog ikke kodet i selve supinumformet.

Supinum som sådan betyder ikke 'der er foregået noget forud for referencetidspunktet', hvilket kan konstateres ved analyse af *blive*-passiv af aktivitetsverber såsom *drille* og *æe*, hvor der ikke beskrives en overgang:

- (16) drengen bliver drillet
- (17) børnene bliver æet på kinden

Der er ingen overgang, og der udtrykkes intet førtidigt med (16) og (17), og dermed kan supinumformen, på trods af dens brug i retrospektive tempora, ikke tilskrives noget element af retrospektivitet. Heller ikke kombinationen *være* + supinum låser konstruktionen fast på retrospektivitet som semantisk komponent, jf. statisk passiv af verber der er leksikalsk statiske som i eksempel (13).

3.1.3. *Kombination med være*

Som beskrevet ovenfor bruges *være* altså både til perfektum og til passiv, og kombinationen af *være* og supinumformet afgør således ikke om der er tale om den ene eller den anden konstruktion. Normalt vil verbalstammen afgøre hvad der er tale om; udtrykker verbet subjektsovergang, giver kombination

med *være* en aktiv perfektum (18), i andre tilfælde, fx når der udtrykkes objektsovergang, bliver resultatet statisk passiv (19):

- (18) *falde* → Perfektum, aktiv: *hun er faldet*
 (19) *dræbe* → Statisk passiv: *hun er dræbt*

Igen ser vi at statisk passiv af overgangsverber implicerer retrospektivitet uden at dette er kodet i supinum selv. Der findes imidlertid verber som ikke entydiggør tvetydigheden i *være* + supinum.

Ergative – eller kausativitetsvekslende – verber er neutrale mht. fordelingen af de semantiske roller inkausativ og kausativ, og ved ergative overgangsverber, fx *vælte*, betyder det neutralitet mht. subjekts- eller objektsovergang. Dette fastlægges syntaktisk ved valg mellem transitiv og intransitiv når verberne optræder som simplexverbaler (jf. GDS: 1274-1276). Når de ergative verber i supinumform kombineres med de tre hjælpeverber, fremkommer følgende mønster:

- (20) stormen har væltet træet   AKTIV PERFEKTUM
 (21) *træet har væltet
 (22) træet blev væltet   PASSIV, DYNAMISK
 (23) træet er væltet   NEUTRAL: aktiv perfektum eller statisk passiv

Kombination med *have* i (20) giver objektsovergang, hvilket umuliggør konstruktion uden objekt, jf. (21), da dette er inkompatibelt med rolletilskrivningen i intransitiv konstruktion (subjektsovergang). Kombination med *blive* i (22) udtrykker overgang i forhold til udtrykssubjektet i den forventede dynamiske passiv.⁵ Også kombinationen med *være* resulterer i at referenten for udtrykssubjektet udsættes for overgangen, men her stopper specifikationen: hvorvidt *træet* i (23) skal tolkes som intransitivt indholdssubjekt i en aktiv perfektum eller som indholdsobjekt i en statisk passiv, er åbent og må afgøres kontekstuelt.

Brugen af *være* i både aktiv og passiv konstruktion og i såvel passiv uden overgang som passiv med overgang (jf. (13) og (14)) viser at *være* er neutralt mht.

5. Passiven betyder at det er indholdsobjektet der undergår forandringen; objektet realiseres som udtryks-subjekt, og konstruktionen implicerer et i denne sætning ikke-realiseret argument: en agentiv eller kausativ størrelse der forårsager overgangen.

konstruktionens diatese og telicitet (overgang/ikke-overgang). Derfor sendes specifikationen så at sige videre til verbalstammen hvis kodning oftest resulterer i en fastlæggelse af diatese og telicitet. Hvis stammen er et kausativitetsneutralt ergativt verbum, forbliver diatese uspecificeret.⁶

3.1.4. Øvrige konstruktioner

Blandt de øvrige konstruktioner som supinum indgår i, er de to vigtigste objekt med supinum og subjekt med supinum (GDS: 925-930). I disse konstruktioner danner supinum komplekst prædikat sammen med et styrende verbum. I objekt med supinum udtrykker det styrende verbum ønske, krav, forventning eller meddelelse, og i subjekt med supinum har verbet epistemisk karakter og angiver grad af sikkerhed. Her kombineres supinum ikke med hjælpeverbum, men opfører sig mht. diatese som konstruktionen med *være*; her først eksempler på objekt med supinum af et transitivt overgangsverbum (24) som resulterer i en passiv indlejret prædikation, og et intransitivt overgangsverbum (25) som giver en aktiv indlejret prædikation:

- (24) ministeren krævede dem fyret   PASSIV (jf. de er fyret)
 (25) man melder kongen vel ankommet   AKTIV (jf. kongen er vel ankommet)

Konstruktionen subjekt med supinum eksemplificeres med transitivt overgangsverbum (26), intransitivt overgangsverbum (27) og ergativt overgangsverbum (28).

- (26) kongen formodes dræbt   PASSIV (jf. kongen er dræbt)
 (27) manden menes faldet i vandet   AKTIV (jf. manden er faldet i vandet)
 (28) katten hævdes druknet   NEUTRAL (jf. katten er druknet)

Konstruktionerne med transitivt og intransitivt overgangsverbum opfører sig som ved objekt med supinum. Som angivet er eksempel (28) neutralt mht. diatese (jf. GDS: 929), helt parallelt med konstruktionen med *være* + supinum: Sætningen må tolkes enten som *man hævder at X druknede katten* eller som *man hævder at katten druknede*.

6. Telicitet vil normalt være specificeret da de fleste ergative verber er fødte overgangsverber; ved de få overgangsneutrale ergative verber, fx *køge* (jf. GDS: 1274), synes valget af *være* som hjælpeverbum at medføre overgangstolkning hvorved teliciteten er fikseret.

Supinumkonstruktion uden hjælpeverbum opfører sig altså som konstruktion med *være*. Dette er ikke helt uventet da verbet *være* ud over den abstrakte kodning *statisk* (i opposition til fx den dynamiske *blive*, jf. *være vred* vs. *blive vred*) er et semantiske vagt, neutralt verbum. Diatesespecifikationen sendes videre til stammen; når stammen er neutral, er konstruktionen uspecificeret for diatese.

3.1.5. Opsummering

Det kan ud fra ovenstående konkluderes at den danske supinum ikke har nogen specifikation af diatese; supinumkonstruktionernes diatese specificeres gennem valget af hjælpeverbum og valget af verbalstamme. Supinum har heller ingen specifikation af telicitet; det overlades til paradigmet af hjælpeverber som selvfølgelig samarbejder med den leksikalske kodning af telicitet i hovedverbets stamme. Supinum som sådan udtrykker dermed ikke *tilstand* som det hævdes i Christensen & Christensen (2005: 109).⁷ Fraværet af telicitetsspecifikation betyder at supinum ikke har nogen specifikation i forhold til overgang vs. ikke-overgang, hvilket har konsekvenser for analysen af hvorvidt der er kodet retrospektivitet i supinumorfemet.

Intuitivt er det nærliggende at beskrive supinums indhold som en eller anden form for retrospektivitet, jf. betegnelsen perfektum participium som, om ikke andet terminologihistorisk, hæfter sig ved afsluttethed og dermed overgang fra én situation til en anden med perspektivet rettet fra den anden mod den første. GDS forholder sig ikke helt klart til spørgsmålet; supinum omtales ét sted som formen der betyder usamtidighed i prædikativiske konstruktioner, nemlig perifrastisk passiv (GDS: 670), men et andet sted som en form der netop i perfektumkonstruktion får betydningen usamtidighed (GDS: 205). Imidlertid er retrospektiviteten en betydningskomponent som er betinget af valget af hjælpeverbum (nemlig valg af et af perfektums hjælpeverber) eller en indlejret sekundær komponent der er betinget af verbalstammen (ved *være*-passiv hvor overgangsverber implicerer en forudgående situation og overgang til en ny). Således har den danske supinum som morfologisk tegn betragtet ikke nogen kodning af retrospektivitet.

---

7. Christensen & Christensen skelner ikke mellem supinum og perfektum participium; de skriver om perfektum participium som samlebetegnelse at den “[g]enerelt har ... til opgave at formidle en tilstand, meget ofte en **eftertilstand**” (2005: 109, fremhævelse iflg. forlæg).

3.2. Funktion i svensk: perfektumkonstruktion

Supinum har en meget mere begrænset anvendelse i svensk idet den udelukkende benyttes til perfektumkonstruktion (SAG: II, 551, III, 272-274, jf. GDS: 205). Det eneste hjælpeverbum der anvendes i kombination med supinum, er *ha* som etymologisk svarer til dansk *have*, men som har en anden funktion og kodning i kraft af at det er det eneste hjælpeverbum. Der findes konstruktion med *få* som i dansk, men det er heller ikke i svensk et ægte hjælpeverbum (det styrer subjektet som skal være human agent, jf. SAG: III, 274). *Ha* bruges uanset om der dannes perfektumkonstruktion med transitive verber (29) eller intransitive verber (30), verber med subjekts- overgang (31) eller verber uden (29), og telicitetsneutrale intransitiver (32).

- (29) Lasse har ät-it-0 kakan
spise-SUP-AKT
- (30) Lasse har gråt-it-0
græde-SUP-AKT
- (31) Lasse har fall-it-0
falde-SUP-AKT
- (32) Lasse har gå-t-0 (hem/runt)
gå-SUP-AKT

Bemærk at (32) kan tolkes såvel telisk som atelisk (og at konstruktionen kan entydiggøres med telisk eller atelisk adverbium). Diatesen betyder at der dannes passiv perfektum med supinum som stadig kombineres med *ha*:

- (33) kakan har ät-it-s
spise-SUP-PAS
- (34) det har arbета-t-s mycket
arbejde-SUP-PAS
- (35) huset har äg-t-s av nykterhetsrörelsen
eje-SUP-PAS

Det svenske perfektumsystem er således enklere og mere systematisk end det danske i den forstand at der kun er ét hjælpeverbum (og dermed ikke nogen afstemning af valget af hjælpeverbum i forhold til leksikalsk semantik), at supinum kun bruges til perfektum, og at diatese specificeres som en regelmæssig morfologisk opposition.

3.2.1. Svensk perifrastisk passiv med *participium*

I modsætning til i dansk dannes den svenske perifrastiske passiv ikke med supinum, men med perfektum participium. Denne adjektiviske verbalafledning bøjes nominalt og skal kongruere med subjektet i numerus som en prædikativkonstruktion, her med eksempler på passiv med participium af et stærktbøjet verbum (36a og 36b) og et svagtbøjet verbum (37a og 37b):

- (36a) demonstranten blev skjut-en-0
skyde-PERF-SG
- (36b) demonstranterna blev skjut-n-a
skyde-PERF-PL
- (37a) hon blev häkta-d-0
arrestere-PERF-SG
- (37b) dom blev häkta-d-e
arrestere-PERF-PL

Den perifrastiske passiv ligner altså en regulær prædikativkonstruktion, og man kan overveje om der er tale om en egentlig grammatikaliseret passiv eller bare en prædikativkonstruktion med passiv funktion på etisk, men ikke emisk niveau (jf. Dyvik 1980: 100-106). Under alle omstændigheder er perifrastisk passiv klart afgrænset i forhold til supinumformen og perfektumkonstruktionen.

3.2.2. *Supinum betyder retrospektivitet*

På grund af supinums eksklusive funktion i svensk ved man at der er tale om en perfektumkonstruktion når der optræder en supinum, i modsætning til forholdene i dansk. Dermed ved man også at der udtrykkes retrospektivitet, altså førtidige forhold i et efterfølgende referencetidspunkts perspektiv. Man kan således konkludere at svensk supinum koder retrospektivitet.

3.2.3. *Hjælpeverbet er redundant*

Hvor de danske hjælpeverber specificerer telicitet og indgår i fastlæggelse af perfektum vs. passivkonstruktion, bidrager det svenske *ha* ikke med meget. Verbet er bærer af modus-/tempus-morfologi, men udover som modus-/tempusbærer er *ha* redundant. Dette er grundlaget for at *ha* er optionelt i kontekster med markering af modus/tempus på højere niveau (pladsen for det mulige, men udeladte hjælpeverbum markeres med underscore):

(38) hon berättade att hon __ ätit kakan

(39) hon kunde __ ätit kakan

I (38) er modus og deiktisk tempus fastlagt af verbet *berättade* i oversætningen, og i (39) er disse kategorier fastlagt i det finitte modalverbum *kunde*.

Redundansen i *ha* som hjælpeverbum i svensk står i modsætning til de vigtige, ikke-redundante semantiske specifikationer der knytter sig til supinums hjælpeverber i dansk, jf. 3.1.5. og 5.1.

4. Indeksikalitet

Forskellene mellem supinum i dansk og svensk og anvendelsen af supinum i de to sprog betyder at dansk og svensk supinum må gives forskellige semantiske beskrivelser; de betyder forskellige ting. Som teoretisk værktøj til denne beskrivelse vil jeg bruge begrebet indeksikalitet.

Peirce skelner som bekendt mellem tre tegntyper: symbol, ikon og indeks (jf. Shapiro 1983: 39-45). Forskellen mellem disse tre typer – eller tegnfunktioner – er beskrevet af Anttila således:

Symbols entail learned associations between form and meaning, indexes express material relation (factual, existential contiguity) between meaning and form (smoke for 'fire', in language *now, here, I*), and icons express formal, factual similarity between meaning and the meaning carrier (photos, *peep, thump*, etc.) (Anttila 1975: 10-11).

Eksemplerne på sproglige indekser er her deiktiske størrelser såsom personlige pronominer. Udover sådanne situationelle sproglige indekser kan man også beskrive strukturelle indekser der har som tegnfunktion at pege på noget andet end sig selv i den sproglige kontekst, internt i strukturen. Dette har Anttila m.fl. (bl.a. Andersen (1980: 27-30; 2008: 29-30)) beskrevet for allomorfer.

4.1. Allomorfer som indekser

Ved bundne allomorfer bestemmes valget af allomorf af den kontekst som tegnet optræder i. Såvel stammer som bøjningsendelser kan udvise allomorfi, og Anttila giver et eksempel på indflydelsen fra konteksten i valget af allomorfer for adjektivstammen *sane* i engelsk (Anttila 1975: 12):

(40) sane vs. san-ity [seyn] vs. [san]-

Eksempel (40) viser at den allomorfske variation i vokalværdi, [ey] vs. [a], er bestemt af hvorvidt adjektivstammen skal fungere som adjektiv eller skal indgå i afledning, fx til substantiv med tilføjelsen af *-ity*. Dette giver allomorferne en indeksikalsk funktion: De peger på deres kontekst. Anttila skriver om allomorfernes indeksikalske funktion:

Allomorphs ... represent rationalized variety by adding a considerable indexical overlay to morphemes ... they refer beyond their own boundaries ... they exemplify contiguity within the structure of grammar (Anttila 1975: 13).

Allomorfi-indeksikaliteten, og andre former for indeksikalitet der måtte bero på forskellige manifestationer af samme størrelse, fokuserer på tilskrivning af semiotiske funktioner til varianter. Imidlertid kan den strukturelle indeksikalitet bredes ud til også at dække udpegende funktion i kraft af en størrelses blotte tilstedeværelse, uanset om der foreligger variation eller ej.

4.2. Medfølgende viden om kookkurens

Udpegningen af samtidigt tilstedeværende størrelser finder i princippet sted i alle de tilfælde hvor tilstedeværelsen af et sprogligt tegn X er forbundet med tilstedeværelsen af noget andet. Denne bredere form for strukturel indeksikalitet kan defineres som *medfølgende viden om kookkurens* – altså: hvad man ved om samtidigt tilstedeværende størrelser når X optræder. Hvis X er forbundet med en sådan viden om kookkurens, er X et tegn med indeksikalsk funktion, og jo mere vægt der ligger på denne funktion, jo mere præger indeksikaliteten det pågældende tegns semiotiske profil.

Udpegning af andre størrelser i syntagmet er knyttet til afhængighedsrelationer. Hvis X aldrig optræder uden tilstedeværelse af Y – hvilket jo er betingelsen for at viden om kookkurens kan etableres som en del af den semiotiske kode – er X afhængig af Y (ingen X uden Y). Dermed kan strukturel indeksikalitet forbindes med teorier om syntaktisk dependens, hvorved den strukturelle indeksikalitet bliver en semiotisk vinkel på syntaktisk struktur. Med den kohærensfunction der ligger i at signalere kontekstuelle sammenhænge, kan strukturel indeksikalitet, forstået som viden om kookkurens, anses for en udfoldning af det funktionelle grundlag for dependensbaseret grammatisk

struktur. Indeksikaliteten i dependensstrukturer er et emne der kalder på yderligere analyse, hvilket der dog ikke er plads til i nærværende artikel.

En størrelses indeksikalske funktion kan være at pege på tilstedeværelse af semantiske komponenter som størrelsen selv mangler, og dette er en pointe i forhold til den danske supinum.

5. Supinums indeksikalske og symbolske funktion i dansk og svensk

På baggrund af beskrivelsen af supinums funktion i dansk og svensk i afsnit 3 og med den semiotiske analyse af tegnfunktion og strukturel indeksikalitet som teoretisk redskab er det muligt at formulere en præcis beskrivelse af forskellen på dansk og svensk supinum. Netop det strukturelle indeksikalitetsbegreb kan anvendes til at begribe den tilsyneladende tomme indholdsside i det danske morfologiske tegn supinum. I forbindelse hermed kan der kastes lys over forholdet mellem supinum og infinitiv i dansk såvel som i svensk. Hermed knyttes forståelsen af supinum til denne forms rolle i relation til resten af infinitivsystemet i overensstemmelse med klassiske strukturelle analyseprincipper.

5.1. Dansk supinums indeksikalske funktion

Den danske supinums fundamentale funktion er indeksikalsk. Supinum peger på to kookkurensener. For det første udpeges supinums hjælpeverbumparadigme. Ved fravær af et hjælpeverbum, som i konstruktionerne objekt og subjekt med supinum, opfører helheden sig som konstruktion med *være*, og man kan derfor beskrive fraværet af et eksplicit hjælpeverbum som en nulvariant af *være*, jf. afsnit 3.1.4. For det andet peger supinum på diatesespecifikation, og denne funktion er knyttet til det morfologiske grundlag for supinums indeksikalske karakter. Supinums indeksikalitet beror på samarbejdsafhængigheden som er forbundet med fraværet af egen diatesemorfologi; idet supinum "mangler" et diatesevalg, som ellers er en gennemgående grammatisk kategori i verbalformernes morfologi, kalder supinum på en specifikation af diatese i den syntagmatiske kontekst. Dermed kan man sige at manglen på diatesespecifikation er grundlaget for eller ligefrem årsagen til den indeksikalske funktion.

Diateseløsheden og den indeksikalske funktion er kernen i supinums oppositionelle forhold til infinitiv og dermed i det strukturelle valg mellem supinum og

infinitiv. Den danske infinitiv har det tilfælles med supinum at dens semantik forekommer uhyre vag og vanskelig at definere med positive, konceptuelle begreber. Ofte omtales infinitiv som den verbalform der ikke bidrager med andet end verbalstammens indhold (jf. Haspelmath 1989: 287; Jakobson 1971: 142), eller den betegnes negativt som verbalformen der mangler person- og numerusbøjning (i fx latin) eller, for dansks vedkommende, formen uden tempus- og modusvalg (GDS: 667). De nominale funktioner som fx subjekt (*at skrive er skønt*) knytter sig til *at*-infinitiv som i GDS netop betegnes som den nominale infinitiv dannet ved afledning med *at* i modsætning til den verbale infinitiv (nul-infinitiv, GDS: 206). Idet supinum ikke synes at have nogen specificerbar symbolsk betydning – fx et konceptuelt indhold som retrospektivitet – må man undre sig over hvad der egentlig udgør indholdskontrasten mellem supinum og infinitiv og motiverer opretholdelsen af adskillelsen mellem dem. Med redegørelsen for supinums indeksikalske funktion baseret på diateseløshed kan det semantiske domæne for oppositionen mellem supinum og infinitiv udpeges som det komplekse fænomen diateseindeksering, et abstrakt og meget strukturelt indholdsfelt der giver instrukser om relationer og samarbejdsstruktur i de syntagmer som infinitterne indgår i. Det komplekse i diateseindekseringen ligger i måden hvorpå hjælpeverberne og de kategorier der specificeres af disse, er inddraget i den indeksikalitet der altså findes hos supinum, men som er fraværende – eller som i hvert fald har en helt anden karakter – hos infinitiv. Den nærmere karakteristik af infinitivs semiotiske profil og sammenstilling af symbolsk og indeksikalsk funktion kan udover det her antydede ikke udfoldes yderligere i denne sammenhæng.

5.2. *Svensk supinums symbolske semiotiske profil*

Svensk supinum har ikke den samme form for indeksikalske karakter som den danske. Den har en ganske klar symbolsk funktion idet den som beskrevet i afsnit 3.2. udtrykker retrospektivitet. Dermed er der en klar symbolsk, konceptuel relation og opposition mellem supinum og infinitiv i svensk: de to verbalformer udtrykker retrospektivitet vs. non-retrospektivitet (infinitiv tager ikke stilling til retrospektivitet, men får oftest tolkning i kontrast til retrospektivitet, nemlig som samtidig eller konsekutiv i forhold til et finit, jf. SAG: III, 606-607, 616-617).⁸ Den indeksikalske funktion der i dansk er knyttet til det

---

8. For at en infinitivhelhed skal kunne betegne retrospektivitet, eller forudgående begivenhed, skal der vælges perfektums infinitiv, dvs. *ha* i infinitiv (evt. udeladt, jf. 3.2.4) + supinum (SAG: III, 617). Det er dermed under alle omstændigheder supinum der udtrykker retrospektiviteten.

at kalde på en ekstern diatesespecifikation, er naturligt nok fraværende idet svensk supinum jo har sin egen tilknyttede morfologiske diatese.

Supinums hjælpeverbum *ha* er derimod indeksikalsk. Som grammatisk verbalstamme bærer *ha* tempus/modus-bøjningen, men udover denne funktion som vehikel for finithed er hjælpeverbet rent indeks for supinum. Netop denne eksklusivt indeksikalske funktion gør *ha* optionelt i kontekster med anden fastlæggelse af tempus/modus; optionaliteten er baseret på redundans og fravær af symbolsk kerne. Den danske hjælpeverbumskategori er ikke optionel fordi den har mere indhold end blot som tempus/modus-bærer og supinumindeks.

6. Konklusion

På trods af generelle ligheder mellem dansk og svensk og på trods af at supinums form og funktion i de to sprog ved første øjekast måtte forekomme næsten identiske, viser den her præsenterede analyse at der er væsentlige forskelle melle sprogene på dette punkt. For at indfange og beskrive forholdene omkring supinum i de to sprog hver især og forskellene mellem dem har det vist sig nyttigt at anlægge et semiotisk perspektiv på kodningen i morfologiske tegn hvor begrebet indeksikalitet spiller en central rolle, særligt som en undersøgelse af medfølgende viden om kookkurensen.

Endskønt den danske supinum har som primær funktion at indgå i de retrospektive tempora – perfektumkonstruktionerne – og i perifrastisk passiv, koder supinum morfemet ikke retrospektivitet eller passiv. Verbalformen supinum ‘mangler’ diatese, hvorfor den kalder på diatesespecifikation i den konstruktions kontekst. Svensk supinum derimod koder retrospektivitet, netop fordi den er holdt ud fra perifrastisk passiv. Den svenske supinum har sin egen morfologiske diatese i form af bøjningsvalg mellem aktiv og passiv i tilknytning til supinumendelsen.

Dansk supinum har ikke et symbolsk indhold, men er rent indeksikalsk. Den har funktion som strukturelt indeks for diatese og for hjælpeverbumparadigmet (*have, blive og være* eller nulvarianten af *være*). Denne udpegende funktion skaber oppositionen til infinitiv fordi supinum ikke betyder retrospektivitet. Diateseløsheden og den dermed forbundne diateseindeksering er grundlaget for brugen af supinum til både perfektum, passiv og hjælpeverbum-

løse konstruktioner. Svensk supinum peger hverken på diatese eller på et hjælpeverbumparadigme. Den har det symbolske indhold retrospektivitet som oppositionsbasis i forhold til infinitiv, og fordi den har sin egen diatesespecifikation, bruges den ikke til perifrastisk passiv – det gør derimod netop det diateseløse participium.

Analysen af dansk og svensk supinums semiotiske profiler og den semiotiske organisering af konstruktioner med supinum og hjælpeverbum i de to sprog viser at dansk og svensk på dette punkt i store træk er spejlvendt organiseret: groft sagt er supinum i dansk indeksikalsk og hjælpeverbet symbolsk, mens supinum i svensk er symbolsk og hjælpeverbet indeksikalsk. Dermed træder sammenhængen mellem morfologisk og syntaktisk organisering tydeligt frem. Det syntaktiske samarbejde og den morfologiske kodning er forbundne aspekter der må analyseres som et komplekst grammatisk system; dette er dansk og svensk supinum et godt eksempel på.

Henvisninger

- Andersen, H. (1980). Morphological change: towards a typology, i J. Fisiak (red.) *Recent Developments in Historical Morphology*, Haag: Mouton, 1-50.
- Andersen, H. (2008). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i Th. Eythorsson (red.) *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal papers*, Amsterdam: John Benjamins, 1-44.
- Anttila, R. (1975). *The Indexical Element in Morphology*. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge 12. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Becker-Christensen, C. (2001). Den grædte pige og lignende historier. Om perfektum participium efter *blive* og *være* og som adled, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åbninger. Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001*, København: Hans Reitzels Forlag, 119-139.
- Christensen, R.Z. & L. Christensen (2005). *Dansk Grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Diderichsen, P. (1976). *Elementær Dansk Grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.
- Dyvik, H. (1980). Har gammelnorsk passiv?, i E. Hovdhaugen (red.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980*, Oslo: Universitetsforlaget, 81-107.
- GDS = Hansen & Heltoft (2011).

- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, i kommission hos Syddansk Universitetsforlag.
- Haspelmath, M. (1989). From purposive to infinitive – A universal path of grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* 10 (1-2), 287-310.
- Jakobson, R. (1971). Shifters, verbal categories, and the Russian verb, *Selected Writings* II, Haag & Paris: Mouton, 130-147.
- SAG = Telemann, Hellberg & Andersson (1999).
- Shapiro, M. (1983). *The Sense of Grammar. Language as Semeiotic*. Bloomington: Indiana University Press.
- Telemann, U., S. Hellberg & E. Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), bd. I-IV. Stockholm: Svenska Akademien.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca & London: Cornell University Press.

Peut-être smidt ud til højre.

Lidt om *peut-être*s mange betydninger

Henning Nølle

Adverbiet *peut-être* er et af de mest fascinerende ord i fransk. Ved første øjekast synes det blot at udtrykke den epistemiske modalitet 'mulighed'; men ved nærmere eftersyn viser det sig at have en lang række anvendelser hvori det udtrykker en bred vifte af betydninger strækkende sig fra den 'logiske' modale betydning via strukturerings-, argumentations- og fokaliseringseffekter til interaktionelle funktioner der har med polyfoni, høflighed, nedtoning og 'optoning' m.m. at gøre. En lang række faktorer som placering i sætningen, prosodi og kontekstuelle forhold spiller ind. I denne artikel vil jeg kort nævne en række forskellige anvendelser af adverbiet, for derefter at koncentrere mig om ytringer med højreekstraponeret *peut-être*. I denne position udviser *peut-être* en særlig stor variation mht. funktion og betydning. Jeg vil skitsere en modular analyse der på systematisk vis tager højde for de involverede parametre.

1. *Peut-être*s funktioner og placeringer i sætningen

Peut-être er et modalt sætningsadverbial og dets standardposition er derfor umiddelbart efter det finitte verbal¹ som i (1):

- (1) Pierre viendra *peut-être* demain.
'Pierre kommer måske i morgen'

I denne position synes *peut-être* umiddelbart blot at have logikernes epistemiske modale funktion og betydningen af (1) skulle således kunne formaliseres som i (1'):

- (1') ◇ ('Pierre viendra demain')

---

1. Som alle andre sætningsadverbialer findes *peut-être* også ofte i ytringer uden finit verbal samt i forskellige former for indskud (Nølle 1993b). Disse anvendelser ser jeg imidlertid helt bort fra i denne lille artikel.

Romben symboliserer den epistemiske modalitet ‘mulighed’. Ytringen skulle således betyde at enten kommer Pierre i morgen eller også kommer han ikke uden at der er nogen præference for den ene eller den anden mulighed. Hvis vi ser på de naturlige fortsættelser af (1), ser vi imidlertid at det er mere kompliceret end som så:

- (1a) ☺² ....., il vaut mieux préparer sa chambre.
 ‘....., vi må hellere gøre hans værelse klar’
- (1b) ☹³ ....., donc pas besoin de préparer sa chambre.
 ‘....., der er altså ingen grund til at gøre hans værelse klar’

Peut-être er altså klart orienteret mod den positive mulighed, så selv i dette simple eksempel er logikernes formelle beskrivelse utilstrækkelig.

Som andre modale sætningsadverbialer kan *peut-être* imidlertid placeres mange andre steder i sætningen. Alle mulighederne er angivet i (2):

- (2) 1, Paul 2, a 3 vendu (4) sa voiture 5. (komma angiver et obligatorisk intonationsbrud/pause)
 ‘ Paul har solgt sin bil’

Peut-être står problemløst på pladserne 1, 2, 3 og 5 og i talesproget støder man også på adverbialet på plads 4, endda både med intonationsbrud på begge sider og med intonationsbrud kun til venstre. Som vi ser er det dog kun på plads 3 at adverbialet integreres prosodisk i ytringen. På alle de andre pladser udgør adverbialet sit eget intonem. Til de forskellige pladser svarer der imidlertid forskellige pragmatiske betydninger. På plads 1, synes adverbialet at gå på hele ytringen uden at have nogen tilknytning til en enkelt størrelse. På plads 2, fremhæver *peut-être* i en vis forstand⁴ subjektet, medens plads 3 ikke umiddelbart synes at fremprovokere nogen speciel pragmatisk eller tekstuel effekt. Endelig giver plads 5 anledning til en lang række betydningsnuancer

-
2. Jeg benytter symbolet ☺ til at angive at ytringssekvensen er umiddelbart vellykket; den kan forstås uden at man skal indtænke en helt speciel situation.
3. Jeg benytter symbolet ☹ til at angive at sekvensen forekommer underlig eller uacceptabel og at dens eventuelle tolkning kræver specifikke hypoteser om udsigelsessituationen.
4. Man kan vise at adverbialet på denne plads angiver at *Paul* er nyt tema lokalt, men gentaget tema globalt. Se Nølle (1993a) for en nærmere analyse af de særlige pragmatiske betydninger der knytter sig til hver af pladserne i (2).

som netop er emnet for denne artikel. Man kan vise at denne forbløffende opførsel som *peut-être* udviser, kan forklares ved at det er et ytringsadverbial, dvs. et adverbial der går på ytringens indhold og tilføjer en kommentar til dette.

*Peut-être*s pragmatiske og tekstuelle betydninger er imidlertid ikke udtømt ved de muligheder der opstår som følge af adverbialets plads i den lineære struktur. Mange andre faktorer spiller også ind. Ytringen i (3) er sådan et eksempel:

- (3) Peut-être que tu es resté chez toi toute la nuit, mais je t'ai vu au café à minuit.
'Måske blev du hjemme hele natten, men jeg så dig på café ved midnatstid'

Man fornemmer klart at adverbialet i denne ytring så at sige 'annoncerer' fortsættelsen med *mais*. Adverbialet har her den tekstfunktion jeg har foreslået at kalde *annoncør* (*annonceur* på fransk, fx Nøkke under udg.).

Et andet vigtigt karakteristikum ved *peut-être* er at det modsat de andre ytringsadverbialer i visse tilfælde kan stå lige efter nægtelsen. Normalt er dette dog ikke muligt:⁵

- (4) ⊗ ⊗ Pierre n'est pas peut-être reparti.
'Pierre er ikke måske taget af sted igen'

Vi støder imidlertid på mange eksempler af typen eksemplificeret i (5):⁶

- (5) En pensant de cette manière, ne méconnaissons-nous pas peut-être la grandeur de Dieu ?
'Når vi tænker på den måde, underkender vi så ikke måske Guds storhed?'

*Peut-être*s betydnings- og funktionspotentialer er altså i alle henseender meget rigt, og så er vi endda ikke færdige endnu. Vi er slet ikke nået til emnet for denne artikel, nemlig *peut-être* smidt ud til højre. I denne (højre)dislokerede position kan *peut-être* undertiden få betydninger der synes helt uden sam-

5. Bortset fra den metalingvistiske nægtelse der kan ramme et hvilket som helst element i sætningen. Bemærk således at (4) er acceptabel i en særlig kontekst med stærktryk på *heureusement*.
6. For en analyse af *peut-être*s forhold til nægtelsen, se Nøkke (2005).

menhæng med den epistemiske modale værdi vi normalt antager som dens 'grundbetydning'. Lad os se nærmere på nogle af disse eksempler:

2. Nogle eksempler på *peut-être* smidt ud til højre

Man kan skelne mellem tre hovedtyper af tolkninger som *peut-être* kan give anledning til når det er højredislokeret. Ytringerne (6) til (9) er eksempler på disse tre hovedtyper,⁷ hvor den sidste type igen har to undertyper ((8) og (9)):

- (6) Il parlera bien sûr, peut-être.
'Han vil selvfølgelig sige noget, måske'
- (7) Paul a vendu sa voiture, peut-être.
'Paul har solgt sin bil, måske'
(Paul har måske solgt sin BIL)
- (8) Nous sommes des milliardaires, peut-être !
'Vi er milliardærer, måske!'
(Er VI måske milliardÆrer)
- (9) J'ai droit à la parole, peut-être !
'Jeg har ret til at tage ordet, måske!'
(Har JEG måske ikke ret til at tage ordet!)

Vi kan karakterisere de tre mulige læsninger af *peut-être* som henholdsvis en 'eftertankelæsning', en 'fokaliseringslæsning' og en 'udsigelsesforstærkerlæsning'. (6) er et eksempel på første type. I denne ytring giver taler ved at tilføje adverbialt indtryk af at han kommer i tanke om at han ikke var helt sikker på at "han" vil sige noget. I (7), eksempel på fokaliseringslæsningstypen, fremhæver det derimod *voiture* (det er sin bil og ikke noget andet Paul har solgt)⁸. Endelig er (8) og (9) eksempler på 'udsigelsesforstærkerfunktionen'. De to ytringer adskiller sig indbyrdes ved at (8) oftest vil blive genstand for en negativ læsning svarende til "Vi er (sandelig) ikke milliardærer!", medens (9) snarere er positiv med betydningen "Jeg har (sandelig) ret til at tage ordet!".

7. Vi skal imidlertid se at alle de fire ytringer også i særlige situationer kan tolkes på anden måde, så de tolkninger jeg diskuterer her er altså snarere at betegne som de prototypiske tolkninger.

8. Det skal dog understreges at prosodien også er meget forskellig i de to tilfælde. Det vender jeg tilbage til i afsnit 4.1 og 4.2.

Hvordan kan det være at *peut-être* får så forskellige betydninger i de fire ytringer? Hvad er det for nogle egenskaber ved ytringerne der leder os til de fire læsninger? Er de mon at finde i den sproglige form (de anvendte leksemer, den syntaktiske struktur osv), i konteksten (udsigelsessituationen, samtalepartnerens gensidige forventninger osv), i den anvendte intonation eller i en kombination af alle disse faktorer? Og så er det endda endnu mere kompliceret, for faktisk er de læsninger vi har set på, ikke de eneste mulige for de fire ytringer. Hvorom alting er, synes alt at pege på at prosodien spiller en afgørende rolle. Således vil (7) hvis den udtales med samme melodiske mønster som det vi går ud fra for (6), også straks være tilbøjelig til at blive tolket som om *peut-être* er tilføjet som eftertanke. Hidtil har prosodiens rolle for betydningen af højreekstraponeret *peut-être* imidlertid praktisk taget slet ikke været studeret; men takket være helt nye prosodiske analyser er vi nu i stand til at se nærmere på denne faktor.

3. Et problematisk intonem

Det er især Alain Berrendonnens arbejde der har bidraget med ny vigtig indsigt. Denne lingvist har i en artikel fra 2008 set nærmere på de prosodiske forhold der er knyttet til den højreekstraponerede position i den franske ytring, idet han har undersøgt hvilken form det anvendte intonem kan antage. Normalt betragter man det som udtalt med monoton melodi på et dybt niveau, det er det såkaldte parentesintonem. Ved hjælp af analyser i laboratoriet har Berrendonner imidlertid vist at dette langt fra altid er tilfældet, faktisk er det snarere undtagelsen end reglen. Intonemets udtale afhænger således på afgørende vis både af det forudgående intonem og af det ekstraponerede element. Oftest arver det det forudgående intonems niveau og melodi i en reduceret form; men som sagt afhænger resultatet også af den involverede sproglige størrelse. Efter at have analyseret en række forskellige eksempler konkluderer han:

... den melodi de højreekstraponerede konnektorer og diskurspartikler udtales med, er ikke en simpel afspejling af den forudgående, prosodiske enhed, men den varierer alt efter disses egen semantik. (2008: 673; min oversættelse⁹)

9. ... la mélodie des articulateurs détachés à droite n'est pas un simple reflet conditionné de l'unité prosodique qui précède, mais varie en fonction de leur contenu sémantique propre.

Berrendonner har undersøgt ytringer med partiklen *hein!* ('ikke sandt!') der kalder på en reaktion fra samtalepartneren, og det er netop denne interaktionelle funktion der forklarer at *hein!* udtales med stigende intonation, som et reduceret fortsætterintonem. Berrendonner har ikke undersøgt nogen ytringer med højreekstraponeret *peut-être*. Som vi har set, kan dette adverbium have flere forskellige funktioner i denne position, og som vi skal se, bekræfter et nærmere studium af de prosodiske forhold Berrendonnens resultater idet der viser sig at være en snæver sammenhæng mellem intonemets form og *peut-être* funktion i ytringen.

4. Hvad kommer *peut-être* til at betyde?

Lad os da se nærmere på hvad det er der gør at *peut-être* er i stand til at få så forskellige funktioner som de fire vi har afdækket ovenfor. Det viser sig at der er en bred vifte af forskellige faktorer involveret. Således spiller foruden intonationen både modalitet, fokalisering, rækkevidde (scope), udsigelsesoperationer og polyfoni ind. En egentlig forklaring på de observerede pragmatiske betydninger kræver derfor en modulær analyse som kan tage højde for alle disse fænomener. Denne analyse ville ty til instruksional semantik og ville søge at give en forklaring der på én gang tager højde for det rent sproglige bidrag (semantikken) og de kontekstuelle faktorer der spiller ind i de konkrete ytringer som indeholder *peut-être*. En sådan systematisk analyse ville dog sprænge rammerne for nærværende artikel, og jeg vil derfor koncentrere mig om at se på intonemets betydning, for der er næppe tvivl om at denne parameter er helt afgørende. I det følgende vil jeg derfor under eksemplerne skitsere deres prosodi, og jeg vil omtale ytringen minus *peut-être* som kernesætningen.

4.1. Eftertankelæsningen

Lad os først se på 'eftertankelæsningen' som vi så et eksempel på i (6):

- (6) Il parlera bien sûr, *peut-être*.

'Han vil selvfølgelig sige noget, måske'

Man har her klart en fornemmelse af at *peut-être* er tilføjet efter at taler så at sige var færdig i første omgang; det er i hvert fald det han ønsker at give indtryk af. Det er som om taler efter at have færdiggjort ytringen kommer i tanke om at det han sagde vist ikke var helt rigtigt, og derfor modificerer han indholdet. Som Berrendonner har bemærket, er der tale om en slags ikonicitet mellem denne læsning og prosodien. For det første er man nok tilbøjelig til at opfatte en pause før *peut-être*. Det giver indtryk af at der er tale om to adskilte ytringer, hvor den anden ytring genoptager den første i en elliptisk form. Det synes i det hele taget vanskeligt i praktiske analyser at foretage skellet mellem en og to ytringer. For det andet udtales *peut-être* med en melodi der er en reduceret udgave af kernesætningens melodi, altså med et reduceret afslutterintonem og slet ikke med det monotone parentesintonem som vi skal se at adverbialet udtales med i de andre eksempler.

I den konkrete ytring i (6) er der flere fænomener der spiller sammen for (næsten) at påtvinge denne læsning. For det første medfører tilstedeværelsen af sætningsadverbialet *bien sûr* sidst i kernesætningen at denne nødvendigvis afsluttes på et dybt niveau. Det skyldes at sætningsadverbialer ikke kan underkastes fokalisering.¹⁰ Den prosodiske konsekvens er at vi samlet får et afslutterintonem og dermed ideen om at en fortsættelse af ytringen er blokeret; altså har vi to ytringer. For det andet har *peut-être*, der lige som *bien sûr* er et sætningsadverbial, ingen selvstændig betydning; det kommenterer altid noget og i (6) er dette noget nødvendigvis indholdet af kernesætningen, hvilket understreges ved den intonative kopiering. For det tredje har tilstedeværelsen af *bien sûr* i kernesætningen også den effekt at *peut-être* umiddelbart opfattes som en korrektion af den sikkerhedsnuance *bien sûr* angiver, altså som en eftertanke.

4.2 Fokalisatorlæsningen

Lad os nu se på eksempel (7):

- (7) Paul a vendu sa voiture, peut-être.

‘Paul har solgt sin bil, måske’

10. Bortset fra metalingvistisk fokalisering der kan ramme en hvilket som helst sproglig størrelse.

Strukturelt ligner eksempel (7) eksempel (6) til forveksling, og lad os da også straks slå fast at (7) godt kan udtales med samme prosodiske mønster som (6), hvorved den også vil få en eftertanke-læsning. Imidlertid er man, når man ikke råder over en specifik kontekst, snarere tilbøjelig til at udtale (7) som skitseret under eksemplet, dvs. med en udtale hvori *peut-être* får en monoton udtale på et (relativt) dybt niveau. Med andre ord, *peut-être* bliver udtalt med det prototypiske parentesintonem. Dette udløser en helt speciel fremhævelseseffekt: Det er sin bil Paul har solgt, og ikke fx sin båd. Vi genfinder her det samme prosodiske skema som det vi nødvendigvis får når *peut-être* befinder sig i position 2, i skema (2):

(10) Paul, peut-être, a vendu sa voiture.

Man kan vise (Nølle 1996) at indskud af et udtryk med vist betydning i Wittgensteins forstand (1961: §4.022sv)¹¹ altid automatisk udløser dette skema hvori intonemet umiddelbart foran indskuddet afsluttes med en særlig kraftigt stigende melodi og et stærktryk. Denne særlige form for fortsætterintonem markerer altid et specialfokaliseringsdomæne, og deraf følger at *voiture* bliver fokaliseret i (7) ligesom det er tilfældet med *Paul* i (10). Den særlige tolkning vi har kunnet iagttage i (7), kan altså forklares ved hjælp af en kombination af regler der er knyttet til fokaliseringsprocessen, og regler der vedrører anvendelsen af sætningsadverbialer.

4.3. Udsigelsesforstærkerlæsningen

Medens *peut-être* i ytringerne (6) og (7) bevarer sin (grundlæggende?) epistemisk modale betydning, synes adverbialet helt at miste denne værdi i ytringerne i (8) og (9) hvor det i stedet for får en form for udsigelsesforstærkende funktion. I begge tilfælde bliver der tale om et udråb; men for at gøre det hele endnu mere kompliceret er det i (8) en negativ læsning af udråbet der forstærkes, medens det i (9) er den positive læsning der forstærkes.

4.3.1. Negativ forstærkning

Lad os se på (8) først:

(8) Nous sommes des milliardaires, peut-être !

‘Vi er milliardærer, måske!’

11. Ifølge Wittgenstein kan det der er sagt, bekræftes, benægtes osv., mens det der er vist, ikke er tænkt som eventuel genstand for diskussion.

Det er påfaldende at (8) har stort set samme struktur og intonation som (7), men en helt anden betydning. I en nærliggende tolkning af (8) vil ytringen således betyde noget i retning af “Vi er sandelig ikke milliardærer!”. Hvordan kan denne dramatiske betydningsforskel opstå? Er det syntaksen (det ser ikke umiddelbart sådan ud)? er det de anvendte leksemer? er det konteksten/situationen? eller...? Der er næppe tvivl om at der er tale om et samspil af alle disse faktorer, og det ville føre for vidt at foretage en tilbunds gående undersøgelse her; men vi kan da notere at selv en lille ændring af en af disse parametre kan føre til store betydningsændringer. Således er det bemærkelsesværdigt at man ved en simpel ændring af verbets tempus i (7) kan opnå en lignende effekt som i (8):

(11) Paul aurait vendu sa voiture, peut-être(!?)

‘Paul skulle have solgt sin bil, måske’

Under passende forhold kan (11), hvori vi i forhold til (7) blot har erstattet *passé composé* med *conditionnel passé*, nemt få en betydning i retning af “Paul har sandelig ikke solgt sin bil!”. Denne læsning kan uden tvivl forklares ved hjælp af den polyfoniske nuance der er knyttet til anvendelsen af *conditionnel* (Korzen & Nølke 2001).

Her vil jeg imidlertid koncentrere mig om den mekanisme der, tror jeg, er afgørende for denne betydningsafledning hvori *peut-être* mister sin primære epistemisk modale værdi. Jeg tror det drejer sig om ironi. Lad os se på hvad der sker hvis med (8) hvis vi udelader *peut-être*:

(12) Nous sommes des milliardaires !/?

I (12) er det vanskeligt at vide om det drejer sig om et udråb eller et spørgsmål. De to sproghandlinger synes at smelte sammen her. Vi kan fx forestille os en situation hvor en far henvender denne ytring til sin teenagersøn som nu igen vil bruge en masse penge. I det tilfælde vil udråbet nærmest fungere som en bebrejdelse eller et afslag, for det er jo klart for begge to at de ikke er milliardærer. Men ved hjælp af et udråb at påstå noget som soleklart er forkert, det

er at ironisere. Faderen optræder som en “falsk naiv”¹² (Berrendonner 2002) som naivt tror på noget der er modsat virkeligheden. Mere præcist **konstruerer** han en “falsk ytringsafsender” (i ScaPoLineforstand¹³), en bedrager som han selv afslører ved hjælp af indicier i situationen (Atayan & Nølke 2010).

Hvis jeg har ret i denne analyse, hvad er så *peut-être*s rolle i (8):

- (8) Nous sommes des milliardaires, peut-être !
 ‘Vi er milliardærer, måske!’

Intuitivt understreger *peut-être* på en eller anden måde ironien. Adverbialet understreger tilsyneladende at det er modtager (teenagersønnen) der er mål for ironien, fordi det er sin samtalepartner som taler citerer i denne struktur og som han, som falsk naiv, viser tillid. Den kommunikerede mening er altså noget i retning af: “Du mener måske at vi er milliardærer!”. Hvordan kan man forklare denne effekt? Forklaringen må findes i *peut-être*s funktion. Som sætningsadverbial, og derfor som et udtryk der formidler vist betydning,¹⁴ er det altid taler der har ansvaret for *peut-être*, og han kan ikke uddelegere dette ansvar til den falsk naive som han har konstrueret. Men virker denne forklaring? Hvis man lader *peut-être* gå på den hævde som taler har foretaget, får man en mening i retning af: “Måske tror jeg at vi er milliardærer selv om jeg udmærket ved at det ikke er tilfældet”, og det er vel kun muligt hvis der er tale om skizofreni. *Peut-être* må altså nødvendigvis gå på hævde som det, ifølge taler, er modtager der tager ansvaret for, og meningen bliver noget i retning af: “Du mener måske at vi er milliardærer!”. Bemærk at det selvfølgelig meget vel kan være sådan at taler rent faktisk er milliardær og at udråbet således er et glædesudbrud. Denne tolkning synes imidlertid blokeret af tilstedeværelsen af *peut-être*, med mindre taler udtaler *peut-être* med et intonem som er en reduceret kopi af udråbsintonemet:

12. Dvs. at han lader som om han er naiv; men det er blot et skuespil fra hans side.

13. ScaPoLine (Den Skandinaviske polyfoniteori) er en teori der omhandler de polyfone betydningsnuancer der er kodet i sprogsystemet. Den bygger videre på og formaliserer den franske lingvist Oswald Ducrots afdækning af at den enkelte ytring samtidig kan formidle flere synspunkter med forskellige kilder; sproget koder flere stemmer. De ansvarlige for disse synspunkter kaldes diskursindivider, og de konstrueres som billeder af diskursreferenterne. Taler kan konstruere forskellige billeder af sig selv, der iblandt *ytringsafsender* der er et billede af taler som ansvarlig for det sagte her og nu, se Nølke, Flottum & Norén (2004).

14. Se fodnote 11.

- (13) Nous sommes des milliardaires ! Peut-être !

‘Vi er milliardærer! Måske’

Her korrigerer taler sig selv idet han nedtoner sin glæde: “Det er trods alt ikke helt sikkert at vi er milliardærer!”. Denne iagttagelse viser at højreeks-traponeringen af *peut-être* spiller en rolle for den ironiske afledning, for i en situation hvor taler netop har arvet en stor sum penge, kan man meget vel forestille sig et glædesudbrud som i (14)

- (14) Nous sommes peut-être des milliardaires (maintenant) !

‘Vi er måske milliardærer (nu)!’

Når adverbialer er integreret i sætningen, er det altså tilbøjeligt til at bevare sin værdi som epistemisk modalitet, selvom (14) sandsynligvis også kan tolkes på samme måde som (8). Efterstillingen (udsmidningen til højre!!) ledsaget af det intonem jeg har illustreret i (8) trækker imidlertid kraftigt i retning af udråbsbetydningen selv om denne altså ikke er obligatorisk.

4.3.2. *Positiv forstærkning*

Hvordan kan det så være at den samme prosodiske struktur som i (10) får en positiv tolkning i (11):

- (9) J’ai droit à la parole, peut-être !

‘Jeg har ret til at tage ordet, måske!’

Den eneste forskel synes at ligge i forhåndsforventningerne angående udsagnets sandhedsværdi. Det er jo nok sådan at (8) normalt ytres i en situation hvor “vi” ikke er milliardærer, og (9) snarere i en situation hvor taler ønsker at få ordet og mener at han har ret til det.

For at svare på dette spørgsmål må vi se nærmere på (9)’s funktion. Ytringen ser ud til typisk at bruges til at kalde modtager til orden fordi han har reageret

som en der ignorerede at taler har ret til at tage ordet. Adverbialet *peut-être*, som jo altid er på talers kappe, går således på noget i retning af “Du mener måske at jeg ikke har ret til at tage ordet”, altså på negationen af indholdet i (9). De involverede tolkningsmekanismer svarer altså til dem der fører til en negativ læsning af (8), blot fungerer ironimekanismen denne gang to gange: Først ironiserer taler over at hans samtalepartner tror at taler ikke har ret til at tage ordet, selv om han udmærket ved at det ikke er tilfældet. Denne første ironiafledning omformer det propositionelle indhold så man får “Ifølge dig har jeg ikke ret til at tage ordet”. *Peut-être* går så på dette nye indhold, og man får “Du tror måske at jeg ikke har ret til at tage ordet”. Imidlertid fremgår det, som vi forudsætter, klart af situationen at taler rent faktisk har ret til at tage ordet (og ved at modtager ved det) og derved udløses ironiafledning nummer to som gør udsigelsen til en energisk bekræftelse.

Ifølge denne analyse har vi altså dobbelt ironi, og det er konteksten og især den formodede fælles viden der spiller den afgørende rolle; men det er strukturen der påtvinger den første ironiske afledning.

Man kan faktisk finde et argument for denne analyse i det faktum at det samme udsagn kan modtage såvel en positiv som en negativ læsning. Det gælder fx det berømte eksempel som Blinkenberg har citeret i sin afhandling om ordstilling:

(15) Je suis le roi, peut-être !
(1928: 321)

I originalteksten er taler rent faktisk konge og udråbet fungerer som en kalden til orden fuldkommen som (9) gør det. Men hvis det er et ganske almindeligt menneske som kommer med dette udråb, vil (15) nok snarere få en negativ læsning svarende til den i (8). I begge tilfælde har vi altså et kraftigt udråb pga. prosodien; men valget mellem en positiv og en negativ læsning afhænger af konteksten, eller måske mere præcist af det samtalepartnerne formodes at tro eller mene.

5. Opsamling

Vi har set at mange forskellige faktorer har indvirkning på hvilken pragmatisk betydning *peut-être* får når det er smidt ud til højre i ytringen.

5.1. Prosodien

Prosodien har dog vist sig at spille en afgørende rolle. Faktisk adskiller alle tre hovedtyper sig prosodisk fra hinanden. Mine skitse-mæssige illustrationer af de melodiske mønstre har ganske vist givet indtryk af at det samme mønster skulle være knyttet til både fokaliseringslæsningen og udsigelsesforstærkerlæsningen; men hvis vi ser nærmere på prosodien i de to tilfælde, viser det sig at dette er et synsbedrag. Sidste stavelse i kernesætningen udtales nemlig forskelligt i de to læsninger. I fokaliseringslæsningen har den stærktryk og er kort, mens den i udsigelsesforstærkerlæsningen er lidt længere og uden ekstra tryk. Denne lille forskel er en direkte følge af den måde de to prosodiske strukturer er opstået på, hvilket bliver tydeligt hvis vi ser på hvilken udtale vi får når vi fjerner *peut-être*:

- (16) Paul a vendu sa voiture.

- (17) Nous sommes des milliardaires !

Som vi kan se, får vi i første tilfælde et afslutterintonem i stedet for et fortsætterintonem, mens vi i andet tilfælde bevarer den samme melodi – naturligvis forudsat at vi ønsker at bevare udråbet. I dette tilfælde har tilføjelsen af *peut-être* altså ingen indflydelse på hvorledes kernesætningen udtales, derimod er den kraftige stigning og stærktrykket på sidste stavelse som vi iagttog i fokaliseringslæsningen en direkte følge af tilføjelsen af *peut-être*. Det synes at være en klar prosodisk regel på fransk at tilføjelsen eller indskuddet af et parentesintonem automatisk har denne effekt på det forudgående intonem (Nølle 1996).

5.2. Faktorernes samspil

I talesproget er prosodien helt afgørende og kan principielt tvinge en hvilken som helst af de tre læsninger igennem, dog skal der helst være kompatibilitet mellem den intenderede læsning og andre elementer i ytringen. For eksempel vil ytring (6) nok ikke være mulig i eftertankelæsningen og en anden intonation end den angivne vil virke meget ejendommelig. Dette hænger sammen med slutpositionen af sætningsadverbialet *bien sûr*, der udelukker at kernesætningen afsluttes på en høj tone (§ 4.1.).

I skriftsproget spiller prosodien derimod kun en afledt rolle idet den kun er nødtørftigt angivet ved hjælp af tegnsætningen, og da der i alle tre tilfælde er et intonationsbrud før *peut-être* angivet ved et komma, kan prosodien ikke hjælpe os med at adskille de tre læsninger, så her må andre faktorer spille ind. Lad os se nærmere på dem.

Eftertankelæsningen er, som vi har set, den eneste mulige når kernesætningen afsluttes med et sætningsadverbial. Derudover kan den formentlig altid indtolkes, så i den forstand er det den umarkerede læsning, idet de to andre læsninger formentlig kræver tilstedeværelsen af særlige forhold. Disse kan dog være af både sproglig, tekstuel og kontekstuel eller situationel natur. Begge de andre læsninger kræver at kernesætningens sidste element kan fokaliseres. Det skal altså kunne opfattes som resultatet af et valg som taler har foretaget inden for et paradigme af lignende elementer. Når dette er tilfældet, kan alle tre læsninger forekomme; men fokaliseringslæsningen vil formentlig umiddelbart være defaultlæsningen som vi så det i (7). Der skal særlige forhold til at en af de andre læsninger opstår. Eftertankelæsningen kræver at eftertanken kan gå på hele prædikationen og ikke blot er en korrektion af sidste element som det var tilfældet i (6), og vi skal indtænke en ret speciel situation for at udsigelsesforstærkerlæsningen kan opstå.¹⁵ Det er vanskeligere at sige præcist hvad der skal til for at udsigelsesforstærkerlæsningen opstår; men indholdet af sætningen kombineret med situationen, herunder specielt forholdet mellem afsender og modtager, skal kunne lægge op til den ironiske afledning som denne læsning er resultatet af. Derfor kan man forestille sig at tilstedeværelsen af første- og andenpersonspronominer kan favorisere denne læsning og måske er den også lettere at få frem når verbalet er i præsens. Det helt afgørende er dog samtalepartnernes tro og viden; og det er udelukkende denne parameter der adskiller den positive og den negative udsigelsesforstærkerlæsning.

6. Afslutning

Udsmidning af *peut-être* til højre er et udpræget talesprogsfænomen, og vi har set at de pragmatiske betydninger det giver anledning til også hænger direkte sammen med intonationen i et-et-til-et forhold. Men talesprog gengives jo tit i skriften og her kommer der andre faktorer ind i billedet og hjælper os med

---

15. Det kunne fx være at Pauls bil er væk og at modtager siger eller antyder at det nok er fordi han har solgt den på trods af at Paul er kendt for at det sidste han ville skille sig af med er sin bil.

tolkningen. Det kan dreje sig om både sproglige, tekstuelle og kontekstuelle fænomener.

En kollega spurgte mig engang: "Hvordan kan du fortsætte med at arbejde med *peut-être*?" Jeg tror at grunden er at dette lille adverbium bliver ved med at lade nye hemmeligheder komme for dagen. Selv denne lille analyse af *peut-être* smidt ud til højre har afsløret en mængde uhyre komplekse pragmatiske betydninger som denne struktur lægger op til. Og så har jeg endda kun kradset lidt i overfladen; en egentlig analyse med forklaringsværdi ville kræve et langt mere vidtgående empirisk arbejde, også i fonetiklaboratoriet. Jeg håber dog at selv dette lille studie endnu engang har vist at selv et (tilsyneladende) nok så lille sprogligt fænomen kan indeholde uanede dybder hvis undersøgelse kan bidrage til at føre videnskaben videre – måske!

Henvisninger

- Atayan, V. & H. Nølke (2010). L'ironie ducrotienne: Ducrot analysé à la Ducrot, i A. Vahram & U. Wienen (red.) *Ironie et un peu plus. Hommage à Oswald Ducrot pour son 80ème anniversaire*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford & Wien: Peter Lang, 9-25.
- Berrendonner, A. (2002). Portrait de l'énonciateur en faux naïf, *Semen* 15, lagt på nettet den 29. april 2007.
- Berrendonner, A. (2008). Il est beau le lavabo; il fait problème cet intonème, i M. Birkelund, M.-B.M. Hansen & C. Norén (red.) *L'énonciation dans tous ses états*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford & Wien: Peter Lang, 669-685.
- Blinkenberg, A. (1928). *L'ordre des mots en français moderne*. København: Høst & Søn.
- Degand, L. & A.C. Simon (2009). Mapping Prosody and Syntax as *Discourse Strategies: How Basic Discourse Units Vary Across Genres*, i D. Barth-Weingarten, N. Dehé & A. Wichmann (red.) *Where Prosody Meets Pragmatics*, Bingley: Emerald.
- Korzen, H. & H. Nølke (2001). Le conditionnel: les niveaux de modalisation, i P. Dendale & L. Tasmowski (red.) *Le conditionnel en français*, Recherches linguistiques numéro 25, Université de Metz, 125-146.
- Morel, M.-A. & L. Danon-Boileau (1998). *Grammaire de l'intonation. L'exemple du français*. Paris: Ophrys.
- Nølke, H. (1993a). *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.

- Nølke, H. (1993b). Adverbes de phrase sans phrase, i S. Karolak & T. Muryn (red.) *Complétude et incomplétude dans les langues romanes et slaves*, Cracovie: Wydawnictwo Naukowe WSP, 297-312.
- Nølke, H. (1994). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain & Paris: Peeters.
- Nølke, H. (1996). Une parenthèse sur les incises. Un cas de non-intégration et de non-dépendance syntaxique?, i C. Muller (red.) *Dépendance et intégration syntaxique. Subordination, coordination, connexion*, Linguistische Arbeiten 51, Tübingen: Niemeyer, 317-325.
- Nølke, H. (2001). *Le regard du locuteur 2. Pour une linguistique des traces énonciatives*. Paris: Kimé.
- Nølke, H. (2005). Non pas peut-être, i F. Lambert & H. Nølke (red.) *La syntaxe au cœur de la grammaire. Recueil offert en hommage pour le 60e de Claude Muller*, Presses Universitaires de Rennes, 225-233.
- Nølke, H. (2006). La focalisation: une approche énonciative, i H. & A. Włodarczyk (red.) *La focalisation dans les langues*, Paris: L'Harmattan, 59-80.
- Nølke, H. (under udgivelse). Les annonceurs: une fonction textuelle.
- Nølke, H., K. Fløttum & C. Norén (2004). *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*. Paris: Kimé.
- Rossi, M. (1999). *L'intonation, le système du français : description et modélisation*. Paris: Ophrys.
- Wittgenstein, L. (1961). *Tractatus Logico-philosophicus*. London: Routledge & Kegan Paul.

Variation: Funktion eller forvirring?

Et præpositionelt paradigmes udvikling på portugisisk og andre romanske sprog

Annelise Siversen

1. Indledning

Man kan inden for sprogvidenskaben karakterisere 'variation' som en forskellighed mellem ord der har semantisk ækvivalens.¹ Dvs. ordene skulle have samme leksikalske indhold men evt. forskellige 'kontekstuelle' associationer. Inden for sociolingvistiske studier associeres der eksempelvis sædvanligvis til sprogbrugernes aldersklasse, køn eller geografiske tilhørsforhold som 'forklaringen'² på variationens eksistens. I denne artikel vil jeg diskutere og analysere en form for 'variation' der adskiller sig fra denne type, nemlig en variation hvis 'forklaring' ligger tættere på den konkrete sproglige funktionalitet end på eventuelle sociolingvistiske funktioner.

2. Den præpositionelle variation

Den variation, som vi skal koncentrere os om i denne artikel, er den præpositionelle variation mellem *a/de* og $\emptyset$, som man fra et diakront synspunkt finder i den inkoative konstruktion, der svarer til den spanske *comenzar* + præposition + infinitiv. I et formaliseret diagram ville konstruktionen således se sådan ud:

Vb+a/de/∅+infinitiv

Dvs. konstruktionen består af et infinit hjælpeverb, en præposition eller såkaldt introducerende element³ som er enten *a* eller *de* eller fraværet af dette

-
1. Eller fonemer o.a. der bruges som ækvivalente i en eller anden form.
  2. 'Forklaring' er her brugt som betegnelse på variationens egentlige eksistensgrundlag, fx er en udta-levariations eksistensgrundlag måske identitetsrelaterede regionale eller klassemæssige forskelle og 'forklaringen' på variationen er altså regional eller klassemæssig.
  3. Denne term er brugt af Russi & Léger (under udg.a).

element (vist med Ø), og et hovedverbum som står i infinitiv. Såvel konstruktionen som variationen mellem de to introducerende elementer/præpositioner og fraværet af et element/en præposition findes på flere romanske sprog. Her er fire eksempler på konstruktionen fra moderne avisartikler på spansk, fransk, italiensk og portugisisk:

- (1) Las pausas fueron más evidentes cuando **comenzó a leer** en otros idiomas. (El Universal (Venezuela), 9. Okt. 2003.)
Pauserne faldt mest i øjnene når han begyndte at læse på andre sprog.
- (2) Le risque italien **commence à faire** trembler l'Europe (La Tribune, 29. Dec. 2011.)
Den italienske risiko begynder at få Europa til at ryste.
- (3) Capire la mente umana: si **comincia a leggere** nel pensiero (Corriere della Sera, 8. Sept. 2010, Simona Marchetti).
At forstå den menneskelige hjerne: Man begynder at kunne læse tanker
- (4) Carlos Sampaio **começa a ler** relatório do processo contra Jaqueline Roriz (Correio Braziliense, 8/6 2011.)
Carlos Sampaio begynder at aflægge beretning om processen mod Jaqueline Roriz

Som vi ser i eksemplerne bruges der på de moderne romanske sprog næsten udelukkende præpositionen *a* i denne konstruktion.⁴ Derfor ville det være svært at tale om variation i dette tilfælde.

Ser man imidlertid nærmere på denne konstruktion fra et diakront perspektiv, springer to ting dog hurtigt i øjnene: Konstruktionen findes ikke bare på de fleste romanske sprog, der forekommer også en historisk variation af den-præposition, der bruges til at forbinde de to verber med hinanden på alle de nævnte sprog, og den forekommer ikke bare historisk, men også synkront set.

---

4. Hvad angår moderne fransk forekommer der dog en meget diskuteret variation, her mellem *de* og *a* i konstruktionen med *commençer* som hjælpeverbum. Denne variation er blevet tillagt en del egen-skaber lige fra forskelle mht. stilistik til forskelle mht. aspekt. Nogle af disse er oplistet i Le Trésor de la Langue Française under *commençer* (/ /atilf.atilf.fr/) Nyere korpusstudier (fx Verroens 2004:2) viser dog i en meget ulige distribution mellem de to præpositioner hvor *a*-konstruktionen ses som den mest almindeligt brugte.

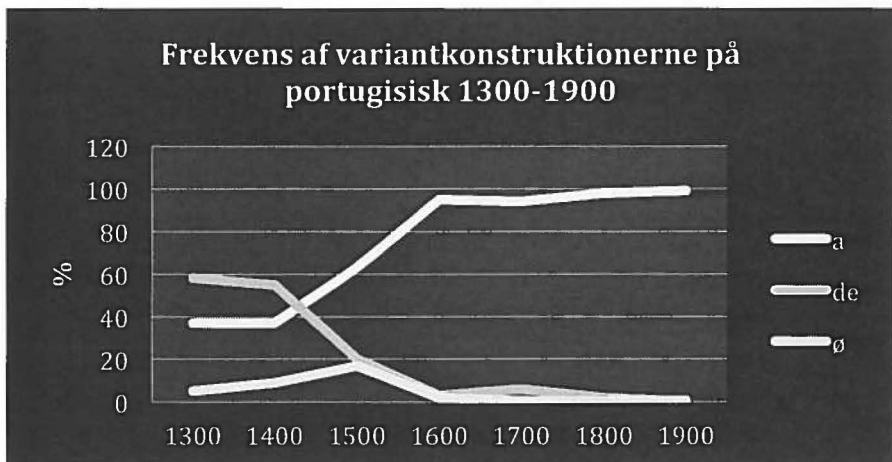

Her angiver jeg et par eksempler på oldportugisisk hvor variationen mellem præpositionerne *a* og *de* og slet intet 'element' forekommer i samme tekst fra 1344:

- (5) ...e o homem **começou a nadar** a grande pressa contra os mouros... (CGE)
...og manden begyndte at svømme hurtigt hen imod maurerne
- (6) ...e o conde (...) **começou de chorar** e disse (CGE)
...og hertugen begyndte at græde og sagde
- (7) ...e o arcebispo (...) **começou fallar** ..(CGE)
...og ærkebiskoppen begyndte at tale

Variationen er i dette tilfælde synkron, idet disse eksempler alle er fra den samme tekst og dermed samme historiske periode. De sameksisterer med andre ord.

Kigger vi på en simpel optælling af de forskellige varianter på portugisisk fra et diakront perspektiv ses, at der er en længere periode fra omkring 1300-1700, hvori varianterne sameksisterer:

Som årsag til denne sameksistens angives oftest, at der er tale om en 'forvirringsfase', hvori man ikke ved hvilken præposition, der er den rigtige at

bruge (sml. Delicado-Cantero 2012/2013). 'Forklaringen' på variationen er altså set fra et bagklogt, nutidigt synspunkt, hvor denne variation selvfølgelig fremstår som 'forvirrende', eftersom vi i moderne portugisisk kun bruger én bestemt præposition i forbindelse med denne konstruktion. Spørgsmålet er imidlertid, om der faktisk er tale om en hovedløs forvirring, der varer i 4-5 århundreder. Ud fra teorien om, at sprogets kommunikative funktion er dets primære forklaringsprincip (Harder 2005) og at denne således berettiger et partikulært sprogligt elements eksistens, må vi gå ud fra, at noget andet end forvirring har berettiget denne variations eksistens.

Forklaringen på variationens oprindelige opståen i sproget kan være mangesidig. Det er imidlertid ikke særligt sandsynligt, at vi vil kunne se noget om selve variationens egentlige oprindelse i det datamateriale, der er til rådighed, fordi det tidsmæssigt ikke går langt nok tilbage (kun til ca. 1300-tallet i dette tilfælde). Hvad vi imidlertid **kan** undersøge ud fra data, er, hvilken funktion/brug varianterne har i det tidsrum, frekvensoptællingen spænder over, og det er det, jeg i herværende artikel vil referere til som 'forklaring'.

Variationen kunne hænge sammen med enten regionale eller stilistiske forhold,⁵ men den kunne også have en mere konkret kommunikativ egenskab. At der er sameksistens i én og samme tekst, taler for, at der snarere er tale om en systematisk brugt variation knyttet til internt lingvistiske karakteristika snarere end ekstratekstlige eller registerorienterede karakteristika.

Kunne det tænkes, at variationen faktisk har en **intern lingvistisk funktionel** forklaring, som fx at variationerne havde forskellige grammatiske funktioner eller andre tekstlige betydninger? Det er spørgsmål, jeg vil prøve at besvare i denne artikel.⁶

At variationen forsvinder omkring 1600tallet for portugisisks vedkommende, er imidlertid et faktum, der taler imod denne fortolkning af varianterne som internt lingvistisk funktionelle. Hvis variationen var så betydningsfuld og systematiseret, at de forskellige varianter udfyldte forskellige 'sproglige'

---

5. Jeg anser ikke aldersrelaterede og konsrelaterede forklaringer for irrelevante, men de er svære at undersøge i et diakront studium, hvor vi kun har tekstmaterialet til rådighed.

6. Hvis hypotesen er, at de forskellige varianter faktisk er udtryk for noget forskelligt, drejer det sig altså ikke længere om semantisk ækvivalente størrelser, dvs. egentlig ikke om det, man traditionelt refererer til som variation, men for nemheds skyld vil jeg fortsat referere til det sproglige fænomen, jeg her undersøger, som 'variationen'.

funktioner, er det påfaldende, at disse funktioner lige pludselig holder op med at eksistere. Hvorfor forsvinder variationen så?

Min hypotese, der således også gør det ud for en slags svar på dette sidstnævnte spørgsmål, er, at variationens interne 'funktioner', alt imens variationen forsvinder eller svinder ind, bytter plads. Dvs. systemet ændres sådan, at én af varianterne, den tilbageblivende præposition *a*, sent i perioden får alle de funktioner, som tidligere var varetaget af de øvrige varianter. Der skulle altså foregå en bestemt type sprogforandring, hvis varianterne på et tidspunkt – synkront set – har haft forskellige kommunikative funktioner, men hvilken sprogforandring er det og hvad ved vi egentlig om forskellen på de tre varianter i sameksistens-perioden? Det vil jeg komme ind på i det efterfølgende afsnit.

3. Hvad ved man fra andre studier?

Flere forskere har beskæftiget sig med præpositionernes diakrone forandringer fra mere eller mindre brede perspektiver. Der er udført adskillige studier af, hvordan præpositioner op gennem tiden har ændret betydning (fx Kilroe 1994, Haspelmath 1989), og af hvordan de er gået fra at have en ganske konkret allativ betydning til at få en mere abstrakt betydning. Brugen foran infinitiven tolkes normalt som den mere abstrakte betydning, eftersom infinitiven pr. definition er abstrakt.

Kim Schulte (2007), der specifikt undersøger de præpositionelle infinitiver på de romanske sprog og hvis hovedformål har at gøre med infinitivobjektet, mener, at præpositioner som *a* og *de* har gennemgået en såkaldt grammatikaliseringsproces, og fra at have været præpositioner nu er blevet det han benævner som *complementizers*. De skulle her være blevet 'bleget' (*bleached*) og altså have mistet noget af sin betydning, noget han slutter ud af, at han kan finde *de* i flere og flere forskellige slags syntaktiske kontekster.

Ud fra disse undersøgelser kan vi imidlertid ikke sige ret meget om, hvad der egentlig er sket med variationen i den konstruktion, jeg undersøger her. Vi ved, at præpositionerne fra et overordnet synspunkt bliver mere abstrakte i deres brug og betydning, og vi ved, at de sandsynligvis udsættes for en grammatikaliseringsproces fra et overordnet synspunkt, hvori *a* bliver den hyppigste præposition i infinitivkomplementer, men vi ved ikke, hvad der er foregået af processer inden for det tidsrum, hvor vi har den samme konstruktion med

forskellige præpositioner. Det er et af de spørgsmål, jeg vil forsøge at besvare i herværende artikel.

Spørgsmålet, om der er forskel på brugen af de forskellige varianter i sam-eksistensperioden, er forsøgt undersøgt gentagne gange på fransk (Reenen & Schøsler 1993, Russi & Léger under udg.a) og på italiensk (Russi & Léger under udg.b, Siversen 2006, 2009, 2010). I Reenen & Schøslers undersøgelse fandtes intet betydningsfuldt resultat på oldfransk, i Russi & Légers undersøgelse fandt man nogle vage tendenser hos visse forfattere imod en systematisk fordeling af de to varianter i 1600-tals fransk. De italienske undersøgelser (Siversen 2006, 2010, Russi & Léger under udg.b) viste i begge tilfælde en tendens hen imod geografiske eller teksttypologiske 'forklaringer', hvor *di* kun forekom i visse norditalienske dialekter. I Russi & Légers undersøgelse (under udg.b) hævdes det dog, at en 'diskutabel' semantisk kontrast kan ses sporadisk i meget få forekomster. Hvad angår spansk, har jeg selv undersøgt den spanske variation (tillige med den italienske, Siversen 2006, 2009, 2010). Dette studiums resultat taler for en tidlig og mere generelt udbredt systematik eller semantisk orienteret kontrast i brugen af de forskellige varianter i den spanske konstruktion og altså umiddelbart en noget tydeligere semantisk kontrast end den, der blev fundet i studierne af italiensk. Jeg fandt i denne forbindelse også beviser for en grammatikalisering af præpositionen *de* inden dens forsvinden.

Vi ved altså, at resultaterne med hensyn til spørgsmålet om en betydningsfuld kontrast mellem de enkelte varianter tilsyneladende er meget forskellige, alt efter om vi taler om fransk, italiensk eller spansk, til trods for at det er de samme udtryk, vi taler om, men vi ved ikke, hvordan den portugisiske variation forholder sig til disse differentierede 'forklaringer'. Det er et andet spørgsmål, jeg vil forsøge at besvare i denne artikel.

4. Hypoteser

De spørgsmål, jeg således vil koncentrere mig om, er som følger:

- 1) Er der synkrone (funktionelle) forskelle i brugen af de forskellige varianter på portugisisk?
- 2) Er der en synkron systematik i brugen af de forskellige varianter? Jeg er specielt interesseret i, om de danner et paradigme (uddybes nedenfor).

- 3) Er der diakrone forskelle eller forandringer, hvilken diakron udviklingsproces er der tale om?
- 4) Kan udviklingen på portugisisk relateres til udviklingen på spansk eller på italiensk, hvor der er lignende variationer med lignende frekvensfordelinger? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvad angår svarene på disse spørgsmål, har jeg følgende hypoteser:

- a) Ja, der er forskelle og systematik, og de nævnte variantkonstruktioner konstituerer synkront set et 'sub-paradigme' til paradigmet af inkoative konstruktioner.
- b) Konstruktionerne gennemgår en historisk forandring som reorganiserer brugen af præpositioner (i nye paradigmer).
- c) Konstruktionerne gennemgår en grammatikaliseringsproces.
- d) (men) ikke alle de pågældende sprog (portugisisk, spansk, italiensk) gennemgår de samme slags ændringer.⁷

Hypotese (a) er inspireret af Heltoft, Nørgård-Sørensen og Schøslers teori om grammatikalisering (2012). En grammatikaliseringsproces er groft set, når et tegn mister semantisk indhold og ændrer grammatisk status. Denne proces kan, afhængigt af hvilken definition man holder sig til, indeholde flere forskellige partikulære processer, der angår såvel indhold som udtryk. Mine hypoteser baserer sig på en udgave af teorien, hvori begrebet **reanalyse** er centralt. En reanalyse er en strukturel indholdsændring. For at en grammatikalisering skal kunne være en grammatikalisering i min optik, kræves en reanalyse: Et udtryk kan altså godt fortsætte uændret men med forandring i status, der kun angår indhold. I Heltoft, Nørgård-Sørensen og Schøslers teori (2012) ses grammatikaliseringsprocessen desuden som en egentlig paradigmeændring. I teorien fortolkes de grammatiske paradigmer bredt, sådan at også ordstilling og konstruktioner kan udgøre domæner for de enkelte paradigmer. Det er en bred definition af paradigmet som et system af oppositioner, der tilhører samme domæne og ramme (ordstillingsparadigmer, konstruktionsparadigmer). Grammatikaliseringsprocessen er med andre ord her udvidet til at være en reorganisering af paradigmer.

---

7. Dette er ikke kun en hypotese men et faktum, jf. forrige afsnit, hvor det af de øvrige undersøgelser fremgår, at der er en vis forskel på de systemer, der ligger bag brugen af varianterne på de forskellige sprog. Hvis der er en forskel her, er der også en forskel med hensyn til udviklingen.

Heltoft, Nørgård-Sørensen & Schøslers udlægning trækker meget på teorien om markerethed som fremlagt af Andersen (2001). Denne viser markerethed som et princip, der organiserer forskellige kognitive systemer af oppositioner. Andersen taler om det han kalder "Asymmetriske oppositionspar", fx *Man* vs. *woman*, *duck* vs. *drake*.

Man er både en fælles betegnelse, der inkluderer personer af kvindeskøn, samtidig med at det betegner personer af mandskønnet. *Woman* kan kun betegne en person af kvindeskøn. Den ene term så at sige inkluderer den anden samtidig med, at der er en semantisk opposition imellem de to termer.

Andersen udbygger markerethedsteorien med sin teori om den markeretheds 'udvikling', der sædvanligvis skulle foregå med hensyn til internt motiverede forandringer. I internt motiverede forandringer er det sådan, at hvis en ny form reanalyseres og aktualiseres som en grammatisk central form, vil den etablere sig selv som umarkeret i forhold til den form som den erstatter (den gamle form), på trods af, at den altså oprindeligt set var markeret. Hvis den nye form er markeret, vil den med tiden etableres som umarkeret, hvis den altså gennemgår en reanalyse og får en ny status. Så kan den senere få ny konkurrence, hvis der sker en ny reanalyse af systemet, og den erstattes dermed af en ny umarkeret form, og den førstnævnte vil i løbet af sit 'forfald' fremstå som markeret. Denne situation refereres traditionelt set som nedenstående formel:

$$A \longrightarrow A, B \longrightarrow B$$

Dvs. situation A, hvor der er én form, bliver til en situation, hvori en ny form og den gamle form konkurrerer og sameksisterer (A,B), og så ændres situationen til en ny (B) hvori enten den nye eller den gamle form vinder konkurrencen og bliver den eneste eksisterende.

Min hypotese (a), der tager udgangspunkt i denne teori, lægger med andre ord op til, at der på et givet tidspunkt er tale om et konstruktionelt paradigme, hvilket betyder at konstruktionen i sig selv udgør domænet for et paradigme, hvis medlemmer er de tre præpositionelle varianter, der så hver især skulle have hver deres funktion eller betydning.

Hypotese (b) postulerer så, at dette paradigme er blevet ændret op gennem historien. Denne hypotese er ligeledes inspireret af såvel Andersens som Heltoft, Nørgård-Sørensen & Schøslers udlægning af grammatikalisering som en reorganisering af paradigmer. At der er tale om en grammatikaliseringsproces (hypotese c), synes på den ene side altså at være resultatet, hvis der er tale om en paradigmeændring, på den anden side synes dette at være hævdet af andre forskere (jf. Haspelmath 1989, Schulte 2007), der har beskæftiget sig med præpositionel variation.

Hvad angår hypotese (d), synes det ud fra studier af romanske sprog (jf. Siversen 2006, 2010), at ikke alle sprogene gennemgår de samme ændringer. Hvor befinder den portugisiske konstruktion sig i dette billede? Ligner udviklingen her den spanske systemorienterede konstruktions udvikling eller den italienske/franske overvejende dialektale/teksttypologisk orienterede konstruktions udvikling?

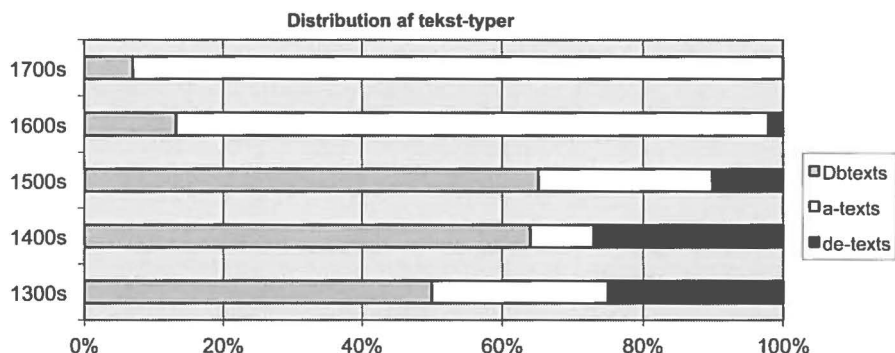
5. Metode og data

Mine data stammer primært fra digitaliserede tekstbaser. I denne analyse er der hovedsageligt set på eksempler fra Davies/Ferreiras *O Corpus do Português*, hvoraf jeg har konstrueret mit eget subkorpus af forekomster af konstruktionen. Fra subkorpuset har jeg udvalgt teksteksempler til næranalyse ud fra følgende kriterier:

Der skulle være tale om såkaldte 'dobbelt-repræsentative' tekster. Dvs. tekster, hvori mere end én af varianterne forekommer samtidigt.

Der skulle være 100 eller flere forekomster i hver periode, og der skulle primært være tale om tekster fra én genre, sådan at disse ville være sammenlignelige, uden at man var nødt til at skele alt for meget til genrespecifikke karakteristika. Jeg har her valgt primært at koncentrere mig om narrativ prosa, eftersom det er den genre, der dominerer korpus. De fleste af mine kildetekster er af historiografisk natur, eftersom disse tekster sædvanligvis er lange nok til at indeholde nok kildemateriale.

Fordelingen i hele subkorpus ses af nedenstående figur:

Man ser heraf, at den teksttype, der er hyppigst forekommende fra 1300-1500, er dobbeltrepræsentationstekster (*dbtexts*), mens det fra 1600-1700 er solotekster (*a-texts/de-texts*) med kun én præposition, her præpositionen *a*.

Hvad angår genrefordelingen, er der ikke noget der tyder på, at én variant eller teksttype skulle forekomme mere i én genre end i en anden, så brugen af disse er sandsynligvis ikke knyttet til en bestemt genre, stilart eller forfatter. Hvad angår selve subkorpuset i forhold til basiskorpus' genrefordeling, er subkorpuset mere tilbøjelig til at indeholde narrative tekstgenrer. Lyriske og dramatiske tekster forekommer stort set ikke, men ellers ligner fordelingen af genrer her stort set fordelingen i basiskorpus.

I min analyse af de udvalgte tekster har jeg undersøgt de enkelte eksempler ud fra flere parametre. I mangel af direkte formelt bevis for betydningen af den enkelte variant har jeg måtte lede efter betydning ud fra såkaldte 'interne' kontekstuelle parametre. Jeg har således søgt efter karakteristika i de konstruktioner/sætninger, hver variant forekommer med, med hensyn til de 'nærmeste' kontekstuelle egenskaber, nemlig:

- Ordstilling, type af sætning, negation, type af subjekt
- Type af hovedverbum og dettes semantiske gruppering, transitivitet og aktionsart
- Hjælpeverbets karakteristika mht. tempus, modus og person.

6. Resultater af analysen

Eftersom vi kan udelukke teksttypologiske forklaringer på variationen, gik jeg i min analyse som sagt ud fra de allerede nævnte lingvistiske parametre og undersøgte hvert enkelt eksempel med konstruktionen i de udvalgte tekster.

Et resultat af undersøgelsen, der er værd at bemærke, er den overordentligt store mængde af bevægelsesverber, der findes i gruppen af hovedverber i denne konstruktion. Bevægelsesverberne syntes især at forekomme i konstruktionerne med *de*, men forekom dog også i høj grad med konstruktionerne med *a*. Ifølge en χ -test⁸ er der dog flere bevægelsesverber i *de*-konstruktionen end i de øvrige konstruktioner.

Ganske vist er bevægelsesverber en højfrekvent verbaltype, men dette var alligevel værd at undersøge nærmere, eftersom der kunne skimtes en slags distinktion mellem *a*-variantens hovedverber og *de*-variantens hovedverber, som ikke forekom i de andre verbalgrupper.

6.1. Det synkron resultats og dets fortolkning

Inden for gruppen af bevægelsesverber kan man synkront set finde tre forskellige typer af verber: De generelle, de specifikke og de tvetydige. Kriterierne for de forskellige typer er delvist baseret på Leonard Talmys (2000) typologiske definitioner af bevægelsesverber, henholdsvis *PATH*- og *COevent*-verber, men er redefinerede ud fra et realistisk blik på de pågældende data, idet de egenskaber der betegner *Path*- og *co-event*-verber i store træk passer på mine to grupper af verber men at verbernes egenskaber går lidt udover, hvad der faktisk kan gøres rede for ved brug af disse to betegnelser.

Kriterierne for de generelle verber er således:

De betegner ofte "ren" bevægelse, subjektet bevæger sig, uden at det specificeres hvordan, fx verberne *ir/yr* eller *andar*.

De kombineres ofte med en sproglig kontekst, der udtrykker retning, eller også er retning ofte iboende i den verbale semantik, fx som hos verbet *sayr*. 'Mådes'-kontekst er ikke særligt frekvent.

---

8. Eller 'chi-test', en statistisk metode til at teste, om en distribution er forskellig fra de teoretisk set forventede værdier. Den testede hypotese i dette tilfælde var således, om der var flere bevægelsesverber i *de*-konstruktionerne end i de øvrige konstruktioner.

Et godt eksempel på denne type verbum er *viinr* (komme) i følgende kontekst:

- (8) E **começaron de viinr** a Toledo grandes cōpanhas de cruzados de todallas partes de Europa. (CGD. 110)
 ‘og store kompagnier af korstogsriddere fra alle dele af Europa begyndte at komme til Toledo’

Viinr er et bevægelsesverbum hvis semantik ikke indeholder nogen oplysninger om måden, bevægelsen foregår på. Derimod er der iboende i dets semantik en retning fremad, som vi i dette eksempel også ser understreget i et præpositionsled med en fremadrettet præposition: *a Toledo*.

Kriterierne for de specifikke verber er:

- Ofte bevæges en del af kroppen.
- Verbalsemantikken fokuserer på, **hvordan** bevægelsen er, dvs. måden.
- Konstruktionen har oftest et objekt.
- Verberne forekommer i mindre grad med en sproglig kontekst, der udtrykker retning, og i højere grad med en kontekst, der udtrykker og understreger måden, man bevæger sig på.

Et godt eksempel på dette er igen (gentagelse af eksempel 5):

- (9) e o homem **começou a nadar** a grande pressa contra os mouros (CGA. 47)
 ‘og manden begyndte at svømme hurtigt hen imod maurerne’

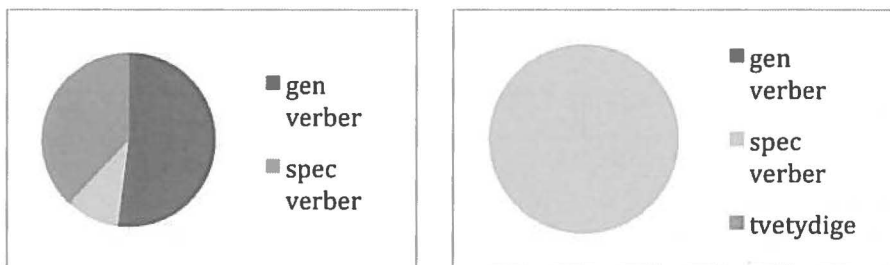
Her drejer det sig om verbet *nadar*, at svømme, som betegner måden, man bevæger sig på, mere end det betegner retningen, man bevæger sig i, selvom vi i konteksten ganske vist finder et retningsangivende præpositionsled *contra os mouros*, ‘imod maurerne’. Adverbialledet *a grande pressa* siger dog også noget om måden, der bevæges på, nemlig ‘hurtigt’.

De tvetydige verber er en kombination af de to førstnævnte grupper. Et fint eksempel herpå er følgende sætning:

- (10) leixarom logo o campo (...) e **começarom de fugir** quanto mais poderom. (CGD. 66)
 ‘Bagefter forlod de lejren (...) og begyndte at flygte så meget (langt?) som de kunne’.

Her har vi verbet *fugir* (at flygte) der er en mellemting mellem et direktivt verbum og et mådesverbum, idet verbet både betegner en bevægelse væk fra noget, altså en **retning**, og en specifik **måde** at bevæge sig på: en angstpræget bevægelse.

I det første synkrone nedslag, en tekst fra 1344, ser vi følgende fordeling af bevægelsesverberne (kassen til venstre viser *de*-konstruktionens fordeling af bevægelsesverberne, kassen til højre viser *a*-konstruktionens fordeling):

Det fremgår her tydeligt, hvordan *a*-konstruktionens verber er langt mindre differentierede end *de*-konstruktionens: *a*-konstruktionen forekommer kun i forbindelse med de specifikke verber, mens *de*-konstruktionen forekommer med alle slags verber, dog med en klar overvægt af de generelle verber.

6.1.1. "Fortolkning"

Hvad kan en sådan fordeling af forskellige typer af bevægelsesverber så være udtryk for i forhold til min hypotese om en synkron brug af de enkelte varianter? Ser vi på et synkront snit fra 1344 fra et paradigmatisksynspunkt, kunne denne selektive brug være udtryk for, at henholdsvis *a*- og *de*-konstruktionen havde forskellig funktion eller betydning og at de dermed kunne indgå som medlemmer i et paradigme,⁹ hvor selve konstruktionen var paradigmets domæne. I så tilfælde kunne paradigmet se således ud:

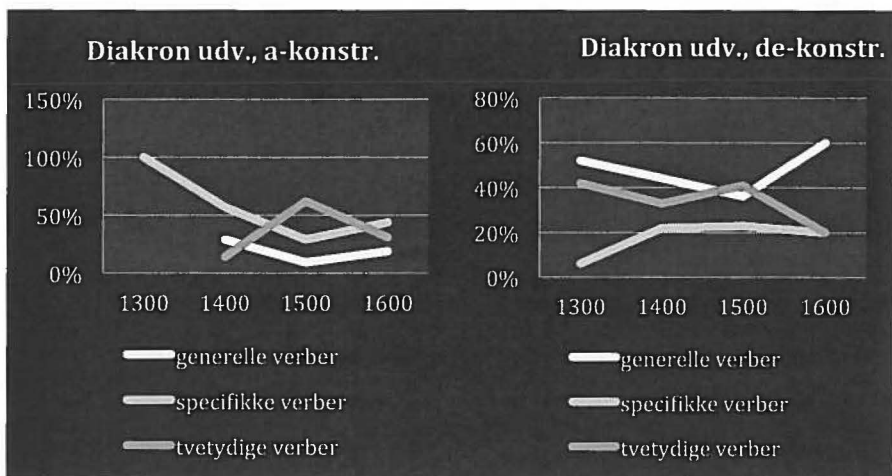
9. Om der er tale om et semantisk eller grammatisk paradigme, kan dog diskuteres.

Domæne: Konstruktion (“form af <i>começar</i>” + <i>a/de/Ø</i> + infinitiv) Ramme: aktionsart/ handlings-type	Indhold	Infinitiv Indhold 1	Indhold 2	Markeret
<i>a</i>	markør	Specifikt verbum	Ateliske aktionsarter	ja
<i>de</i>	markør	Generelt, specifikt og tvetydigt verbum	Teliske og ateliske aktionsarter	nej
Ø	?	?	?	?

Vi har de tre varianter *a/de/Ø*, der har forskelligt indhold: *a* er markør for de specifikke verber, *de* er markør for både de specifikke, de generelle og de tvetydige, *Ø* indgår naturligvis i paradigmet men er ikke muligt at karakterisere med en funktion, eftersom det ringe opbud af datamateriale begrænser analysen, derfor spørgsmålstegnene i skemaet. At infinitiven i hver af de forskellige konstruktioner udgøres af forskellige typer verber, har jeg fortolket som udtryk for, at henholdsvis *a*-konstruktionen kan indgå i ateliske situationer og *de*-konstruktionen kan indgå i alle slags situationer. Rammen er her sat til **aktionsart** eller handlingstype, idet der jo hovedsageligt er tale om partikulære typer af **situationer**, altså handlingstyper: Ifølge Baron & Herslund (2005) udtrykker de specifikke verber (serie2-verber) oftest ateliske aktionsarter, mens de generelle verber (serie1-verber eller *path*-verber) oftest udtrykker teliske aktionsarter. *A*-konstruktionen fremstår så som den markerede, eftersom den kun forekommer i én situation og med én type verber og *de*-konstruktionen som den umarkerede fællesmarkør, eftersom den både kan udtrykke den slags handlinger, som *a*-konstruktionen udtrykker, og de øvrige. Her er altså et såkaldt asymmetrisk oppositionspar sådan som Andersen (2001) beskriver det.

6.2. Det diakrone resultat og dets fortolkning

Hvis vi kigger på dette synkrone snit i forhold til resten af perioden, kan vi se, at frekvensen for hver variant skifter markant, men hoved“funktionerne” for hver variant ændrer sig ikke særligt meget:

Som vi kan se på de ovenstående kurver, er *a*-konstruktionens dominerende bevægelsesverbtype hele vejen op gennem perioden de specifikke verber, uanset at der kommer mange flere *a*-konstruktioner. *De*-konstruktionen fastholder ligeledes sin tilbøjelighed til mest at forekomme med generelle verber op gennem hele perioden. Den eneste afvigelse fra dette mønster er en afvigelse, vi finder i 1500-tallet, hvor de tvetydige verber pludselig bliver de mest dominerende hos begge varianter.

Det er ligeledes værd at bemærke, at *a*-konstruktionen, efter kun at have forekommet med de specifikke bevægelsesverber i 1300-tallet, også forekommer med andre verbaltyper i resten af perioden, dog altid med en lavere frekvens end de specifikke verber (med undtagelse af 1500-tallet).

Hvis vi skal følge Andersens udlægning, ville et forventet resultat være, at den præposition, der først repræsenterede markeret indhold, med frekvensforøgelsen ville komme til at repræsentere det indhold, som den oprindeligt umarkerede markør repræsenterede og viceversa. Tilsyneladende gælder forandringen dog ikke så meget udtrykkenes indhold som de semantiske værdiers, indholdets **status** (som kun kan ses af frekvensændringer). Det kan altså kun være **selve konstruktionen**, der gennemgår en reanalyse, hvis vi skal tale om reanalytiske processer. Det skal dog nævnes, at der er en vag tendens hen imod 'specificering' af indhold, eftersom *de*-konstruktionen får mindre variation mht. typer af bevægelsesverber, og

a-konstruktionen får mere variation og altså bliver den konstruktion, der åbner op for flere typer af bevægelsesverber.

Det 'system', vi så i 1344, vedligeholdes altså med få ændringer indtil den ene konstruktion forsvinder. Det, der kan være sket, er, at paradigmet er blevet udbredt til andre inkoative konstruktioner i stedet for at basere sig på den præpositionelle variation, men det ville kræve yderligere undersøgelser at fastslå en sådan udbredningsproces. Indtil jeg får undersøgt dette nærmere, vil jeg derfor her nøjes med at fastslå at selve udviklingsprocessen på portugisisk tilsyneladende tenderer hen imod den systemorienterede spanske udvikling, eftersom der også her **kan** have eksisteret et paradigme, men at der ikke synes at ske en grammatikalisering af hverken den ene eller den anden præposition, sådan som på spansk (jf. Siversen 2006, 2009, 2010)

7. Konklusion

(a) På portugisisk synes det altså muligt på et givet tidspunkt (1344) synkront set at forstå varianterne som 'systematisk' brugt. Konstruktionen fremstår som domæne for et paradigme, hvori de enkelte varianter er medlemmer med partikulære funktioner, der kan relateres til kategorien aktionsart.

(b, c) Fra et diakront synspunkt synes selve konstruktionen på portugisisk at gennemgå en forandring/reanalyse mht., hvilke typer af handlinger den udtrykker mest, men ikke med hensyn til hvilken præposition der markerer dette. Teorierne er altså ikke på nuværende tidspunkt i stand til at give en fyldestgørende forudsigelse og forklaring af de ændringer, der foregår på portugisisk og må naturligvis undersøges og udbygges.

(d) Udviklingen på portugisisk synes dermed at lægge sig mest op ad den, der sker på spansk, idet det tilsyneladende drejer sig om en systemorienteret udvikling, snarere end en dialektalt eller teksttypologisk orienteret udvikling. De forandringer, der finder sted på portugisisk, er dog ikke indholdsmæssigt ækvivalente med de spanske. Den italienske udvikling synes at adskille sig fra såvel den portugisiske som den spanske, en forskel der ækvivalerer med opdelingen af de romanske sprog i 'østromanske' og 'vestromanske'. Den franske udvikling passer dog, som vi har set af de refererede studier, ikke særligt godt ind i nogen af disse to poler. Denne indtager måske snarere en slags 'mellemlinje' imellem de to, sådan som den geografiske virkelighed jo også antyder.

Henvisninger

- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change, i H. Andersen (red.) *Actualization. Linguistic change in progress*, Amsterdam: John Benjamins, 21-59.
- Baron, I. & M. Herslund (2005). Leksikon i typologisk perspektiv, i I. Korzen & L. Lundquist (red.) *Sprogtypologi og oversættelse*, Handelshøjskolen i København, 18-39.
- Delicado-Cantero, M. (2012/13). *Prepositional clauses in Spanish. A Diachronic and Comparative Syntactic Study*. (Publiceres af Mouton de Gruyter 2012/2013).
- Harder, P. (2005). Dansk Funktionel Lingvistik: En introduktion, i E. Engberg-Pedersen et al. (red.) *Dansk Funktionel Lingvistik*, København: Københavns Universitet, 1-38.
- Haspelmath, M. (1989). From Purposive to Infinitive – A Universal Path of Grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* 10, 287-310.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (2012). *Connecting Grammaticalisation. The Role of Paradigmatic Structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kilroe, P. (1994). The Grammaticalization of French à, i W. Pagliuca (red.) *Perspectives on Grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins, 49-63.
- Reenen, P. & L. Schøsler (1993). Les indices d'infinif complement d'objet en ancien français i Lorenzo (red.) *Actas do XIX congresso internacional de linguística e filoloxía románicas*, Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, 523-545.
- Russi, C. & C. Léger (under udg.a). The Selection and Distribution of à and de in French. *Syntax in Cognitive Grammar* (under udgivelse).
- Russi, C. & Léger, C. (under udg.b) Selectional patterns of introducing elements with French and Italian aspectualizers. MLA Discussion Group in Comparative Romance Linguistics, MLA Annual Convention, Los Angeles, CA, January 6-9, 2011. Los Angeles.
- Schulte, K. (2007). *Prepositional Infinitives in Romance. A Usage-Based Approach to Syntactic Change*. Oxford & Wien: Peter Lang.
- Siversen, A. (2006). *Brug af infinitivindledere ved comenzar a+ infinitiv – et spørgsmål om grammatikalisering?*, Konferensspeciale, Københavns Universitet.
- Siversen, A. (2009). Universalier og »skjulte« forskelle; at sammenligne sprog diakront, i K. Farø et al. (red.) *Sprogvidenskab i glimt*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 316-323.
- Siversen, A. (2010). Los marcadores de infinitivo en la construcción incoativa con comenzar y cominciare – Un caso de gramaticalización? *Actes du XXVé*

Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, Tome II, Innsbruck: De Gruyter, 397-407.

Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. II, Cambridge: MIT.

Verroens, F. (2004). Le Verbe *COMMENCER* et ses prépositions. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* 19 (clac), Universidad Complutense.

Citerede primære kilder:

Cronica Geral de Espanha (CGE), data fra internetressorce: O Corpus do Português. (<http://www.corpusdoportugues.org/>)

Internetressourcer:

<http://atilf.atilf.fr/>

<http://www.corpusdoportugues.org/>

<http://corpus.rae.es/creanet.html>

<http://corpus.rae.es/cordenet.html>